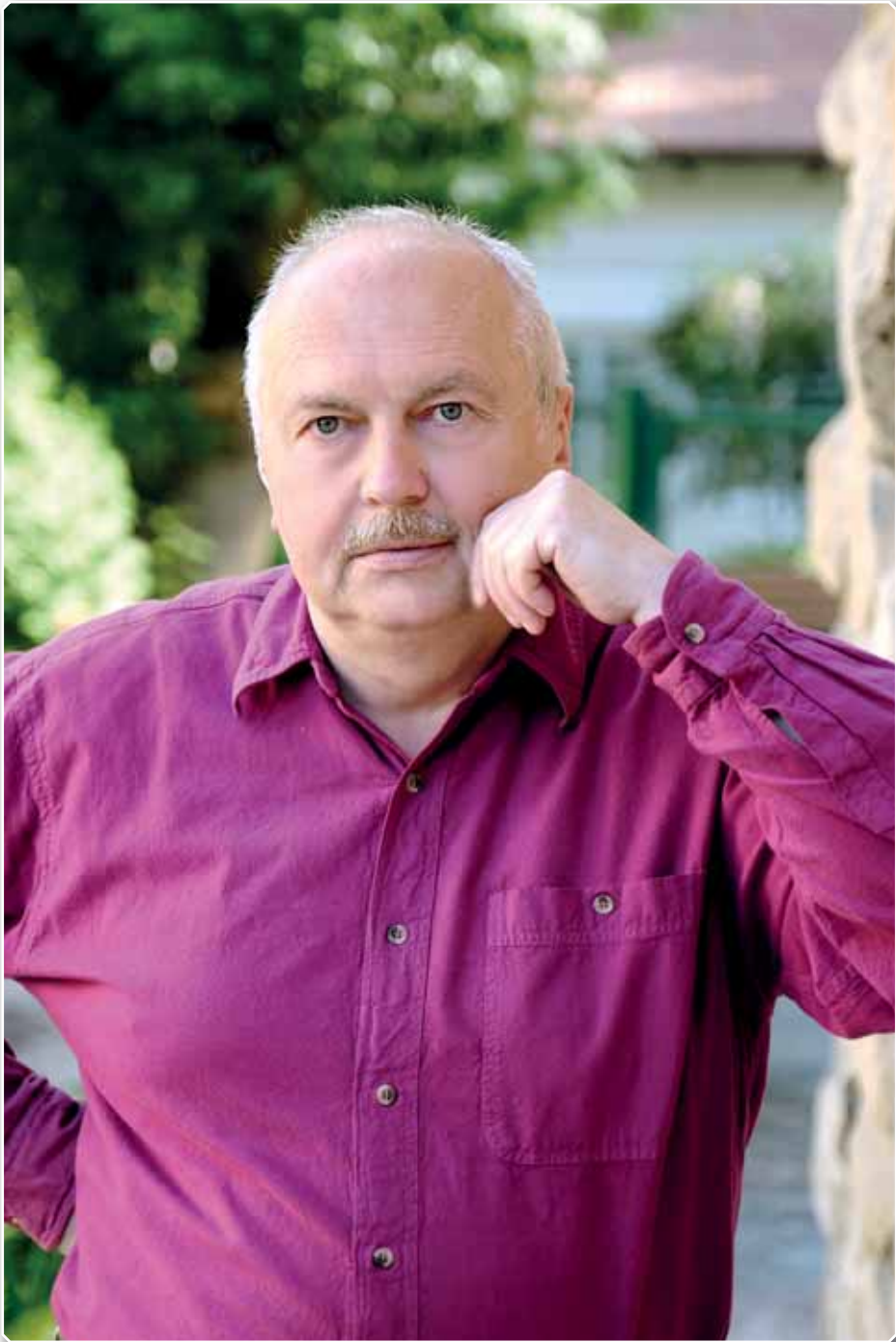

СЛОВО, ВИГОСТРЕНЕ ІДЕЙНІСТЮ

Збірник наукових праць на пошану
ОЛЕГА БАГАНА

Олег Баган

**СЛОВО,
ВИГОСТРЕНЕ
ІДЕЙНІСТЮ**

**Збірник наукових праць на пошану
ОЛЕГА БАГАНА**

**Тернопіль
2023**

УДК 82(477)'06.09(092)(08)

С 48

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
Кафедра української літератури та теорії літератури
Науково-дослідна лабораторія франкознавства
Рекомендовано до друку
Вченою радою філологічного факультету ДДПУ ім. І.Франка
(Протокол №14 від 28 квітня 2023 р.)

Рецензенти:

Володимир Микитюк,

доктор педагогічних наук, професор

(Львівський національний університет ім. І.Франка)

Андрій Сова,

доктор історичних наук, професор

(Львівський державний університет фізичної культури ім. І.Боберського)

Відповідальний редактор

Ігор Набитович

доктор філологічних наук, професор

(Університет Марії Склодовської-Кюрі, Польща)

С 48

**Слово, вигострене ідейністю: Збірник наукових праць на пошану
Олега Багана.** Тернопіль: Видавництво «Крила». 2023. 376 с.

ISBN 978-617-7916-37-5

Збірник наукових праць присвячений 60-річчю відомого в Україні літературознавця, есеїста-культуролога, ідеолога й теоретика сучасного українського націоналізму, публіциста Олега Багана. Видання містить студії українських істориків та теоретиків політичної думки, літературознавців, які співпрацювали в різних ділянках національною культури й науки з ювіляром, утверджуючи ідейні принципи української національної гідності та інтелектуальної суверенності, які він пропагував своєю творчістю. Збірник доповнений бібліографічним покажчиком публікацій О.Багана, який дозволяє збагнути повноту доробку вченого й публіциста.

Видання рекомендоване історикам, політологам, літературознавцям, філософам та всім шанувальникам українського слова і культури.

УДК 82(477)'06.09(092)(08)

© Видавництво «Крила». 2023

ЗМІСТ

Петро Іванишин. Покликаний Ідеєю: штрихи до біографії Олега Багана (До 60-річчя вченого й ідеолога)	7
Сергій Квіт. Подолання бездержавності й актуальність націоналізму (Деякі ідеологічні тези до ювілейної силуетки Олега Багана).....	43
Бібліографічний покажчик публікацій Олега Багана / Уклала Розалія Кивацька	53
<i>Від упорядника</i>	54
<i>Розділ I. Книги. Монографії</i>	56
<i>Розділ II. Літературознавство. Критика</i>	59
<i>Розділ III. Франкознавчі студії</i>	74
<i>Розділ IV. Культурологія</i>	82
<i>Розділ V. Ідеологія. Історіософія</i>	91
<i>Розділ VI. Рецензії</i>	113
<i>Розділ VII. Публіцистика. Політологія</i>	120
<i>Розділ VIII. Інтерв'ю Олега Багана</i>	137
<i>Розділ IX. Інтерв'ю, організовані Олегом Баганом</i>	149
<i>Розділ X. Круглі столи за участі Олега Багана</i>	152
<i>Розділ XI. Відгуки про Олега Багана</i>	158

Наукові матеріали Історико-ідеологічні студії

Микола Вегеш. В обороні Карпатської України (українці Східної Галичини а Карпато-Українська держава в 1938–1939 рр.)	163
Василь Ільницький, Микола Посівнич. Життєвий шлях Василя Регея (1915–1996).....	183
Олександр Музичко. Південь України як один з центрів формування української націоналістичної ідеології.....	203
Микола Посівнич. Росія і росіяни в публіцистиці Степана Бандери	213
Олександр Ситник. Нагальність вчення Дмитра Донцова.....	220

Ірина Фаріон. Шевченків концепт «Слово»
в рецепції Дмитра Донцова 233

Надія Халак. Угорсько-українські історичні зв'язки
з перспективи геополітики: із досліджень Степана Томашівського 252

Літературознавчі студії

Микола Васьків. Єдність Івана Чендея та його персонажів
із регіональним українським «людино оточенням» 267

Петро Іванишин. Сенс Слова: тлумачення національного буття
в поезії Петра Скунця 284

Микола Легкий. Збірка Івана Франка «Obrazki galicyjskie»
та її рецепція в критиці 297

Наталя Мафтин. Своєрідність поетики малої прози Кліма Поліщука 316

Ігор Набитович. Українські проєкції мотивів єгипетської
та вавилонської неволі у драмах Лесі Українки 327

Святослав Пилипчук. Українська література
у контексті європейської культури: досвід Івана Франка 346

Ірина Руснак. Поетика тревелога «Вражіння з подорожі по Європі» (1939)
Володимира Бльондиненка 357

Фотоматеріали 373

*Петро Іванишин,
доктор філологічних наук, професор
кафедри української літератури
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. І.Франка*

**ПОКЛИКАНИЙ ІДЕЄЮ:
ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЇ ОЛЕГА БАГАНА
(До 60-річчя вченого й ідеолога)**

Ім'я Олега Багана стало знаковим для української культури ще від періоду початків української державної Незалежності. Його активне, плідне перо зуміло охопити визначні ідейно-дискурсивні виміри: літературознавства, культурологічної есеїстики, політології, публіцистики, теорії та історії українського націоналізму, геополітики та історіософії. Добре відомий він у середовищі патріотичної та інтелектуальної публіки як редактор, видавець, полеміст, громадський діяч. Водночас його вдумливе й пристрасне націоцентричне слово надихало не лише майбутніх педагогів в університетських аудиторіях, а й широку громадськість, членство націоналістичних організацій та воїнів московсько-української війни. Спробуємо накреслити в основних рисах шлях становлення й виміри зробленого цієї непересічної й творчо різноаспектної особистості.

Народився Олег Баган 9 лютого 1963 року в одному з давніх міст Галичини, «столиці Галицької нафтової Каліфорнії» й батьківщині Івана Франка – Дрогобичі. Родина належала до того широкого пласту галицького суспільства, який почав переселятися із сіл до міст в бурхливі роки Другої світової війни та після 1945 р. Однією ниткою, за маминою лінією, його рід тягнеться від невеличкого села Монастир Лішнянський під Дрогобичем, в якому ще від XVI ст. діяв духовний монаший центр і навіть збереглася стародавня церковця XVII ст., з цього роду походив знаменитий винахідник «Дрогобицької ковбаси» та ін-

ших смачних виробів Олекса Захаряк (1914 – 1988), рідний брат бабусі Анни Захаряк-Гриневка (1919 – 2011), яка виховувала Олега; іншою ниткою він в'ється від села Літиня на Дрогобиччині, яке було «гніздом» Теодора Лепкого, діда письменника Богдана Лепкого, звідки походила інша бабуся, в дівочтві Лепка Параскевія (1907 – 1982); ще однією ниткою, за батьковою лінією, рід тягнеться від давнього галицького села Гординя на Самбірщині, яке мало своє звучання в українській культурі та історії XVI–XVII ст. славними родами Гординських, Федьковичів, Чайковських, які будували тодішню Україну чинами священників, казацьких ватажків (Гордієнки – з них), управлінців, й було епічно описане літератором-класиком Андрієм Чайковським (1857 – 1935) в знаменитих повістях «Олюнька» та «В чужому гнізді» (1896), які стали художніми символами в плані зображення галицької ідентичності.

Батьки Олега Багана зростали й формувалися в повоєнному Дрогобичі в річищі того покоління, яке живо вбирало в себе настрої національного опору 1940-х рр. й водночас було об'єктивно втягнуте в процеси советизації галицького соціуму. В родині постійно обговорювали часи героїчної боротьби недавніх років (рідна сестра бабусі, Катерина Лепка-Ільчишин (1913 – 1995), як учасниця УПА відбула 10 років концтаборів після важкого поранення) і сприймали советську владу як тимчасово-окупаційну, чужу й ворожу. Дід, Василь Гриневка (1918 – 1979), який від 1941-го до 1946-го року воював у лавах Червоної армії (куди був мобілізований примусово), потім перебував у полоні німецькому, згодом – у советських концентраційних таборах, переживши багато, живо розповідав про драматичні події минулого й мимовільно давав уявлення про буремність і змагальність епохи, формував розуміння того, що існуючий советський лад є безмежно брехливим і несправедливим. Саме дід Василь привчив малого Олега від 12 років щоденно слухати передачі радіо «Свобода» й «Голосу Америки», які були єдиними джерелами вільної думки й правди про суспільне життя планети в умовах тоталітарного Советського Союзу. Критичність і сарказм до всього советського, цікавість до політичних проблем відтак стали нормою в юначому світосприйнятті Олега Багана.

Вже у шкільні роки він пробував знайти собі однодумців серед ровесників, мріяв організувати якусь підпільну «структуру» для опору советській системі. Але завжди наштовхувався на нерозуміння. Відчувалося, що в масових вимірах советська пропаганда та ідеологія вже встигли на 1970-ті рр. створити майже моноліт міщансько-споживацького й байдужого мислення в суспільстві. Це спровокувало *інтровертність* у світосприйнятті Олега Багана, який,

мабуть, і до сьогодні залишається внутрішньо заглибленою, дещо замкнутою особистістю.

За власними спогадами, він від 15-ти років посилено шукав життєвої субстанції в книгах, в самоосвіті. Відтоді почав збирати домашню бібліотеку, яка нині налічує тисячі книг. Батьки, Роман Баган (1939 – 1990) і Любомира Баган (Гриневка) (1941 р.н.), хоча й не мали вищої освіти, але дуже бадьоро підтримали сина в цьому устремлінні: з великою приємністю Олег і сьогодні згадує, як батько подарував йому перші 25 томів із «Зібрання творів у 50-ти томах» Івана Франка в рік після закінчення школи, «під Миколая», як своєрідний презент-стимул для самоствердження. Тоді ж відчув потяг до енергетики слова, усвідомив, що його «тягне» до писання, до перетворення слова на засіб впливу на людей. Так народилася перша велика життєва мрія: **стати журналістом**.

У цій професії бачив запоруку духового зростання в загалом закостенілому советському суспільстві. До того ж в родині був один щасливий випадок: троюрідний брат матері Любомири Ігор Сусюк (1943 – 2004) працював кореспондентом в місцевій газеті «Радянське слово», згодом завідував в ній відділом культури, належав до числа найактивніших журналістів Дрогобиччини, був засновником газет «Трускавецькая здравница», «Курортний вісник», «Франкова криниця» (остання стала певною віхою в розвитку української регіональної журналістики). У ті часи журналістика могла бути й пасткою, адже через неї можна було втягнутися в потоки брехні й пропагандистської фальші, які витворювала советська тоталітарна система. Тому треба було добре «гострити розум і душу» (І.Франко), щоб не стати її жертвою. Це добре усвідомлював молодий Олег, уважно вбираючи віяння тодішньої інтелектуальної моди. Батько дуже багато читав пресу, передплачуючи до 10-ти різноманітних видань. І це справляло значний вплив: від дитинства ніби «варився» в колообігу советської публіцистики, яка, попри ідеологічну визначеність, все ж несла в собі багато якісних інтенцій і тем, вчила думати, як, наприклад, знаменита «Литературная газета».

Дитячі та юнацькі роки Олега Багана припали на задушливу атмосферу советського застою, однак юнак, щасливо оминувши спокуси й паски як підліткового віку, так і негативного впливу московсько-комуністичного виховання, вирішує пов'язати свою долю із філологією. Мрія про журналістику розвіялася через те, що вступити на цей фах в університет було важко, оскільки ця галузь вважалася престижною. Часто, щоб легше вступити на журналістику, молоді люди спеціально попередньо вступали в компартію. Окрім того, він від 10-ти років знелюбив у школі точні й природничі дисципліни (математика, геометрія,

фізика, хімія) і мав, відповідно, низькі оцінки в атестаті з цих предметів. Пізніше любив з гумором згадувати, що «математика стала для нього символом бездушності советської системи». Тупе і вперте нав'язування математичних дисциплін в советській школі, справді, було засобом дегуманітаризації, а значить – **денаціоналізації** суспільства. Натомість з кожним роком, все більше й більше читаючи, Олег усвідомлював, наскільки вагомим є **пізнання глибин Слова** і того культурного простору, який витворює його духовий контекст. Натомість у філології молодий хлопець побачив щось глибше і ширше за саму публіцистику: філологічний світогляд, тобто знання етно-культурних, естетичних, лінгвістичних, духовних, ідейних основ національного буття, давав можливість створити собі реальну **програму особистісного та інтелектуального зростання**. Пізнаючи літературу, людина мусить добре зрозуміти історичні, ментально-цивілізаційні, суспільні, релігійні, мистецькі та філософські засади розвитку людства. «Щоб бути добрим літературознавцем, треба цікавитися всією гуманітарною сферою» – ця аксіома глибоко увійшла в свідомість молодого дрогобичанина, який відтепер почав вибудовувати свою стратегію впливу через Слово на суспільство.

Захоплення рідним словом не один раз рятувало здібних молодих українців від денаціоналізаторських трясовин міщанського звиродіння, так сталося і цього разу. Ігор Сусюк порекомендував в якості репетитора з української мови відомого на той час в Дрогобичі філолога – Василя Іванишина (1944 – 2007). Зустріч із цією людиною вплинула надзвичайно на формування особистості й світогляду Олега Багана. Хоча стосунки між ними в перші роки знайомства були спорадичними, майже епізодичними, все ж зустріч із правдивим інтелектуалом, учасником культурного процесу (В.Іванишин був на той час активним критиком), нонконформістом стала подією для юнака. В особі Василя Іванишина О.Баган вперше зустрів людину, націлену на **ідейне проламування** епохи, на **інтелектуальне бунтарство**, людину з великим **критицизмом** у думках і діях. Пізніше, вже після закінчення навчання на філологічному факультеті Дрогобицького педінституту, саме В.Іванишин стане наставником у перших пробах пера, у початках літературно-критичної творчості.

Навчався О.Баган на філологічному факультеті Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка упродовж 1982 – 1986 рр. Цей вищий навчальний заклад, з одного боку, мусив виконувати функцію советизації майбутніх учителів, особливо на гуманітарних спеціальностях, а з іншого, давав можливість допитливому розумові

уникнути стагнації галицької провінції, де позитивне збереження національних і християнських традицій часто поєднувалось із містечковою дріб'язковістю, мізерним інтриганством та примітивним міщанством. І допомагали тут передусім яскраві особистості серед викладачів. На той час вже сформувалася нова генерація української гуманітарної інтелігенції, яка не мала прямих зв'язків із довоєнною, несоветською інтелігенцією, але водночас не піддалася суцільному впливові комуністичної доби. Такий міцний гурт інтелігентів-філологів постав і в Дрогобицькому педінституті. Саме йому завдячує українське суспільство вихованням сотень і тисяч нових, національно свідомих філологів, які наповнили українські школи, передусім школи Галичини, у важкі роки советської денационалізації та космополітизації. Це такі імена, як Порфирій Яременко, Гаврило Шило, Зенон Гузар, Адам Войтюк, Михайло Шалата, Лев Фалендиш, Василь Іванишин, Мар'ян Демський, Михайло Паночко, Іван Кунець, Іванна Уздиган, Мирослав Грицик, Мирон Яким та ін. І як науковці, і як педагоги ці вчителі прагнули розбудити в студентах національну відповідальність, цікавість до національної культури, фахову чутливість до українського слова. Це була **правдива опозиція до советчини**, яку всотувало молоде покоління. Викладачам філологічного факультету вдавалося творити атмосферу віддаленості від офіційної комуністичної ідеології, створювати інтелектуальну позитивну ілюзію життя в своєму, суто етнічному просторі українства. Особливо запам'яталися мандрі Україною в товаристві доцента Зенона Гузара (1930 – 2010), який умів з неймовірним чаром закоханості в національну культуру розповідати про деталі й сутності визрівання українських письменників-класиків.

Тож роки навчання на філологічному факультеті стали роками ґрунтового зростання як особистості Олега Багана. Особливо важливим для випрацювання власного світогляду було заглиблення у безкраї океани українського та світового письменства (на курсі всі вважали О.Багана «надшанувальником» саме зарубіжної літератури, оскільки він з неймовірним захопленням поринав у її простори й любив тлумачити її культурні та історичні контексти). Серед викладачів зарубіжної літератури виділялася постать Мирона Борецького (1940 – 2006) – блискучого ерудита, перекладача з латини й польської, вправного інтерпретатора літератури.

Зрозуміло, виділявся тоді на факультеті, хоча й відносно молодий ще, Василь Іванишин. Харизматичний викладач якраз в той час перейшов працювати на кафедру української літератури і зумів так нестандартно тлумачити свій непростий предмет (українське радянське пись-

менство), що викликав захоплення в інтелектуальній молоді. Замість формувати радянських людей, В.Іванишин допомагав своїм студентам розвивати справжню естетичну свідомість та заглиблюватись у виміри непроминутих національних вартостей. Ці уроки інтерпретації літератури ХХ ст. згодом стали визначальною основою для фахового утвердження Олега Багана, який, вступивши в науку у 1990 р., зайнявся саме цим, дуже цікавим і складним, періодом української літератури. Василь Петрович відразу відзначив інтелектуальний та світоглядний потенціал маломовного, але вдумливого студента, патріотичну налаштованість мислення, налагодив з ним дружню комунікацію і згодом наполіг, всупереч сумнівам деяких колег, щоб того взяли на роботу на кафедру української літератури. Він опирався при цьому не лише на особисту симпатію, а на добрий і довгий досвід творчої співпраці. А ось чому: відразу після закінчення вузу О.Баган подався в журналістику, реалізуючи свою давню мрію. Спробував писати до газети «Трускавецькая здравница» (газета виходила російською мовою нібито для «просвіти» відпочивальників на курорті Трускавець, які туди з'їжджалися з усього Советського Союзу). Там був редактором І.Сусюк. Попри родинні стосунки, він був вельми доскіпливим і вимогливим і не захотів брати на постійну роботу О.Багана, але дозволив вести огляди літературної пошти. Це допомогло розгорнутися літературознавчому потенціалові молодого філолога. Наставником при цьому був В.Іванишин. Тож, коли зайшла справа з новими кадрами для кафедри української літератури, то Василь Петрович легко запропонував О.Багана, який вже наочно продемонстрував свій талант як інтерпретатора літератури й критика.

У студентські роки О.Баган пережив велике захоплення філософією. Одним із стимулів цього було прагнення знайти світоглядну альтернативу панівному в СРСР марксизмові-ленінізмові. Відтак, вперто шукаючи філософських джерел і читаючи класику, він прийшов до ідей **іrrраціоналістичної філософської думки**. Хоча автори цього напрямку повністю були заборонені (окрім античних мислителів), то доводилося вишукувати советську критику на їхні праці і в такий спосіб формувати собі уявлення про справжні ідеї іrrраціоналістичної та ідеалістичної західної філософії. Так вперше, лише за уривковими цитатами, зрозумів вагу цієї лінії в становленні європейської цивілізації. Через таке фрагментарне читання творів А.Шопенгауера, Ф.Якобі, Е.Гартмана, В.Соловйова, Н.Бердяєва, О.Шпенглера, А.Дж. Тойнбі, Х.Ортеги-і-Гасета, А.Камю та ін. зумів створити собі непоганий, як на советські часи, світогляд. Відтак була зібрана ціла бібліотека книг, в яких бодай дотично розповідалося про розвиток думок заборонених в СРСР філософів. Цей

ґрунт незабаром став надійною основою для сприйняття ідей **українського вольового націоналізму**, які уривками почали з'являтися від 1989 року. О.Баган любить з гумором згадувати, як в кінці 1989 р. він запропонував керівникові Руху на Дрогобиччині Вікторові Бурлакову надрукувати щось із праць Дмитра Донцова, з ідеями якого щойно познайомився в тодішній нелегальній пресі. Для того (як потім виявилося, агента КДБ) це було певним шоком і він категорично заперечив таку можливість, мимовільно виявивши свою ворожість до національної ідеї. Але захоплення вольовим націоналізмом як сутнісно ірраціоналістичним варіантом філософії не проминуло і згодом перетворилося на концептуальну програму нового перетлумачення й утвердження його ідей, як і захоплення постаттю й ідеями Дмитра Донцова.

Ще одним джерелом світлого впливу й натхнення до нестандартного літературного спілкування стали лекції вишуканого естета, яскравого представника старої галицької культурницької школи Зенона Гузара. Зенон Петрович умів майстерно уникати більшовицьких настанов щодо аналізу твору, натомість вводив студентів у світ поетологічної майстерності автора, самобутньої краси образу, мікроаналізу тексту, вловлювання нюансів локального колориту у творах тощо. Його лекції з історії української літератури та методики викладання літератури перетворювалися на правдиві екстраординарні прочитання глибин естетики слова, були риторично вишуканими та особливо емоційно наснаженими.

У 1986 – 1988 рр. О.Баган влаштувався на роботу науковим працівником в нагуєвицькому філіалі Літературно-меморіального музею Івана Франка (правда, тоді село називалося «Івана Франка»). Ця, на перший погляд, неабияка посада дала насправді унікальну можливість отримати фундаментальні знання. У фондах філіалу зберігалися великі комплекти Записок Наукового товариства імені Шевченка і журналу «Літературно-науковий вістник» за 1898 – 1914 рр. А це, як відомо, основна класика української модерної культури, у той час суцільно заборонена класика. Тож за два роки в О.Багана був сформований добротний науковий гуманітарний світогляд, яким і сьогодні, в час, коли названі видання вже доступні, може похвалитися не кожен гуманітарій. Окрім того робота в музеї, куди щодня, особливо влітку, з'їжджалися сотні людей, давала нагоду спілкуватися з надзвичайно широким і різноманітним колом відвідувачів: там вдавалося поговорити і з письменниками та науковцями, і з таджицькими та латиським націоналістами, і з громадським активістами (а вже тривали часи перебудови в СРСР), з краєзнавцями та мандрівниками різного типу і з різних регіонів України. Ця ситуація

вимальовувала чудовий «зріз» настроїв в усьому Советському Союзі, допомагала зорієнтуватися в ідеях та типах мислення дуже різних людей – адже Нагуєвичі відвідували (через Трускавець як «всесоюзний» курорт) представники всіх різнонаціональних республік.

Від кінця 1980-х рр. в СРСР активізуються цікаві й бурхливі процеси перебудови, які викликають в суспільстві різноманітні порухи й тенденції. З'являються настрої національного відродження українства. Перейшовши працювати у філіал Львівського музею історії релігії (листопад 1988 р.) (тоді в Дрогобичі задумали відкрити в католицькому костелі органний зал і релігійно-мистецьку просвітню виставку), О.Баган раптово знайомиться із цілою групою молодих людей зі Львова, дисидентськи налаштованих щодо комуністичного режиму в СРСР. Зокрема знайомиться із учасником Української Гельсингської Спілки Петром Кагуєм (родом із Дрогобича, згодом відомим журналістом) і молодим істориком Миколою Бандрівським (згодом відомим вченим-археологом), які працювали в тому ж музеї. Вони вводять його в підпільний світ самвидаву. Зі свого боку, О.Баган пробує налагодити регулярний виїзд молодих людей із Дрогобича на мітинги до Львова, які там відбувалися періодично від літа 1988 р. (У Львові на той час вже активно діяло Товариство Лева, яке латентно підтримували дисиденти-опозиціонери із УГС, які постійно намагалися зробити якомога масовішими протести львів'ян та жителів області).

У кінці 1989 р. він вступає до новоствореного Народного руху України за перебудову, де працює в молодіжній секції. На той час в О.Багана склалися дружні стосунки з істориком, викладачем ДДП ім. І.Франка В'ячеславом Умновим (1949 – 2021), який був одним із перших ініціаторів і Товариства української мови, і Руху на Дрогобиччині. За його рекомендацією О.Багана включають до редколегії молодіжної рухівської газети «Молода Галичина», він стає заступником редактора рухівського «Вісника виборця», членом редколегії регіонального літературного журналу «Тустань». Усі ці видання робилися в Литві, де тамтешній опозиційний «Саюдіс» налагодив системне видавництво, оскільки всі друкарні в Україні перебували під суворим контролем комуністичної влади. Організовував ці видання від Дрогобиччини Станіслав Щепаняк, член управи Руху в Трускавці. У цих часописах О.Баган друкується в основному від грудня 1989 р. до березня 1990 р., тобто якраз напередодні напівдемократичних виборів, перших в СРСР від 1917 р., які стали вирішальним поштовхом для розвитку нової України. Тут вперше розгонувався талант Багана-публіциста, здібного писати на різноманітні теми, гострого й концептуального.

У Русі О.Баган зустрівся і з першою провокацією проти себе. В.Бурлаков, який уважно стежив за тим, аби Рух не набирив радикальних тенденцій, відчув у молодому публіцистові нахил до ідей націоналізму і вирішив його дискредитувати. Він підступно заявив, але тільки у присутності С.Щепаняка, що критична стаття О.Багана у «Віснику виборця» про висування компартії Олексія Радзівєвського містить нібито такі звинувачувальні факти, за які О.Радзівєвський може подати позов до суду на Рух і в такий спосіб розгромити організацію. Це була повна нісенітниця, бо йшлося про масові злочини компартії, за які тоді вже широко звинувачували комуністів. Але В.Бурлаков робив вигляд, що це реальна «загроза», у такий спосіб намагаючись морально «вбити» О.Багана. Він, правда, не відважився витягувати цю нісенітницю на люди, обмежився лише психічним ударом. Це й стало причиною, що надалі О.Баган дистанціювався від Руху, відчуваючи, що організація перебуває під впливом ненадійних людей.

У 1990 р. Василь Іванишин, який мріяв створити на філологічному факультеті ширше коло науковців, здібних до інтелектуальних атак на основи марксистсько-ленінської псевдонауки, людей із міцним національним світоглядом, ще давніше розглядав кандидатуру Олега Багана на такого науковця. Несподівано серед дрібних міщан, яких завжди не бракує в кожному колективі, виникла вперта опозиція проти особи Багана. Тоді Василь Петрович взявся регулярно виступати на засіданнях кафедри української літератури із темою, що конче потрібно посилити викладання української літератури ХХ ст. як дуже важливої для формування сучасного філолога, оскільки на понад 90% ця література була заборонена в період СРСР і сьогодні потребує нового прочитання й популяризації. І така аргументація подіяла. У травні 1990 р. Олега Багана запросили на кафедру української літератури, яку тоді очолював Михайло Шалата (1937 – 2020), врахувавши його доробок як літературного критика, який на той час уже складався із двох десятків статей.

Хоча, як згадує сам Олег Романович, він і далі продовжував мріяти про журналістську творчість, мріяв знайти свій формат видання, щоб працювати як політолог-аналітик і культурний оглядач, і розглядав своє викладацтво як тимчасовість. Та не так склалося, як гадалося. Нестримний потік наукової праці повільно втягує інтереси молодого вченого. Він змінюється сам і змінює людей довкола.

У цей час відбувається активна зміна навчальних планів передусім щодо історії української літератури ХХ ст. В науковий обіг повертаються цілі пласти національного письменства раніше замовчуваних та демонізованих окупаційним московським режимом. Тож у цей відпові-

дальний час, на зорі Незалежності, молодий викладач не просто освоює раніше заборонену літературу, а й укладає новаторський курс «Історія української літератури ХХ ст. Перша частина», куди входить література «Розстріляного Відродження», історія еміграційної та західноукраїнської літератури міжвоєнної доби. У цьому курсі було запропоновано нову концепцію систематизації та періодизації літературного матеріалу. Знаковим став також і прочитаний ним у 1992-1993 навчальному році курс «Давньої української літератури», де долалися різні советські фальсифікації щодо українського письменства найдавніших періодів та козацької доби, зокрема було проінтерпретовано студентам табуйовану тоталітарним режимом творчість греко-католицьких авторів та їхню ідейну позицію.

Протягом першого року викладання О.Баган пише серію франкознавчих статей, які, як виявилось згодом, несли в собі багато цікавих, проникливих наукових відкриттів та тлумачень. За спонукою Василя Іванишина, який на тоді вже очолював як редактор дрогобицьку видавничу фірму «Відродження», готує до друку книгу «Іван Франко і теперішнє становище нації», яка з'являється в самому кінці 1991-го року. У Василя Петровича був такий принцип: обов'язково сприяти своїм учням щодо їх монографічного самоутвердження. Бо саме монографія, на його переконання, на відміну від статті, дає змогу повноцінно розвинути наукове мислення, сформувати власний стиль, запропонувати цілісну картину наукової дійсності, вивірити на практиці ефективність тих чи інших методів та методологій. У цій праці, котра стає класичною та новаторською для вітчизняного франкознавства, О.Баган робить низку важливих акцентів щодо переосмислення ідейного та світоглядного розвитку І.Франка як центральної постаті української культури.

Перша книга О.Багана викликала закономірну увагу й захоплення в читачів, оскільки вони побачили цілком «несподіваного Франка», як назвав свою рецензію на неї молодий критик та активний дрогобицький публіцист, згодом відомий організатор націоналістичного руху в Україні, Богдан Червак («Франкова криниця», 1992. №11). Автор вперше наголошував на таких складних і важливих моментах Франкової світоглядної еволюції, як нищівна критика марксизму, відмова від революційно-класового типу мислення, як звертання до правих, націоналістичних і консервативних ідей, як його теоретичне мислення в рідчій неоромантизму та естетизму тощо. Після цього стало зрозуміло, що молодому науковцеві потрібне якомога швидше утвердження. За рекомендацією Мар'яна Демського (1935 – 1995), одного з яскравих і дієвих викладачів-патріотів на філологічному факультеті, О.Баган вступає до

аспірантури у львівський Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, де його науковим керівником стає відомий в Україні літературознавець і критик Микола Ільницький (1934 р.н.), до слова, теж випускник Дрогобицького педінституту. За порадою керівника, О.Баган обирає собі для дослідження тему із історії літератури ХХ ст. – творчість поета-націоналіста Євгена Маланюка.

Спілкування й творчі взаємини з Миколою Ільницьким стали могутньою школою професійного зростання О.Багана. Це був вишуканий інтерпретатор літератури, тонкий естет, майстер наукової стилістики письма. Водночас М.Ільницький був ґрунтовним знавцем саме міжвоєнного періоду розвитку української літератури, і тому він вводив молодого вченого в її простір з неймовірною легкістю й фаховістю. Що цікаво: М.Ільницький не сприймав націоналістичної лінії в літературі, вважав її занадто ідеологічною, заполітизованою, але при цьому не перешкоджав О.Баганові самостійно вести дослідження в цій сфері, між ними постійно відбувався цікавий, іноді контрверсійний діалог і це було свідченням високої школи Миколи Миколайовича як педагога й академічного вченого. Те, що сьогодні О.Баган як літературознавець вміє давати точні й вичерпні теоретико-естетичні оцінки літературним явищем, очевидно, є наслідком цієї «школи» М.Ільницького і діалогів з ним.

Навчання в аспірантурі відкриває перед молодим вченим нові обрії: він системно вивчає періодику міжвоєнної доби, а це був найцікавіший, найбуремніший період розвитку й української літератури, й української публіцистики; досліджує творчість письменників-вісниківців (Є.Маланюк, Л.Мосендз, Ю.Липа, О.Стефанович, Ю.Клен, О.Ольжич, О.Теліга та ін.), поглиблено вникає у спадщину знаменитого Дмитра Донцова, який був ідейним натхненником цього літературного покоління. Інтенсивне навчання кардинально змінює уявлення про українську культуру ХХ ст., витворює нові горизонти інтелектуальних поривань. Особливо захоплює постать Д. Донцова, який у трактуванні О.Багана постає непересічним інтелектуалом, глибоким філософом, винятковим публіцистом, блискучим есеїстом. Це захоплення науковець несе й сьогодні, видавши зібрання його «Вибраних творів» у 10-ти томах і час від часу даруючи українській культурі яскраві статті та есе про цього талановитого й надзвичайно впливового мислителя з Півдня України, з Мелітополя. У 2015 р. з ініціативи О.Багана відкривають спеціальний Науково-дослідницький центр при Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Б.Хмельницького, який очолить доктор історичних наук Олександр Ситник. Навесні 2022 р. цей центр із десятками цінних ідеологічних книг з історії та ідеології українського націо-

налізму, які в більшості переслав для Мелітополя О.Баган, буде знищено московськими окупантами...

Навчання в аспірантурі принесло й одну особисту драму в життя О.Багана: посилено працюючи у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, при поганому освітленні, не даючи собі тривалішого відпочинку на природі, він зриває восени 1993 р. зір і майже на 4-и роки отримує травматичне послаблення очей та здатність повноцінно працювати. І все ж за час навчання він написав серію есе про письменників-вісниківців, які в 1996 р. будуть видані окремою книжкою разом із передруком кількох творів цих письменників. Ця книжка буде мати символічну назву: «Лицарі духу: Українські письменники-націоналісти, вісниківці» (Дрогобич: ВФ «Відродження»), її співавторами були Зенон Гузар та Богдан Червак. У книзі біли розміщені есе про Є.Маланюка, Ю.Липу, О.Ольжича, О.Телігу, Ю.Дарагана Л.Мосендза (це есе написав З.Гузар) й були передруковані «Послання» Є.Маланюка, лірична драма Л.Мосендза «Вічний корабель», поетична збірка Ю.Дарагана «Сагайдак» та добірка ліричних творів Ю.Липи. Це оригінальне видання прокладе самотутню стежину в сучасному українському літературознавстві як щасливе поєднання есеїстичного стилю, культурологічної широти та національної ідейності. Паралельно окремою книжкою вийде студія О.Багана про Ю.Липу: «Юрій Липа: людина і мислитель» (К.: Конгрес Українських Націоналістів, 1994). Цю книжку масово завезуть в Одесу, де народився й довго жив Ю.Липа, і вона стане потужним стимулом для тамтешнього українського патріотичного середовища.

У Дрогобичі на початку 1990-х рр. О.Баган разом із Б.Черваком (аспірантом кафедри української літератури) організують кілька популярних видань творів письменників-вісниківців, готують збірку ідеологічних праць класиків українського вольового націоналізму «Ідея нації» (1993), куди увійшли статті Д.Андрієвського, Є.Онацького, М.Сціборського, Є.Ляховича, М.Райгородського, та збірку «Меч духа», присвячену творчості письменників-вісниківців. Б.Червак засновує ідейно-громадську організацію Націоналістичний клуб ім. О.Ольжича, починає видавати разом зі студентами-філологами (П.Іванишиним, А.Вілюрою, І.Дятловським) журнал «Смолоскипи», співпрацюючи із ОУН А.Мельника в Києві. Невдовзі до них доєднується Ігор Набитович, який щойно, у 1994 р., закінчив дрогобицьку філологію, став викладачем кафедри й зацікавився творчістю Леоніда Мосендза. Так кафедра української літератури Дрогобицького педінституту стає одним із центрів вивчення великої літературної традиції вісниківства.

Стратегічною ідеєю, яку з кожним роком все наполегливіше проводить О.Баган, було ствердження, що поняття «Празька школа» щодо письменників-емігрантів, яке зумисне поширили науковці-ліберали з діаспори, є абсолютно неточним, фальшивим і деструктивним. У такий спосіб лібералістично заангажовані дослідники наче підважували всю традицію націоналізму в культурі. Адже саме «Літературно-науковий вісник» за редакцією Д.Донцова від 1922 р. став трибуною вольового націоналізму, там сформувалися цілою групою ідеологів, філософів, культурологів та критиків основні естетичні та ідейні засади традиціоналізму та ірраціоналізму в естетиці і культурі, художня лінія журналу потужно вплинула на тодішню західноукраїнську й еміграційну літературу. Тож, закономірно, що це явище, тобто творчість письменників Є.Маланюка, Ю.Липи, Л.Мосендза, О.Стефановича, О.Лятуринської, О.Ольжича, О.Теліги, Б.Кравціва, Р.Єндика, Р.Бжеського та ін. треба вважати й називати **вісниківством** (від назви журналу «Літературно-науковий вісник»; до речі, саме так і вони самі себе називали), а не штучно видумаю «Празькою школою». По-суті, це була наукова крадіжка з боку ліберальних літературознавців і критиків (Ю.Лавріненко, Ю.Шерех-Шевельов, С.Гординський та ін.), які не тільки відторгали від традиції націоналізму цілу верству авторів, а ще й придумали брехливий міф про нібито «неподоланий конфлікт» між цими письменниками й Д.Донцовим. Тож О.Баган, підтриманий такими науковцями, як Василь Іванишин, Ярослав Дашкевич, Галина Сварник, Сергій Квіт, розгорнув системну роботу з подолання цих фальшивих тлумачень ліберального середовища, яка триває й до сьогодні.

Згодом у Дрогобичі вийшли книги Петра Іванишина «Олег Ольжич – герольд нескореного покоління» (1996) та Ігоря Набитовича «Леонід Мосендз – лицар святого Граалю» (2001), які ґрунтовно доповнювали концепції О.Багана. Відтак із його зачину сформувалася ціла **школа** вивчення вісниківства як ідейного, культурного й літературного явища. Пізніше, у 2000-і рр., з ініціативи О.Багана були проведені кілька наукових конференцій, присвячених темі вісниківської літератури. Це відбулося зокрема у Дрогобицькому державному педуніверситеті ім. І.Франка, Вінницькому державному педуніверситеті ім. М.Коцюбинського, у Львівському національному університеті ім. І.Франка та в Мелітопольському державному педуніверситеті ім. Б.Хмельницького, а в 2010-рр., О.Баган запропонував і розробив цілий курс «Вісниківство як культурне й естетичне явище» для студентів-магістрів. У 2022 р. разом із своїм одноступенем та другом із Дніпра, засновником місцевої філії Науково-ідеологічного центру ім. Д.Донцова Максимом Дорофее-

вим, організовує нову видавничу серію «А(о)нтологія вісниківства», де першою книгою стає збірник «Гридень Дажбога: Юрій Дараган», в якій вміщено й прокоментовано всі на сьогодні відомі твори першого лірика-вісниківця (видавництво «Крила», Тернопіль).

Працюючи науково, Олег Романович не покидає громадську справу. Вже у 1992 р. він включається в процеси творення структур нового націоналістичного руху, який тоді набирав розмаху як альтернатива до ідейно збанкрутілого ліберал-демократизму. У той час, з одного боку, особливо в Галичині, де при владі були демократи, виникло велике суспільне розчарування в здобутках цієї влади: люди відчували, що демократи своєю безпринципністю ніяк не розв'язують ключові, важливі проблеми національного життя, що в суспільстві набирають обертів процеси системної корупції, рекомунізації, космополітизму. Так, демократи у 1992 р. не відважилися піти на розпуск Верховної Ради (хоч такі важелі, за свідченням С.Хмари та ін., були), яка обиралася в імперських політичних умовах і в якій більшість мали комуністи й промосковські сили. Це спровокувало загальну соціально-політичну стагнацію, результати чого Україна й український народ долають до сьогодні. Тоді підняли голову реваншистські сили сталіністів і шовіністів-імперців. На це треба було якось реагувати. З іншого боку, в Україну почали переїжджати політичні й культурно-громадські середовища української діаспори, серед яких виділялася ОУН Бандери на чолі зі Славою Стецько. Тож, логічно, що в країні почалися рухи до розгортання націоналістичних структур. За створення нового фронту націоналістичних сил виступили такі авторитети дисидентського руху, як Зеновій Красівський, Валентин Мороз, Ярослав Дашкевич та ін.

На Дрогобиччині ідейним лідером був Василь Іванишин, який на той час видав три знакові книжки: «Українська Церква і процес національного відродження» (1990), «Мова і нація» (у співавторстві з Я.Радевичем-Винницьким) (1991) і програмна «Нація. Державність. Націоналізм» (1992). В.Іванишин мав свій вплив на місцеві парамілітарні структури УНА-УНСО, створивши велику команду. На цій основі й почалося творення моделі нового націоналістичного руху. О.Баган влився в цю політичну тенденцію як публіцист та ідеолог.

У листопаді 1992-гоу, у віці 29 років, його обирають головою Об'єднання українських націоналістичних сил (ОУНС) Дрогобиччини, куди увійшло 15 організацій та безпартійні. На установчій нараді ОУНС Дрогобиччини О.Баган виступив із стратегічною доповіддю «Проблема утвердження ідеології українського націоналізму», де, серед іншого, акцентував на двох основних перешкодах утвердження ідеології укра-

їнського націоналізму: 1) «посткомуністична і демократична фальсифікаторська пропаганда» і 2) «безсистемність, уламковість нашої пропаганди, її хаотичність і загальний низький рівень подачі». Він наголошував на тому, що потрібний «перехід на засади націоналізму при побудові української держави» водночас включає в себе й світоглядну зміну – «якісне перевиховання людини, сталення її характеру в душі героїзму, жертвовності, духового гарту, витримки і нескореності», «це виховання людини з міцним християнським світоглядом, готової до стійкої і беззастережної боротьби з ворогом, зі світовим Злом»¹.

У цьому процесі громадсько-політичного становлення активною була роль В.Іванишина. Поглиблюється ідейна співпраця між учителем та його талановитим учнем. Разом вони відвідують кілька теоретичних конференцій та зібрань націоналістів України, багато дискутують, знайомляться з широким колом людей. Вже навесні 1993 р. у дрогобичан налагоджуються стосунки із Проводом ОУН Бандери і Славою Стецько. В.Іванишин виношує тоді ідею створення нової молодіжної, парамілітарної організації, яка б взяла на себе функцію бойового протистояння антиукраїнським процесам в державі. У кінці того року буде створено Громадсько-спортивну організацію (згодом Всеукраїнську організацію) «Тризуб» ім. С.Бандери, в чому взяв безпосередню участь і О.Баган. Для ідеологічного вишколу та для пропаганди ідей націоналізму була потрібна якась якісна література. Діаспорні видання, які спорадично надходили в Україну, по-перше, приходили в малій кількості, а по-друге, об'єктивно застаріли за стилістикою чи звуженим способом мислення. Тож В.Іванишин попросив О.Багана написати популярну, але змістовну й ідеологічно насичену книжку для цієї насущної справи. Буквально за три місяці така книжка була написана: «Націоналізм і націоналістичний рух: Історія та ідеї» (ВФ «Відродження», 1994). Правда, закінчена в серпні 1993 р., вона вийшла щойно у липні 1994 р. через фінансові труднощі видавництва. І вийшла великим тиражем: 20 000 примірників. Успіх видання перевершив усі очікування. У перші місяці книжка розходилася сотнями екземплярів.

За основу О.Баган узяв знамениту діаспорну книгу історика Петра Мірчука «Нарис історії ОУН» (1968) та «Історію УПА» Л.Шанковського. Однак вибудував власну концепцію, особливо в аспекті ідеології. Підібрав добрий стиль, зробив актуальні акценти. Книжка вийшла стрункою за змістом, добре структурованою, легкою для читання. І водночас

¹ Матеріали Наради Об'єднання українських націоналістичних сил (ОУНС) Дрогобиччини 22 листопада 1992 року. Упор. О.Баган, Б.Червак. Ред. В.Іванишин. Дрогобич: ВФ «Відродження», 1993. С. 59, 61, 64.

несла в собі дуже багато потрібних ідеологем, які допомагали молоді глибше зрозуміти світоглядні й моральні засади українського вольового націоналізму. Це був певний прорив ментального характеру, бо в українському суспільстві, закономірно, зберігалось ще багато упереджень до націоналізму загалом і до історії ОУН-УПА зокрема.

На свою біду, деякі міщани від політики взялися критикувати книжку О.Багана, видумуючи, що там нібито є якісь «скандальні» моменти. Це викликало сплеск додаткової уваги до видання і воно стрімкою хвилею покотилося всією Україною. Члени «Тризубу» ім. С.Бандери потім згадували, що в їхній роботі, коли вони виходили в нові регіони з агітацією, дуже допомагала ця книга: після прочитання її у нікого вже не виникало питань щодо гаданої «неправильності» чи «деструктивності» націоналізму.

Наведемо як приклад доступні й логічні формулювання автора: «Націоналістичний рух завжди виходить з потреб Нації, він скерований на захист її природних інтересів, на гідне утвердження Національної Ідеї у світі. Бо кожен народ на землі зумів зберегти себе, захистити тільки завдяки почуттю націоналізму, що завжди робило його сильним, здатним створити і розбудувати свою національну державу як гарант стабільності і міцності народу»².

Видання принесло всеукраїнську славу О.Баганові. У різних кутках України його почали сприймати як сучасного ідеолога націоналізму, під впливом його ідей люди будували свою життєву позицію. Згодом, у 2015 р., ця книжка була перевидана стараннями мецената-патріота Володимира Москаля у видавництві «Піраміда» (Львів) для вишколювання передусім добровольчих підрозділів, котрі разом із іншими військовими стали на захист Батьківщини від московських окупантів у 2014-му.

Паралельно, від 1994-го року, розпочинається активна співпраця молодого дослідника із київським журналом «Українські проблеми», започаткованим у 1991 р. Зеновієм Красівським як головою ОУН(р) (бандерівської) в Україні. Цьому передувало знайомство влітку 1993 р. із Сергієм Квітом, майже однолітком, активним публіцистом, членом Проводу новоствореної партії Конгрес Українських Націоналістів, літературознавцем і культурологом за фаховими зацікавленнями. Після смерті З.Красівського саме С.Квіт очолив стратегічно потрібний журнал. Адже націоналісти тоді в Україні не мали свого солідного видання. Часописи УНА-УНСО й ДСУ характеризувалися або хаотичністю й

² Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї. Дрогобич: ВФ «Відродження», 1994. С. 12

провокативністю, або лише добрим публіцистичним рівнем. Натомість «Українські проблеми» мали стати ґрунтовним, широкопроблемним, різноплановим журналом. І С.Квітові великою мірою вдалося такий журнал створити. До вироблення концепції журналу долучився у 1994 р. й О.Баган.

Спочатку творчу лінію редколегії визначали вони двоє, інші учасники редколегії або виконували технічну роботу, як чудовий макетувальник зі Стрия Любомир Наконечний, або були символічними особами, як члени Проводу КУН. Згодом членами редколегії «Українських проблем» стали такі авторитетні вчені, як Ярослав Дашкевич, Володимир Косик, Дмитро Штогрин, Омелян Кушпета, Григорій Васькович, Анатолій Погрібний, а також письменники нової хвилі: В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Володимир Цибулько, які до кінця 1990-х рр. утвердилися в літературі й були лауреатами різноманітних літературних премій. Журнал мав свою чітку ідейну й культурологічну лінію. Визначався фаховістю, увагою до втрачених імен і забутих традицій української культури. Водночас літературні і літературно-критичні, культурницькі і мистецтвознавчі сторінки часопису привертали увагу творчої молоді та інтелектуалів нового покоління.

О.Баган вів в журналі свою оригінальну лінію, виступаючи як ідеолог, критик, есеїст-культуролог, політолог, літературознавець. Тут він зробив перші свої резонансні републікації класичних творів, зокрема есе Д.Донцова «Культура розкладу» з передмовою «Есе і есеїзм» та «Послання» Є.Маланюка з передмовою «Рим – відісторичне, невичерпальне джерело...». Тобто реалізувалася його давня мрія стати журналістом у солідному видання. На жаль, вже від 1995 р. «Українські проблеми» через фінансові труднощі почали виходити рідше, лише два рази на рік. Так тривало з перервами до 2004 р., коли журнал припинив своє існування. Однак видання стало одним із символів нової української культури доби Незалежності, бо проклало цілком новаторські шляхи в різних її сферах, будило живу думку, ставило гострі питання. Сергій Квіт «засвітився» як знаковий інтелектуал нової генерації українства. А дрогобичанин Олег Баган привчив читацьку аудиторію України до того, що й у провінції можуть регулярно народжуватися плідні ідеї і може двигтати гостра думка.

У 1995 р. О.Баган навчається в літній школі знаменитого діаспорного Українському вільному університеті (Мюнхен). Пропонує тему «Вплив ідей німецької філософії на формування ідеології українського націоналізму» як можливу докторську роботу. Але через хворобу очей припиняє це дослідження. Однак дослідження в середовищі УВУ

стають добрим ґрунтом для вивчення наукової і культурної спадщини української діаспори, розширюють його інтелектуальні обрії.

У 1996 – 1997 рр. О.Баган регулярно друкується в часописі Проводу ОУН «Шлях перемоги» (головний редактор – Марія Базелюк). Там, зокрема, виробляється його стилістика як політолога й геополітика. Назвемо кілька знакових публікацій цього періоду: «Балкани та Україна» (1996, №42), «Вибори в Молдові й українські інтереси» (1996, №50), «Чи існує Середня Європа?» (1996, № 40), «Знову «слов'янська ідея»? (1997, №38), «Кавказ і Україна» (1997, №5), «Чи відбувається комуністичний реванш в Центральній-Східній Європі?» (1997, №25), «Чим має бути «П'ємонт»? І чому ним не стала Галичина?» (1997, №39) тощо.

Від середини 1990-х О.Баган бере участь у діяльності Проводу КУН, де як визнаний фахівець готує низку ідеологічних документів, активно задіяний у пропагандивній роботі «Тризубу» як окремої ланки націоналістичного руху з-під крила ОУН. Протягом цього часу довелося багато поїздити Україною, виступати з різноманітними доповідями, багато зустрічатися з різними людьми. Це був добрий досвід для глибшого розуміння суспільно-політичної та ментальної ситуації в країні, що потім знадобився для політологічної аналітики в публіцистиці. Проте, доволі швидко він розчаровується в політичному середовищі КУНу, зрозумівши, що воно не відроджує героїчні традиції вольового націоналізму 1920 – 1940-х рр., як би мало бути згідно з логікою історії і самим фактом належності до цієї традиції, традиції ОУН, а навпаки, старанно займається ідейним опортунізмом та наслідую політику ліберально-демократичних партій.

У 1998 р. О.Баган відходить від активної політичної діяльності в складі будь-якої партії, обравши для себе роль і стратегію незалежного ідейного публіциста з тим, щоб впливати на загальні події **силою слова та ідеологічної програми**. Відтоді працює на національну справу, обираючи для співпраці лише те середовище (до них належатимуть і «Тризуб», і «Свобода», і «Правий сектор», і ОУН), котре готове підтримати конкретний національно значущий проект. І така стратегія принесла суттєві результати: за період 2000 – 2010-х років Олегові Романовичу вдалося втілити в життя немале число плідних задумів, які переросли у знакові видання, наукові конференції, культурологічні ініціативи. Його ім'я стало для тисяч людей в різних кутках України орієнтиром в національних вправах, його слово стало вагомим у тлумаченнях складних суспільно-політичних процесів.

Одним з перших в Україні О.Баган починає поглиблено писати про загрозу відродження агресивного московського імперіалізму, аналізу-

ючи культурологічні, ідеологічні та геополітичні теорії євразійства в Росії, які набирали силу в 1990-х рр. Ідеться про статтю «Євразійство: політична реальність чи ідеологічна химера?» (Українські проблеми», 1998, Ч.2). Ця студія стала початком тривалих досліджень автора в сфері русистики та російського імперіалізму, підсумком яких стала книга «Rossica: Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях» (Тернопіль: Крила, 2022). Книга вийшла вже в час російсько-української війни й стала добрим ідейним знаряддям для захисників України. В ній вміщені такі знакові статті О.Багана, як «Російське чорносотенство як джерело європейського фашизму», «Федор Достоєвський як архетипний автори російської літератури: постколоніальна інтерпретація», «Проблема Росії для українського національного руху: погляд Івана Франка», «Дмитро Донцов як критик російської цивілізації», «Геостратегія українського націоналізму і російський імперіалізм: інтерпретація Ярослава Стецька».

У 1999 р. ще одним важливим етапом була публіцистична участь у популярному львівському часописі «Поступ», який під орудою Оresta Друля набував окремих характеристик консервативного, навіть християнсько-демократичного видання. Протягом року він публікує там низку резонансних статей, завойовуючи собі авторитет культурологічного публіциста. Назвемо найконцептуальніші з них: «Галичина як геополітичний чинник» (1999, №165), «Закони євразійської геополітики: заперечуючи А.Дж.Тойнбі» (1999, №186), «Центри й периферії, або Як взаємодіють і створюються столиці і провінції» (1999, №148), «Чи має Україна свій погляд на світ?» (1999, №98), «Церква та інтелігенція» (2000, №70), «Чим є насправді європейське об'єднання?» (2000, №2) та ін. Відтоді геополітичні розпрацювання О.Багана стають нормою для інформаційного простору України.

У 2000 р. О.Баган розпочинає співпрацю із церковним часописом «Мета». У середовищі УГКЦ тоді виникла ідея відродити знамениту однойменну релігійну газету, котра виходила у 1931 – 1939 рр. і була цікавим та оригінальним явищем з погляду нових ідей, культурологічних теорій, актуальної публіцистики. У міжвоєнному часописі працювали видатні галицькі релігійні інтелектуали: Гавриїл Костельник, Микола Гнатишак, Микола Конрад, Микола Чубатий. Редактор радіо «Воскресіння» Мирослав Павлюк висунув кандидатуру О.Багана на посаду головного редактора видання і в того навіть відбулася особиста зустріч із Блаженнішим Любомиром Гузаром. Разом вони підготували кілька пробних номерів, які заманіфестували нову якісну лінію в розвитку церковної журналістики. На жаль, середовище Церкви залишилося

байдужим до цього і видання швидко припинило своє існування. Воно було згодом відроджене, але у форматі офіційного, і тому нецікавого для суспільства часопису. Однак і там за короткий час О.Баган встиг опублікувати кілька резонансних статей: «Північна Ірландія: релігійна чи національна війна?» (2000, №8-9), «Католицькі дух і етика як чинники виховання нації: Націософські аспекти творчості Леоніда Мосендза» (2000, №7), «Чи існує межа між релігією і політикою для російського православ'я?» (2001, №3) та ін.

Пізніше молодий автор включиться в церковне інтелектуальне коло в Дрогобичі, яке сформувалося довкола Дрогобицької Духовної семінарії (ректор – о.-доктор Мирон Бендик) і разом із товариством «Бойківщина» (голова – Любомир Сікора) вони спільно проведуть понад 40 культурологічних круглих столів, присвячених різноманітній тематиці. У 2000-і роки О.Баган надрукує низку ґрунтовних статей на релігійну тематику, в тому числі в церковному академічному журналі «Богословія» (головний редактор – отець-ліценціят Іван Гаваньо). Разом із о. Гаванем у нього складеться дуже добрий тандем публіцистичного характеру і двоє інтелектуалів будуть десятки разів виступати на круглих столах на різноманітних пресових площадках, аналізуючи найскладніші й найглибші проблеми українського буття, а матеріали цих круглих столів будуть передруковувати часописи й інтернет-сайти всієї України.

У 2004 р. це коло богословів і культурників Дрогобиччини видасть знаковий науковий збірник «Іван Франко і питання релігії» (Дрогобич: Коло, 315 с.), упорядником і редактором якого виступить О.Баган. Зокрема цікавою буде тодішня його студія про Г.Костельника як першого концептуального критика І.Франка за його світоглядний матеріалізм і раціоналізм. Від 2005 р. О.Баган успішно включиться в публіцистику церковної газети «Жива вода» (редактор – о. Михайло Бачинський), друкуючи там кожного місяця розлогі статті культурологічного змісту.

Своєрідним підсумком публікацій межі 1990 – 2000-х рр. на міжнародну тематику стала книга Олега Багана «Українська Понтида: геополітичні виміри сучасної України» (Дрогобич: Коло, 2002. 190 с.), що прозвучала як несподіваний ідейний сигнал і для позбавленого націонал-центричних міжнародних орієнтирів кучмівського правлячого класу, і для відчуженої від національної ідеї різнокольорової псевдоопозиції. Автор вибудував цілісну геополітичну концепцію нового утвердження України як держави зі складним цивілізаційним простором. Сама назва книги «Українська Понтида» означала, що віссю для України має бути

Чорномор'я. Це була реактуалізація знаменитої ідеї Ю.Липи з його фундаментальної праці «Чорноморська доктрина» (1940). У нових історичних умовах О.Баган вимальовував візію орієнтації на могутню Туреччину та розбудову системи союзів у Чорному морі з тим, щоб запобігти російському утвердженню в цьому просторі. Паралельно Україна мала б розвивати тісніші стосунки із країнами Середньої Європи і входити в цей геополітичний простір як самостійний гравець, як держава зі своєю військовою доктриною. Водночас потрібною ставала робота з плекання української середньоевропейської, а не східноєвропейської цивілізаційної ідентичності, на що б мала переорієнтовуватися вся українська культура, замість наслідувати російські культурні штампи. Таких плідних ідей у книзі О.Багана було багато і можна лише пошкодувати, що верхівка українського політикуму виявилась не спроможна звернути на них увагу.

Найважливішим акцентом книги було чітке бачення стратегічної геополітичної загрози з боку Росії: аналізуючи строгу логіку фактів і тенденцій міжнародного життя, автор доводив, що головним дестабілізаційним фактором у світі й зокрема в просторі Середньо-Східної Європи є Російська Федерація як імперська система, об'єктивно націлена на зовнішню експансію. Тому можна лише пошкодувати, що очільники держави не дослуховувалися до цих тверезих тлумачень планетарних процесів.

Протягом 1997 – 2000 рр. О.Баган підтримує починання своєї колеги з кафедри Лілії Гулевич, яка, зав'язавши стосунки із представниками української громади в Канаді, спробувала відродити знаменитий діаспорний педагогічний часопис «Життя і школа» (1960 – 1994), який впродовж десятиліть виходив за редакцією відомого культурника й громадського діяча Василя Луціва (1920 – 2005) і мав добру славу як видання фахове і національно виразне. Разом їм вдалося видати п'ять номерів, які швидко стали популярними серед учителів регіону. І там раптом виявився таланти О.Багана як філолога-методиста, про що засвідчили якісні статті на цю тему. Таке видання було вельми потрібне кафедрі української літератури Дрогобицького педуніверситету, оскільки саме методика у той час була «слабкою ланкою» у її роботі: кафедру через утиски покинув ще в 1990 р. доцент Зенон Гузар, який єдиний систематично друкував статті й монографії методичного змісту і був відомим у цій царині в усій Україні. Тож заповнення суттєвої лакуни в роботі кафедри, що здійснили О.Баган і Л.Гулевич часописом «Життя і школа», здавалося б, мало викликати вдячність і підтримку. На жаль, це викликало відмінну реакцію і журнал перестав виходити.

На щастя, різні конфліктні ситуації не охолодили націленості Олега Романовича працювати на ниві методики викладання літератури. Протягом 2000 – 2010-х рр. він пише серію якісних статей, стає чільним автором всеукраїнського журналу «Дивослово», а в підсумку видає книгу «Художнє слово і національна ідентичність: Статті про методику навчання літератури в школі» (Дрогобич: Ред.- видавничий відділ ДДПУ ім. І.Франка.2021. 332 с.). На сьогодні це наймасштабніше і найконцептуальніше видання кафедри української літератури та теорії літератури ДДПУ ім. І.Франка в галузі методики викладання літератури.

Незважаючи на морально складну атмосферу на рідній кафедрі О.Баган, проте, продовжує активно працювати, реалізовувати дієві наукові й видавничі проекти. У 2001 р. подією стає видання 1-го тому задуманого багатотомника «Творів» Дмитра Донцова. Книга задля фундаментальності наукового підходу була визнана книгою року на всеукраїнському конкурсі як класичне видання. Це був безсумнівний успіх, оскільки вдалося вивести на всеукраїнську читацьку орбіту твори головного націоналістичного мислителя. До цього група одnodумців – Ярослав Дашкевич, Сергій Квіт і Олег Баган – йшла давно, але в умовах загального безгрошів'я, стагнації націоналістичного руху про велике видання годі було й мріяти. У 1999 р. С.Квіт перейшов на роботу у департамент держтелерадіо та інформації, головою якого тоді був поет Іван Драч. Департамент здійснював різноманітні культурно-просвітні проекти, одним з яких і став перший том «Творів» Д.Донцова. Організаційно видання допоміг реалізувати львівський АртЦентр «Дзига», який заснував і очолював Маркіян Іващишин, кумир і лідер львівської творчої молоді. Після низки перипетій книга вийшла у львівському видавництві «Кальварія» (директор Петро Мацкевич). Передмови до неї написали Я.Дашкевич і О.Баган, також О.Баган уклав великі коментарі, які стали стимулом для розвитку правих ідей в Україні, оскільки в них трактувалася значуща історична й актуальна проблематика націоналізму й європейського консерватизму загалом (це згодом констатував львівський філософ Роман Кісь, який співпрацював із дослідниками правих ідей в різних країнах і дав їм для роботи це видання). «Дзига» організувала величну презентацію видання у Львівському оперному театрі. Пропагандивний ефект був колосальним.

Однак цей несподіваний успіх націоналістичного видання насторожив і навіть злякав лібералістичне середовище України, яке в той час стрімко розвивалося. Про це, наприклад, відкрито говорилося устами А.Мокроусова, заступника головного редактора лібералістич-

ного часопису «Критика» на Міжнародному конгресі українців, який відбувався влітку 2002 р. у Чернівцях: мовляв, який жах, «Донцов, цей фашист, виявляється, найпопулярніший автор серед читацьких експертів і голосувальників» (паралельно під час конкурсу проводилося голосування серед громадськості). Закономірно, що це середовище «віддячило» організаторам видання спробами ізоляції їх в науці та дискредитації його.

Вартує відзначити, що ґрунтовна передмова О.Багана до цього тому «Творів» лягла в основу як концепція й текст першого в Україні документального фільму про життя і творчість Д.Донцова «Зоряний інтеграл» (Запоріжжя, 2003).

У 2003 р. О.Баган успішно захистив у Львівському національному університеті ім. І.Франка кандидатську дисертацію «Естетика і поетика вісниківського неоромантизму» (науковий керівник – професор Микола Ільницький). Це дослідження стало підсумком кількарічних напрацювань в темі творчості письменників-емігрантів та націоналістів, яка розвинулася під впливом філософських, культурних та естетичних ідей Дмитра Донцова. У ньому було вперше проінтерпретовано світоглядно-іраціоналістичні основи вісниківства, його творчий волюнтаризм, стильові доміанти неоромантики. Концептуально ця робота була спрямована проти низки літературознавчих досліджень різних авторів, які у різний спосіб пояснювали естетичні основи творчості Є.Маланюка, Ю.Липи, Л.Мосендза, О.Ольжича, Ю.Клена та ін., але так, що робили з них кого завгодно, тільки не неоромантиків-вісниківців. Головна мета таких інтерпретацій полягала в тому, аби «закрити» ідейний, естетичний, моральний зв'язок цих авторів із націоналізмом та з ідеями Д.Донцова. До слова, ця наукова проблема не розв'язана й до сьогодні в українському літературознавстві. На жаль, це цінне дослідження досі не перевидане окремою книгою (надруковане лише розділами в різних збірниках).

Ученому вдалося не просто історіографічно охарактеризувати вісниківство, а дати йому теоретичне трактування з позицій літературознавства та культурології. За десятками творчих персоналій письменників, публіцистів, критиків, культурологів, що згуртувалися довкола часописів Д.Донцова («Літературно-науковий вісник» (1922-1932) і «Вісник» (1933-1989) дослідник побачив унікальний, за його визначенням, «понадчасовий феномен». Він наполягав на тому, що вісниківство треба інтерпретувати, враховуючи цей факт, як естетико-інтенціональну, гетерогенну цілісність, як філософську, настроєву й стильову (неоромантичну) систему, репрезентацію ідеології (як

суспільного світогляду) націоналізму із власним – есеїстичним – способом розуміння буття:

«...вісниківство/націоналізм були наймасштабнішим і найрадикальнішим запереченням таких типово українських суспільних ідеологій, комплексів та культурних теорій, як епігонське народництво, просвітянщина, малоросійство, провінційщина, меншовартість і вічна другорядність, бездержавність у світовідчутті, холуйство і рабство, історична пасивність, загумінкова дрібничковість, безвольність і надмірна сентиментальність, брак елементарної організованості та екзистенційного розмаху. Усьому цьому вісниківство протиставляло чітку національну ідеологію, концепцію елітарної культури (своєрідний синтетичний аристократизм), універсальний героїзм, культ енергії і бойовитості, войовничості., експансію, культ сили, суворості. Таке морально-психологічне, політико-стратегічне і духовно-культурне переродження мало назавжди подолати українські історичні традиції застою, пораженства і вторинності»³.

Однак на цьому студіювання націоналістичної естетики та її мистецьких форм не припиняється. Того ж року в Дрогобичі з ініціативи О.Багана й Мирона Борецького вперше було проведено наукову конференцію з вісниківською тематикою (на базі кафедри світової літератури, завідувач – Леся Кравченко): «Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму і вісниківського неоромантизму». Цікаво й показово, що стаття О.Багана «Юрій Клен: неокласик чи неоромантик?» пізніше викликала приховану (бо ім'я опонента чомусь не згадувалося), але доволі завзяту полеміку з боку академіка Івана Дзюби, який написав велику статтю «Юрій Клен: «неокласик» чи «пост неокласик»?», явно опонуючи О.Баганові, в якій заперечував очевидне: Ю.Клен у 1930-і рр. писав під виразним впливом ідей націоналістичного «Вісника», Д.Донцова і поезики Є.Маланюка. На жаль, така дивна поведінка була (і залишається досі!) типовим явищем для критиків із лібералістичним чи так званим «націонал-демократичним» або «націонал-комуністичним» світоглядом і не лише у сфері літературознавства. Згодом уже на базі рідної кафедри української літератури та теорії літератури, де у 2009-му змінилось керівництво, будуть систематично проводитись дослідження вісниківства та вийдуть у світ два томи вісниківських збірників.

Проте науковий збірник, підготовлений кафедрою світової літератури Дрогобицького педуніверситету, і виданий великим як для збірника тиражем – 1000 примірників! – став подією. Того ж року

³ Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен. С.39.

О.Баган разом із Л.Кравченко видали великий том «Вибраного» Ю.Клена (Дрогобич: Каменяр, 650 с.), до якого увійшли його поезії, спогади й чимала серія ще ні разу не друкованих літературно-критичних статей, до слова, окремі з яких якраз потверджували головні тези О.Багана про глибинний і вмотивований зв'язок письменника з вісниківством, з націоналізмом.

Протягом усього цього часу Олег Романович раз у раз звертався і до творчості автора, з іменем якого він увійшов у наукове життя: Івана Франка. У 1999 р. його призначають керівником новоствореної лабораторії франкознавства на філологічному факультеті. Франкознавство було ще однією лакуною кафедри української літератури, хоча йшлося про патрона Дрогобицького університету. У кінці 1990-х рр. через погіршення здоров'я майже припинив писати відомий і заслужений франкознавець, доктор філологічних наук Адам Войтюк (1930 – 2003). Іншого франкознавця – Зенона Гузара із незрозумілих причин усунули з кафедри. Тож потрібні були нові ініціативи. У 2000 р. О.Баган організовує й успішно проводить у Дрогобицькому педуніверситеті першу за довгі роки Всеукраїнську наукову конференцію «Іван Франко і питання модернізації української літератури». Правда, видати матеріали конференції, після зміни керівника кафедри, взявся щойнопризначений очільник Євген Пшеничний. Так, вийшов перший випуск «Франкознавчих студій», який в основному упорядковував і редагував О.Баган. У ньому він вперше за майже століття перевидав, написавши ґрунтовну передмову, три статті Василя Щурата про І.Франка, які стали у свій час основою дискусії між ним і І.Франком, спричинили появу знаменитого вірша поета «Декадент» і тепер, зрозуміло, були дуже цікавими й потрібними для літературознавців. Це статті «Др. Іван Франко», «Французький декадентизм в польській і великоруській літературі», «Поезія зів'язлого листа в виду суспільних задач штуки».

Наступного року в Дрогобичі проводиться ще одна наукова Всеукраїнська конференція «Іван Франко і проблеми релігії» (ідею такої теми подав З.Гузар). За її матеріалами видано другий випуск «Франкознавчих студій», які також спільно з Є.Пшеничним редагує і впорядковує О.Баган. Обидва томи наукового збірника викликають зацікавлення в академічних колах. Стає зрозумілим: нарешті в Дрогобичі вдалося створити серйозний осередок франкознавства.

Паралельно з подачі того ж професора З.Гузара у 2002 р. на кафедрі української літератури проводиться наукова конференція «Іван Франко в школі» і видається однойменний науковий збірник. У ньому побачили світ дві концептуальні студії О.Багана: «До проблеми переосмис-

лення концепції вивчення творчості І.Франка в школі» та «Світоглядна еволюція Івана Франка як ключ до розуміння його творчості».

У 2003 р. з ініціативи О.Багана на кафедрі задумано видати три томник творів І.Франка, до якого б увійшли найзнаковіші поезії, проза та наукові й публіцистичні статті українського генія. О.Баган упорядковує й редагує 3-й том: «Літературознавство і публіцистика» і пише до нього концептуальну передмову та великі коментарі. У 2004 р. цей три томник виходить у видавництві «Коло», в якісному оформленні та друці. Кафедрою ведеться його активна популяризація. Щоправда, на численні презентації три томника двох його редакторів – ні Зенона Петровича, ні Олега Романовича, – чомусь новий завідувач не запрошує...

Попри різні примітивні кампанії проти себе, О.Баган і далі утверджується як науковець і публіцист: він розпочинає тривалу співпрацю із знаменитим дрогобицьким видавництвом «Відродження», готуючи до перевидання низку збірок творів класичних письменників-класиків і науковців, регулярно друкується в журналах «Визвольний шлях» (головний редактор Лариса Йолкіна) і «Універсум» (головний редактор Олег Романчук), впливовій київській газеті «День», ведучи цікаві полеміки, популяризуючи забуті імена ідеологів і культурників. Зокрема на сторінках «Дня» О.Баган викрив проросійські інтенції політологів Володимира Стуса, М.Сікалова, В.Дергачова, які були постійним авторами цього авторитетного видання й тихо готували ґрунт для російської ідеологічної «інвазії». Його публіцистичне перо викриває деструктивну роботу львівського ліберального інтелектуала Тараса Возняка, головного редактора журналу «І», який, схоже до лібералістів у «Критиці» та інших такого типу космополітичних виданнях, систематично друкував статті різноманітних проросійських ідейних провокаторів, вів тему, що держава Україна – це лише «проект Україна» (точно так само висловлювалися згодом путінські політологи про Україну). При чому, це робилося в той час, коли світоглядно дезорієнтований український загал підносив Т.Возняка як «модного інтелектуала» й «справжнього європейця».

У травні 2007 р. передчасно відійшов у засвіти Василь Іванишин, котрий довгі роки був ідейним натхненником для О.Багана. Олег Романович належав до тих вірних учнів, котрим вдалося максимально глибоко розкрити сенс буття свого Вчителя в широких культурно-історичних та політико-ідеологічних контекстах, як, наприклад, у виступі в десяту річницю смерті наставника:

«Постать Василя Іванишина є в чомусь унікальною у просторі сучасності: він, спадкоємець члена ОУН, свого батька, блискучий

інтелектуал і скрупульозний аналітик, зумів, може, як ніхто інший, провести ідейність націоналізму крізь нищівні антиукраїнські радянські часи і утвердити її в добі незалежної України. (...) ...країна ніби втопилася у благодюшних ілюзіях лібералізму, який успішно наступав велетенською хвилею із Заходу. Великою мірою в цій ілюзорності наше суспільство перебуває дотепер. (...) Лише В.Іванишин, поряд з відомими ідеологами націоналізму Валентином Морозом і Ярославом Дашкевичем, здобувши собі величезний авторитет книжкою на захист і відродження УГКЦ «Українська Церква і процес національного відродження», застерігав про пастки лібералізму-демократизму. Він навіть відважився на політологічну критику тодішнього незаперечного і харизматичного лідера українських лібералів В'ячеслава Чорновола (книга «Нація. Державність. Націоналізм», 1992 р.), через що догматики і примітиви взялися розпускати про нього численні чутки як про «агента» і «деструктора». Тепер, після двох Майданів, після десятків поразок і зимаління всіх національно-демократичних партій та успішної перемоги космополітичних, завуальовано антиукраїнських середовищ, після збереження темпів русифікації українського суспільства в умовах демократії, очевидним є, якою пророчою була критика В.Іванишина і якими підступними і безвідповідальними були його опоненти. Тепер очевидним стало, що політичні умови ліберальної демократії – це лише сприятливе середовище для постійних перемог великого капіталу над народом, це площина, на якій колишній вбивця (російський імперіалізм) може вільно доводити (бо демократія!) своє право на подальше існування в українському політикумі і суспільстві (і це ми бачимо на численних, скуплених олігархами, телеканалах), це середовище ціннісного хаосу і небаченого користолюбства, пропаганди антикультурності і бездуховності, в якому пропадають моральні сили нації і успішно тривають процеси денационалізації українства... (...)

І на сьогодні Василь Іванишин залишається до кінця непрочитаним автором. Його органічне походження від живої ідейної націоналістичної традиції, яка була викорінена із національної пам'яті, зробила цю людину до певної міри Сфінксом національної думки»⁴. До речі, О.Баган зумів написати схожі вдумливі інтелектуально-ідеологічні портрети, більші чи менші за обсягом, й Д.Донцова, М.Зерова, Є.Маланюка, Ю.Липи, Ю.Вассіяна, Ю.Клена, З.Коссака, Я.Стецька, Н.Королевої, І.Вільде та

⁴ Баган О. Бути правдивим перед нацією: Василь Іванишин. Мислитель. Воїн. Учитель. Спогади та матеріали про Василя Іванишина / За редакцією Петра Іванишина. Дрогобич: Посвіт, 2019. С.199-200, 203.

ін. представників націоналістичного та культурного руху, демонструючи добре вміння вникати в світ творчої Особистості.

Відхід Василя Іванишина, умовно кажучи, утворив прогалину в ідеологічному фланзі національної справи. Значною мірою ця подія спонукала О.Багана ініціювати й спільно з його сином Петром Іванишином заснувати Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова (серпень 2007 р.), який він і очолив. Мета була чітка: розвиток ідеології класичного націоналізму, поширення право-консервативних ідей, актуальної націоналістичної аналітики й публіцистики. Поруч із цим важливе місце в роботі Центру займає вивчення та розвиток спадщини самого Дмитра Донцова як видатного українського мислителя, публіциста, літературного критика, культуролога, політичного діяча. Окремими напрямками діяльності центру стали різноманітні дослідження філософії національної ідеї, культурного націоналізму, історії українського націоналістичного руху, вивчення історії світового націоналізму, правоконсервативної ідеології та політичної практики, популяризація творів та ідей класиків українського та світового націоналізму.

Уже в перші роки своєї діяльності Центр Донцова реалізував десятки цікавих і плідних акцій, дав стимули до нових ініціатив в різних містах та регіонах України, проводячи круглі столи, презентації, відкриті лекції в різних містах Галичини і в окремих центрах всієї України. Етапними стали наукові конференції, присвячені темі історії та ідеології українського вольового націоналізму і проведені в Дрогобичі в 2008-му і 2010-му роках, за матеріалами яких були видані два ґрунтовні й великі наукові збірники «Український націоналізм: історія та ідеї». У 2008-му та в 2011-му на базі Дрогобицького педуніверситету ім. І.Франка й з ініціативи Центру Донцова були проведені дві Всеукраїнські наукові конференції, присвячені темі вісниківства і за ними також були видані два масштабні наукові збірники «Вісниківство: літературна історія та ідеї». Головним редактором цих видань виступив О.Баган, в тому числі готуючи до них низку вартісних передруків класичних праць ідеологів та письменників та пишучи до них передмови. Ці видання знову привернул до Дрогобича увагу як до центру нових ідейних ініціатив та продуктивних звершень.

Під час розгортання роботи Центру Донцова в різних аспектах проявився публіцистичний талент О.Багана: він організовував у пресі влучні політологічні репліки, готував ґрунтовні матеріали на різноманітні теми, часто виступав на радіо та телебаченні, придумав, скажімо, новий жанр – аналітичну заяву, – який дозволяв готувати

розлогі аналітичні матеріали в лаконічному форматі і від імені Центру, коли строга стилістика поєднувалася із концептуальним баченням події. Вже за перші 2-3 роки аналітика Центру Донцова підняла рівень місцевої політологічної публіцистики на високий, всеукраїнський щабель: заяви Центру радо передруковували різноманітні пресові видання всієї України.

У самому Дрогобичі Центр проводив широку роботу, організовуючи аналітичні круглі столи, систематичні політологічні заяви з приводу знакових подій чи дат, запрошуючи до міста відомих націоналістичних діячів та ідеологів. Дрогобицький часопис «Галицька зоря» (редактор – Петро Мацан) став «площадкою» для сотень публікацій та культурологічних акцій Центру Донцова і через це прославився на всю Україну. О.Баган виступив ініціатором встановлення меморіальних таблиць дрогобичанинові Михайлові Смолі (1909 – 1932), членові ОУН, закатованому в польській тюрмі; на стіні місцевого театру, де були проведені збори громадськості у липні 1941 р. з метою проголошення незалежності України; на стіні будинку бібліотеки ДДПУ ім. І.Франка трьом визначним учасникам Дрогобицького Проводу ОУН 1940-х рр.: Володимирі Кобільнику, Василеві Николяку та Андрієві Шукатці, які героїчно загинули за Україну.

Згодом, 2013 р., у Львові, на стіні будинку, в якому від 1922-го до 1939-го року мешкав ідеолог українського вольового націоналізму Дмитро Донцов, з ініціативи О.Багана була встановлена меморіальна таблиця. Перша в місті, де Д.Донцов прожив понад 20 років і де він утвердився як дуже впливовий автор. Організаційно допомогла у цій акції Ірина Фаріон, яка була тоді народним депутатом України.

Центр Донцова стає впливовим в Україні. Завдяки співпраці з ВО «Тризуб» ім. С.Бандери та, згодом, меценатом Володимиром Москалем, у 2008 р. запрацював інтернет-сайт Центру, наповнений сотнями націоцентричних матеріалів. Засновуються філії Центру в Одесі, Мелітополі, Дніпрі. Систематично організовуються (спільно з середовищами «Тризубу», «Свободи», ОУН(р) та ОУН (м), «Правого сектору» та ін.) численні презентації, виступи, вишколи в різних містах України, на телебаченні, в пресі. Представники Центру щорічно беруть участь у найбільшому націоналістичному інтелектуальному форумі, організованому Юрієм Сиротюком (ВО «Свобода»), «Бандерівських читаннях».

Інша важлива ініціатива – організація наукових конференцій на тему історії літературного вісниківства в університетах України. Першим партнером стала науковиця із Вінниці, докторка філологічних

наук і завідувачка кафедри української літератури Ірина Руснак, з якою О.Баган товаришував на ґрунті спільного світогляду ще від кінця 1990-х рр. Тож на базі Вінницького державного педуніверситету ім. М.Коцюбинського були проведені конференції, присвячені вивченню спадщини Леоніда Мосендза (2008), Юрія Клена (2009), Галини Журби (2010). Добротні наукові матеріали цих конференцій були видані окремими збірниками. До слова, ця успішна наукова ініціатива привернула увагу місцевих лібералів і вони спробували організувати у Вінниці «ідейну альтернативу» їй: щорічний літературний фестиваль «Intermezzo», але невдовзі видихнулися й «альтернатива» впала... Подібні наукові конференції проводяться у Львівському національному університеті ім. І.Франка (2010), в Мелітопольському державному педагогічному університеті ім. Б.Хмельницького (2015) тощо. Роль О.Багана в цих подіях була креативною й надактивною. Скажімо, заснувавши в Мелітополі, місті народження Д.Донцова, науково-дослідний центр його імені (2015), О.Баган за короткий час чотири рази відвідав це місто з різноманітними акціями.

У 2017 р. О.Баган зав'язав творчу співпрацю із львівським інтернет-сайтом «Вголос», який мав праве ідеологічне спрямування. Тут з новою силою розцвів його талант публіциста. Кожного місяця на ресурсах сайту з'являлися концептуальні статті дрогобицького автора, переважно на політологічні теми, в яких він малював завершену картину ідеологічних, геополітичних, культурологічних перспектив для нації і країни. На сьогодні ці публікації вже формують собою цілісну книгу на тему української геополітики.

Стратегічно важливим напрямом діяльності Олега Романовича стало була видавнича справа. З метою поживавити книговидавничі плани ВФ «Відродження» і зробити їх самоокупними, увиразнити інтелектуальне обличчя видавництва, зробити його більше зорієнтованим на студентську молодь та інтелігентну публіку, О.Баган започатковує нові книжкові серії: «Навчальна класика», «Український модерн», «Вісниківська бібліотека», «Золота Франкіана». У межах цих серій виходять цікаві та важливі книги:

- «Історія українського письменства XIX ст. Від Куліша до Винниченка» (2007) М.Зерова;
- «Українська стилістика. Українська поетика і ритміка» (2008) В.Домбровського;
- збірка повістей із серії «Метелики на шпильках» Ірини Вільде (2007), яка вперше була перевидана в Україні за оригіналами видань 1930-х рр.;

- вибрані твори Н.Королевої (2008), в яких вперше видано роман «Quid est veritas?», оповідання збірки «Во дні они» та повість «Без коріння»;
- вибрані твори У.Самчука (2008), в яких вперше було перевидано роман 1932 р. «Кулак» та новелістичні збірки «Месники» і «Віднайде-ний рай»;
- «Нарис історії української літератури до 1890 р. З остатніх десятиліть ХІХ в.» (2010) І.Франка;
- «Між ідеєю і формою. Від Мирного до Хвильового» (2010) М.Рудницького, яка також була першим перевиданням цінних студій після довгого забуття;
- «Літературна есеїстика» (2010) Д.Донцова, в якій було зібрано велику кількість маловідомих есе, в т. ч. ще ніколи не друкованих в сучасній Україні;
- збірник «Національні лідери Європи: ідеологічні портрети», в якому вміщені 12 брошур про знаменитих людей Заходу із серії Д.Донцова «Книгозбірня Вістника» 1930-х років.

До всіх цих книг О.Баган написав передмови й коментарі, продумував разом із літературним редактором Ярославом Радевичем-Винницьким систему орфографічної адаптації текстів, написаних за нормами традиційного українського правопису до вимог сучасності та зі збереженням органічності української вимови. Ці видання, що розповсюджувались по цілій країні, дали новий стратегічний імпульс розвитку видавництву.

Тож не дивно, що у 2012 р. Олега Багана нагородили премією ім. С.Бандери «За громадянську активність», яку щойно започаткувала Львівська обласна рада.

У 2009 р. знову зринає ідея про видання багатотомника творів Дмитра Донцова. На цей раз ініціатором став знаний львівський мистецтвознавець та реставратор Тарас Лозинський. Він був захоплений першим томом «Творів», який побачив світ у 2001 р., і тому вирішив продовжити справу. Знову зустрілися давні однодумці: Ярослав Дашкевич, Сергій Квіт і Олег Баган. Т.Лозинський виклав умови видання. Через завантаженість власними справами Я.Дашкевич і С.Квіт порекомендували Олегові Романовичу взятися за масштабний проект – видання 10-ти томів вибраних творів філософа. Тоді ж визначили й головні принципи видання: це має бути системне видання, максимально повне, зі збереженням автентичних текстових нюансів. Для роботи над мовним редагуванням текстів О.Баган запропонував знаменитого мовознавця Я.Радевича-Винницького. Т.Лозинський взявся

забезпечити регулярне фінансування проєкту. У 2010 р. Я. Дашкевича не стало. Впродовж 2010 – 2016 рр. у видавництві «Відродження» вийшли 10 томів «Вибраних творів» Д. Донцова. Кожен том був впорядкований за часовими та тематичними критеріями для зручності читання. Відтак постали тематичні томи політичної аналітики, ідеології, культурології, історіософії, літературознавства і критики. До кожного тому О. Баган написав ґрунтовну передмову, в якій з'ясував засади й імпульси творчості темпераментного Д. Донцова, чия постань вимальовувалася як вельми багатогранна, глибока, концептуальна: усе життя його було підпорядковане національній ідеї і творчості заради неї. Десять томів «Вибраних творів» стають культурною й ідейною подією для постколоніальної України, котра ще потребує свого вдумливого інтерпретатора.

Загалом, робота над десятитомником показала, що О. Багана можна вважати **фундатором новітнього донцовознавства**. Дослідник на ґрунтовній націоцекзистенціальній методологічній базі та в межах широких філософських, політичних та історико-культурних контекстів витлумачив творчі інтенції Д. Донцова, його еволюцію від лівого інтелектуала до правого революціонера, феномени ірраціоналізму, традиціоналізму та волюнтаризму мислителя, естетичні явища героїзму та неоромантизму, концепцію окциденталізму. Важливе місце в інтерпретації О. Багана мало осмислення впливу спадщини консервативних та націоналістичних мислителів кінця XIX – початку XX ст.: Е. Гартмана, Ф. Ніцше, В. Дільтає, М. Шелера, Г. Зимеля, Г. Лебона, М. де Унамуно, О. Шпенглера, М. Баре, Ш. Пегі, Х. Ортегі-і-Гасета та ін. Окремо дослідник пояснив, яким чином Д. Донцов вплинув на постання унікального за своїм ідейно-естетичним та філософсько-політичним потенціалом явища вісниківства.

Особливістю тлумачення світоглядної системи Д. Донцова О. Баганом стало те, що він розглядав його вольовий чи чинний націоналізм в контексті широких ідей. Так, для прикладу, інтерпретує дослідник знаменитий трактат «Націоналізм» (1926), витлумачуючи його не лише «як ідеологічний маніфест», а як культурологічне явище, як візійне накреслення «нової української культури», «основними постулатами» якої мають стати чотири великі ідеали: 1) окциденталізм («фавстівський світогляд і дух», тобто органічне входження в атмосферу і настроєвість Старої Європи, з її ідеалами лицарського індивідуалізму, католицького аскетизму, шляхетської вишуканості і піднесеності, з її невгаваючим настроєм здобування, долання, суворого ставлення до Зла, з її дивовижним енергетизмом»); 2) традиціо-

налізм («захоплення національною героїкою, передовсім козаччини і князівської Русі, коли сувора Правда каже бути собою, постійно насторожі, бути вірним і відповідальним, войовничим і зануреним у містику рідної землі, у містику рідного ландшафту, за Шпенглером, якого часто тут цитує Донцов»); 3) волонтаризм («це означає бути закоханим у Зусилля, Напруження, постійно відчувати загрози світу і спокійно протистояти їм, це означає пропагувати активне, витривале і вперте ставлення до випробовувань життя, яке виходить із Лесиного «*Contra spem spero*»); 4) романтизм («це завжди жити оптимістичним настроєм, відчувати трагіку і велич життя, аде вміти у пристрасному захваті переживати-долати їх, вміти жити ідеальним, «ілюзорно-міфологічним», божественним натхненням, яке впевнено підносить людину над усякою побутовістю і приземленістю»)⁵.

Кожна нова книга О.Багана приносила якісь своєрідні духовно-інтелектуальні імпульси. Так було з монографією «Ідея і чин Ярослава Стецька» (2008), яка стала зразком якісного написання інтелектуального портрету політичного діяча. У 2015 р. вийшла невелика підсумкова збірка статей з франкознавства за певний період творчості: «Іван Франко: інтерпретації». Авторіві вдалось запропонувати власну концепцію трактування життя і творчості І.Франка. Він детально проінтерпретував світоглядну еволюцію Каменяра від москвофільства й позитивізму до ірраціоналізму та націоналізму, що, для прикладу, в герменевтиці та естетиці зблизило українського мислителя із представниками духовно-історичної школи (В.Дільтай, Г.Корф, Р.Унгер, О.Вальцель та ін.). Для О.Багана принциповим є наголос на тому, що саме від середини 1890-х у світогляді І.Франка з'являються ідейні зміни, які ніби переводять його із позитивістсько-раціоналістичного тандему в ідеалістично-ірраціоналістичний. Це означало, що в ціннісній системі великого українця кардинально змінилися пріоритети й ідеали. Відтоді у нього посилюється тенденція до неоромантизму і неокласицизму, свідченням чого стають драма «Сон князя Святослава» (1895) і поетична збірка «Мій Ізмарагд» (1900). Франкознавець наголошує на тому, що у своїй пізній ліриці письменник (поруч із Лесею Українкою чи критиком Миколою Євшаном) став предтечею вісниківства як героїко-неоромантичного типу творчості, через утвердження ідей та образів вольового націоналізму в поезіях «Конкістадори», «Вийшла в поле руська сила...», «Великі роковини», «Січ іде» та ін.

⁵ Баган О. Вісниківство як понадчасовий феномен: ідеологія, естетика, настроєвість. Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина. / Ред. колегія: Л.Кравченко (голова), О.Баган, П.Іванишин та ін. [Вип. перший]. Дрогобич: Коло, 2009. С.19-20.

Ці ідеї й спостереження О.Баган розвинув у монографії «Культурологічна і націософська проблематика в літературознавчих студіях Івана Франка (Пізній період творчості: 1895 – 1907 рр.)» (Дрогобич: Ред.-видав. відділ ДДПУ ім. І.Франка, 2021. 220 с.), чим завершив свої ще початкові, 1991-го року, тлумачення з книги «Іван Франко і теперішнє становище нації». Певною мірою це дослідження опонує багатьом шаблонним уявленням про інтелектуальну еволюцію І.Франка як центральної постаті української культури після Т.Шевченка. Ця еволюція відкриває широкі простори для переосмислення не тільки біографії І.Франка, а й цілого комплексу подій, ідейних, культурних, естетичних тенденцій, які відбувалися в українській національній і культурній свідомості на межі ХІХ – ХХ ст. У своїх трактуваннях І.Франка О.Баган передусім опирається на думки та тлумачення М.Євшана, Г.Костельника, Д.Донцова, Є.Маланюка, Ю.Бойка-Блохіна, тих авторів, яких не завжди враховує сучасне франкознавство.

У 2016 р. вийшла ще одна підсумкова книга О.Багана «Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні, історіософські аспекти» (Львів: ЛА «Піраміда». 672 с.). Це чудовий зразок вдумливого націоцентричного мислення, спрямованого на висвітлення й аналіз складних питань національного буття крізь призму цілісного ідеалістично-волюнтаристського, консервативно-націоналістичного світогляду.

Заглиблення в класичну спадщину українського націоналізму, його філософію та історію, – пізнього І.Франка, Д.Донцова, Ю.Васисяна, Д.Мирона, Я.Стецька та ін. – дозволило О.Баганові уникнути опортуністичних та ревізійністичних концепцій. Особливо цінним для нього стає досвід чинного чи вольового націоналізму, котрий потужно обґрунтував Д.Донцов і котрий втілювався в організаційні форми ОУН. Цей тип націоналізму, котрий інколи упереджено й хибно називають запозиченим із французької традиції терміном «інтегральний», завжди актуалізується межовою ситуацією в бутті нації, орієнтуючи її на непроминальні вартості ідеалізму, ірраціоналізму, волюнтаризму та героїзму.

Цей же ж націософський підхід застосований О.Баганом для осмислення сфери вітчизняної класичної геополітики, оприсутненої у працях С.Томашівського, Д.Донцова, Ю.Липи, С.Рудницького та ін., а також західних праць, особливо Гелфорда Маккіндера із його теорією серцевинної землі, «гартленду» і пріоритетом Східної Європи: хто контролює Східну Європу, той контролює гартленд, а значить – Європу, а значить – світ. Це дозволило авторові розпрацювати теорію

орієнтації України на Середню Європу, до якої відносять простір між Альпами і Чорним морем, між Балтикою та Балканами. Немічним у теоретичному і згубним у політичному плані неоколоніальним концепціям орієнтування на глобалістичний Захід чи імперську Москву, дослідник протиставляє орієнтацію України як національної держави на **іманентні національні інтереси**. На його думку, інтенція на Середню Європу допоможе цивілізаційно, ментально та культурно відмежувати Україну від імперських впливів, передусім московитського євразійського простору.

Вирішальну роль у цьому стратегічному процесі може відіграти Галичина (як географічний центр Європи і геостратегічний регіон) та посилення української присутності на Чорному морі. Про роль Галичини, імпліцитно попереджаючи про незмінність московитського наступу на нашу Батьківщину, що малоосвіченим політикам стало очевидно аж після широкомасштабного нападу РФ у 2022 р., він писав так: «Галичині судилося відіграти особливо важливу роль в історії України і Європи через своє геостратегічне розташування. Наддержави, які входили у простір Середньої Європи, намагалися маргіналізувати, політично й економічно зруйнувати або послабити Галичину. У цьому століттями полягала головна проблема історичного існування цього краю. І навпаки, політичне, культурне, господарське, комунікативне піднесення Галичини в контексті України як найбільшої і геополітично найважливішої, за С.Томашівським, держави Середньої Європи уможливить гармонізацію і стабілізацію цього геопростору»⁶.

В останні роки О.Баган підняв на академічному рівні тему Галичини як самобутнього регіону, особливого культурно-цивілізаційного простору, організувавши разом із своїм другом і колегою професором Ігорем Набитовичем дві наукові конференції на базі рідної кафедри та наукової бібліотеки ДДПУ (директор Ігор Розлуцький), згуртувавши дуже цікаву групу науковців. Заснував для цього спеціальний науковий журнал «Галичина: література і культурно-історичні основи». Ця тема вже давно вабила його. Метою цього проекту є підняти пласт галицької класики, переосмислити галицьку історичну долю різних періодів, проникнути в глибини галицького духу й менталітету.

Цей короткий портрет науковця, ідеолога, публіциста дає уявлення про величину чину, який він здійснив і продовжує здійснювати в ім'я національної гідності українства. Це чин скромного вченого й майстра пера, який стоїть на своєму місці національної самооборони із запові-

⁶ Баган О. Чому почалася Перша світова війна? Універсум. 2014. №7-8. URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2014/4/bahan.html>

том наступальної енергетики рідного Слова. Попри окреслений нами обшир думок Олега Багана, глибину культурологічних та політологічних тлумачень, нестандартні літературознавчі устремління, його цілком рідко запрошують до публічних дискусій на телеканалах чи інтернет-сайтах. І можна здогадатися чому: принциповість, відданість ідеї героїчного націоналізму, моральна відвага називати речі своїми іменами – такі якості цієї Особистості лякають відчужених від рідного буття, від національної справи індивідів. Та Слово, наснажене ідейністю, неможливо зупинити!

У доленосний час воєнного протистояння української нації із московськими окупантами Олег Баган підійшов до чергового етапу у своєму житті. Та вектор його ідеї та чину – незмінний. Він і далі активно бореться в культурно-інформаційному просторі, захищаючи українську ідентичність та розвиваючи національну свідомість усіх своїх читачів. Про це свідчать і його крайні виступи перед громадою в інтернеті та ЗМІ, і вагомі наукові видання, й інтелектуальні ініціативи. Бо хто і що може зупинити людину, покликану великою Ідеєю?

*Сергій Квіт,
доктор філологічних наук, професор
Києво-Могилянської Академії*

**ПОДОЛАННЯ БЕЗДЕРЖАВНОСТІ
Й АКТУАЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛІЗМУ
(Деякі ідеологічні тези
до ювілейної силуетки Олега Багана)**

Теперішня Україна, вперше від часів Київської Русі та, з певного погляду, від доби Богдана Хмельницького, набула справді міжнародної, чи навіть глобальної політичної ваги, спираючись на власну мільйонну армію. Однак ще більш важливо, що Україна повертає світові віру у справедливість, виступає речником і носієм тих суспільних цінностей, які дають людям права вибору, свободи слова та всіх інших можливих прав і свобод, щоб почувати себе вільними людьми у вільній країні.

Україна нагадує про важливість національної єдності та власного національного вибору, від яких залежить майбутнє кожного народу в кордонах власної незалежної держави. Саме із цього погляду концепт національної держави не втрачає своєї актуальності. Хоч нам ще треба зробити дуже багато для того, щоб українська держава в обличчі інститутів влади стала справді ефективною.

Українські націоналісти подолали спокуси проведення ідейних паралелей, чи навіть намірів зближення з різними міжнародними правилами політичними рухами, які мають подібну, на перший погляд, риторику. Тут все було не так просто. Оскільки кожний національний рух є контекстуальним у власній традиції, у т.ч. як з дружнім ставленням до України, так і з імперськими загарбницькими намірами, політиками-популістами чи навіть соціопатами. Тому міжнародна співпраця можлива лише з тими політичними силами, хто має повагу до України, як би вони себе не позиціонували себе у власному національному політикумі.

Особливого загострення в українському суспільстві набуло протистояння між націоналістичною (консервативною) ідеологією з одного боку та неомарксистськими (лівими) підходами, пов'язаними із західними традиціями захисту принципів соціальної справедливості. Було б помилкою заперечувати прихильність української націоналістичної традиції до ідеалів соціальної справедливості. Тут можна згадати тезу Степана Бандери про те, що «соціальне визволення є неможливе без визволення національного».

Це означає, що лише в незалежній державі можлива реальна конкуренція між політичними силами різних ідеологічних спрямувань. Проблема в тому, що всі вони повинні бути українськими, такими, що мали б конкурувати за те, хто краще відстоює українські національні інтереси у певних обставинах, пов'язаних з викликами міжнародної політики, потребами економічного та суспільного розвитку, статусом української мови, завданнями різних необхідних реформ та ін.

Нарешті, теперішня російська російсько-українська війна позначена українською націоналістичною символікою. Згадаємо гімн українського війська «Зродились ми великої години...», гасло: «Слава Україні – Героям Слава!» та червоно-чорний прапор. Кольори, що символізують червону українську кров, пролиту за чорну українську землю, ніколи не втратять свого значення. Вони завжди будуть нагадувати про ті часи, коли українці здобували свої права державної нації зі зброєю в руках перед обличчям найбільших у світі модерних деспотій, нацистської Німеччини і комуністичної Росії, покладаючись лише на власні сили.

Український націоналізм в часах чергової російсько-української війни, розпочатої 2014 р., впевнено рухається від національно-визвольного руху бездержавної нації до своєї перемоги, тобто становлення незалежної держави й реалізації першої точки Декалогу українського націоналіста: «Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї». В цей час було б доречним звернутися до питань важливого вибору, зробленому українським суспільством біля ста років тому.

Отже, питання: чи комендант Києва Євген Коновалець (1918) ініціював би створення УВО та ОУН, якби Українська держава втрималася в часи Визвольних Змагань? Найвірогідніше, він виконував би інші завдання, пов'язані зі створенням ефективних державних інститутів, наданням українській мові державного статусу, розбудовою війська, реформуванням судової системи, подоланням корупції та ін. Тобто загроза фізичного знищення української нації після поразки

Визвольних Змагань ставила на порядок денний ті питання, які вимагали негайного вирішення.

Важко описати ті надзвичайні зусилля, здобутки і жертвовність українських націоналістів, що були спрямовані одночасно на створення орденської концепції ОУН (за Дмитром Донцовим, «українці для України») та ідеології державотворення (національні інтереси проти партійних інтересів). Націоналістичний резистанс спричинився до збройного захисту вибору українського народу мати свою державу.

Цей найпотужніший антикомуністичний та антиімперський рух у світі, зокрема включно з традицією підпілля, збройним опором УПА, яскравою міжнародною діяльністю, у т.ч. АБН, спротивом у ГУЛАГу, політичною боротьбою в Україні після 1991 року, започаткуванням добровольчого руху під час Революції Гідності, становленням сучасних Збройних сил України зрештою підважив російську імперію зла.

Визвольний характер українського національного резистансу, поруч з національно-визвольними рухами інших недержавних націй, які були готові захищати своє право жити державним життям зі зброєю в руках, відрізняв їх від авторитарних національних диктатур державних націй міжвоєнного періоду ХХ ст. (Італія, Німеччина, Іспанія), від новопосталих держав внаслідок першої Світової війни, переважна більшість з яких уже сама мала імперські інтенції (Польща, Румунія, Угорщина), а також від європейських колоніальних держав (Велика Британія, Франція, Бельгія). З усіх сусідів лише Чехословаччина часів Томаша Масарика визнавала право українців мати власну державу.

У ХХ ст. Організація українських націоналістів тричі спричинилася до намагань відновлення української державності: у 1939 (Карпатська Україна), 1941 (Українське державне правління), 1944 (Українська головна визвольна рада). І кожного разу це були не спроби встановити диктатуру, а навпаки, концепція полягала у створенні коаліційного демократичного уряду з найширшою, наскільки це було можливо у конкретних обставинах, суспільною та соборною репрезентацією. У цьому контексті ОУН розглядала себе насамперед військовою силою, готовою до захисту української державності.

У ХХІ ст. часи змінилися. Тепер Україна посідає лідерські позиції у світі, сповненому кризових процесів, безкарністю безвідповідальних авторитарних держав та непрацюючою системою світової безпеки. Вона має сильних союзників і широку міжнародну підтримку. Хоч знову, як і 100 років тому, перебуває сам-на-сам у протистоянні з Ро-

сією як імперією зла, або ж, за висловом Тараса Шевченка, «тюрмою народів».

Майбутнє України буде пов'язане з двома головними чинниками. По-перше, з потребою дезінтеграції Росії в її теперішніх кордонах і створення нових незалежних держав. По-друге, що особливо важливо, з розумінням української нації як проголошеної Тарасом Шевченком і ствердженої націоналістичною традицією понадчасової спільноти «мертвих, живих і ненароджених» українців.

Одним із найвидатніших ідейних та інтелектуальних проектів, реалізованих в часи незалежності України, був 10-томник «Вибраних творів» Дмитра Донцова, який став значущим академічним здобутком Олега Багана. Цей важливий проєкт також був пов'язаний з іменем світл. пам. Ярослава Дашкевича. Вивчати спадщину Донцова означає писати історію ідей українського визвольного руху. Оскільки Україна продовжує боротися за свою незалежність, філософські та політичні ідеї зберігають не лише своє історичне, але також важливе практичне значення.

Олег Баган є блискучим істориком ідей. У нього можна знайти оцінки практично всіх важливих тем, які хвилювали українських інтелектуалів з орбіти вістниківців та кола ідеологів організованого націоналістичного руху.

Успішна реалізація проєкту з видання у великому обсязі спадщини Д.Донцова цілком є заслугою доцента кафедри теорії та історії української літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка Олега Багана, який став упорядником, науковим редактором, автором приміток і коментатором видання. За цю велику й сумлінну працю він мав би бути вшанований Державною премією або присудженням ступеня доктора філологічних наук. Спостерігаючи за реакцією громадськості, зазначимо, що така грандіозна подія в українському інтелектуальному житті не повинна залишитися непоміченою. Адже, попри війну з Росією і всі зусилля з декомунізації, ім'я Донцова досі залишається в тіні радянських/російських імперських уявлень і стереотипів.

Власне, воно є наочним прикладом живучості таких стереотипів. Тому будь-який науковець, що має справу зі спадщиною Донцова, обов'язково частину своїх зусиль витрачає на спростування його належності до «фашизму», на роз'яснення того факту, що український націоналізм - зовсім не тотожний німецькому націонал-соціалізму. Донцова мало хто читав, його більше знають за насмиканими цитатами про «аморальність» або просто за звучанням імені: мовляв,

щось конкретно пригадати важко, але й погодитися з тим, що запропонувала людина на прізвище Донцов, також неможливо. Він належав своєму часові, мав непростий характер. Блискучий розум, іронія, полемічний стиль і критичне мислення зробили його впливовим інтелектуалом. Можемо навіть з упевненістю говорити про епоху і покоління Донцова у міжвоєнний період ХХ ст.

Мовний редактор видання - відомий філолог Ярослав Радевич-Винницький, коректорську роботу виконала Ірина Михаць. Вони делікатно адаптували тексти до вимог сучасного правопису (ураховавши принципи правопису 1929 р.) і домоглися нового й сучасного їх звучання. Праці Дмитра Донцова у десятитомнику розташовано в такому порядку: I - Політична аналітика (1912-1918); II - Культурологічна та філософська есеїстика (1911-1939); III - Ідеологічна есеїстика (1922-1932); IV - Ідеологічна есеїстика (1933-1939); V - Політична аналітика (1921-1932); VI - Політична аналітика (1933-1939); VII - Ідеологічна та історіософська есеїстика (1923-1939); VIII - Літературна есеїстика (1922-1958); IX - Ідеологічна і культурологічна есеїстика (1948-1957); X - Твори різних періодів.

Історик Ярослав Дашкевич свого часу зазначав, що здійснити повне видання творів Донцова надзвичайно важко, оскільки ми не знаємо всіх публікацій у різних країнах, де вони виходили. Ярослав Романович, який був особисто знайомий з Донцовим, цінував його як епохальну постать в історії України і тому навіть вважав себе персонально відповідальним за цей видавничий проект. Він згадував, що Донцов володів усіма «головними» європейськими мовами і залишав на полях книжок коментарі тими мовами, якими книжки були написані. Тобто зазвичай він знайомився з творами інтелектуалів в оригіналі. Додамо, що Донцов здобув блискучу освіту в Царськосільському ліцеї, Санкт-Петербурзькому, Віденському і Львівському університетах, мав багату бібліотеку. Пізніше вона потрапила до Наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка, де її 1949 року бачив Ярослав Дашкевич. Але вона не була описана і тому зникла: цілком імовірно, що пізніше книгозбірню знищили або розікрали.

До десятитомника ввійшли його головні праці, серед яких «Сучасне політичне положення нації і наші завдання» (1913), «Підстави нашої політики» (1922), «Націоналізм» (1926), а також «Поетка вогненних меж: Олена Теліга» (1952), «Туга за героїчним» (1953), «Дві літератури нашої доби» (1959). Для зручності Олег Баган перегрупував книжки-збірки так, що окремі есеї розташувалися в томах за відповідністю тематики і часу їх написання. Це допомагає краще

зрозуміти світоглядну еволюцію автора. З відомих праць до видання не включено «Дух нашої давнини» (1944) і «Київ, рік 1918» (1954), оскільки на той час вони зовсім недавно були опубліковані в Україні. Особлива роль у реалізації цього великого видавничого проекту належить львівському мистецтвознавцю і громадському активістові Тарасові Лозинському, який співпрацював іще з Ярославом Дашкевичем. Пізніше він організував групу меценатів, які й уможливили видання десяти томника.

Оцінюючи будь-яку історичну постать, маємо одночасно враховувати два концептуальні моменти: контекст і відповідність актуальній для нас риториці. Щодо першого, то мусимо розуміти міжвоєнну епоху, коли замість незалежної держави українці мали формувати своє ставлення до нового розподілу своєї етнічної території між кількома новопосталими сусідніми державами та до квазіутворення УРСР. Кожен, хто продовжував боротьбу, юридично відразу підпадав під означення «терорист». До слова, переможені завжди залишаються злочинцями, а переможці - борцями за незалежність, які реалізували своє легітимне право на власну самостійну державу.

Згідно з Донцовим, найбільшою загрозою для України був тоталітарний Радянський Союз. Послідовне ідеологічне протистояння Донцова Російській імперії, тоді вже наново відбудованій більшовиками, подекуди призводило до звинувачень у полонофільстві, які лунали з націоналістичного середовища. Донцов наголошував: українці і поляки колись неодмінно знайдуть між собою спільну мову, бо належать до європейського культурного ареалу. Але не з Росією, яка має глибокі цивілізаційні відмінності у своїй політичній культурі та пріоритетах.

Відчуття неминучості Другої світової війни витало у повітрі разом із відповідною авторитарною мобілізаційною риторикою. Європа переживала моду на авторитаризм. Якщо інші європейські народи могли спиратися переважно на можливості власних держав, що прискореними темпами озброювалися, то українці, аби не зникнути назавжди з історії, повинні були знайти інші можливості для загальнонаціональної мобілізації. Цю роль виконав Донцов. З відстані років можемо ствердити, що тоді він зосередився насамперед на проблемі національного лідерства, яка, зрештою, була успішно розв'язана. Всі лідери ОУН, починаючи від Євгена Коновальця, і провідники повстанського руху визнавали його великий вплив на формування їхнього світогляду.

Нині, після перемоги Революції Гідності, проблема національного лідерства, зокрема наявності належних професійних якостей та персональної відповідальності за державні справи, знову постає на повну силу. І її треба вирішувати, знаходячи нові засоби й можливості.

Сам Донцов, цінуючи статус незалежного інтелектуала, ніколи не був членом ОУН. Його вплив був ідейним, світоглядним, емоційним, але не пов'язаним з політичними програмами. З раціонального погляду України не існувало. Українці служили в арміях різних держав, а народ залишався приреченим на фізичне й культурне винищення, беззахисним перед терором і геноцидом з боку різних окупантів. Дмитро Донцов закликав вірити в себе і в майбутнє незалежної Української держави. Він вплинув на риторику своєї доби, на мілітарний дух українців. А тим часом попри те, що замолоду Донцов брав участь у нелегальних революційних організаціях і навіть був ув'язнений у Лук'янівській тюрмі в Києві (1907 р.), очевидно, що він не був створений для організаційної дисципліни.

Більш органічним середовищем для нього було коло вісниківців (від назви однойменного журналу), до якого належали Євген Маланюк, Олена Теліга, О.Ольжич (Олег Кандиба), Леонід Мосендз, Юрій Липа, Юрій Клен, Дарія Віконська, Роман Бжеський та інші блискучі поети, прозаїки, есеїсти. За словами Донцова, національні лідери мали реалізовувати формулу «українці для України». Серед них були й ті обрані, які не лише могли вести за собою інших, а й самі були готові до самопожертви заради свого народу, який боровся за власну державу. Як знаємо, О.Телігу розстріляли в Бабиному Яру нацисти, О.Ольжич загинув у концтаборі Заксенгаузен, Ю.Липа, лікар УПА, потрапив до радянського полону і помер після катувань.

Сучасний політичний дискурс свідчить про те, що держава повинна служити своїм громадянам, а не громадяни державі, бо це, мовляв, пов'язано з авторитарними моделями. Однак діалектика політичної дії бездержавної нації вимагає спочатку об'єднати зусилля «поза межами можливого» (Іван Франко) для створення і захисту власної незалежної держави, а вже потім висувати до неї справедливі вимоги як до інструменту забезпечення прав та інтересів громадян. Ми не вважаємо відомі слова Джона Кеннеді: «Не питайте, що ваша країна може зробити для вас - питайте, що ви можете зробити для своєї країни» заклик до авторитарного колективізму. Подібним чином слід тлумачити тезу Дмитра Донцова «українці для України».

Ті, хто звинувачує Донцова у т.зв. етнічному націоналізмі, мають пам'ятати, що в нього ми не зустрінемо гасла «Україна для українців», лише навпаки. Заклики до революції і збройної боротьби були спрямовані на реалізацію цілком конструктивної мети: створення незалежної держави, яка б поважала власність і людську гідність. Тому авторитарна риторика національної мобілізації у відповідь на апокаліптичну загрозу більшовизму була пов'язана не з відповідною моделлю державної політичної системи, а з особливостями воєнного часу. Адже в міжвоєнні роки були відомі радянські концтабори, і тільки пізніше - нацистські. В Європі цінувалися рішучість і «сильна рука». Навіть у Миколи Хвильового «темперамент фашизму» не міг «не викликати симпатій». Мода на авторитаризм - це одне, а кінцева мета національної революції - створення незалежної держави - зовсім інше.

Революційний запал, яскраві історичні аналогії та літературні альянзи пов'язані з концептом національних інтересів, що їх необхідно обстоювати за будь-яких умов для створення і захисту власної держави. Поява цього концепту в українському порядку денному - також заслуга Донцова. Національні інтереси мають абсолютний, а не відносний характер. Вони не розмінюються під час війни на соціальну справедливість, інші права і свободи, які ми звикли вважати ліберальними цінностями, бо одне не існує без іншого. Ми знаємо, що на початку ХХ ст. провідники УНР настільки активно дискутували про те, якою повинна бути Українська держава, що не встигли подбати про її захист. Усьому свій час і місце. Тільки в незалежній державі можлива реалізація принципів соціальної справедливості та інших політичних вольностей, що необхідні для плекання такого важливого для Донцова європейського індивідуалізму.

Його гостра, часто брутальна критика лідерів Української Народної Республіки була пов'язана не лише з тим, що вони втратили все, залишивши по собі тільки прогресивні прецеденти, пов'язані із забезпеченням прав людини (що пізніше виявилися важливими підставами для відновлення української державності). Наші видатні історики, письменники, літературні й театральні критики, які очолили УНР, не мали насамперед відповідного досвіду й інстинктів, аби вміти захищати молоду державу як предмет національних інтересів. Донцовська епоха починалася з військових поразок, втрати надій, глибокої депресії всього соціуму, а як наслідок - емоції, революційна риторика, ірраціональна віра у власні сили бездержавного народу.

Повертаючись до оцінювання історичної постаті з погляду актуальної для нас риторики, зауважимо, що національна держава у трактуванні Дмитра Донцова не повинна мати авторитарний і моноетнічний характер. Україна виступає частиною європейського різноманіття. Згідно із сучасними уявленнями про реалізацію політичних свобод, починаючи зі свободи слова, цього можливо домогтися не на якомусь уявному глобальному рівні, а лише в межах конкретних держав, з їхніми законодавчими можливостями і певною політичною культурою тих націй, що мають у них реальну потребу. Україна після Революції Гідності демонструє органічну потребу в таких свободах. Натомість для політичної культури російського соціуму свобода слова не є беззастережною цінністю.

Донцов також пише, що майбутня незалежна Україна не має потреби в насильницькій українізації національних меншин. Натомість самим українцям потрібно дати можливість розвивати власну мову і культуру. Він також плекав надію, що представники національних меншин таки перестануть бути агентами імперської метрополії. Саме це трапилося в Україні під час і після Революції Гідності, коли ми нарешті можемо вести мову про українську політичну націю не в абстрактно-теоретичному, а реальному вимірі. Зокрема український добровольчий рух дав яскраві типи представників різних етнічних груп, які зі зброєю в руках обстоюють українську незалежність як свою власну.

Належність до української політичної нації нині означає віру у справедливість, особисту участь у політичному житті держави, можливість користуватися всіма правами і свободами. Подібний позитивний контекст вибудовується з найбільш важливим для майбутнього України питанням української мови в контексті інспірованого Росією мовного протистояння. Пропагований Путіним насильницький псевдозахист російської мови несе тільки смерть, злидні й ліквідацію всіх інструментів демократії. Натомість українська мова символізує торжество особистої гідності, великі можливості для розвитку, діалогу і співпраці.

Тут доречно згадати міжвоєнну полеміку між двома консервативними мислителями Дмитром Донцовим і В'ячеславом Липинським. Тоді перемогла формула Донцова «від нації до держави», оскільки лише нація як така має волю до створення власної держави. Однак тепер, в умовах незалежності й особливо нової війни з Росією, набуває актуальності також і позиція Липинського - «від держави до нації». Подальші успіхи нашого державотворення залежатимуть також

від привабливості української системи для всіх громадян, безвідносно до етнічного походження.

Внесок Донцова в українську політичну філософію значущий і вагомий. Проте не варто поспішати надмірно захоплюватися ним, так само як і паплюжити не читаючи творів. Разом із читанням приходить розуміння, що утримує нас від поспішних поверхових оцінок. Дмитро Донцов належить своєму часові. Для нас важливо зрозуміти, ким він був і як вплинув на день сьогоднішній.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ
ПОКАЖЧИК**
публікацій Олега Багана

*Уклала
Розалія Кивацька*

ВІД УПОРЯДНИКА

Показчик відтворює бібліографію творів та досліджень про життя і багатогранну діяльність відомого вченого-літературознавця, франкознавця, есеїста-культуролога, публіциста, політолога; кандидата філологічних наук, доцента кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, керівника Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова, Заслуженого працівника освіти України, члена НСПУ, лауреата премії Львівської обласної ради ім. С. Бандери «За громадянську активність» та Премії імені Митрополита Іларіона (Івана Огієнка) в номінації «Наука» **Олега Романовича Багана**.

З метою найкращого висвітлення творчого доробку до показчика включено бібліографічні описи праць Олега Багана та публікації науковців, присвячених його життєвому шляху, літературознавчій, публіцистичній, політологічній діяльності, а також діяльності в царині франкознавства і донцовознавства, що друкувалися упродовж кінця ХХ століття до наших днів, окремими виданнями, в наукових збірниках, матеріалах конференцій, продовжуваних і періодичних виданнях.

Складається показчик з дев'яти розділів.

Розділ I. Книги. Монографії. Подано авторські видання Олега Багана. Матеріал згруповано за назвою та подається в хронологічному порядку (1991–2022), тобто від раннього видання до сьогоденного.

Розділ II. Літературознавство. Критика. Висвітлено усі літературознавчі студії, які згруповано за алфавітом і за хронологією (1991–2022).

Розділ III. Франкознавчі студії. Цей розділ висвітлює праці в царині франкознавства.

Розділ IV. Культурологія. В цьому розділі подано бібліографію статей, що стосуються історії та теорії української культури й культурології.

Розділ V. Ідеологія. Історіософія. Подано ідеологічні та історіософські праці та тематично дотичні до них.

Розділ VI. Рецензії. Висвітлено критичні матеріали і статті вченого на різноманітні видання.

Розділ VII. Публіцистика. Політологія. В цьому розділі подано публіцистичні статті на політичну, суспільну, культурологічну тематику.

Матеріал згруповано за назвою та подається в хронологічному порядку (1991–2022), тобто від раннього видання до сьогоденного.

Розділ VIII. Інтерв'ю Олега Багана.

Розділ IX. Інтерв'ю, організовані Олегом Баганом.

Розділ X. Круглі столи за участі Олега Багана.

Розділ XI. Відгуки про Олега Багана.

Біобібліографічний покажчик має суцільну нумерацію бібліографічних записів. У межах розділів бібліографічні описи документів розміщено в хронологічному порядку.

Бібліографічний опис і скорочення слів здійснено відповідно **ДСТУ ГОСТ 7.1:2006** «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Квадратні дужки застосовано у випадку, коли необхідно було доповнити назву певної статті, розкрити її зміст. Анотування документів здійснювалось лише в окремих випадках, якщо назва не розкриває змісту. Більшість публікацій, що ввійшли до покажчика, переглянуто *de visu*. У бібліографічному описі документів збережено орфографію й особливості правопису зазначеного періоду.

Скорочення слів дано згідно з **ДСТУ 3582:2013** «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

У процесі підготовки покажчика використано фонди бібліотеки Дрогобицького державного університету імені Івана Франка. Джерелами пошуку слугували також літописи державної бібліографії України, бібліографічні покажчики України, прикнижкові та пристатейні бібліографічні списки.

Бібліографічний опис здійснюється мовою видання.

Розділ І.

КНИГИ. МОНОГРАФІЇ

1991

1. Іван **Франко** і теперішнє становище нації : зб. статей / О. Р. Баган ; [упоряд. і ред. В. Іванишин]. – Дрогобич : Відродження, 1991. – 92 с.

1994

2. Юрій **Липа** : людина і мислитель / О. Р. Баган. – Київ : Конгрес Укр. Націоналістів, 1994. – 39 с. – До 50-річчя з дня загибелі.

3. **Націоналізм** і націоналістичний рух : історія та ідеї / О. Р. Баган ; [ред. В. Іванишин]. – Дрогобич : Відродження, 1994. – 192 с.

1996

4. **Лицарі** духу : укр. письменники-націоналісти – «вісниківці» / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – 2-ге вид., доп. – Дрогобич : Відродження, 1996. – 288 с. – Світлій пам'яті колеги, друга і вчителя-професора Мар'яна Демського – присвячуємо.

2002

5. **Естетика** і поетика вісниківського неоромантизму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О. Р. Баган ; ЛНУ нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів : б. в., 2002. – 20 с.

6. **Українська** Понтида : геополітичні виміри сучасної України / О. Р. Баган ; [передм. С. Квіт]. – Дрогобич : Коло, 2002. – 186 с. : карти.

2003

7. **Постать** та ідеї Дмитра Донцова на тлі української політичної історії 1-ої половини ХХ ст. / О. Р. Баган ; Укр. Богословське наук. т-во, Наук.-культуролог. т-во «Бойківщина» ; [авт. передм. М. Зимомря ; ред. В. Пограничний]. – Дрогобич : Коло, 2003. – 64 с. : фото. – (культурологічні бесіди ; 4).

2008

8. **Ідея** і чин Ярослава Стецька : публіцистичний нарис / О. Р. Баган ; Наук.-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, Міжнар. благодійний

фонд ім. Я. Стецька, Дослід. ін-т «Студіум» ; [ред. Н. Космина]. – Київ : [б. в.], 2008. – 164 с. : фото.

9. Поміж містикою і політикою : Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст / О. Р. Баган ; [відпов. за вип. В. Рог]. – Київ : УВС ім. Ю. Липи, 2008. – 78 с.

2011

10. Літературознавчий практикум : програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» галузі знань 0203 Гуманітарні науки спеціальності 6.020303. Філологія. Українська мова і література. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2011. – 10 с.

11. Проблеми української літературної критики : програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» галузі знань 0101 Педагогічна освіта спеціальності 7.010103. Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова і література. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2011. – 20 с.

2012

12. Поезія Тараса Шевченка : програма навч. дисципліни для підготов. фах. ОКР «Бакалавр» галузь знань 0203.»Гуманіт. науки» спец. для усіх спец. ун-ту / О. Р. Баган, П. В. Іванишин. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – 14 с.

2015

13. Націоналізм і націоналістичний рух : історія та ідеї / О. Р. Баган. – 2-ге вид. – Львів : ЛА Піраміда, 2015. – 252 с.

14. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич : ВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. – 184 с.

2016

15. Актуальна націософія : теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів : Піраміда, 2016. – 672 с.

2018

16. Творець українського вольового націоналізму: До 135-ї річниці від дня народження Дмитра Донцова. – Львів: ГО «Громадський комітет для вшанування пам'яті українських героїв. 2018. – 28 с.

2021

17. Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль : Крила, 2021. – 384 с.

18. Культурологічна і націософська проблематика в літературознавчих студіях Івана Франка : монографія / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2021. – 212 с. – Бібліогр.: с. 200–210.

19. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методичку навчання літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2021. – 334 с.

2022

20. Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : Нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль : Крила, 2022. – 128 с.

2023

21. Феномен Галичини в культурологічних, історіософських, політологічних тлумаченнях / О. Р. Баган ; Львівський національний університет ім. І. Франка; авт. передм. М. Вегеш. – Тернопіль : Крила, 2023. – 350 с.

22. Василь Іванишин: Інтелектуальна біографія. Монографія. – Тернопіль: Видавництво «Крила», 2023 / О. Р. Баган, П. В. Іванишин. – 226 с.

Розділ II.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО. КРИТИКА

1987

23. Где слово новое твое? : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1987. – 4 декабря (№ 49). – С. 4. – Текст рос. мовою.

24. Джерела натхненного слова : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Радянське слово – 1987. – 23 трав. (№ 81). – С. 4.

25. Пером живописуя : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1987. – 31 июля (№ 31). – С. 4. – Текст рос. мовою.

26. Что отражено в строфе? : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1987 – 13 марта. (№ 11). – С. 4. – Текст рос. мовою.

1988

27. Когда же опадают яблоки? : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1988. – 22 июля. (№ 30). – С. 4. – Текст рос. мовою.

28. Моменти сповіді : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1988. – 23 декабря (№ 51). – С. 4.

29. Согрей свою звезду! : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1988. – 21 октября (№ 43). – С. 4. – Текст рос. мовою.

1989

30. Вчуваючись у добу : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецкая здравница. – 1989. – 7 апреля (№ 14). – С. 4.

31. Поезія і мило, або дещо про «перебудовні жарти» : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Трускавецька оздоровниця. – 1989. – 13 жовт. (№ 41). – С. 6.

32. Три вірші з післямовою («Триптих надії») : [відгук про лірику В. Умнова] / О. Баган // Трускавецька оздоровниця. – 1989. – 15 груд. (№ 51). – С. 4.

1990

33. Скільки потрібно революцій? : [аналіз повісті В. Підмогильного «Третя революція»] / О. Баган // Тустань : літературно-мистецький часопис регіонального відділення НРУ. – 1990. – № 3. – С. 49–54.

1991

- 34. Мистецтво** є все-таки мистецтвом : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Франкова криниця. – 1991. – 2 берез. – С. 6.
- 35. Поезії** непізнана глибінь : [огляд літературної пошти редакції] / О. Баган // Франкова світлиця. – 1991. – 6 груд. – С. 4.

1992

- 36. Євген Маланюк** / О. Баган // Меч духа : Празька школа. Поети-націоналісти / Націоналістичний клуб ім. О. Ольжича. – Трускавець, 1992. – С. 3–5.
- 37. Поет** сумління і віри (до 85-х роковин від дня народження Олега Ольжича) / О. Баган // Галицька зоря. – 1992. – 11 січ. (№ 3). – С. 3.

1993

- 38. Апофеоз духу** (Поезія Олега Ольжича) / О. Баган // Українські письменники-націоналісти : «Празька школа». – Жидачів, 1993. – С. 35–54.
- 39. «Бард** неспокою раси» : [Євген Маланюк] / О. Баган // Українські письменники-націоналісти : «Празька школа». – Жидачів, 1993. – С. 4–34.
- 40. Тільки** тим дана перемога, хто й у болі сміятися зміг : [Олена Теліга] / О. Баган (у співавторстві з Б. Червак) // Українські письменники-націоналісти : «Празька школа». – Жидачів, 1993. – С. 55–72.

1994

- 41. Естетичні** критерії та оцінки, проблема традиції та новаторства в літературній критиці М. Вороного / О. Баган // Українське літературознавство : міжвідом. наук. зб. – Львів, 1994. – Вип. 59. – С. 167–179.
- 42. «Рим** – відісторичне невичерпальне джерело...» : (кілька слів у передмову до «Послання» Є. Маланюка) / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін. ; худ. І. Цикура]. – 1994. – Ч. 4/5 (8/9). – С. 24–27.

1995

- 43. Есей** і есеїзм : антологія українського есею / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]. – 1995. – Ч. 1. – С. 70–71.
- 44. Поет** на тлі історії та культури. (Юрій Липа в оцінках Євгена Маланюка) / О. Баган // Визвольний шлях. – 1995. – Р. XLVIII. – № 6 (567). – С. 717–720.

1996

45. Апофеоз духу (Ідея і чин Олега Ольжича) / О. Баган // Баган О. Р. Лицарі духу : українські письменники –націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 49–66.

46. «Бард неспокою раси» : Євген Маланюк / О. Баган // Баган О. Р., Гузар З., Червак Б., Лицарі духу : українські письменники – націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 9–37.

47. «Геть слов'янські мрії сонні» : поезія Юрія Липи / О. Баган // Баган О. Р. Лицарі духу : українські письменники –націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 227–232.

48. «Пишне щастя наше на вістрі шабель та пік...» : Юрій Дараган / О. Баган // Баган О. Р. Лицарі духу : українські письменники – націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 129–130.

49. «Тільки тим дана перемога, хто й у болі сміятися зміг» : Олена Теліга / О. Баган (у співавторстві з Б. Черваком) // Баган О. Р. Лицарі духу : українські письменники –націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 67–72.

1998

50. Готика – як стиль і настрої : до джерел художнього стилю Леоніда Мосендза / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, Я. Барвінський, Г. Васькович, Я. Дашкевич та ін.]. – 1998. – Ч. 2 (17). – С. 122–130.

51. Питання інтерпретації творчості поетів-неокласиків у школі / О. Баган // Життя і школа. – 1998. – № 1. – С. 35–48.

52. Як трактувати творчість Євгена Маланюка в школі? / О. Баган // Життя і школа. – 1998. – № 2. – С. 39–63.

1999

53. Консервативна модернізація : художні паралелі у творчості Юзефа Лободовського і українських поетів-неоромантиків еміграції / О. Баган // Наукові Записки НаУКМА. Т. 17 / Філологія. – Київ, 1999. – С. 83–87.

54. У лабіринті постмодернізму / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]. – 1999. – Ч. 1. – С. 120–122.

2000

55. «Геть слов'янські мрії сонні» : [поезія Юрія Липи] / О. Баган // Липа Юрій. Збірник статей і матеріалів. – Івано-Франківськ, 2000. – С. 23–30.

56. Католицькі дух і етика як чинники виховання нації. Націософські аспекти творчості Леоніда Мосендза / О. Баган // Мета. – 2000. – № 7 (140). – Лип. – С. 5, 7.

57. Сонцезбройний Юрій. (5 травня минає 100 років од дня народження Юрія Липи) / О. Баган // Поступ. – 2000. – 4 трав. (№ 79). – С. 7.

2001

58. Дмитро Донцов про Василя Стефаника і Марка Черемшину : до питання: «Дмитро Донцов у модерністському естетичному дискурсі» / О. Баган // «Покутська трійця» й літературний процес в Україні кінця XIX – початку XX століть : до 130-річчя від дня народження Василя Стефаника і Леся Мартовича : матер. наук. конф. (14–15 трав. 2001 р., м. Дрогобич). – Дрогобич, 2001. – С. 331–339.

59. Неоготика : стиль і концепт (до естетичних основ поезії Юрія Липи) / О. Баган // Юрій Липа : голос доби і приклад чину : зб. наук. пр. – Львів, 2001. – С. 92–110.

60. Художня історіософія Лесі Українки : волюнтаристсько-іраціоналістський дискурс (на матеріалі діалогу «Три хвилини») / О. Баган // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2001. – Вип. 7. – С. 12–15.

2002

61. Релігійність у дзеркалі геокультурних візій Євгена Маланюка / О. Баган // Duchowość i sakrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich. – Lublin, 2002. – С. 219–227.

62. Художня історіософія Лесі Українки (на матеріалі діалогу «Три хвилини») / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 26 лют. (№ 17). – С. 7.

63. Як трактувати творчість Є. Маланюка у школі / О. Баган // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – С. 92–103.

2003

64. Юрій Клен : неокласик чи неоромантик? / О. Баган // Клен Ю. Вибрані твори: Поезія, спогади, статті / Відп. ред. і упоряд. Л.Кравченко.. – Дрогобич, 2003. – С. 535–556.

65. Коментарі / О. Баган // Клен Ю. (Освальд Бургардт) Вибрані твори: Поезія, спогади, статті / відп. ред. і упоряд. Л. Кравченко. – Дрогобич, 2003. – С. 557–610.

66. Література бойківського регіоналізму : теорія питання / О. Баган // Перевал : Всеукраїнський літературно-художній журнал. – Івано-Франківськ, 2003. – № 3–4. – С. 264–281.

67. Як трактувати творчість Євгена Маланюка у школі? / О. Баган // Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 1. – С. 90–99.

2004

68.Юрій Клен : неокласик чи неоромантик? / О. Баган // Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму : зб. наук. пр. / [гол. ред. Л. Кравченко ; редкол.: В. Винницький, А. Войтюк, М. Ільницький та ін.] ; ДДПУ ім. І. Франка, філол. ф-т. – Дрогобич, 2004. – Вип. 1. – С. 9–28.

69. Література бойківського регіоналізму: теорія питання / О. Баган // Бойківщина / [ред. рада: М. Бендик, В. Грабовський та ін.]. – Дрогобич ; Трускавець, 2004. – Т. 2 : Матер. наук. конф. «Бойківщина : віра, культура, цивілізація», присвяч. 75-річчю т-ва «Бойківщина». (Дрогобич – Трускавець, 28–29 верес. 2002 р.). – С. 180–194. – Бібліогр. в кінці ст. (7 назв).

70. Туга за пристрастю. (Про філософію творчості Михайла Коцюбинського) / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 9 верес. – С. 3.

2005

71. Інтелектуально-світоглядні джерела і культурологічні параметри вісниківства / О. Баган // Визвольний шлях. – 2005. – Р. 58. – № 9–10 (690–691). – С. 88–111.

72. Міжвоєнна доба в українській літературі 20 ст. : період, стилі, ідейно-естетичні пріоритети / О. Баган // Визвольний шлях. – 2005. – Р. 58. – № 12 (693). – С. 64–83.

2006

73. Ідейно-культурологічний модус вісниківства : до проблеми переосмислення явища / О. Баган // Визвольний шлях. – 2006. – Р. 59. – № 11 (704). – С. 48–69.

74. Ідейно-культурологічний модус вісниківства : до проблеми переосмислення явища / О. Баган // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (Літе-

ратурознавство) / РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2006. – Вип. 69.4.1. – С. 21–40.

75. Формування естетичних засад вісниківського неоромантизму / О. Баган // Джерела інтерпретації : ювіл. зб. на пошану проф. Юрія Борєва / за ред. В. Скотного, М. Зимомрі ; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2006. – С. 31–48. – (Монолог–Діалог культур ; Вип. 5). – Бібліогр. в кінці ст.

2007

76. Коли серце, як на долоні (кілька штрихів до ранньої творчості Ірини Вільде) : [передм.] / О. Баган // Вільде І. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти : повісті / І. Вільде ; [упоряд. і ред. О. Баган ; літ. ред. Ярослав Радевич-Винницький]. – Дрогобич, 2007. – С. 3–12. – (Укр. модерн).

77. Міжвоєнна доба в українській літературі ХХ ст.: період, стилі, ідейно-естетичні пріоритети / О. Баган // Вісник Львівського університету / [редкол.: Т. Ю. Салига, Т. В. Пастух, С. П. Хороб та ін.] ; ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 2007. – Вип. 39. Ч. 1. – С. 10–25. – (Сер.: Філологічна).

78. Місія неокласики. (До історії формування естетичної концепції Миколи Зерова) : [післямова] / О. Баган // Зеров М. Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка : лекції, нариси, статті / М. Зеров. – Дрогобич, 2007. – С. 545–564.

79. Художня історіографія Лесі Українки (на матеріалі діалогу «Три хвилини») / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – Р. 60. – № 6 (711). – С. 35–38.

80. Як творилася советська література? / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – Р. 60. – № 11 (716). – С. 3–8.

2008

81. Вибрана бібліографія з теоретичного літературознавства / О. Баган // Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика / В. Домбровський ; [упоряд. та авт. передм. О. Баган ; наук. і літ. ред. Я. Радевич-Винницький] ; Наук.-ідеол. центр ім. Дмитра Донцова. – Дрогобич, 2008. – С. 437–440. – (Cogito: навчальна класика).

82. Відображення мотивів і поезики «Слова о полку Ігоревім» у творчості письменників-вісниківців / О. Баган // Визвольний шлях. – Київ, 2008. – Кн. 1–3 : Січень–Березень, 2008. – Річник 61. – С. 63–74.

83. Неоромантизм. Неокатолицизм. Неоконсерватизм. (Творчість Наталени Королевої в ідейно-естетичному контексті доби) : [післямо-

ва] / О. Баган // Королева Н. Без коріння. Во дні они. *Quid est veritas?* : повість, роман, оповідання, спогади / Н. Королева ; [упоряд. і наук. ред., комент., післям. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич, 2008. – С. 655–669.

84. Передмова : [до книги Володимира Домбровського «Українська стилістика і ритміка. Українська поетика»] / О. Баган // Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика / В. Домбровський ; [упоряд. та авт. передм. О. Баган ; наук. і літ. ред. Я. Радевич-Винницький] ; Наук.-ідеол. центр ім. Дмитра Донцова. – Дрогобич, 2008. – С. 3–12. – (Cogito: навчальна класика).

85. Сакральні основи лірики письменників-вісниківівців / О. Баган // *Sacrum і Біблія в українській літературі = Sacrum і Biblia w Literaturze Ukrainskiej* / за ред. І. Набитовича ; Ун-т ім. Марії Кюрі-Склодовської, Ін-т Слов'янської Філології, Заклад Української Філології. – Люблін, 2008. – С. 237–245. – Текст укр., пол. мовами.

86. Творчість Наталени Королевої в ідейно-естетичному контексті доби : [дрогобицьке видавництво «Відродження» підготувало до друку вибрані твори знаної української християнської літераторки Наталени Королевої (1888–1966). Творчість цієї колись вельми популярної авторки була довго забороненою в Україні в атеїстичні часи] / О. Баган // *Жива вода*. – 2007. – № 10. – Жовт. – С. 7, 11. – Поч. Закінч.: № 11. – Листоп. – С. 6, 13.

87. Формування естетичних засад вісниківівського неоромантизму / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2008. – № 2. – С. 63–78.

2009

88. Вісниківівство як ідея : [передм.] / О. Баган // Самчук Улас. Кулак. Месники. Віднайдений рай : роман, оповідання, новели / У. Самчук. – Дрогобич, 2009. – С. 3–8.

89. Вісниківівство як понадчасовий феномен : ідеологія, естетика, настроєвість / О. Баган // *Вісниківівство : літературна традиція та ідеї* : зб. наук. пр., присвяч. пам'яті В. Іванишина / [редкол.: Л. Кравченко, О. Баган, П. Іванишин та ін.] ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. світ. літ. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 6–48.

90. Корифей ліберальної літературної критики : [Михайло Рудницький] / О. Баган // Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке «Молода Муза»? / М. Рудницький ; [відп. ред. і упоряд. О. Баган ; літ. ред., переклади Я. Радевич-Винницький] ; Наук.-ідеолог. центр ім. Дм. Донцова. – Дрогобич, 2009. – С. 3–26. – (Cogito : навч. класика).

91. Криза жанру? Спокуси і пастки літературної критики / О. Баган // Літературна Україна. – 2009. – 17 верес. – С. 7.

92. Погляд націоналіста на советські літературні експерименти : [Вступ до републікації статті Є. Маланюка] / О. Баган // Вісниківство : літературна традиція та ідеї : зб. наук. пр., присвяч. пам'яті В. Іванишина / [редкол.: Л. Кравченко, О. Баган, П. Іванишин та ін.] ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. світ. літ. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 322–329.

93. Спокуси і пастки літературної критики / О. Баган // Альманах «ЛітАкцент». – Київ, 2009. – Вип. 3. – С. 67–75.

94. Трансформація неокласичної естетики у творчості письменників-вісниківців / О. Баган // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський. 2009. – Вип. 19. – С. 84–92.

2010

95. Актуальна есеїстика від Донцова / О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – 14 груд. – С. 3.

96. До початків мосендзознавства / О. Баган // ХХ століття: від модерності до традиції : естетика і поетика творчості Леоніда Мосендза : зб. наук. пр. / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; каф. укр. літ. ; [редкол.: І. Є. Руснак, гол. ред. О. Р. Баган, А. Б. Гуляк та ін.]. – Вінниця, 2010. – Вип. 1. – С. 280–284.

97. Дмитро Донцов, вісниківство, націоналізм : питання спадщини і спадковості / О. Баган // Донцов Д. Літературна есеїстика / Д. Донцов ; Наук.-ідеологічний центр ім. Дмитра Донцова. – Дрогобич, 2010. – С. 667–685. – (Вісниківська бібліотека).

98. Зореслав : «Завжди з Богом і Україною» : [10-го грудня в Ужгороді відбулася Міжнародна наук. конф. «о. Севастіян Сабол ЧСВВ : століття української духовності», присвяч. 100-літньому ювіл. визначного письменника, богослова і громад. діяча Степана Саболо (1909–2003), більше відомого за своїм літературним псевдонімом Зореслав] / О. Баган // Жива вода. – 2010. – № 1. – Січ. – С. 11.

99. У річищі вісниківської есеїстики / О. Баган // ХХ століття: від модерності до традиції : естетика і поетика творчості Леоніда Мосендза : зб. наук. пр. / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; каф. укр. літ. ; [редкол.: І. Є. Руснак, гол. ред. О. Р. Баган, А. Б. Гуляк та ін.]. – Вінниця, 2010. – Вип. 1. – С. 338–351.

2011

100. В очікуванні очищення / О. Баган // Слово про вченого. Микола Ільницький. – Львів, 2011. – С. 365–374.

101. Відображення мотивів і поетики «Слова о полку Ігоревім» у творчості письменників-вісниківців / О. Баган // «Слово о полку Ігоревім» як пам'ятка української літератури (до 820-річчя написання твору) : матеріали наук. конф. (Львів, 6 грудня 2007 р.). – Львів–Дрогобич, 2011. – С. 39–51.

102. Літературний романтизм : ідеологія, естетика, стиль : стилі і напрями / О. Баган // Дивослово. – 2011. – № 3. – С. 35–57.

2012

103. Остап Грицай (1881–1954) – український перекладач, поет, літературознавець : навчався у початковій школі Дрогобича, потім у місцевій гімназії, проживав у с. Михайлівичі та Вацевичі / О. Баган // Пристай Б. 150 славних українців Дрогобиччини / Б. Пристай. – Дрогобич, 2012. – С. 44.

104. Естетичні засади вісниківського неоромантизму / О. Баган // Вісниківство : літературна традиція та ідеї : зб. наук. пр. / [редкол.: О. Баган (відп. ред.), П. Іванишин, В. Дончик та ін.] ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. і теорії літ. [та ін.]. – Дрогобич, 2012. – Вип. 2. – С. 16–48.

105. Інтерпретація російської літератури Срібного віку в есеїстиці Євгена Маланюка / О. Баган // Творчість Юрія Клена і міжвоєнна доба в українській літературі : зб. наук. пр. – Вінниця, 2012. – Вип. 2. – С. 140–148.

106. Між Шельменком і Кочубеєм : фатальне коло української ментальності : [Вступ до ре публікації статті про малоросійство Є. Маланюка] / О. Баган // Січеслав. – 2012. – № 3 (33). – С. 176–179.

107. Переднє слово, або Як і чому повниться ріка вісниківства : [передмова] / О. Баган // Вісниківство: літературна традиція та ідеї : зб. наук. пр. / [редкол.: О. Баган (відп. ред.), П. Іванишин, В. Дончик та ін.]. – Дрогобич, 2012. – Вип. 2. – С. 7–15.

108. Про героїчне в літературі й культурі / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 30 берез. (№ 35–36). – С. 3.

2013

109. Відгуки вісниківського неоромантизму у творчості Зореслава / О. Баган // Літературологія : зб. наук. пр. : до 70-річчя від дня на-

родж. Василя Іванишина / [редкол.: П. Іванишин (гол.), О. Баган, Я. Гарасим та ін.] ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2013. – Вип. 1. – С. 28–40.

110. Інтерпретація творчості поетів-неокласиків у школі / О. Баган // Дивослово. – 2013. – № 9. – С. 50–56.

2014

111. Міжвоєнна доба в українській літературі ХХ ст. період, стилі, ідейно-естетичні пріоритети / О. Баган // Творчість Галини Журби і міжвоєнна доба в українській літературі : до 125-ї річниці від дня народж. письменниці : зб. наук. пр. / [редкол.: І. Руснак (голов. ред.), О. Баган, М. Васьків та ін.] ; М-во освіти і науки України, Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, каф. укр. літ. – Вінниця, 2014. – Вип. 3. – С. 122–152. – (ХХ століття : від модерності до традиції).

112. Роль Павла Тичини у творенні естетичної парадигми соцреалізму. До проблеми: «Митець і тоталітаризм» / О. Р. Баган // Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка / [за ред. М. П. Ткачука] ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2014. – Вип. 39. – С. 17–23. – (Літературознавство). – Бібліогр. в кінці ст.

113. Роль Павла Тичини у творенні естетичної парадигми соцреалізму (До проблеми: «Митець і тоталітаризм») / О. Баган // Націософська інтенціональність та її естетичні вияви в українській літературі ХІХ – ХХ століть : колективна монографія / О. Р. Баган, О. В. Вовк, І. І. Дмитрів, М. В. Іванишин ; за ред. П. Іванишина ; [редкол.: П. Іванишин, О. Баган, І. Набитович, І. Дмитрів]. – Дрогобич, 2014. – С. 161–171. – Бібліогр. в кінці ст. (8 назв).

114. Роль Павла Тичини у творенні естетичної парадигми соцреалізму (до проблеми «митець і тоталітаризм») / О. Баган // Слово і час. – 2014. – № 8. – С. 19–26. – Бібліогр. в кінці ст.

2015

115. Федор **Достоевський** в інтерпретаціях українського критика Євгена Маланюка / О. Баган // Cambridge Journal of Education and Science, 2015. – Juli–December, № 2. – С. 143–151.

116. Естетичний заповіт Дмитра Донцова : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори: у 10 т. Т. 8 : Літературна есеїстика. – Дрогобич – Львів, 2015. – С. 5–17.

117. Микола **Євшан** : естет-модерніст чи неоромантик-консерватор? / О. Баган // Spheres of culture : Journal of Philology, History, So-

cial and Media Communication, Political Science and Cultural Studies. Volume XI. – Lublin, 2015. – С. 130–141.

118. Оцінки модернізму в літературній критиці М. Євшана / О. Баган // Михайло Коцюбинський і український модернізм ХХ століття : зб. наук. пр. – Вип. 4. – Вінниця, 2015. – С. 9–22.

119. Стиль реалізму в літературі: ідеологія, естетичні засади, поетика / О. Баган // Дивослово. – 2015. – № 10. – С. 55–61. – Поч. Закінч.: № 11. – С. 47–56.

2016

120. Відкриття багатств Павла Богацького : ще одна стратегічна ініціатива дрогобицьких філологів / О. Баган // Галицька зоря. – 2016. – 16 груд. (№ 74). – С. 3.

121. Донцов Дмитро Іванович [гасло] / О. Баган // Франківська енциклопедія. Т. 1. – Львів, 2016. – С. 576–584.

122. Євшан Микола Осипович [гасло] / О. Баган // Франківська енциклопедія. Т. 1. – Львів, 2016. – С. 622 – 627.

123. Єфремов Сергій Олександрович [гасло] / О. Баган // Франківська енциклопедія. Т. 1. – Львів, 2016. – С. 634–645.

124. Літературний романтизм: ідеологія, естетика, стиль / О. Баган // Бібліотечка «Дивослова» : метод. журнал / гол. ред. К. Рибалко. – 2016. – № 1. – С. 48–64. – Бібліогр. в кінці ст.

2017

125. Леся Українка в пізніх інтерпретаціях Дмитра Донцова : націософський і культурологічний континууми / О. Баган // Волинь філологічна. Текст і контекст : наук. зб. : Універсум Лесі Українки / Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2017. – Вип. 22. – С. 352–365.

126. Як діє комплекс малоросійства в літературі? : Федор Достоєвський в інтерпретаціях Євгена Маланюка / О. Баган // Українська літературна газета. – 2017. – 17 лют. (№ 4). – С. 18–19.

2018

127. Ментальний комплекс малоросійства в українській культурі : дискурс Євгена Маланюка / О. Баган // Слово і час. – 2018. – № 2. – С. 25–30. – Бібліогр. в кінці ст. (15 назв).

128. Роздуми над новою програмою з української літератури для 10–11 класів / О. Баган // Дивослово. – 2018. – № 12. – С. 2–10. – Закінч. Поч.: № 11. – С. 2–8.

129. Роздуми над новою програмою з української літератури для 10–11 класів : (1-а частина) ; (2-а частина) / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 21 груд. (№ 51). – С. 4. – Закінч. Поч.: 23 листоп. (№ 47). – С. 4 ; 30 листоп. (№ 48). – С. 4 ; 7 груд. (№ 49). – С. 4 ; 14 груд. (№ 50). – С. 4.

130. Стильові та поетикальні особливості творчості письменників-вісниківців / О. Баган // Українська література ХІХ – початку ХХІ століть у літературознавчих дискурсах : колективна монографія / О. Р. Баган, О. В. Вовк, Л. О. Гулевич, І. І. Дмитрів ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. та ін. ; [редкол.: П. В. Іванишин, О. Р. Баган, І. Й. Набитович, І. І. Дмитрів] ; за ред. П. В. Іванишина. – Дрогобич, 2018. – С. 28–88. – Бібліогр. в кінці ст. (27 назв).

2019

131. Микола **Євшан** – знакова постать Галичини : до 130-ї річниці від дня народження Миколи Федюшки (1889–1919) / О. Баган // Українська літературна газета. – 2019. – 5 лип. (№ 13). – С. 18–19.

132. Микола **Євшан** – знакова постать Галичини : до 130-ї річниці від дня народж. Миколи Федюшки (1889–1919) / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 7 черв. (№ 23). – С. 4–5.

133. Микола **Євшан** про негативні культурні комплекси українства : критика народництва і провінціалізму в літературі / О. Баган // Микола Євшан у контексті доби : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2019. – С. 16–35.

134. «Найбільша жінка Галицької землі» / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 15 берез. (№ 11). – С. 32.

5-го березня на філологічному факультеті ДДПУ ім. І. Франка відбулася презентація монографії докторки філологічних наук Алли Швець «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах» (Львів, 2018).

135. Українська культура і самосвідомість доби Середньовіччя в націософських оцінках галицьких літературознавців кінця ХІХ – початку ХХ ст. / О. Баган // Окриленість словом : зб. наук. пр. на пошану проф. Степана Хороба. – Івано-Франківськ, 2019. – С. 169–178. (Культурологія).

2020

136. Він служив істині й правді : пам'яті Адама Юрійовича Войтюка / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 18 груд. (№ 33). – С. 6.

137. Естетичні заповіти Миколи Євшана / О. Баган // Євшан М. Виbrane : Літературна критика. Публіцистика. Листи. – Івано-Франківськ, 2020. – С. 3–26.

138. Парадоксальний інтелектуал на перехрестях доби. (До 130-річчя Михайла Рудницького) / О. Баган // Дивослово. – 2020. – № 1. – С. 49–57. – Бібліогр. в кінці ст. (12 назв).

139. Українська культура і ментальність у рецепції великого критика : по 100-літтю смерті Миколи Євшана / О. Баган // Дивослово. – 2020. – № 10. – С. 43-51. – Бібліогр. в кінці ст. (7 назв).

140. Чому художня література стає непотрібною? / О. Баган // Українська літературна газета. – 2020. – 8 трав. (№ 9). – С. 14.

141. Чому художня література стає непотрібною? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – Львів, 2020. – № 7–8. – С. 62–63.

2021

142. Він служив істині й правді. (Пам'яті Адама Войтюка) / О. Баган // Адам Войтюк : біобібліографічний покажчик. – Дрогобич, 2021. – С. 7–14.

143. Микола Євшан про негативні культурні комплекси українства: критика народництва й провінціалізму в літературі (До теми «Ідейно-національне виховання на уроці української літератури») / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 273–295.

144. Інтерпретація творчості поетів-неокласиків у школі : (на прикл. творчості М. Зерова, М. Драй-Хмари, П. Филиповича) / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 53–76.

145. Історіософські акценти в поезії Петра Скунця (Можлива концепція викладання в школі найбільшого закарпатського поета ХХ ст.) // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 113 – 124.

146. Літературний романтизм: ідеологія, естетика, стиль / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 174–203.

147. Людина з глиби національної культури : Зенон Гузар як науковець і просвітник / О. Баган // Зенон Гузар : біобібліографічний покажчик. – Дрогобич, 2021. – С. 4–10.

148. Парадоксальний інтелектуал на перехрестях доби. Літературний критик Михайло Рудницький і його вплив на художні уявлення українців ХХ ст. / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 296–319. – Бібліогр. в кінці ст. (12 назв).

149. Реалізм у літературі: ідеологія, естетичні засади, стиль / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 204–256. – Бібліогр. в кінці ст. (13 назв).

150. Роздуми над новою програмою з української літератури для 10–11-х класів / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 7–52.

151. Спокуси й пастки літературної критики. Про роль і функції літературної критики / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 320–331.

152. Як вивчати літературу соціалістичного реалізму в школі? (Частина 1) / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 125–144. – Бібліогр. в кінці ст. (11 назв).

153. Як вивчати літературу соціалістичного реалізму в школі? (Частина 2) / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 145–173. – Бібліогр. в кінці ст. (12 назв).

154. Як вивчати літературу соціалістичного реалізму в школі? (Частина 1) / О. Баган // Дивослово. – 2021. – № 4. – С. 51–57. – Бібліогр. в кінці ст. (11 назв).

155. Як вивчати літературу соціалістичного реалізму в школі? (Частина 2) / О. Баган // Дивослово. – 2021. – № 5–6. – С. 38–48. – Закінч. Поч. у № 3–4. – Бібліогр. в кінці ст. (12 назв).

156. Як трактувати творчість Євгена Маланюка у школі. (Спроба цілісного підходу) / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методикау навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 77–112.

2022

157. Бунтарський спалах «Молодої Музи» : від символізму до неоромантизму. (На берегах поетичних книг Мелетія Кічури) / О. Баган // Компаративні дослідження австрійсько-українських літературних, мовних та культурних контактів. Т. 9 : Віденський період у житті і творчості Мелетія Кічури / за ред. Я. Лопушанського і О. Радченка. – Дрогобич, 2022. – С. 47–61.

158. Вісниківство як феномен націоналізму в культурі : [післямова до кн.] / О. Баган // Гридень Дажбога: Юрій Дараган : збірник / Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова ; кер. проекту М. Дорофєєв ; [редкол. серії: О. Баган (голова), П. Іванишин, Г. Клочек, І. Руснак, І. Фаріон]. – Тернопіль, 2022. – С. 117–130.

159. Юрій **Дараган** і початки вісниківського неоромантизму : [передмова] / О. Баган // Гридень Дажбога: Юрій Дараган : збірник / Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова ; кер. проекту М. Дорофєєв ; [редкол. серії: О. Баган (голова), П. Іванишин, Г. Клочек, І. Руснак, І. Фаріон]. – Тернопіль, 2022. – С. 7–22. – (Серія «О(а)нтологія вісниківства»).

2023

160. Культура як геополітика: перекладацтво Миколи Васьківа // Українська літературна газета. – 2013. Ч.3, березень. С.8.

Розділ ІІІ.

ФРАНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

1991

161. Консерватизм, або Несподіваний Іван Франко. (До питання «Еволюція світогляду І. Франка») / О. Баган // Франкова криниця. – 1991. – 26 лип. – С. 5.

162. Революція чи еволюція? (До питання Іван Франко і марксизм) / О. Баган // За вільну Україну. – 1991. – 25 лип. – Ч. 132. – С. 2.

163. Революція чи еволюція? (До питання Іван Франко і марксизм) / О. Баган // Франкова криниця. – 1991. – 27 квіт. (№ 17). – С. 3.

164. Святі втрачають німб (До питання «І. Франко і марксизм») / О. Баган // Галичина. – 1991. – 27 серп. (№ 119). – С. 6.

1994

165. Постать Івана Франка в статтях Є. Маланюка / О. Баган // Літературний Львів. – 1994. – Ч. 15.

166. Іван **Франко** про місце революції у світовій історії / О. Баган // Календар класного керівника на 1994–1995 навч. рік / упоряд. О. Василів, О. Заяць, В. Перепелиця, Ю. Кишакевич, І. Савшак. – Дрогобич, 1994. – С. 116–117.

1996

167. Франко і ми. (З нагоди 140-ї річниці від дня народження письменника) / О. Баган // «До світла». – 1996. – Серп. – № 6. – С. 1, 3.

1997

168. Проблеми сучасної інтерпретації творчості Івана Франка в школі / О. Баган // Життя і школа. – 1997. – № 2. – С. 31–38.

2000

169. Як Франко їздив до Європи / О. Баган // Мета. – 2000. – № 8–9. – 0,5 др. арк.

2001

170. Заборонений Іван Франко повертається! : [нещодавно львівське видавництво «Каменярь» випустило у світ давно очікувану книж-

ку : збірку творів Івана Франка, які не увійшли до його знаменитого 50-томного зібрання творів, яке видавалося у 1976–86 рр. Цей том (умовно 51-й) має назву «Мозаїка» / О. Баган // Галицька зоря. – 2001. – 28 груд. – С. 3.

171. Іван **Франко** в неоромантичному дискурсі. (Є. Маланюк про І. Франка) / О. Баган // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДДПУ ім. І. Франка ; філолог. ф-т ; [редкол.: Л. Винар, В. Винницький, А. Войтюк, Є. Пшеничний (гол. ред.)]. – Дрогобич, 2001. – Вип. 1. – С. 128–133.

172. Іван **Франко** і Василь Щурат як інтерпретатори модернізму : до історії відомої дискусії / О. Баган // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДДПУ ім. І. Франка ; філолог. ф-т ; [редкол.: Л. Винар, В. Винницький, А. Войтюк, Є. Пшеничний (гол. ред.)]. – Дрогобич, 2001. – Вип. 1. – С. 148–171. – Бібліогр. в кінці ст.

2002

173. **Між** раціоналізмом і християнізмом (до проблеми світоглядної еволюції Івана Франка) / О. Баган // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДДПУ ім. І. Франка ; філолог. ф-т ; [редкол.: Л. Винар, В. Винницький, А. Войтюк, М. Гольберг, Є. Пшеничний (гол. ред.) та ін.]. – Дрогобич, 2002. – Вип. 2. – С. 3–22.

174. **Погляд** на вивчення творчості І. Франка у школі : обґрунтування важливості новели «На дні» // Українська мова та література. – 2002. – № 38. – С. 9–11.

175. **Світоглядна** еволюція Івана Франка як ключ до розуміння його творчості / О. Баган // Франко в школі : зб. наук.-метод. пр. / М-во освіти і науки України, ДДПУ ім. І. Франка, каф. теорії та іст. укр. літ. та ін. ; [редкол.: М. Гуняк (гол. ред.), Л. Гулевич, О. Баган та ін. ; авт. передм. В. Скотний]. – Дрогобич, 2003. – Вип. 1. – С. 6–14.

176. **Тристанівський** архетип кохання в інтимній ліриці Івана Франка / О. Баган // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДДПУ ім. І. Франка ; філолог. ф-т ; [редкол.: Л. Винар, В. Винницький, А. Войтюк, М. Гольберг, Є. Пшеничний (гол. ред.) та ін.]. – Дрогобич, 2002. – Вип. 2. – С. 146–156. – Бібліогр. в кінці ст.

2003

177. **До** проблеми переосмислення концепції вивчення творчості І. Франка в школі / О. Баган // Франко в школі : зб. наук.-метод. пр. / ДДПУ ім. І. Франка ; [редкол.: М. Гуняк (гол. ред.), Л. Гулевич, О. Баган та ін. ; авт. передм. В. Скотний]. – Дрогобич, 2003. – Вип. 1. – С. 15–22.

178. Дух і розум вийшли на рубежі синтезу завдяки творчій спадщині Франка і спільному її усвідомленню богословів та світських науковців / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 18 черв. – С. 3.

179. Світоглядна еволюція Івана Франка як ключ до розуміння його творчості / О. Баган // Франко в школі : зб. наук.-метод. пр. / М-во освіти і науки України ; ДДПУ ім. І. Франка ; каф. теорії та іст. укр. літ. та ін.; [редкол.: М. Гуняк (гол. ред.), Л. Гулевич, О. Баган та ін.; авт. передм. В. Скотний]. – Дрогобич, 2003. – Вип. 1. – С. 6–14.

180. Іван Франко в оцінках Дмитра Донцова : долання епохи Ratio / О. Баган // Українське літературознавство : респ. міжвідом. наук. зб. – Львів, 2003. – Вип. 66. – С. 135–145.

2004

181. Еволюція світогляду і творчості І. Франка / О. Баган // Українська мова та література. – 2004. – № 36. – С. 5–6.

182. Жрець інтелектуалізму : Франко Іван : [передмова] / О. Баган // Франко І. Вибрані твори : у 3 т. : у 3 т. / І. Франко ; [редкол.: В. Скотний, С. Андрусів, О. Баган, А. Войтюк, З. Гузар, Л. Гулевич, К. Іваночко, О. Химин, М. Шалата]. – Дрогобич, 2004. – Т. 3 : Літературознавство. Публіцистика / [упоряд. та ред. О. Баган]. – С. 5–26.

183. Коментарі // Франко Іван : [передмова] / О. Баган // Франко І. Вибрані твори : у 3 т. / І. Франко ; [редкол.: В. Скотний, С. Андрусів, О. Баган, А. Войтюк, З. Гузар, Л. Гулевич, К. Іваночко, О. Химин, М. Шалата]. – Дрогобич, 2004. – Т. 3 : Літературознавство. Публіцистика / [упоряд. та ред. О. Баган]. – С. 611–687.

184. Коментарі [до ре публікації трьох статей І. Франка] / О. Баган // Церква. Нація. Культура. : наук. зб. / [ред. і упоряд. О. Баган ; редкол.: О. Баган, Ю. Бача, З. Гузар та ін.] ; Наук.-культурне т-во «Бойківщина». – Дрогобич, 2004. – Вип. 1 : Іван Франко і релігія. – С. 264–267.

185. Постаті й епохи (Гавриїл Костельник contra Іван Франко) / О. Баган // Церква. Нація. Культура. : наук. зб. / [ред. і упоряд. О. Баган ; редкол.: О. Баган, Ю. Бача, З. Гузар та ін.] ; Наук.-культурне т-во «Бойківщина». – Дрогобич, 2004. – Вип. 1 : Іван Франко і релігія. – С. 73–82.

2006

186. Вступне слово / О. Баган // Іванишин П. В. Печать духу : національно-екзистенціальна Франкіана : [зб. франкозн. статей] / П. В. Іванишин ; [авт. вступ. сл. О. Баган ; ред.-упоряд. В. П. Іванишин ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич, 2006. – С. 6–11.

187. Вступне слово / О. Баган // Сабат Г. Казки Івана Франка як феномен націотворення / Г. Сабат. – Дрогобич, 2006. – С. 3–6.

188. Змагання титанів і епох. До теми : «Іван Франко і Михайло Драгоманов» / О. Баган // Визвольний шлях. – 2006. – Р. 59. – № 7–8 (700–701). – С. 62–68.

2007

189. Вічне усвідомлення Франка : [цьогорічне святкування чергової, 151-ої річниці від дня народження Івана Франка в Нагуєвичках відрізнялося одним новаторським заходом 1-го вересня, напередодні традиційних фестин, у Музеї І. Франка була проведена Всеукраїнська наукова конференція «Нагуєвицькі читання – 2007 : Іван Франко і сучасна Україна»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2007. – 10–12 верес. (№ 100–101). – С. 2.

190. Між раціоналізмом і християнізмом (до проблеми світоглядної еволюції Івана Франка) / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – Р. 60. – № 8 (713). – С. 53–72.

191. Між раціоналізмом і християнізмом (до проблеми світоглядної еволюції Івана Франка) / О. Баган // Жива вода. – 2007. – № 8. – Серп. – С. 6, 13. – Поч. Закінч.: № 9. – Верес. – С. 4, 6.

192. Феномен Франка / О. Баган // Літопис Бойківщини : : журнал присвячений дослідям історії, культури і побуту бойківського племені / [редкол.: Я. Геврич, Н. Гринаш, М. Зимомря, М. Ільницький та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – ЗСА ; Канада ; Україна, 2007. – Ч. 1/72 (83). – С. 42–47.

193. Франко-політик / О. Баган // Бойківщина : наук. зб. Т. 3. – Дрогобич, 2007. – С. 74–84.

2008

194. Долання епохи RATIO : оцінки Дмитра Донцова постати та творчости Івана Франка / О. Баган // Нагуєвицькі читання – 2007. Іван Франко і сучасна Україна : матер. Всеукр. наук. конф. (Нагуєвичі, 1–2 верес. 2007) / Дрогоб. рай. держ. адміністрація ; Наук.-досл. ін-т українозн. М-ва освіти і науки України ; [редкол.: П. Іванишин, С. Квіт, П. Кононенко та ін.]. – Дрогобич, 2008. – С. 163–176.

195. Коментарі [до праць І. Франка «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року», «З останніх десятиліть XIX віку»] / О. Баган // Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. ; З останніх десятиліть XIX в. / І. Франко. – Дрогобич, 2008. – С. 421–444. – (Золота Франкіяна).

2009

196. Актуалізуючи Франка / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 10 черв. (№ 61). – С. 3.

2010

197. Концепція роману Івана Франка «Перехресні стежки» та ідейно-естетичні контексти епохи позитивізму. (Дещо про творчі взаємостосунки Івана Франка і Болеслава Пруса) / О. Баган // Нагуєвицькі читання – 2009. Іван Франко і парадигми соціально-гуманітарних наук початку ХХІ століття. – Дрогобич, 2010. – С. 4–16.

198. Кохання і дух позитивізму : про деякі типологічні паралелі романів Івана Франка «Перехресні стежки» і Болеслава Пруса «Лялька» / О. Баган // Дивослово. – 2010. – № 10. – С. 59–63. – Бібліогр. в кінці ст.

199. Поступ Франкової думки : [про «Нагуєвицькі читання – 2010»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – Верес.

2013

200. З Франком чи проти нього? Риторичне запитання до організаторів «Франко Фесту», мешканців Дрогобиччини і всієї України / О. Баган, П. Іванишин // Галицька зоря. – 2013. – 2 серп. (№ 86–87). – С. 2.

201. З Франком чи проти нього? : [йдеться про агресивну та брутальну атаку на І. Франка під час проведення «Франко-фесту» на Дрогобиччині] / О. Баган, П. Іванишин, Л. Сікора // За вільну Україну плюс. – 2013. – 15 серп. (№ 31). – С. 7.

202. З Франком чи проти нього? / О. Баган, І. Гаваньо, П. Іванишин, Л. Сікора // Літературна Україна. – 2013. – 29 серп. (№ 33). – С. 15.

203. З Франком чи проти нього? / О. Баган, П. Іванишин, Л. Сікора // Шлях перемоги. – 2013. – 7 серп. (№ 31). – С. 2.

204. Творчі контакти Івана Франка із південнослов'янськими літературами / О. Баган // Studia Ingardeniana. – Volume III : Teoretyczne aspekty badan literaturoznawczych. – Lublin, 2013. – С. 10–18.

205. Через дух, художню велич Каменяра подолано павутиння субкультури... : 27–29 травня у місті Котермака відбулась літературно-мистецька академія «Країна Франкіана» / О. Баган // Високий замок. – 2013. – 30 трав.–5 черв. (№ 78). – Вкладка: Дрогобиччина.

2015

206. До історії відомої дискусії про сутності модернізму (І. Франко і В. Щурат) / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. ста-

тей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 118–146. – Бібліогр. в кінці ст.

207. До проблеми переосмислення концепції вивчення творчости І. Франка у школі : (на прикл. новели «На дні» та повісті «Перехресні стежки») / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 174–182.

208. Долання епохи Ratio: оцінки Дмитра Донцова постаті та творчости Івана Франка / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 57–72. – Бібліогр. в кінці ст.

209. Інтелектуальні пошуки Івана Франка : (замість вступу) / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 5–30.

210. Кохання і дух позитивізму. Кілька загадок творчого впливу Болеслава Пруса на Івана Франка (на прикл. тв. «Лялька» Б. Пруса та повісті «Перехресні стежки» І. Франка) / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 89–103. – Бібліогр. в кінці ст.

211. Методологічні зауваги до теми «Формування громадянської позиції письменника [І. Франка]» / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 149–163.

212. Між раціоналізмом і християнізмом (до проблеми світоглядної еволюції Івана Франка) / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 33–56. – Бібліогр. в кінці ст.

213. Світоглядна еволюція Івана Франка як ключ до розуміння його творчости / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 164–173.

214. Тристанівський архетип кохання в інтимній ліриці Івана Франка : (на прикл. зб. І. Франка «Зів'яле листя» та кн. Д. де Ружмон «Любов і Західний світ») / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко : інтерпретації : зб. статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 104–117. – Бібліогр. в кінці ст.

2016

215. Загадки топосу і націософські інтенції в романі Івана Франка «Перехресні стежки» : до проблеми літературної географії твору / О. Баган // Дивослово. – 2016. – № 7–8. – С. 45–50. – Бібліогр. в кінці ст.

216. Іван **Франко** в оцінках Миколи Євшана / О. Баган // Spheres of culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies. – Vol. XIII. – Lublin, 2016. – С. 90–99.

217. **Франкове** пророцтво про Росію / О. Баган // Галицька зоря. – 2016. – 26 серп. (№ 51). – С. 1–2.

218. **Яке** місто зобразив Іван Франко в романі «Перехресні стежки»? або Ще раз про загадки літературного Дрогобича / О. Баган // Франковий край. – 2016. – 12 серп. (№ 32). – С. 1, 7.

2017

219. В інтелектуальному просторі Франка : [25 травня на філологічному факультеті ДДПУ ім. І. Франка в рамках цьогорічної Літературно-мистецької академії «Країна Франкіана» відбулася творча зустріч із відомими львівськими літературознавцями Євгеном Нахліком, Аллою Швець, Миколою Легким, Василем Будним] / О. Баган // Галицька зоря. – 2017. – 14 черв. (№ 40). – С. 2 : фото.

220. **Кілька** реплік до несподіваної дискусії. (Дивно мені, що один абзац мого критичного зауваження про причини затримання на 20 років видання «Літопису життя і творчості І. Франка» авторства Мирослава Мороза, викликав такий шалений виплиск обурення – майже на цілу газетну шпальту («ГЗ», № 23 за 05.04.17) : [викриття фактів неправди й підступних викривлень ситуації з боку М. Шалати, який як редактор 1-го тому через корисливі інтереси затримав видання «Літопису життя і творчості Івана Франка» на 20 років] / О. Баган // Франковий край. – 2017. – 5 трав. (№ 18). – С. 7. – Поч. Закінч.: 12 трав. (№ 19). – С. 7.

221. **Типологія** позитивізму у творчості Болеслава Пруса й Івана Франка (романи «Лялька» і «Перехресні стежки») / О. Баган // Київські полоністичні студії. Том XXXIX : Іван Франко і польська культура. – Київ, 2017. – С.154–164.

222. Іван **Франко** про польсько-українську геополітику / О. Баган // Франковий край. – 2017. – 18 серп. (№ 33). – С. 4.

223. **Франкомахія** по-віденськи. (Як 9 лібералів воювали з одним бідним євреєм Лянґерманом із Одеси) : [критика зб. «На перехресних стежках: Іван Франко і єврейське питання (Київ, 2016. – 184 с.), в якому деякі автори – А. Вольдан, Г. Грабович, Я. Грицак, Р. Мних, Є. Пшеничний – маніпулятивно звинувачували І. Франка в антисемітизмі] / О. Баган, Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Франковий край. – 2017. – 21 квіт. (№ 16). – С. 4. – Поч. Продовж. – у № 17.

2019

224. Історична доба межі XVI – XVII ст. в оцінках Івана Франка : культурологічний і націософський аспекти / О. Баган // Феномен Памва Беринди крізь призму його доби : лінгвістичні та історико-культурологічні тлумачення : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (17–18 жовт. 2018 р.) / М-во освіти і науки України, Ін-т укр. мови НАН України [та ін.] ; [упоряд. та ред.: О. Баган, В. Зварич ; відп. за вип.: Я. Яремко, П. Мацьків]. – Дрогобич, 2019. – С. 87–105. – Бібліогр.: с. 105 (12 назв).

225. Теоретичні пошуки Івана Франка в літературознавчих студіях 1890–1900-х років : на шляху до ідей культурно-філософської школи / О. Баган // Нагуєвицькі читання : зб. наук. пр. / ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. [та ін.] ; [редкол.: П. В. Іванишин (гол.), О. Р. Баган, Б. О. Лазорак та ін.]. – Дрогобич, 2019. – Вип. 5. – С. 124–152. – Бібліогр. в кінці ст. (25 назв).

226. Іван Франко – шевченкознавець / О. Соколишин ; **О. Баган** // Нагуєвицькі читання : зб. наук. пр. / ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. [та ін.] ; [редкол.: П. В. Іванишин (гол.), О. Р. Баган, Б. О. Лазорак та ін.]. – Дрогобич, 2019. – Вип. 5. – С. 247–266. – Бібліогр. в кінці ст. (29 назв).

2021

227. Естетика й ідеологія позитивізму і реалізму у творчості Івана Франка / О. Баган // Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 251–255.

228. Яке місто зобразив Іван Франко в романі «Перехресні стежки»? / О. Баган // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методику навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 257–272. – Бібліогр. в кінці ст. (8 назв).

2023

229. Від автора / О. Баган // Франкознавчі студії в Записках Наукового товариства ім. Шевченка (Діаспорний період): бібліогр. покажчик / упоряд. Н. Славич. – Дрогобич, 2023. – С. 4–5.

Розділ IV.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

1993

230. Концепція національної культури : політична і поетична (Дмитро Донцов і Євген Маланюк) / О. Баган // Другий міжнародний конгрес українців : доповіді і повідомлення. Сер.: Літературознавство. – Львів, 1993. – С. 185–191.

1995

231. Дух католицизму / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]. – 1995. – Ч. 1. – С. 31–34.

232. Українська культура : звідки і куди? : погляд крізь призму одного поета і мислителя / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]. – 1995. – Ч. 2. – С. 41–48.

1997

233. Боротьба культур : [пояснення закономірностей співіснування національних культур як вічного простору протистояння] / О. Баган // Визвольний шлях. – 1997. – Р. L. – № 9 (594). – С. 1031–1035.

1999

234. Наше релігійне слово : погляд неупередженого / О. Баган // Поступ. – 1999. – 13 листоп. (№ 154). – С. 10.

235. Центри і периферії, або Як взаємодіють і творяться столиці та провінції? / О. Баган // Поступ. – 1999. – 3 листоп. (№ 148). – С. 9.

2000

236. Регіон як соціокультурний феномен / О. Баган // Мета. – 2000. – № 8–9. – 0,75 др. арк.

237. Церква та інтелігенція / О. Баган // Поступ. – 2000. – 15 квіт. (№ 70). – С. 3.

2001

238. Релігійність у дзеркалі геокультурних візій Євгена Маланюка / О. Баган // Мета. – 2001. – № 1 (144). – Січ. – С. 6.

2002

239. Дрогобич – столиця Бойківщини : [про це задекларувало видання наук. зб. «Бойківщина»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 9 серп. – С. 5.

240. Регіон як соціокультурний феномен або Як облаштувати середню Європу / О. Баган // Бойківщина : наук. зб. / [редкол.: Л. Сікора (шеф-ред.), Я. Радевич-Винницький, Я. Гошовський, В. Грабовський, І. Мацьків та ін.] – Дрогобич, 2002. – Т. 1. – С. 20–26. – (Наук.-культурологічне т-во «Бойківщина»).

241. Релігійність у дзеркалі геокультурних візій Євгена Маланюка / О. Баган // *Duchowość i sakrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich.* – Lublin, 2002. – С. 219–227.

2003

242. Країна Боїка : [17–20 липня на Турківщині проходили III-ї Бойківські фестини «З чистих джерел»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 5 серп. – С. 5.

243. Країна Боїка : [17–20 липня на Турківщині проходили III-ї Бойківські фестини «З чистих джерел»] / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Р. Дяків, М. Зимомря, І. Іванцюра та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – ЗСА ; Канада ; Україна, 2003. – Ч. 2/65 (76). – С. 3–8.

244. Принцип прав людини в контексті національно-культурного протистояння в Україні / О. Баган // Права людини в Україні: стан справ, проблеми, перспективи. Матеріали науково-практичної конференції. Київ, 2003. – С. 134–139.

2004

245. Про духовно-цивілізаційні та геополітичні основи України / О. Баган // Богословія / [редкол.: Бл. Любомир (Гузар), єпископ Іван (Хома), о. Іван Музичка та ін. ; гол. ред. о. Іван Гаваньо]. – Львів, 2004. – Т. 68. – Кн. 1–4. – С. 107–125.

246. Про духовно-цивілізаційні геополітичні основи України / О. Баган // Україна – Польща : монолог – діалог культур : студії взаєм. народ.-сусідів : [наук. зб.] / [редкол. В. Скотний, М. Жулинський, І. До-

брянський та ін. ; за ред. В. Скотний, М. Зимомря] ; ДДПУ ім. І. Франка ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград ; Дрогобич ; Кошалін, 2004. – Т. 1. – Вип. 4. – С. 122–141.

2006

247. Культура – це теж війна : [полеміка з М. Рябчуком щодо законмірностей змагальності між різними національними культурами] / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2006. – Р. 59. – № 1 (694). – С. 88–99.

2007

248. Історіософсько-культурологічні візії Євгена Маланюка : [вступ до републікації статті Є. Маланюка] / О. Баган, І. Матковський // *Визвольний шлях*. – 2007. – Р. 60. – № 6 (711). – С. 39–52.

249. Культура – це високість духу / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2007. – 10 груд. (№ 142). – С. 2.

250. Релігійність у дзеркалі геокультурних візій Євгена Маланюка / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2007. – Р. 60. – №7 (712). – С. 53–60.

251. Релігійність у дзеркалі геокультурних візій Євгена Маланюка. (до 110-ї річниці від дня народження) / О. Баган // *Жива вода*. – 2007. – № 7. – Лип. – С. 7, 12.

2008

252. Двигтіння Лемківщини / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2008. – 24 трав. (№ 59). – С. 3.

253. Наука Феллера / О. Баган [у співавторстві з П. Іванишиним] // *День*. – 2008. – 15 лют. (№ 28). – С. 21.

254. Теорії русинства і Лемківщина : націологічний, культурологічний і політичний аспекти / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2008. – Кн. 4–6. – С. 33–52.

255. Читання з україноюдаїки / О. Баган [у співавторстві з П. Іванишиним] // *Жива вода*. – 2008. – № 3. – Берез. – С. 11.

2009

256. Історіософсько-культурологічні візії Євгена Маланюка / О. Баган, І. Матковський // *Вісниківство: літературна традиція та ідеї : зб. наук. пр., присвяч., пам'яті Василя Іванишина* / [редкол.: Л. Кравченко, О. Баган, П. Іванишин та ін.]. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 307–311.

257. Хто ж такі бойки? / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2009. – 13–14 листоп. – С. 3–4.

2010

258. Що ж культурно об'єднає наш регіон? Кілька слів до актуальної теми / О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – 26 лют. (№ 21). – С. 5.

2011

259. Культурний поступ із Дрогобича / О. Баган // Галицька зоря. – 2011. – № 68–70. – С. 4.

260. Ліберальний неоцинізм, або Чому бояться Ліни Костенко? / О. Баган // За вільну Україну. – 2011. – 3 берез. – С. 1, 6, 7.

261. Ліберальний неоцинізм, або Чому бояться Ліни Костенко? / О. Баган // Історико-літературний журнал. – Одеса, 2011. – Вип. 19. – С. 383–389.

262. Прості загадки Росії : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Дух Росії / Д. Донцов. – Київ, 2011. – С. 6–14.

263. Україна і Хорватія : цивілізаційні, геополітичні, ментальні паралелі / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2011. – № 7–8. – С. 34–39.

2012

264. В обороні української цивілізації : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, Я. Дашкевич, С. Квіт та ін. ; відп. за вип., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2012. – Т. 2 : Культурологічна та історіософська есеїстика (1911–1939 рр.). – С. 5–15.

265. Коментарі : [до 2-го тому «Вибраних творів» Дмитра Донцова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, Я. Дашкевич, С. Квіт та ін. ; відп. за вип., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2012. – Т. 2 : Культурологічна та історіософська есеїстика (1911–1939 рр.). – С. 359–361.

266. Культура – це теж війна : сучасна проблема з укр. мовою / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 27 лип. (№ 83–84). – С. 6–7.

267. Отець Василь Глібкевич (бл. 1700–1770) – парох церкви Воздвиження Чесного Хреста у Дрогобичі, маляр образів для дрогобицьких храмів / Л. Скоп, О. Баган // Пристай Б. 150 славних українців Дрогобиччини / Б. Пристай. – Дрогобич, 2012. – С. 35–36.

2013

268. Мовно-культурна ідентичність українства перед викликами сучасності / О. Баган // Українське слово. – 2013. – 20–26 берез. (№ 12). – С. 6–7.

269. Націотворчі обрії бойківського світу / О. Баган // Бойків світ. – 2013. – № 2. – С. 2–9.

270. Україна і Хорватія : цивілізаційні, геополітичні, ментальні паралелі / О. Баган // Етногенеза хорватів: Україна : матеріали Міжнар. наук. конф. – Дрогобич, 2013. – С. 8–15.

271. Који народ živi iza Karpata? / O. Bagan // Zakarpat'ska Ukrajina: povijest – tradicija – identitet : Zbornik radova / priredio J. Pašćanko. – Zagreb, 2013. – S. 207–226. – Текст хорв. мовою.

2014

272. Майбутнє Галичини: між моделями «Баварії» і «Провансу» / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 17 верес.–23 верес. (№ 38). – С. 12–13.

273. Майбутнє Галичини: між моделями «Баварії» і «Провансу» / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2014. – 27 серп. (№ 35). – С. 5. – Поч. – Продовж. у № 36.

274. Україна і Хорватія : цивілізаційні, геополітичні, ментальні паралелі / О. Баган // Націософська інтенціональність та її естетичні вияви в українській літературі XIX – XX століть : колективна монографія / О. Р. Баган, О. В. Вовк, І. І. Дмитрів, М. В. Іванишин ; за ред. П. Іванишина ; [редкол.: П. Іванишин, О. Баган, І. Набитович, І. Дмитрів]. – Дрогобич, 2014. – С. 99–107.

275. Церква і цивілізація: візії Дмитра Донцова / О. Баган // Націософська інтенціональність та її естетичні вияви в українській літературі XIX – XX століть : колективна монографія / О. Р. Баган, О. В. Вовк, І. І. Дмитрів, М. В. Іванишин ; за ред. П. Іванишина ; [редкол.: П. Іванишин, О. Баган, І. Набитович, І. Дмитрів]. – Дрогобич, 2014. – С. 41–46. – Бібліогр. в кінці ст. (2 назви). – (Культурологія).

2015

276. Навіщо КГБ створив українську культуру? Або Казус з Андруховичем / О. Баган, Прес-служба НіЦ ім. Д. Донцова // Шлях перемоги. – 2015. – 28 січ. (№ 4). – С. 4.

2016

277. Культура – це теж війна / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 408–418.

278. Ліберальний неоцинізм, або Чому бояться Ліни Костенко? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, гео-

політичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 458–464.

279. Мовно-культурна ідентичність українства перед викликами сучасності : загрози, особливості, перспективи / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 58–67.

280. Націотворчі обрії бойківського світу / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 121–136.

281. Принцип прав людини в контексті національно-культурного протистояння в Україні / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 450–467.

282. Прості загадки Росії / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 393–406. – *(Передмова до кн.: Донцов Д. Дух Росії. – Київ : УВС ім. Ю. Липи, 2011).*

283. Україна і Хорватія : цивілізаційні, геополітичні, ментальні паралелі / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 86–95.

284. Який народ живе за Карпатами? (Теорії русинства в сучасності: націологічний, культурологічний і політичний аспекти) / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 96–120.

2017

285. Культура у спектрі націософії / О. Баган // Галицька зоря. – 2017. – 17 берез. (№ 18). – С. 5.

286. Між Адріатикою і Карпатами / О. Баган // Високий замок. – 2017. – 15 черв. – Вкладка: Дрогобиччина. – С. 2.

2018

287. Памво **Беринда** і його доба : культурософські уроки / О. Баган // Українська мова : наук.-теорет. журнал. – 2018. – № 3. – С. 152–157.

288. Памва **Беринда** – символічна постать Галичини / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 24 жовт. (№ 43). – С. 3.

289. Памва **Беринда** – символічна постать Галичини / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 26 жовт. (№ 43). – С. 6. Культурологія.

290. **Хто** такий малорос у культурі? : критичні оцінки Євгена Маланюка / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 28 лют. (№ 9). – С. 7.

291. **Як** нам ставитися до російської культури? / О. Баган // Українська літературна газета. – 2018. – 29 черв. (№ 13). – С. 4–5.

292. **Як** ставитися до російської культури? / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 15 лют. (№ 7). – С. 4–5.

2019

293. Памво **Беринда** – велична постать із нашого краю / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Я. Геврич, Н. Гринаш, М. Зимомря, М. Ільницький та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – ЗСА ; Канада ; Україна, 2019. – Ч. 1/96 (107). – С. 64–72.

294. Памва **Беринда** – символічна постать Галичини / О. Баган // Дивослово. – 2019. – № 4. – С. 12 – 14.

295. **Хорватська** тема в українській націоналістичній пресі 1930-х – поч. 1040-х рр. / О. Баган // Україна і Хорватія : історичні паралелі : матеріали Другої міжнар. українсько-хорватської наук. конф. – Дрогобич, 2019. – С. 366–375.

2020

296. **Виховуємо** суспільство меркантилістів : обговорюємо проєкт Державного стандарту базової середньої освіти / О. Баган // Дивослово. – 2020. – № 7–8. – С. 18–19.

297. **Галицьке** Підгір'я : невизнаний регіон і його значення / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені. – 2020. – № 2. – С. 41–63.

298. **За** правильну етнічну картину світу / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 12 серпня 2020 р.

299. Олекса **Захаряк** : майстер дрогобицької смакоти / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 1 трав. (№ 15). – С. 4–5.

300. **Львів** як цивілізаційно значуще місто / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 20 жовтня 2020 р.

301. **Міський** скансен «Давній Дрогобич» / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Р. Дяків, М. Зимомря, І. Іванцюра та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – 2020. – Ч. 1. – С. 27–34.

302. Міський скансен «Давній Дрогобич» / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 20 берез. (№ 12). – С. 4–5.

303. «Наступ на університети» / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – Львів, 2020. – № 9–10. – С. 27–29.

304. «Наступ на університети» / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 10 лип. (№ 20). – С. 4.

305. Російська цивілізація в осмисленні Дмитра Донцова / О. Баган // Humanitarian Paradigm = Гуманітарна парадигма : наук. журнал. – Мелітополь, 2020. – № 3. – С. 95–151.

306. Українська культура і ментальність у рецепції великого критика. (По століттю смерті Миколи Євшана) / О. Баган // Дивослово. – 2020. – № 10. – С.43–51.

2022

307. Вісниківство як феномен націоналізму в культурі / О. Баган // Гридень Дажбога: Юрій Дараган : збірник / [редкол. серії: О. Баган (голова), П. Іванишин, Г. Клочек, І. Руснак, І. Фаріон]. – Тернопіль, 2022. – С. 117–130.

308. Місія вченого: Юрій Медведик і його наукова стратегія / О. Баган // Літопис Бойківщини. – 2022. – Ч. 1. – С. 26–32.

309. Регіональна ідентичність : теорія питання / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. досліддам іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Р. Дяків, М. Зимомря, І. Іванцюра та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – 2022. – Ч. 1. – С. 51–61.

2023

310. Бунтарський спалах «Молодої Музи» як форма боротьби поколінь і творення модерністської свідомості в Галичині (до проблеми галицької культурної специфіки) / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях / О. Баган. – Тернопіль, 2023. – С. 212–230.

311. Галицький літературний критик Микола Євшан як провісник ідейного ірраціоналізму та вісниківського неоромантизму в українській культурі / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях / О. Баган. – Тернопіль, 2023. – С. 231–247.

312. Історіософська проблематика й культурологічні окциденталістські акценти в галицькому літературознавстві початку ХХ ст. / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культуроло-

логічних, політологічних тлумаченнях / О. Баган. – Тернопіль, 2023. – С. 197–211.

313. Постаня «Галицького П'ємонту» на межі ХІХ – ХХ ст.: проблема увиразнення явища / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях / О. Баган. – Тернопіль, 2023. – С. 155–196.

Розділ V. ІДЕОЛОГІЯ. ІСТОРІОСОФІЯ

1991

314. Гартування нації. (До питання «Філософія нації І. Франка») / О. Баган // Галицька зоря. – 1991. – 29 черв. (№ 104). – С. 2. – Поч. Закінч.: 2 лип. (№ 105). – С. 2.

315. До волі! (До питання «Концепція нації Івана Франка і матеріалізм») / О. Баган // Галицька зоря. – 1991. – 24 серп. (№ 135). – С. 1, 2.

1992

316. Про деякі філософські підстави українського націоналізму / О. Баган // Галицька зоря. – 1992. – 29 груд. (№ 139). – С. 3.

1993

307. Євген **Коновалець** – провідник української нації / О. Баган // Галицька зоря. – 1993. – 22 трав. – Ч. 58. – С. 1.

308. Наростаюча сила українського націоналізму / О. Баган // Галицька зоря. – 1993. – 2 лют. (№ 12). – С. 3.

309. Проблема утвердження ідеології українського націоналізму / О. Баган // Матеріали наради об'єднання українських націоналістичних сил (ОУНС) Дрогобиччини. – Дрогобич, 1993. – С. 58–64.

1994

310. Орденська концепція національного проводу / Б. Хорват [О. Баган] // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, С. Жижко, М. Ратушний, Ю. Кунаш] ; худ. В. Ломака. – 1994. – Ч. 3 (7). – С. 3–5.

311. Про деякі філософські підстави українського націоналізму / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, С. Жижко, М. Ратушний, Ю. Кунаш] ; худ. В. Ломака. – 1994. – Ч. 2 (6). – С. 3–5.

312. Проблеми утвердження ідеології українського націоналізму / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, С. Жижко, М. Ратушний, Ю. Кунаш] ; худ. В. Євтушенко. – 1994. – Ч. 1 (5).

1995

313. Виховні ідеї в ідеологічній системі націоналізму / О. Баган // Національне виховання / Уманський пед. ін-т. – Умань, 1995. – 0,2 др. арк.

314. Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]. – 1995. – Ч. 3-4. – С. 3-6.

1996

315. Апофеоз духу (Ідея і чин Олега Ольжича) / О. Баган // Баган О. Р. Лицарі духу : українські письменники –націоналісти-вісниківці / О. Р. Баган, З. П. Гузар, Б. Червак. – Дрогобич, 1996. – С. 49-66.

316. Націоналізм загрожує демократії? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1996. – 28 листоп. (№ 46). – С. 7.

1997

317. Культ сили : Заповіт Зенона Коссака / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, Я. Барвінський, Г. Васюкович, Я. Дашкевич та ін.]. – 1997. – Ч. 2. – С. 59-65.

318. Чому наші діти не знають історії? / О. Баган // Життя і школа. – 1997. – № 1. – С. 45-50.

1999

319. Зіткнення цивілізацій : український вектор / О. Баган // Поступ. – 1999. – 7 верес. (№ 108). – С. 7.

2000

320. Зіткнення цивілізацій : український вектор / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, Я. Барвінський, Г. Васюкович, Я. Дашкевич та ін.]. – 2000. – Ч. 20. – С. 103-108.

321. Католицькі дух і етика як чинники виховання нації. Націософські аспекти творчості Леоніда Мосендза / О. Баган // Мета. – 2000. – № 7 (140). – Лип. – С. 5, 7.

322. Перспективи християнської демократії / О. Баган // Поступ. – 2000. – № 32. – С. 10.

2001

323. Поміж містикою і політикою (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії 1-ї половини ХХ ст.) / О. Баган // Донцов Д. Тво-

ри / Д. Донцов ; [редкол.: Я. Дашкевич, О. Баган, Я. Барвінський та ін. ; авт. передм. : Я. Дашкевич, Т. Стецьків, О. Баган ; комент. О. Баган] ; Ін-т української археограф. та джерелознавства ім. М. Грушевського, Національний Ун-т «Києво-Могилянська Академія». – Львів, 2001. – Т. 1 : Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 23–63. – Бібліогр. в кінці ст. (21 назва).

2002

324. Геополітично-цивілізаційні підстави незалежності України : націоналістичний дискурс і польський аспект (1920–40-і рр.) / О. Баган // Polska–Ruś–Ukraina – jedenaście wieków sąsiedztwa : матеріали наук. конф. – Lublin – Lwów, 2002. – С. 135–148.

2004

325. Постать та ідеї Івана Франка крізь призму філософії ірраціоналізму (Д. Донцов про І. Франка) / О. Баган // Церква. Нація. Культура. : наук. зб. / [ред. і упоряд. О. Баган ; редкол.: О. Баган, Ю. Бача, З. Гузар та ін.] ; Наук.-культурне т-во «Бойківщина». – Дрогобич, 2004. – Вип. 1 : Іван Франко і релігія. – С. 54–70.

326. Туга за пристрасстю. (Про філософію творчості Михайла Коцюбинського) / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 9 верес. – С. 3.

327. Чому програє українство? / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 11 лют. – С. 1, 3.

2006

328. Що ми зробимо для Коссака? : [наступного 2007 року виповнюється сто років від дня народження славного дрогобичанина, провідного організатора та ідеолога ОУН Зенона Коссака (1907–1939)] / О. Баган // Галицька зоря. – 2006. – 27 верес. (№ 120). – С. 1, 2.

2007

329. Галичобія / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – Р. 60. – № 2 (707). – С. 13–22.

330. Галичобія / О. Баган // Жива вода. – 2007. – № 4 (147). – Квіт. – С. 6, 11. – Поч. Закінч.: № 5 (148). – Трав. – С. 6, 10.

331. Геополітична стратегія українського націоналізму в міжвоєнну добу / О. Баган // Визвольний шлях. – 2007. – Р. 60. – № 9 (714). – С. 3–18.

332. Зенон Коссак : як буде відзначено 100-річчя національного героя? / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. дослідям

іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Я. Геврич, Н. Гри-
наш, М. Зимомря, М. Ільницький ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. –
ЗСА ; Канада ; Україна, 2007. – Ч. 1/72 (83). – С. 8–13.

333. Культ сили (Заповіт Коссака) / Б. [О. Баган] // Коссак З. Віч-
на актуальність націоналізму / З. Коссак ; [ред.-упоряд. і авт. передм.
О. Баган ; вступ. сл. Б. Хорват] ; Об'єднання право-націоналістичних
сил Дрогобиччини. – Дрогобич, 2007. – С. 5–11. – Підп: Богдан Хор-
ват.

334. Пам'яті героя [Зенона Коссака] : [передмова] / О. Баган // Кос-
сак З. Вічна актуальність націоналізму / З. Коссак ; [ред.-упоряд. і авт.
передм. О. Баган] ; Об'єднання право-націоналістичних сил Дрогобич-
чини. – Дрогобич, 2007. – С. 4.

335. Пам'яті Василя Іванишина : [на сороковий день відходу у Віч-
ність блискучого теоретика націоналізму і політичного публіциста, са-
мобутнього вченого-літературознавця, організатора і Провідника ВО
«Тризуб» ім. Степана Бандери] / О. Баган // Жива вода. – 2007. – № 6
(149). – Черв. – С. 12.

336. Пам'ять як стратегія : [виходячи зі своєї історії «країни-пере-
хрестя», сучасна українська держава мала б стратегічно моделювати
свою міжнародну роль як «цивілізаційного посередника»] / О. Баган //
День. – 2007. – 8 серп. (№ 131). – С. 4.

337. Школа ненависті. Галичобія: міфи й факти / О. Баган //
День. – 2007. – 1 черв. (№ 87). – С. 8. – Закінч. Поч.: 18 трав. (№ 79). –
С. 8 ; 25 трав. (№ 84). – С. 8.

338. Що дасть нам силу? Історія як могутній засіб утвердження на-
ції / О. Баган // День. – 2007. – 22 груд. (№ 225). – С. 7.

2008

339. Вічний будитель нації. До 125-ї річниці від дня народження
Дмитра Донцова / О. Баган // Дивослово. – 2008. – № 9. – С. 56–59.

340. Перед викликами імперій : 65 років тому на Волині ОУН про-
вела I Конференцію поневолених народів Східної Європи та Азії / О. Ба-
ган // День. – 2008. – 15 листоп. (№ 208). – С. 7.

341. Романтик в епоху прагматики. Дмитро Донцов у контексті
українського ХХ століття. (До 125-ї річниці від дня народження) / О. Ба-
ган // День. – 2008. – 19 лип. (№ 126). – С. 7.

342. Стратегічні завдання націоналізму / О. Баган // Дрогобиць-
кий Майдан. – 2008. – 30 трав. (№ 4). – С. 2.

343. Той, що змагався з історією. (До 125-ї річниці Дмитра Донцо-
ва) / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 3 верес. – С. 2.

344. Той, що змагався з історією. (До 125-ї річниці Дмитра Донцова) / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2008. – 27 серп. (№ 35). – С. 7.

345. Філософ-воїн : [55 років тому, 3 жовтня 1953 року, пішов з життя перший ідеолог ОУН Юліан Вассиян] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2008. – 17 верес. (№ 38). – С. 4.

346. Чи можна в Україні знайти Русь? або Ще раз про химери українського малоросійства / О. Баган // День. – 2008. – 13 черв. (№ 104). – С. 5.

2009

347. Геополітичні концепції Дмитра Донцова і посилення українського націоналізму на початку ХХ ст. / О. Баган // Український націоналізм : історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: Олег Баган (гол.), Микола Галів, Петро Іванишин та ін.] ; Науково-ідеолог. центр ім. Дмитра Донцова, каф. нової та новітньої історії України, ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 334–343.

348. До джерел українського націоналізму / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 16 черв. – С. 3.

349. За антиімперський фронт народів / О. Баган // Український націоналізм : історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: Олег Баган (гол.), Микола Галів, Петро Іванишин та ін.] ; Науково-ідеолог. центр ім. Дмитра Донцова, каф. нової та новітньої історії України, ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 521–527. – Бібліогр. в підрядк. прим.

350. Ім'я : Степан Бандера. (Дрогобич і рік Степана Бандери) : [цьогогоріч виповнилося 100 років від дня народження Провідника ОУН, національного героя України Степана Бандери] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2009. – 18 берез. (№ 11). – С. 6.

351. Юрій Липа і Дмитро Донцов : змагання ідей чи особистостей? / О. Баган // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 21. – С. 6–9.

352. ОУН напередодні великої війни / О. Баган // Український націоналізм : історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: Олег Баган (гол.), Микола Галів, Петро Іванишин та ін.] ; Науково-ідеолог. центр ім. Дмитра Донцова, каф. нової та новітньої історії України, ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 495–501.

353. Перший ідеолог ОУН : [Юліан Вассиян] / О. Баган // Український націоналізм: історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: Олег Баган (гол.), Микола Галів, Петро Іванишин та ін.] ; Науково-ідеолог. центр ім. Дми-

тра Донцова, каф. нової та новітньої історії України, ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 454–462.

354. Проблема Росії для національного руху : погляд Івана Франка / О. Баган // Нагуєвицькі читання – 2008. Іван Франко і новітнє українство : матер. Всеукр. наук. конф. / [редкол.: П. Іванишин (гол.), Я. Радевич-Винницький, С. Квіт] ; НДІ українознавства М-ва освіти і науки України ; Дрогоб. районна держ. адміністрація та районна рада [та ін.]. – Дрогобич, 2009. – С. 264–274. – Бібліогр. в кінці ст.

355. Село Гаї в контексті української цивілізації / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 25–26 груд. (№ 146). – С. 3.

356. Феномен націоналістичної дії (аналітична заява) / О. Баган, П. Іванишин // Галицька зоря. – 2009. – 10 лип. (№ 72–73). – С. 1.

357. Формування головних параметрів геополітичної стратегії українського націоналізму в міжвоєнну добу / О. Баган // Український націоналізм : історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: Олег Баган (гол.), Микола Галів, Петро Іванишин та ін.] ; Науково-ідеолог. центр ім. Дмитра Донцова, каф. нової та новітньої історії України, ДДПУ ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 1. – С. 149–169. – Бібліогр. в підрядк. прим.

358. Франкове націєтворення / О. Баган // Літопис Бойківщини : журн., присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Я. Геврич, Н. Гринаш, М. Зимомря та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – ЗСА ; Канада ; Україна, 2009. – Ч. 2/77 (88). – С. 37–40.

359. Чия правда : імперій чи націй? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2009. – 25 берез. (№ 12). – С. 6.

360. Як нам ставитися до російської історії? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2009. – № 5–6. – С. 25–36.

2010

361. Ідеолог національної величі : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Хрестом і мечем / Д. Донцов. – Тернопіль, 2010. – С. 8–68.

362. Історіософські концепції Леоніда Мосендза в контексті розвитку ідеології та естетики вісниківства / О. Баган // ХХ століття : від модерності до традиції : естетика і поетика творчості Леоніда Мосендза : зб. наук. пр. / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського ; каф. укр. літ. ; [редкол.: І. Є. Руснак, гол. ред. О. Р. Баган, А. Б. Гуляк та ін.]. – Вінниця, 2010. – Вип. 1. – С. 142–168.

363. Мрія, яку варто здійснити : [про статтю Дмитра Донцова «Церква і націоналізм» (1924 р.) у плані осмислення ролі Церкви в на-

ціональному бутті] / О. Баган // Жива вода. – 2010. – № 11. – Листоп. – С. 6, 13.

2011

364. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Лонцова : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [відп. ред., упоряд. О. Баган, літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич–Львів, 2011. – Т. 1 : Політична аналітика (1912–1918 рр.). – С. 5–19. – Бібліогр. в підрядк. прим.

365. Джерела українського націоналізму / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2011. – № 45. – С. 2.

366. Ідейна еволюція Дмитра Донцова у ранній (соціалістичний) період творчості (до 1913 року) / О. Баган // Гілея: Науковий вісник : зб. наук. пр. – Київ, 2011. – Вип. 52. – С. 450–455.

367. Коментарі : [до 1-го тому «Вибраних творів» Дмитра Донцова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [відп. ред., упоряд. О. Баган, літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2011. – Т. 1 : Політична аналітика (1912–1918 рр.). – С. 320–325.

368. Права політична філософія : [післямова] / О. Баган // Національні лідери Європи : ідеологічні портрети. – Дрогобич, 2011. – С. 685–697.

369. Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму / О. Баган // Український націоналізм. Антологія. Т. 2. – Київ, 2011. – С. 303–314.

2012

370. «Енциклопедія націоналізму» : [відгук про кн.: Національні лідери Європи: Ідеологічні портрети. – Дрогобич: ВФ «Відродження, 2011] / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – № 4–5. – С. 7.

371. З ідеєю живого націоналізму : [5 років без мислителя, вченого, публіциста Василя Іванишина] / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 11 трав. (№ 51–52). – С. 3.

372. За нову українську людину : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2012. – Т. 3 : Ідеологічна есеїстика (1922–1932 рр.). – С. 3–11. – Бібліогр. в кінці ст. (8 назв).

373. Історіософські акценти Петра Скунця / О. Баган // Науковий вісник Ужгородського ун-ту : Серія «Філологія. Соціальні комунікації». – Ужгород, 2012. – Вип. 28. – С. 25–29.

374. Коментарі : [до 3-го тому «Вибраних творів» Дмитра Донцова : Ідеологічна есеїстика (1822–1932 рр.)] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2012. – Т. 3 : Ідеологічна есеїстика (1922–1932 рр.). – С. 347–350.

375. Коментарі [до 4-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова: Ідеологічна есеїстика (1922–1932 рр.)] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, Я. Дашкевич, С. Квіт та ін. ; відп. за вип., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2012. – Т. 4 : Ідеологічна есеїстика (1932–1939). – С. 336 – 338.

376. Володимир **Левинський** (1880–1953) – відомий політичний діяч, публіцист : уродж. м. Дрогобича / О. Баган // Пристай Б. 150 славних українців Дрогобиччини / Б. Пристай. – Дрогобич, 2012. – С. 102.

377. Найбільший філософ українського націоналізму (Д. Донцов) / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – № 41–42. – С. 3.

378. Переднє слово / О. Баган // Ільницький В. Героїчний чин ОУН і УПА на Дрогобиччині в роки Другої світової війни / В. Ільницький. – Дрогобич, 2012. – С. 3–5.

379. Революційні зміни 1905–1907 років очима Дмитра Донцова // Євген Чикаленко в процесі українського націотворення : зб. наук. пр. – Одеса, 2012. – С. 87–93.

380. Українська національна революція 1920–1950 рр.: досвід, уроки, заповіді / О. Баган // Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 44–46.

2013

381. Героїчна націософія. (Ідеї Дмитра Донцова в контексті правих теорій міжвоєнної доби) : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2013. – Т. 4 : Ідеологічна есеїстика (1933–1939 рр.). – С. 5–14. – Бібліогр. в підрядк. прим.

382. «І ми в Європі» : Українство і слов'янська ідея в історії і перспективі / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2013. – № 7–8. – С. 53–55.

383. Коментарі : [до 4-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова: Ідеологічна есеїстика (1922–1932 рр.)] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, Я. Дашкевич, С. Квіт та ін. ; відп.

за вип., упоряд. О. Баган ; літ. ред. Я. Радевич-Винницький]. – Дрогобич – Львів, 2013. – Т. 4 : Ідеологічна есеїстика (1932–1939). – С. 336–338.

384. Коментарі : [до 5-го тому «Вибраних творів» Д.Донцова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2013. – Т. 5: Політична аналітика (1921–1932). – Дрогобич – Львів, 2013. – С. 325–326.

385. Ліберальна Європа і український націоналізм: антиномія чи дихотомія? / О. Баган // Етнонаціональна політика в теорії та практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. Матеріали 5 всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 36–40.

386. Стратегія для України: через героїчну націософію до наступальної геополітики : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2013. – Т. 5: Політична аналітика (1921–1932). – Дрогобич – Львів, 2013. – С. 5–16.

387. Ще раз про 70-ту річницю трагічних подій на Волині : [про Волинську трагедію 1943-го року] / О. Баган, о. І. Гаваньо, С. Лесів, Л. Сікора // Галицька зоря. – 2013. – 9 квіт. (№ 41). – С. 2.

388. Ще раз про 70-ту річницю трагічних подій на Волині : [про Волинську трагедію 1943-го року] / О. Баган, о. І. Гаваньо, С. Лесів, Л. Сікора // Українське слово. – 2013. – 16–22 квіт. (№ 16). – С. 3.

389. Ще раз про 70-ту річницю трагічних подій на Волині : [про Волинську трагедію 1943-го року] / О. Баган, / О. Баган, о. І. Гаваньо, С. Лесів, Л. Сікора // Шлях Перемоги. – 2013. – 17 квіт. (№ 15). – С. 6.

390. Що таке Закарпаття у просторі націєтворення? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2013. – 27 лют. (№ 8). – С. 4.

2014

391. Від ідеалістичної націософії до наступальної геополітики. (Характер і напрямки націоналістичної публіцистики міжвоєнної доби) / О. Баган // Український націоналізм : історія та ідеї : наук. зб. / [редкол.: О. Баган (гол.), В. Ільницький, М. Галів, П. Іванишин та ін.] ; Центр нац. відродж. ім. С. Бандери ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. нової та новітньої історії України, Наук.-ідеологічний центр ім. Д. Донцова. – Дрогобич, 2014. – Вип. 2. – С. 320–323.

392. Героїчна націософія. (Ідеї Дмитра Донцова в контексті правих теорій міжвоєнної доби) / О. Баган // Націософська інтенціональність та її естетичні вияви в українській літературі XIX – XX століть : колек-

тивна монографія / О. Р. Баган, О. В. Вовк, І. І. Дмитрів, М. В. Іванишин ; за ред. П. Іванишина ; [редкол.: П. Іванишин, О. Баган, І. Набитович, І. Дмитрів]. – Дрогобич, 2014. – С. 47–61. – Бібліогр. в кінці ст. (2 назви).

393. Ідеологічні стратегії Юрія Липи : [передм.] / О. Баган // Липа Ю. Розподіл Росії. – Київ, 2014. – С. 3–10.

394. Ідеологія сили і наступу. (Дмитро Донцов і світоглядні параметри вольового націоналізму) : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2014. – Т. 7 : Ідеологічна та історіософська есеїстика (1923–1939 рр.). – С. 5–18. – Бібліогр. в підрядк. прим.

395. Коментарі : [до 7-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова] // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2014. – Т. 7 : Ідеологічна та історіософська есеїстика (1923–1939 рр.). – С. 414–416.

396. Коментарі : [до 6-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова / О.Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2014. – Т. 6 : Політична аналітика (1933–1939 рр.). – С. 373–377.

397. На перехресті боротьби ідеологій: українська й європейська політика в націософських оцінках Дмитра Донцова : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2014. – Т. 6 : Політична аналітика (1933–1939 рр.). – С. 5–13. – Бібліогр. в підрядк. прим.

398. Розвинути національну революцію! / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 26 берез.–1 квіт. (№ 13). – С. 1, 4.

399. «Розподіл Росії»: книга, яка на часі / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 8–14 жовт. (№ 41). – С. 7.

400. Хто ж створив ідеологію українського націоналізму? (Дещо про галичан як «штатних ідіотів» української історії?) / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 4–10 черв. (№ 23). – С. 10–11.

401. Чи звершиться національна революція? / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 15–21 січ. (№ 3). – С. 8.

402. Чому почалася Перша світова війна? / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 22–28 жовт. (№ 43). – С. 12. – Закінч. Поч.: 1–7 жовт. (№ 40). – С. 1, 14 ; 8–14 жовт. (№ 41). – С. 14 ; 15–21 жовт. (№ 42). – С. 14.

403. Чому почалася Перша світова війна? (Геополітичне значення Галичини в оцінках українських істориків початку ХХ ст.) / О. Баган //

Універсум: журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2014. – № 7–8. – С. 34–52.

2015

404. В ідеологічних суперечностях епохи : [передм.] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2015. – Т. 9 : Ідеологічна і культурологічна есеїстика (1948–1957 рр.). – С. 5–13. – Бібліогр. в підрядк. прим.

405. Геополітичне і цивілізаційне значення Галичини в осмисленні українських істориків початку ХХ ст. / О. Баган // Компаративні дослідження австрійсько-українських літературних, мовних та культурних контактів : матеріали Міжнародної конференції «Галичина періоду Першої світової війни у літературі, мистецтві та історії». – Дрогобич, 2015. С. 18–32.

406. Коментарі : [до 9-го тому «Вибраних творів» Д.Донцова / О.Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2015. – Т. 9 : Ідеологічна і культурологічна есеїстика (1948–1957 рр.). – С. 60–362.

407. Проблема Росії для українського національного руху: погляд Івана Франка / О. Баган // Баган О. Р. Іван Франко: інтерпретації : збірник статей / О. Р. Баган ; [відп. за вип. П. Іванишин]. – Дрогобич, 2015. – С. 73–85. – Бібліогр. в кінці ст.

408. Революція, деколонізація і формування нації / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2015. – 5 серп. (№ 31). – С. 4.

2016

409. Актуальність державницьких націоналістичних концепцій у творчості Дмитра Мирона «Максима Орлика» / О. Баган // Треті Бандерівські читання : Візія Української держави в ідеології українського націоналізму : зб. матеріалів. – Київ – Івано-Франківськ, 2016. – С.151–169.

410. Бути Дон Кіхотом: етичний заповіт Дмитра Донцова : [передмова] / О. Баган // Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2016. – Т. 10 : Твори різних періодів. – С. 5–16. – Бібліогр. в підрядк. прим.

411. Галичophobia / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 146–160.

412. Геополітичні концепції Дмитра Донцова і посилення українського націоналізму на початку ХХ ст. / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 322–331. – Бібліогр. в підрядк. прим. (5 назв).

413. Геополітична стратегія українського націоналізму в міжвоєнну добу / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 286–306. – Бібліогр. в підрядк. прим. (58 назв).

414. «І ми в Європі»: Українство і слов'янська ідея в історії й перспективі / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 171–180.

415. Ідеологічні стратегії Юрія Липи / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 332–342. – (*Передмова до кн.: Липа Ю. Розподіл Росії. – Київ : УВС ім. Ю. Липи, 2014*).

416. Коментарі : [до 10-го тому «Вибраних творів» Д. Донцова] / О. Баган // *Донцов Д. Вибрані твори : у 10 т. / Д. Донцов ; [редкол.: О. Баган, С. Квіт, О. Музичко та ін. ; відп. ред., передм. і упоряд. О. Баган]. – Дрогобич – Львів, 2016. – Т. 10 : Твори різних періодів. – С. 370–376.*

417. Майбутнє Галичини: між моделями «Баварії» і «Провансу» / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 161–170.

418. Навіщо в Києві ліберали стимулюють західний сепаратизм? / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 478–485.

419. Пам'ять як стратегія / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 419–424.

420. Перед викликами імперій. До 65-ї річниці проведення І-ї Конференції поневолених народів Східної Європи та Азії / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи* / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 384–392.

421. Проблема Росії для національного руху : погляд Івана Франка / О. Баган // *Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, ге-*

ополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 274–185. – Бібліогр. в кінці ст. (7 назв).

422. Проклятий етнічний патріотизм? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 68–74.

423. Розвинути національну революцію! / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 527–532.

424. Стратегічні завдання націоналізму / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 38–41.

425. Українська національна революція 1920–1950 рр.: досвід, уроки, заповіді / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 521–526.

426. Філософ-воїн: Юліян Вассиян / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 137–145.

427. Хто ж створив ідеологію українського націоналізму? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 533–541.

428. Чи можна в Україні знайти Русь? або Ще раз про химери українського малоросійства / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 434–438.

429. Чи врятує країну лібералізм? Або Ще раз про «дві України» Миколи Рябчука / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 465–477.

430. Чия правда: імперій чи націй? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 49–57.

431. Чому почалася Перша світова війна? (Геополітичне значення Галичини в оцінках українських істориків початку ХХ ст.) / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та іс-

торіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 362–383. – Бібліогр. в підрядк. прим. (18 назв).

432. Чому програє українство? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 439–449.

433. Що таке Закарпаття у просторі націєтворення? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 514–520.

434. Як нам ставитися до російської історії? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 425–433.

2017

435. Бути правдивим перед нацією: Василь Іванишин : [7 травня в Дрогобицькому Народному домі відбулося урочисте вшанування десятих роковин відходу Василя Іванишина – ідеолога й теоретика сучасного українського націоналізму, науковця-літератора й літературного критика, засновника і багаторічного Провідника молодіжної парамілітарної Всеукраїнської організації «Тризуб» ім. С. Бандери] / О. Баган // Франковий край. – 2017. – 12 трав. (№ 19). – С. 1, 4.

436. Українська Національна Революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака (за матеріалами спогадів у «Літературно-науковому Вістнику» і «Вістнику») / О. Баган // Дрогобицький краєзнавчий збірник: засновано 1994 р. / [редкол.: Л. Тимошенко (гол. ред.), Л. Винар, Л. Войтович та ін.]. – Спецвипуск 3. – Дрогобич, 2017. – С. 171–188.

437. Що загрожує українській ідентичності? : [про встановлення в Дрогобичі меморіальної дошки колишньому офіцеру вермахту] / О. Баган // Високий замок. – 2017. – 31 серп.–6 верес. (№ 98). – С. 3.

2018

438. Російськомовний Донцов : концептуальний репортер, націолог, критик імперства / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 27 верес. (№ 39). – С. 2.

439. Російськомовний Донцов : націолог, критик імперства / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2018. – 3 жовт. (№ 40). – С. 7.

440. «Русинська націологія» як антиукраїнський проект / О. Баган // Українська літературна газета. – 2018. – 16 листоп. – С. 3.

441. Іван **Франко** про галицьке москвофільство : націософський етюд / О. Баган // Українська літературна газета. – 2018. – 15 черв (№ 12). – С. 6–7. – Закінч. Поч.: 1 черв (№ 11). – С. 1, 4.

442. Іван **Франко** про галицьке москвофільство : націософський етюд / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – Львів, 2018. – № 1–2. – С. 48–51.

443. **Чи** має ідею Галичина? / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 18 трав. (№ 20). – С. 4. – Закінч. Поч.: 11 трав. (№ 18). – С. 4.

444. **Чи** можливо пізнавати історію без ідеології? / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 22 черв. (№ 25). – С. 4.

445. **Чин** націоналістів для державності / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 31 серп. (№ 35). – С. 4.

446. **Що** діється з нашою нацією? : [націософський етюд] / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 15 черв. (№ 24). – С. 4.

2019

447. **Закарбований** чин героїв : До 90-ї річниці повстання ОУН : [про встановлення меморіальної таблиці діячам ОУН на Дрогобиччині: В.Кобільнику, В. Николякові, А.Шукатці] / О. Баган // Галицька зоря. – 2019. – 21 лют. (№ 8). – С. 5.

448. **Ідеологічні** постулати Дмитра Донцова / О. Баган // Донцов-Фест: інформаційно-просвітницький матеріал. – Київ, 2019. – С. 4–25.

449. **Неолібералізм** як ідеологія : його сутності й загрози / О. Баган // Економічний націоналізм і соціальна справедливість : зб. матеріалів Шостих Бандерівських Читань. – Київ, 2019. – С. 179–193.

450. **Неолібералізм** як ідеологія : його сутності і загрози, або Про що Вістують нам гей-паради? / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 18 січ. (№ 3). – С. 4, 5.

451. **Постаті** вольового націоналізму (до 90-ї річниці постановня ОУН) / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 15 лют. (№ 7). – С. 1.

452. **Постаті** вольового націоналізму (до 90-ї річниці постановня ОУН) / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2019. – 20 лют. (№ 8). – С. 7.

453. **Чому** історія стає простором для маніпуляцій? (Ще раз про неолібералізм в культурі і науці) / О. Баган // Рідний край : Альманах Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Короленка. – Полтава, 2019. – № 1. – С. 53–58.

454. **Чому** історія стає простором для маніпуляцій? (Ще раз про неолібералізм в культурі і науці) / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 15 лют. (№ 7). – С. 4. – Продовж. Поч.: 1 лют. (№ 5). – С. 4 ; 8 лют. (№ 6). – С. 4.

2020

455. Український цивілізаційний простір / О. Баган // Сьомі Бандерівські читання «Націоналізм VS глобалізм : нові виклики» : [зб. матер. 8 лютого 2020 р.] : до 80-ї річниці ОУН (Р) та 111-ї річниці з Дня народж. С. Бандери / [упоряд. Ю. Сиротюк, Т. Бойко, Ю. Олійник]. – Київ, 2020. – С. 84–109.

456. Українсько-білоруські «бої за історію» / О. Баган // Історичний збірник Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького. – Мелітополь, 2020. – Вип. 7–8. – С. 3–12.

2021

457. Австрійський Drang nach Osten і його наслідки для України : деякі історіософські тези / О. Баган // Історичний збірник Мелітопольського держ. пед. ун-ту ім. Б. Хмельницького. – Мелітополь, 2021. – Вип. 5–6. – С. 3–15.

458. Австрійський Drang nach Osten і його наслідки для України : деякі історіософські тези / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 78–96.

459. Актуальність державницьких націоналістичних концепцій у творчості Дмитра Мирона – «Максима Орлика» / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 310–323.

460. Білорусько-українські «бої за історію» / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 127–141.

461. Галицьке Підгір'я: невизнаний регіон і його значення / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 52–77.

462. Геополітика Великого князівства Литовського / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 142–150.

463. Джерела російського імперіалізму: історіософські тези / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 168–183.

464. Досвід Української Національної Революції в Галичині: спогади Володимира Бірчака як важливий документ епохи / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 97–124.

465. Енергетика мислі виняткової людини : [передмова] / О. Баган // Щастя – бути сильним. Афоризми та сентенції Дмитра Донцова. – Львів, 2021. – С. 4–9.

466. Загадки й чари Михайла Драгоманова (Постать мислителя в націоналістичній критиці) / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 293–209.

467. Змагання титанів і епох (До теми «Іван Франко і Михайло Драгоманов») / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 277–290.

468. Іван Франко про галицьке москвофільство / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 255–268.

469. Іван Франко про польсько-українські стосунки в аспекті геополітики / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 269–276.

470. Історична доба межі XVI – XVII ст. в оцінках Івана Франка: культурологічний і націософський аспекти / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 235–254.

471. Львів як цивілізаційно значуще місто / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 15–22.

472. Українсько-російські «бої за історію»: тези і полеміки / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 184–193.

473. Чи має ідею Галичина? / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Нау-

ково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 23–39.

474. Наступ неоліберального контрольованого хаосу : приклад США / О. Баган // Український націоналізм у сучасному ідеологічному протистоянні : зб. матеріалів Восьмих Бандерівських читань. – Київ, 2021. – С. 89–111.

475. «**Русинська** націологія» як антиукраїнський проект / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 220–232.

476. Спалах свободи : польська конституція 3 травня 1791 року / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2021. – № 5–6. – С. 29–34.

477. Спалах свободи: уроки польської історії / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 52–77.

478. Чи є національною традицією український фашизм? + О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 365–374.

479. Чи можливо пізнати історію без ідеології? / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 52–77.

480. Чому історія стає простором для маніпуляцій? (Ще раз про неолібералізм в науці і культурі) / О. Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 206–219.

481. Як нам ставитися до російської культури? / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 194–205.

482. Як починалося галицьке національне відродження? / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 15–22.

483. Як починалося галицьке національне відродження? / О. Баган // Вісник музею «Дрогобиччина». – 2021. – С. 13–26.

484. III **Надзвичайний** Великий Збір ОУН і проблеми осмислення опортуністичних ідеологічних тенденцій в ОУН 1940-1950-х рр. / О.Баган // Історіософські есе / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2021. – С. 324–354.

2022

485. **Геополітичні** і цивілізаційні причини російсько-української війни 2014 – 2022 рр.: історичний ракурс / О. Баган // The Russian-Ukrainian war (2014–2022) : historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : scientific monograph. – Riga, Latvia, 2022 – С. 818–831.

486. **Геостратегія** українського націоналізму і російський імперіалізм: інтерпретація Ярослава Стецька / О. Баган // Rossica: Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 81–91.

487. Дмитро **Донцов** як критик російської цивілізації / О.Баган // Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 65 – 73.

488. **Євразійська** геополітика: український вектор / О.Баган // Rossica: Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 109–113.

489. **Зламати** спадок Полтави! Або Ще раз про геополітичний фактор України / О. Баган // Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : Нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 124–125.

490. **Проблема** Росії для українського національного руху: погляд Івана Франка / О. Баган // Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : Нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 57–64.

491. **Російська** цивілізація : чи потрібно / можливо від неї відгородитися? : несвоечасні роздуми про складні проблеми / О. Баган // Українська літературна газета. – 2022. – 16 верес. (№ 18). – С. 1, 20.

492. Російська цивілізація : чи потрібно / можливо від неї відгородитися? / О. Баган // *Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури*. – 2022. – № 7–8. – С. 25–30.

493. Російське чорносотенство як джерело фашизму / О. Баган // *Українська літературна газета*. – 2022. – Черв. – № 11–12. – С. 3.

494. Російське чорносотенство як джерело європейського фашизму / О. Баган // *Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури*. – 2022. – № 5–6. – С. 10–13.

495. Російське чорносотенство як джерело фашизму / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 57–64.

496. Росія в геостратегічній інтерпретації Юрія Липи / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 84–80.

497. Створити Антиімперський Блок Народів! / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 126–127.

498. Український цивілізаційний простір / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 92–103.

499. Федор Достоевський як архетип ний автор російської літератури: постколоніальна інтерпретація / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 45–52.

500. Цивілізаційно-геополітичні причини війни Росії в Україні 2014 – 2022 рр.: історичний ракурс / О. Баган // *Rossica : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси* / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 5–24.

501. Цивілізація брехні / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 53–56.

502. Чи розпадеться Росія? / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : Нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 104–108.

503. Чому Китай грає на руку Росії? / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 121–123.

504. Чому західні еліти симпатизують Росії? / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 118–120.

505. Чому почалася Перша світова війна? (Фатальна роль Росії і геополітичне значення Галичини крізь призму українських істориків початку ХХ ст.) / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 34–44.

506. Що нам робити з Росією? (Ескіз про геостратегію) / О. Баган // *Rossica* : Російська цивілізація в історіософських інтерпретаціях : Нариси / О. Р. Баган ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького, Науково-дослідний центр ім. Д. Донцова ; авт. передм. О. Музичко. – Тернопіль, 2022. – С. 114–117.

2023

507. «Битва за Галичину»: геополітичні причини Першої світової війни в тлумаченнях Івана Кревецького й Степана Томашівського / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 149–166.

508. Галицьке Підгір'я: невизнаний регіон і його значення / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 77–103.

509. Галичophobia / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 302–315.

510. «І ми в Європі»: участь галицьких українців у слов'янському з'їзді 1848 року / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 104–116.

511. Іван **Франко** про галицьке москвофільство (Націософський етюд) / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 141–153.

512. Львів як цивілізаційно значуще місто / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 284–291.

513. Майбутнє Галичини: між моделями Баварії і Провансу / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 292–301.

317. Програма національно-культурного утвердження українства в публіцистиці Ксенофонта Климковича / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 23 січня 2023 р.

514. Програма національно-культурного утвердження українства в публіцистиці Ксенофонта Климковича / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 117–140.

515. Феномен Галичини в історіософських і культурологічних навітленнях / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 18–65.

516. Чи має ідею Галичина? / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 267–283.

517. Як починалося галицьке національне відродження? / О. Баган // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 66–76.

518. Зловити невловиме, або Чи можливо визначити сучасний неолібералізм? // Баган О. [Передмова до кн.: Іванишин П. Феномен неолібералізму. – Тернопіль: Видавництво «Крила». 2023. 272 с.] – С. 4 – 29.

519. Дмитро **Донцов** як знаковий мислитель міжвоєнної доби // Баган О. [Передмова до кн.: Донцов Д. Підстави нашої політики та інші праці. – Тернопіль: Видавництво «Крила», 2023. 384 с.] – С. 5 – 18.

Розділ VI.

РЕЦЕНЗІЇ

1987

520. Мій світ – мій біль / О. Баган // Радянське слово. – 1987. – 19 серп. (№ 133). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Гнатюк І. Благословенний світ. – Київ : Радянський письменник, 1987.

1989

521. Повість прадавніх літ / О. Баган // Радянське слово. – 1989. – 22 квіт. (№ 65). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Юринець І. Русичі. – Київ : Молодь, 1989.

1992

522. Передзвін культур / О. Баган // Педагог : часопис ДДПІ ім. І. Франка. – 1992. – № 4. – С. 3–4. – **Рец. на кн.:** Гольберг М. Іван Франко і сербська література. – Львів : Світ, 1991.

1993

523. Бойківські рапсодії Йосипа Фиштика : з приводу появи збірки поезій «Вітаюся зі світом» / О. Баган // Бойки. – 1993. – Листопад. – Ч. 3. – С. 2. – **Рец. на кн.:** Фиштик Й. Вітаюся зі світом. Дрогобич. 1992. 53 с.

1994

524. Про одне явище з «периферії» / Б.Бойківський [О.Баган] // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, С. Жижко, М. Ратушний, Ю. Кунаш] ; худ. В. Ломака. – 1994. – Ч. 2 (6). – С. 111–112. – **Рец. на кн.:** Гузар З. До джерел національної ідеї в українській літературі (Вибрані місця з дошевченківського періоду). – Жидачів, 1993. – 54 с.

1995

525. [Рецензія] / О. Баган // Записки НТШ Т. ССХХІХ. Праці філологічної секції. – Львів, 1995. – С. 538–542. – **Рец. на кн.:** Маланюк Євген. Земна Мадонна : вибране. – Пряшів, 1991.

526. Нове дослідження з одним парадоксом / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін. ; худ. І. Цикура]. – 1998. – № 1. – С. 149–152. – **Рец. на кн.:** Червак Б. Олена Теліга : життя і творчість. – Київ, 1997.

1999

527. А який той світ? (Кілька думок з приводу нового дрогобицького часопису «З любов'ю у світ») / О. Баган // Галицька зоря. – 1999. – 3 берез. (№ 25). – С. 3.

2000

528. Міф і антиміф / О.Баган // Політика і культура. – 2000. – №17. – С. 15. – **Рец. на кн.:** Квіт С. Дмитро Донцов: Ідеологічний портрет. – Київ, 2000. – 345 с.

529. Творець украденої музики / О. Баган // Поступ. – 2000. – 22 серп. (№ 140). – С. 9. – **Рец. на кн.:** Філоненко Людомир. Ярослав Барнич. Науково-популярний нарис про життя і творчість. – Дрогобич : Відродження, 1999.

2002

530. Дрогобич – столиця Бойківщини. Про це задекларувало видання наукового збірника «Бойківщина» / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 9 серп. – С. 4. – **Рец. на зб.:** Бойківщина : наук. зб. / [редкол.: Л. Сікора (шеф-ред.), Я. Радевич-Винницький, Я. Гошовський, В. Грабовський, І. Мацьків та ін.] – Дрогобич : Добре серце, 2002. – Т. 1. – 324 с. – (Наук.-культурологічне т-во «Бойківщина»).

2003

531. Нові досліди українського рабства / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 23 груд. – С. 1, 4. – **Рец. на кн.:** Іванишин В. Жерці імпрези. Майже науковий трактат зі сфери політичної патології. – Дрогобич : Відродження, 2003.

2004

532. Війна без правил / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 11 жовт. (№ 113). – С. 3. – **Рец. на кн.** Політковська А. Друга Чеченська. – Львів, 2004. – 256 с.

533. Дотик до вічності, або Як засвітився Дрогобич на культурній карті України / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 16 черв. (№ 63). –

С. 3. – **Рец. на кн.:** Античний роман : Лонг, Дафніс і Хлоя ; Харітон. Херей і Калліроя / пер. з давньогр.: В. Маслюк, Й. Кобів, Ю. Цимбалюк ; [редкол.: М. Борецький (голова), М. Заклюжний, В. Зварич та ін. ; вступ. ст. М. Борецького]. – Дрогобич : Коло, 2004. – 192 с.

2006

534. Наукові аргументи і містика релігії, або Чи довго ще українці лякатимуть уніатів? / О. Баган // Жива вода. – 2006. – № 11. – Листоп. – С. 6, 12. – **Рец. на кн.:** Колодний Анатолій. Україна в її релігійних виявах – К.: Либідь. 2005. 320 с.

2007

535. До глибин національного духу / О. Баган // Жива вода. – 2007. – № 12. – Груд. – С. 5. – **Рец. на кн.:** Мацьків Петро. Концептосфера Бог в українському мовному просторі. – Київ – Дрогобич : Коло, 2007. – 320 с.

536. Пам'яті Провідника / О. Баган // Пластовий шлях : журнал пластової думки та інформації. – 2007. – № 5. – С. 47–49. – **Рец. на кн.:** Сова А. Роман Шухевич – пластун.

537. Розуміти і діяти / О. Баган // Галицька зоря. – 2007. – 16 трав. – С. 2. – **Рец. на кн.:** Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури». – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2006. – 89 с.

2008

538. Книга великого патріота / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 27 серп. (№ 97–98). – С. 5. – **Рец. на кн.:** Штепа Павло. Українець і москвин. Дві протилежності. – Дрогобич : Відродження, 2008.

539. Наукові аргументи і містика релігії / О. Баган // Богословія. – Львів, 2008. – С. 88–94. – **Рец. на кн.:** Колодний Анатолій. Україна в її релігійних виявах.

540. Перемога ідейності над підступністю / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 12 груд. (№ 144). – С. 2. – **Рец. на кн.:** Іванишин Петро. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко. – Київ : Академвидав, 2008. – 392 с. (Серія «Монограф»).

541. Трагічна постать нашої церкви / О. Баган // Визвольний шлях. – 2008. – Кн. 1–3 : Січень–березень, 2008. – Річник 61. – С. 246–249. – **Рец. на кн.:** Гавриїл Костельник на тлі доби : пошук істини : зб. наук. пр. / за ред. Я. Гарасима. – Львів–Ужгород : Гражда, 2007. – 526 с. : іл.

2009

542. Закарпатський парнас / О. Баган // Літопис Бойківщини : журн., присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені / [редкол.: Я. Геврич, Н. Гринаш, М. Зимомря та ін. ; гол. ред. Я. Радевич-Винницький]. – ЗСА ; Канада ; Україна, 2009. – Ч. 2/77 (88). – С. 56–60. – **Рец. на кн.:** Боршош-Кум'ятський Ю. З наказу роду : вибрані твори. – Ужгород, 2007.

543. Література про силу характеру. (Ще один резонансний успіх дрогобицьких видавців) / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 22 трапв. – С. 2. – **Рец. на перевид-ня кн.:** Самчук Улас. Кулак. Месники. Віднайдений рай : роман, оповідання, новели. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2009.

544. Парадигма національного наступу / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 25 верес. – С. 7. – **Рец. на кн.:** Український націоналізм : Антологія. Т. 1 / упоряд. В. Рог. – Київ : Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009. – 384 с.

545. Про загадки Росії / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 22 груд. (№ 143). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Донцов Д. Московська отрута. – Київ : Українська видавнича спілка, 2009. – 76 с.

546. Світ, який ми втратили / О. Баган // Альманах «ЛітАкцент». – Київ, 2009. – Вип. 2. – С. 397–400. – **Рец. на кн.:** Мафтин Наталя. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ ст. – Івано-Франківськ, 2008.

547. Хто ж такі бойки? / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 13–14 листоп. (№ 126). – С. 3, 4. – **Рец. на кн.:** Кирий В., Сікора Л. Етногенеза субетносу бойків у контексті етнокультурних реалій давньої історії Європи. – Дрогобич : Коло, 2009. – 80 с.

2010

548. До джерел національної містики / О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – 20 січ. (№ 5). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Донцов Дмитро. Незримі скрижалі Кобзаря. (Містика лицарства запорозького) / упоряд. Віктор Рог ; авт. передм. Петро Іванишин.

549. До джерел національної містики / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2010. – 27 січ. (№ 3–4). – С. 7. – **Рец. на кн.:** Донцов Дмитро. Незримі скрижалі Кобзаря. (Містика лицарства запорозького) / упоряд. Віктор Рог ; авт. передм. Петро Іванишин.

550. Ключі для розмикання обр'їв / О. Баган // Альманах «ЛітАкцент». – Київ, 2010. – Вип. 4. – С. 323–330. – **Рец. на кн.:** Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство. – Київ, 2008.

551. Перемога ідейності над підступністю / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2010. – Кн. 1–6. – С. 63–68. – **Рец. на кн.:** Іванишин П. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко. – Київ: Академвидав, 2008.

552. Спадок майстра / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2010. – 23 берез. (№ 31). – С. 2. – **Рец. на кн.:** Іванишин Василь. Нариси з теорії літератури. – Київ : Академія, 2010.

553. У пошуках нової епічності / О. Баган // *Слово і час*. – 2010. – № 1. – С. 105–108. – **Рец. на кн.:** Васьків М. С. Романні форми в українській літературі 1920–30-х років : монографія. – Кам'янець-Подільський, 2009. – 325 с.

554. Хоч запізно, але якісно / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2010. – Кн. 1–6. – С. 275–282. – **Рец. на кн.:** Український націоналізм. Антологія. Т. 1 / упоряд. В. Рог. – Київ, 2009.

2011

555. Ідея в наступі / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2011. – 29 квіт. – С. 7. – **Рец. на кн.:** Український націоналізм: Антологія. – Київ: Українська видавнича спілка ім. Ю.Липи, 2011. – 389 с.

2012

556. Нова ініціатива націоналістів Дрогобиччини / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2012. – 7 верес. – С. 7. – **Рец. на кн.:** Ільницький В. Героїчний чин ОУН і УПА на Дрогобиччині в роки Другої світової війни. – Дрогобич: Посвіт, 2012.

557. Спізнений символізм вигнанця / О.Баган // *Дзвін*. – 2012. – № 1. – С. 146–148. – **Рец. на кн.:** Лесич В. Вибрані поезії / упоряди. та авт. передм. Тарас Салига ; авт. дизайну Інга Супрунюк. — Ужгород: Гражда, 2010. – (Розсипані перли).

2014

558. Аналітика застороги / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2014. – 21 листоп. – С. 3. – **Рец. на кн.:** Рог Віктор. Українофобія : п'ята колона та її ляльководи. – Київ, 2009.

2015

559. «Перло многоціннее» / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2015. – 13–14 січ. (№ 2). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Лексикон античної словесності / за ред. М. Борецького і В. Зварича. – Дрогобич : Коло, 2014. – 688 с.

560. «Перло многоціннее» / О. Баган // Слово і час. – 2015. – № 4. – С. 102–105. – **Рец. на кн.:** Лексикон античної словесності / за ред. М. Борецького і В. Зварича. – Дрогобич : Коло, 2014. – 688 с.

2016

561. Аналітика застороги / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 600–606. – **Рец. на кн.:** Рог Віктор. Українофобія : п'ята колона та її ляльководи. – Київ, 2009.

562. Ідея в наступ / О. Баган, Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2016. – 25–27 жовт. – С. 3. – **Рец. на кн.:** Треті Бандерівські читання: Візія української держави в ідеології українського націоналізму : зб. матеріалів / упоряд. Т. Бойко, Б. Галайко, Ю. Сиротюк. – Київ – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. – 394 с.

563. Парадигма національного наступу / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 593–599. – **Рец. на кн.:** Український націоналізм : Антологія. Т. 1 / упоряд. В. Рог. – Київ : Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009. – 384 с.

564. Розуміти і діяти / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 587–592. – **Рец. на кн.:** Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури». – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2006. – 89 с.

565. У Москві видали твори Донцова / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2016. – 15 черв. (№ 24). – С. 7. – **Рец. на кн.:** Донцов Д. От мистике к политике : сб. статей. – Москва, 2015. – 108 с. – Текст рос. мовою.

2017

566. Подія в українській культурі / О. Баган // Галицька зоря. – 2017. – 24 берез. (№ 20). – С. 6. – **Рец. на кн.:** Франківська енциклопедія / ред. і упоряд. Євген Нахлік. – Львів : Світ, 2016.

2018

567. Пізнати Росію, щоб протистояти їй : презентація книги фр. іст., культуролога і політолога Алена Безансона «Свята Русь» / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 11 трав. (№ 18). – С. 8.

568. «Русинська націологія» як антиукраїнський проект / О. Баган // Українська літературна газета. – 2018. – 30 листоп. (№ 24). – С. 4–5. – Закінч. Поч.: 16 листоп. (№ 23). – С. 3. – **Рец. на кн.:** Белей Лю-

бомир. “Русинський” сепаратизм : націєтворення in vitro. – Київ : Темпора, 2018.

569. Русинська націологія» як антиукраїнський проект / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 2 листоп. (№ 44). – С. 3, 5. – **Рец. на кн.:** Белей Любомир. “Русинський” сепаратизм : націєтворення in vitro. – Київ : Темпора, 2018.

2019

570. Нове видання з історії ідеології та геостратегії українського вольового націоналізму / О. Баган // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. ДДПУ ім. І. Франка. Серія: Історія. – Дрогобич, 2019. – Вип. 2. – С. 319–330. – **Рец. на монографію:** Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. – Київ, 2019. – 287 с.

2021

571. «Один – проти всіх» / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2021. – № 1–2. – С. 53. – **Рец. на кн.:** Романчук О. Не бійсь. Не зраджуй. Не мовчи: Публіцистика воєнного часу. – Львів, 2021. – 654 с.

2022

572. Знакове видання для Дрогобича і регіону : // Трускавецький вісник. – 2022. – 7 лют. – **Рец. на кн.:** Вісник музею «Дрогобиччина»: записки, присвячені дослідженням природи, історії та культури Дрогобиччини (Дрогобич, 2021. – 473 с.).

2023

573. «Розітнути минуле»: художня література про історію / О.Баган : <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 10 березня 2023 р. – **Рец. на кн.:** Набитович І. «Gloria et Sacrum»: історична проза української еміграції (Люблін, 2022. – 230 с.).

574. Дух старої шляхетської Галичини / О.Баган : <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д.Донцова, 12 березня 2023 р. – **Рец. на кн.:** Набитович І. Сага мистецької родини: Александр Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький (Київ : Дух і літера, 2023. – 792 с.).

575. Ідейна зброя з Дрогобича / О.Баган: <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д.Донцова, 26 березня 2023 р. – **Відгук на кн.:** Штепа П. Українець і москвин: дві протилежності. – Тернопіль: Видавництво «Крила», 2022. 812 с.

Розділ VII.

ПУБЛІЦИСТИКА. ПОЛІТОЛОГІЯ

1991

576. Антиномія рабства / О. Баган // Галицька зоря. – 1991. – 21 серп. (№ 132). – С. 2–3.

577. УРП: тактика на поміркованість / О. Баган // Франкова криниця. – 1991. – 29 черв. – С. 3, 4.

1994

578. Кризь чий окуляри дивимося на Європу? / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жижко та ін.]; худ. І. Цикура. – 1994. – Ч. 4/5 (8/9). – С. 114–115.

579. На тому ж місці [Про актуальність статті І. Франка «Сухий пень»] / О. Баган // Новий час. – 1994. – 27 серп. – Ч. 29. – С. 4.

580. Фальшують. З якою метою? : [викриття несправедливих та упереджених звинувачень з боку М. Мариновича на адресу передвиборної заяви ОУНС Дрогобиччини] / О. Баган // Галицька зоря. – 1994. – 12 берез. (№ 30).

1995

581. Акт відновлення незалежності України 30 червня 1941 р. / О. Баган // Календар класного керівника на 1995–1996 навч. рік / [упоряд. Ю. Кишакевич, О. Яцків, Н. Гамаль, О. Заяць]. – Дрогобич, 1995. – С. 169–171.

1996

582. Балкани та Україна / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1996. – 31 жовт. (№ 42). – С. 5.

583. Вибори у Молдові й українські інтереси / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1996. – 26 груд. (№ 50). – С. 6.

584. Пояснення з приводу однієї критики : [відповідь на упереджену й фальшиву критику книги О. Багана «Націоналізм і націоналістичний рух» (Дрогобич, 1994), опубліковану в «Шляху перемоги» (ч. 39 за 24 вересня), яку підписав невідомий «Рецензент», насправді П. Дужий, виявлення низки фактологічних перекручень, ідеологічних помилок,

незнання праць та суті філософських ідей С. Бандери, Я. Стецька та ін. ідеологів ОУН, які продемонстрував цей автор] / О. Баган // Шлях перемоги. – 1996. – 13 січ. (№ 2). – С. 6.

585. Чи існує Центральна Європа? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1996. – 17 жовт. (№ 40). – С. 6.

1997

586. Знову «слов'янська ідея» / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 18 верес. (№ 38). – С. 4.

587. Кавказ і Україна / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 6 лют. – С. 4.

588. Права – Ліва : [аналітика закономірностей електоральних тенденцій у Європі] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 29 жовт. (№ 44). – С. 4.

589. Росія втрачає позиції на Балканах / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 26 листоп. (№ 48). – С. 4.

590. Україна перед вибором : [геополітика] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 19 черв. (№ 25). – С. 4.

591. Чи відбувається комуністичний реванш в Центрально-Східній Європі? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 5 листоп. (№ 45). – С. 2.

592. Чим має бути «П'ємонт»? І чому ним не стала Галичина / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 25 верес. (№ 39). – С. 7.

593. Що потрібно Середній Європі? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 15 трав. (№ 20). – С. 6.

1998

594. Євразійство : політична реальність чи ідеологічна химера ? / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, Я. Барвінський, Г. Васюкович, Я. Дашкевич та ін.]. – 1998. – Ч. 2 (17). – 0,5 др. арк.

595. Завдання української інтелігенції / Б. Бойкович [О. Баган] // Життя і школа. – 1998. – № 1. – С. 1–6.

596. «Слов'янська єдність»: націологічний аспект / О. Баган // Україна на межі тисячоліть : статті / ред.-упоряд. В. Портяк, О. Шокало. – Київ, 1998. – С. 140–152.

1999

597. Галичина як геополітичний чинник / О. Баган // Поступ. – 1999. – 30 листоп. (№ 165). – С. 9.

598. Закони євразійської геополітики : заперечуючи А. Дж. Тойнбі / О. Баган // Поступ. – 1999. – 29 груд. (№ 186). – С. 7.

599. Кавказ як геополітична проблема / О. Баган // Поступ. – 1999. – 17 верес. (№ 115). – С. 7.

600. «Слов'янська єдність» : націологічний аспект / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, Я. Барвінський, Г. Васькович, Я. Дашкевич та ін.]. – 1997. – Ч. 1 (14). – С. 86–94.

601. Уроки Балканської війни / О. Баган // Поступ. – 1999. – 20 жовт. (№ 138). – С. 9.

602. Чи здійсниться Середня Європа? : [недавня зустріч у Ялті лідерів країн Балто-Чорноморського співробітництва, по суті, вималювала, поставила на кін реальності давню, майже утопічну мрію багатьох політиків та інтелектуалів про формування Середньої Європи як геополітичної цілісності] / О. Баган // Поступ. – 1999. – 24 верес. (№ 120). – С. 9.

603. Чи має Україна свій погляд на світ? / О. Баган // Поступ. – 1999. – 20 серп. (№ 98). – С. 7.

604. Ще раз про Кавказ / О. Баган // Поступ. – 1999. – 22 груд. (№ 181). – С. 10.

2000

605. Балкани після Мілошевича / О. Баган // Мета. – 2000. – № 10 (143). – Груд. – С. 12, 15.

606. Відновити Дрогобицьку область: Захмарні мрії чи реальні перспективи? / О. Баган // Поступ. – 2000. – № 2. – С. 3.

607. Північна Ірландія : релігійна чи національна війна? / О. Баган // Мета. – 2000. – №8–9 (141–142). – Серп.–Верес. – С. 1, 13.

608. Православ'я в геополітичному спектрі / Б. Бойківський [О. Баган] // Українські проблеми. – 2000. – № 20. – С. 123–127.

609. Росія нищить незалежність Ічкерії. Що далі? / О. Баган // Поступ. – 2000. – 23 лют. (№ 34). – С. 9.

610. Уроки балканської війни / Б. Хорват [О. Баган] // Українські проблеми. – 2000. – № 20. – С.128–132.

611. Чим є насправді європейське об'єднання? : [нещодавній саміт ЄС в Гельсінкі накреслив реальні перспективи про розширення Європи на Схід, і підписання договору про створення російсько-білоруської союзної держави закономірно ставлять перед нашим суспільством питання про глобальні проблеми європейської інтеграції] / О. Баган // Поступ. – 2000. – 5 січ. (№ 2). – С. 9.

612. Чим подібна Україна до Індонезії, або Чому США вибрали чотирьох / О. Баган // Поступ. – 2000. – 2 лют. (№ 19). – С. 9.

613. Як ставитися до слов'янського питання? / О. Баган // Поступ. – 2000. – 26 лют. (№ 37). – С. 7.

2001

614. З-під завалів історії [албанське питання в міжнародній політиці] / О. Баган // Українські проблеми / [редкол.: С. Квіт (гол. ред.), О. Баган, І. Білас, С. Жишко та ін.]. – 2001. – № 21. – 0,5 др. арк.

615. Чи існує межа між релігією і політикою для російського православ'я? / О. Баган // Мета. – 2001. – № 3 (146). – Квіт. – С. 9, 13.

2002

616. Галичина як геополітичний чинник / О. Баган // Бойківщина : наук. зб. / Бойківщина : наук. зб. / [редкол.: Л. Сікора (шеф-ред.), Я. Радевич-Винницький, Я. Гошовський, В. Грабовський, І. Мацьків та ін.] ; Наук.-культурологічне т-во «Бойківщина». – Дрогобич, 2002. – Т. 1. – С. 16–19. – Бібліогр. в кінці ст. (3 назви).

2003

617. Безсовісність чи боротьба світоглядів? : [відповідь на підступну й фальшиву критику 1-го тому «Творів» Д. Донцова й зокрема О. Багана з боку Л. Герасимчука, К. Диканя, А. Дністрового, виявлення нефаховості, брехливості рецензентів і самого замовного характеру їхніх публікацій: при цьому редактор часопису «Книжник-рев'ю», К. Родик, свавільно скоротив відповідь О. Багана втричі, порушивши цим норми журналістики й журналістської етики] / О. Баган // «Книжник-рев'ю». – 2003. – № 1. – С. 12.

618. Знайти свою Європу! / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 25 лип. – С. 4.

619. Між Європою і Євразією : [вступ України до Єдиного економічного простору: за і проти] / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 26 верес. (№ 75). – С. 1, 8.

620. Човен хитається... : [аналіз поточної політичної ситуації в Україні] / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 3 жовт. – С. 4.

2004

621. ЗМІ і питання національної безпеки : геополітичний аспект / О. Баган // Визвольний шлях. – 2004. – Р. 57. – № 3 (672). – С. 12–21.

622. Кавказ : битва за Євразію / О. Баган // Визвольний шлях. – 2004. – Р. 57. – № 10 (679). – С. 30–36.

623. Кавказ : битва за Євразію / О. Баган // Галицька зоря. – 2004. – 20 верес. – С. 4–5.

624. Про духовно-цивілізаційні і геополітичні основи України / О. Баган // Визвольний шлях. – 2004. – Р. 57. – № 4 (673). – С. 28–42.

2005

625. Геополітичні тенденції й результати першого року «помаранчевої» України / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2005. – Р. 58. – № 11 (692). – С. 32–39.

626. Достеменний і романтичний : кілька слів про особу і творчість Романа Пастуха / О. Баган // Пастух Р. І. *Корона Данила Галицького* : вибр. статті, нариси, інтерв'ю, рецензії, есеї / Р. І. Пастух. – Дрогобич, 2005. – С. 4–6.

627. Критикам про критику, або Як і коли плюються професори? : [про організовану Є. Пшеничним провокацію з метою вчинення скандалу довкола «Вибраних творів» І. Франка (Дрогобич, 2004) і паплюження О. Багана] / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2005. – 29 верес. – С. 4.

628. Про духовно-цивілізаційні та геополітичні основи України / О. Баган // *Сучасність*. – 2005. – № 4. – С. 93–104.

629. Чому маліють люди на землі? : [про організовану Є. Пшеничним кампанію очорнювання О. Багана і відповідь Р. Мнихові на його брошуру «Що таке філологія» з виявленням у ній 12 випадків перекручення думок О. Багана, 6 фактів неправди, 3 випадків фальшування тез О. Багана] / О. Баган // *Галицька зоря*. – 17 листоп. (№ 123). – С. 3.

2006

630. Білоруська ідентичність : духовно-історичні уроки для України / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2006. – Р. 59. – № 2 (695). – С. 18–26.

631. Білоруська ідентичність : духовно-історичні уроки для України : [політологічні розмили] / О. Баган // *Жива вода*. – 2006. – № 3. – Берез. – С. 7, 15.

632. Геополітичні тенденції і результати першого року «помаранчевої» України / О. Баган // *Жива вода*. – 2006. – № 2. – Лют. – С. 7, 12.

633. Маніпулятивний аспект геополітики, або Про духовні основи Європи / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2006. – Р. 59. – № 3 (696). – С. 18–23.

634. Маніпулятивний аспект геополітики, або Ще про духовні основи Європи / О. Баган // *Жива вода*. – 2006. – № 5. – Трав. – С. 6, 13.

635. Межі лібералізму / О. Баган // *Жива вода*. – 2006. – № 3. – Берез. – С. 11.

636. Наша різноманітність: загроза чи взаємозбагачення / О. Баган // *День*. – 2006. – 21 груд. (№ 224). – С. 1, 4.

637. Регіони України: загроза чи стимул? / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2006. – Р. 59. – № 11 (704). – С. 12–19.

638. Чому Грузія? : про цивілізаційні причини міжнародного конфлікту / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2006. – № 10 (703). – С. 24–33.

2007

639. Геополітичні погляди Ярослава Стецька / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2007. – № 3. – С. 3–16.

640. Кучма і його поклонники / О. Баган // *Визвольний шлях*. – 2007. – № 1. – С. 23–30.

641. Кучма і його поклонники, або Чи закінчиться колись ера брежньєвщини? / О. Баган // *Жива вода*. – 2007. – № 2. – Лют. – С. 5, 12.

642. Регіони України: загроза чи стимул? / О. Баган // *Жива вода*. – 2007. – № 1. – Січ. – С. 6, 14.

643. Чи загрожує Європі неоконсерватизм? / О. Баган // *День*. – 2007. – 6 листоп. (№ 191). – С. 7.

644. Чи можливий справжній український вибір? : [про вибори 30 вересня 2007 року] / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2007. – 25 верес. (№ 108). – С. 2.

2008

645. Загрози сепаратизму : закарпатський варіант / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2008. – 5 груд. (№ 141). – С. 1–2.

646. Косовський тест, або Чергова поразка балканської політики Росії? / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2008. – 8 берез. (№ 28). – С. 4.

647. Мова Купали, земля Скорини. Білоруська ідентичність: духовно-історичні уроки / О. Баган // *День*. – 2008. – 31 трав. (№ 96). – С. 7.

648. Різні грані Дня Перемоги (Аналітична заява) / НіЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // *Галицька зоря*. – 2009. – 8 трав. (№ 49–50). – С. 3.

649. У переддень історичного акту (Аналітична заява) / НіЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // *Галицька зоря*. – 2008. – 27 черв. – С. 1.

650. Чи потрібен Україні диктатор? / О. Баган // *Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури*. – 2008. – № 3–4. – С. 4–7.

651. Чи потрібен Україні диктатор? (Частина 1) / О. Баган // *Шлях Перемоги*. – 2008. – 13 лют. (№ 7). – С. 6.

652. Чи потрібен Україні диктатор? (Частина 2) / О. Баган // *Шлях Перемоги*. – 2008. – 27 лют. (№ 9). – С. 6.

653. Чому нас водять колами? : [післявиборна ситуація в Україні] / О. Баган // *Галицька зоря*. – 2008. – 26 листоп. (№ 136). – С. 2.

654. Чому нас водять колами? : [післявиборна ситуація в Україні] / О. Баган // *Українське слово*. – 2008. – 30 січ. – 5 лют. (№ 5). – С. 1–2.

2010

655. Аналітична заява з приводу подій у Києві 27 квітня 2010 року / О. Баган, НіЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2010. – 14 трав. – С. 3.

656. За правду історії : до 65-ї річниці перемоги над націонал-соціалізмом: <https://www.pravda.com.ua/columns> = Українська правда, 14 травня 2010 р.

657. За правду історії : до 65-ї річниці перемоги над націонал-соціалізмом / НіЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – 7 трав. – № 48–49. – С. 3.

658. Українська цивілізаційна війна / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2010. – 2 черв. (№ 22). – С. 3.

2011

659. Україна ХХІ століття: геополітичні виклики / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2011. – № 1–2. – С. 9–13.

2012

660. Аналітична заява (До парламентських виборів 2012 року) / НіЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 14 верес. – С. 5.

661. Аналітична заява з приводу результатів парламентських виборів в Україні / НіЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 9 листоп. – С. 1–2.

662. Глухі кути української політики / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2012. – № 3–4. – С. 7–9.

663. За моральність чи за безсилля? (Цей аналітичний матеріал був виголошений на засіданні Філософсько-політичного клубу ім. І. Франка (Львів) 31 травня 2012 р.) : [критика заяви членів групи «1-е грудня» за маніпулятивну агітацію проти ідей націоналізму] / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 22 черв. – С. 6.

664. За моральність чи за безсилля? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2012. – № 36. – С. 32–33.

665. Перемога ніколи не приходить до розгублених і маловірних : спроба аналізу підсумків виборів 28 жовтня 2012 року / О. Баган // Високий замок плюс Дрогобиччина. – 2012. – 8 листоп. – С. 3.

2013

666. Уроки політичної націософії (Про публіцистику Володимира Мартинця) / О. Баган // Криївка : аналітичний вісник українського націоналіста. – Борислав, 2013. – С. 10–13.

667. «Чавес – вічно живий!» Кілька тез про типологію одного явища / О. Баган // <https://www.pravda.com.ua/columns> = Українська правда, 18 квітня 2013 р.

668. Чи винна Галичина, або Ще раз про «корисних ідіотів» : [про галицьких неолібералів] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2013. – 10 квіт. (№ 14). – С. 4–5.

2014

669. Треба знати, як вийти із замкнутого кола неототалітаризму / О. Баган // Високий замок плюс Дрогобиччина. – 2014. – 2 січ. – С. 3.

670. Що змінює війна? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2014. – 17 верес. (№ 38). – С. 3.

671. Як вийти із замкнутого кола неототалітаризму? / О. Баган // Українське слово. – 2014. – 1–14 січ. (№ 1–2). – С. 10.

672. Як вийти із замкнутого кола неототалітаризму? / О. Баган // Франковий край. – 2014. – 24 січ. (№ 3). – С. 5.

673. Як вийти із замкнутого кола неототалітаризму? / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2014. – 8 січ. (№ 1–2). – С. 3.

2015

674. Розбудувати Середню Європу! / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2015. – 14 січ. (№ 1–2). – С. 3.

675. Створити Інститут Кавказу / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2015. – 28 січ. (№ 4). – С. 3.

2016

676. Балкани і Російський імперіалізм / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 268–273.

677. Білоруська ідентичність : духовно-історичні уроки для України / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 5–85.

678. Геополітика і церква. (Про деякі геополітичні підтексти візиту Патріарха Кирила до України) / О. Баган // Актуальна націософія:

теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 229–235.

679. Геополітичні виклики перед Україною XXI ст. / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 82–197.

680. Геополітичні візії у теоріях класичного українського націоналізму і сучасність / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 307–321. – Бібліогр. в кінці ст. (7 назв).

681. Геополітичні погляди Ярослава Стецька / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 343–361. – Бібліогр. в підрядк. прим. (2 назви).

682. «Жах» правого радикалізму, або Як врятувати нерядового Григорія? (Заява до публічної дискусії) : [полемічна відповідь ліберальним ЗМІ щодо висунення Г. Грабовича кандидатом на здобуття Шевченківської премії] / О. Баган, Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2016. – 6 січ. (№ 1). – С. 5.

683. За моральність чи за безсилля? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 542–548.

684. ЗМІ і питання національної безпеки : геополітичний аспект / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 198–212.

685. Кавказ: битва за Євроазію / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 251–262.

686. Кавказ і Україна / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 263–267.

687. Маніпулятивний аспект геополітики / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 213–217.

688. Після Майдану: нові виклики перед українським націоналізмом (Аналітична заява) / О. Баган, НІЦ ім. Донцова // Галицька зоря. – 2016. – 20 квіт. (№ 23). – С. 2.

689. Польща як виклик і стимул, або Чи можна ідеологічний конфлікт перетворити на ідейне зростання? / О. Баган // Франковий край. – 2016. – 22 лип. (№ 29). – С. 1, 4.

690. Про духовно-цивілізаційні і геополітичні основи України / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 8–27. – Бібліогр. в кінці ст. (20 назв).

691. Регіони України: загроза чи стимул? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 28–37.

692. Створити Середню Європу! / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 218–221.

693. «Чавес – вічно живий!» (Кілька тез про типологію одного явища) / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 502–505.

694. Чи винна Галичина, або Ще раз про «корисних ідіотів» / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 506–513.

695. Чи загрожує неоконсерватизм Європі? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 486–489.

696. Чи потрібен Україні диктатор? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 490–501.

697. Чому Грузія? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 236–250.

698. Що дасть нам силу? / О. Баган // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 42–48.

2017

699. Каталонія як виклик для Європи / О. Баган // Універсум: журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2017. – № 11–12. – С. 12.

700. Мистецтво і геополітика. (Кілька застережних думок про культурну подію в Дрогобичі) / О. Баган // Високий замок плюс Дрогобиччина. – 2017. – 7 груд. – С. 3.

701. Навіщо і як відвойовувати справжню Європу? / О. Баган // Шлях перемоги. – 2017. – 27 груд. (№ 52). – С. 4.

702. Як розв'язати угорську проблему в Закарпатті? : виклики сьогодення – мовне питання угорськомовних шкіл на Закарпатті / О. Баган // Українська літературна газета. – 2017. – 1 груд. (№ 24). – С. 4–5.

2018

703. Білоруський феномен національного виживання / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2018. – 25 квіт. (№ 17–18). – С. 4.

704. Виклики для Закарпаття: свої і чужі / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 4 жовт. – С. 5.

705. Виклики для Закарпаття: чужі і свої. (Про деякі підсумки громадського круглого столу в Ужгороді) / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 30 вересня 2018 р.

706. «Вірменський вузол» і вірменські уроки / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 4 трав. (№ 17–18). – С. 4.

707. Геополітика «дикобраза» і «хамелеона»: білоруський феномен національного виживання / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 13 квіт. (№ 15). – С. 4–5.

708. Дежавність творили герої : [23 серпня встановлено меморіальну дошку на честь проголошення народними зборами Дрогобича Акту 30 червня 1941 р. про відновлення Української держави] / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 30 серп. (№ 35). – С. 2.

709. Криза Міжмор'я? або Геополітичні роздоріжжя Середньо-Східної Європи / О. Баган // П'яті Бандерівські читання : Місія України та національні інтереси в глобалізованому світі : візія націоналістів. – Київ – Львів, 2018. – С. 210–221.

710. Майбутнє Галичини / О. Баган // За вільну Україну плюс. – 2018. – 18 січ. (№ 2). – С. 2–3 : фото.

711. Навіщо і як відвойовувати справжню Європу? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, науки та культури. – 2018. – № 1–2. – С. 39–41.

712. Пам'ятати воюючу Україну [Про наукову конференцію й урочистості, присвячені річниці III Надзвичайного Великого Збору ОУН 1943 р.] / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 6 верес. (№ 36). – С. 2.

713. Подія, яка змінила Україну у війні : [про наукову конференцію й урочистості, присвячені річниці III Надзвичайного Великого Збору

ОУН 1943 р.] / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 21 верес. (№ 38). – С. 4.

714. «Премудрий Грицак» : поріздяна сатирична репліка-казка : [критика історика Я. Грицака як маніпулятора суспільною свідомістю й нечесного аналітика] / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 25 січ. (№ 4). – С. 4.

715. Про цілину легальної українофобії / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 2 лют. (№ 5). – С. 4.

716. Протибство а Сирії: чи існує в ньому український інтерес? / О. Баган // <https://vgołos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 14 березня 2018 р.

717. Складний сусід : Румунія в зовнішньополітичній стратегії України / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2018. – № 10–12. – С. 14–17.

718. Трохи вище від білорусів чи бездержавних провансальців з Франції перебувають українці за якістю національної свідомості / О. Баган // Високий замок плюс Дрогобиччина. – 1918. – 26 лип. – С. 3.

719. Феномен Савченко як дзеркало української суспільної душі / О. Баган // За вільну Україну плюс. – 2018. – 5 квіт. (№ 13). – С. 3.

720. Філософський сенс виборів в Угорщині / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 20 квіт. (№ 16). – С. 4.

721. Чи важко визначити, що таке українофобія? : ще раз про кволе прощання із тоталітарним минулим / **О. Баган**, І. Фаріон, І. Гирич : [про потребу зняття меморіальної дошки комуністові В. Затонському на фасаді філологічного корпусу Київського національного університету ім. Т. Шевченка] // Українська літературна газета. – 2018. – 27 лип. (№ 15). – С. 3.

722. Чому Європа повертається до правих ідей? (Тези до політологічної дискусії на сайті «Вголос») / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 28 верес. (№ 39). – С. 4.

723. Чому уявляємо викликом Бруно Шульца, але не рідних профанаторів? (Роздуми про провінційні проблеми всеукраїнського значення) / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 27 черв. (№ 26). – С. 4.

724. Як зруйнувати Україну? (Тези до політологічної дискусії на сайті «Вголос») / О. Баган // Франковий край. – 2018. – 7 верес. (№ 36). – С. 4.

725. Як розв'язати угорську проблему? / О. Баган // П'яті Бандерівські читання : Місія України та національні інтереси в глобалізованому світі : візія націоналістів. – Київ – Львів, 2018. – С. 228–241.

2019

726. Бельгійські уроки для України / О. Баган // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 26 червня 2019.

727. Бути правдивим перед нацією : Василь Іванишин / О. Баган // Мислитель. Воїн. Учитель : спогади та матеріали про Василя Іванишина. – Дрогобич, 2019. – С. 199–203.

728. Вибори у Молдові : їхні наслідки і українські інтереси / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2019. – 13 берез. (№ 11). – С. 5.

729. Геополітика Великого князівства Литовського, або Хто – наш справжній союзник? / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 28 черв. (№ 26). – С. 5.

730. Геополітика Великого князівства Литовського, або Хто – справжній союзник? / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 13 червня 2019 р.

731. Василь Іванишин: особистість, що запалювала / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 11 жовт. (№ 43). – С. 1.

732. Малоросійський сценарій для України: що далі? / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 12 липня 2019 р.

733. «Ми – наймиролюбніша нація світ», – лунають гасла лібералів і кретинів / О.Баган : // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 19 липня 2019 р.

734. Події в Інгушетії як фактор геополітичних зрушень на Північному Кавказі / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 8 квітня 2019 р.

735. «Премудрий» Грицак : [критика ідейної позиції історика Я. Грицака як фальсифікатора історії українського націоналізму] / О. Баган // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 15 січня 2019.

736. Прірва безідейності, або Чому український політикум набирає ознак вертепу? / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 2 липня 2019 р.

737. Системна поразка Росії на Балканах / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 17 трав. (№ 20). – С. 4.

738. «Скандинавський клин» у Євразії : [про вибори у Фінляндії і їхнє цивілізаційне відлуння] / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 25 квіт. (№ 17). – С. 5.

739. «Скандинавський клин» у Євразії : [про вибори у Фінляндії і їхнє цивілізаційне відлуння] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2019. – 8 трав. (№ 18–19). – С. 4.

740. Спрофанована демократія. (Роздуми на передодні президентської кампанії в Україні) / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2019. – 9 січ. (№ 1–2). – С. 5.

741. Спрофанована демократія. (Роздуми напередодні президентської кампанії в Україні) / О. Баган // Галицька зоря. – 2019. – 3 січ. (№ 1). – С. 3.

742. Чи вміщується українська інтелігенція в трьох «К» (Кілька тез про «моральних авторитетів» і «дисидентів») : [критика агітаторства М. Косіва, Я. Кендзьора, І. Калинця і С. Давимуки на користь кандидатури П. Порошенка] / О. Баган // <https://vgholos.ua/news> = / Інтернет-видання «Вголос», 18 лютого 2019.

743. Чи справи правих непоправні? / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 3 трав. (№ 18). – С. 4.

744. Чи справи правих непоправні? / О. Баган // За вільну Україну плюс. – 2019. – 16 трав. (№ 17). – С. 10.

745. Чому український політикум набирає ознак вертепу / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2019. – № 7–8. – С. 34–35.

746. Що нам робити з Росією? : етюд про геостратегію / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 13 верес. (№ 39). – С. 4.

747. Як маленька Каталонія «перевернула» велику Іспанію : (Про деякі підсумки парламентських виборів в Іспанії) / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 10 трав. (№ 19). – С. 4.

748. Як перемогти на Чорному морі? / О. Баган // <http://dontsovnyc.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова 1 лютого 2019 р.

2020

749. Адміністративно-територіальна реформа в Україні : кілька думок про стратегію / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 19 грудня 2020 р.

750. Актуальний Ярослав Стецько : погляд на міжнародні справи / О. Баган // <https://ukrnationalism.com> = Націоналістичний портал, 24 листопада 2020 р.

751. Албанський націоналізм і геополітична помилка США / О. Баган // <http://dontsovnyc.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 27 листопада 2020 р.

752. Болгарська карта і наші легальні українофоби : <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 2 червня 2020 р.

753. Бунтівна Білорусь і геополітична ситуація на Сході Європи / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 27 серпня 2020 р.

754. «Дари данайців»: російська мова від Тимоті Снайдера / О. Баган // Універсум: журнал політології, футурології, економіки, науки та культури – 2020. – №1–2. – С. 26–34.

755. Євразійська геополітика: український вектор / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 27 березня 2020 р.

756. Post-правда про протести в США / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 27 червня 2020 р.

757. Проросійська парадигма нашої журналістики / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 12 черв. (№ 18). – С. 6.

758. Російський імперіалізм: джерела і цілі / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 8 квітня 2020 р.

759. «Самопоміч» + «Голос» + «Українська галицька партія» = 0 : [про передвиборну агітацію в Україні] / О. Баган // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 20 вересня 2020.

760. Символ Стамбулу [Про геополітичну доктрину Туреччини] / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 5 серпня 2020 р.

761. Український Гетьманат як варіант виходу із тенденції політичної деградації / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 19 грудня 2020 р.

762. Хто ми: Східна Європа чи Західна Євразія? / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 13 липня 2020 р.

763. Чи розпадеться Росія? / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 28 лют. (№ 9). – С. 4.

764. Чому Росія не зможе проковтнути Білорусь? + О.Баган : <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 17 лютого 2020 р.

765. Що нам Кавказ? : <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 30 жовтня 2020 р.

766. Що показали місцеві вибори? / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 8 листопада 2020 р.

767. Як бідній Україні знайти собі союзника? (Дещо про логіку геополітики) / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 3 жовтня 2020 р.

768. Як здолати «лінію князя Ольгерда»? : [про культурно-ментальне протистояння в Україні] / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 12 грудня 2020 р.

769. Як стати Данією? : [про форми політичного та просвітньо-культурного виховання українства] / О.Баган : <https://vgoles.ua/news/> = Інтернет-видання «Вголос», 8 вересня 2020 р.

770. Як стати Данією?: [про форми політичного та просвітньо-культурного виховання українства] / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 25 верес. (№ 26). – С. 4.

771. Яку проблему оголив конфлікт на Стільському городищі? / О. Баган // Літопис Бойківщини : журнал, присвяч. дослідям іст., культ. і побуту бойківського племені. – 2020. – № 2. – С. 19–23.

2021

772. Наступ контрольованого неоліберального хаосу / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 3 квітня 2021 р.

773. Нова зірка-надія німецької політики: Анна-Лена Бербок / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 7 травня 2021 р.

774. Нова російська смута? / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 7 лютого 2021 р.

775. Політична ситуація в Молдові і завдання України / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 1-го червня 2021 р.

776. «Сіра дама» німецької політики : [про політику Ангели Меркель як канцлера Німеччини] / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 25 лютого 2021 р.

777. Український гетьманат як варіант виходу із тенденції політичної деградації / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки та культури. – 2021. – № 1–2. – С. 13–14.

778. Чому українська «Баварія» - Галичина - стає подібною до Донбасу? // <https://politics.pika.net.ua/> = Інтернет-видання «Піка», 20 квітня 2021 р.

779. Що нам Афганістан? (Геополітичний контекст подій в Середній Азії) / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 14 травня 2021 р.

2022

780. Зламати спадок Полтави! або Ще раз про геополітичний фактор України / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 17 березня 2022 р.

781. Навіщо тягають Вакарчука? (Політологічна репліка) / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 18 березня 2022 р.

782. Офіційний фашизм / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури. – 2022. – № 3–4. – С. 22.

783. Придністровська проблема як виклик для України / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури. – 2022. – № 3–4. – С. 23.

784. «Ритми Європи» : чому Московія нищить Україну? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури. – 2022. – № 3–4. – С.44.

785. Фактори культури й мови як справжні причини війни в Україні / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 25 березня 2022 р.

786. Чи впаде Росія? або Ще раз про проблему санкцій / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 16 березня 2022 р.

787. Чому західні еліти симпатизують Росії? / О. Баган // Універсум : журнал політології, футурології, економіки, науки і культури. – 2022. – № 3–4. – С. 20–21.

788. Чому Китай грає на руку Москві? / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 20 березня 2022 р.

789. Чорноморсько-Каспійський блок держав: перспектива для України? / О. Баган // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 1 квітня 2022 р.

Розділ VIII.

ІНТЕРВ'Ю ОЛЕГА БАГАНА

2001

790. «Українські проблеми» : знані і незнані : [інтерв'ю із нашим країнином, старшим викладачем каф-ри укр. літ. ДДПУ ім. І. Франка Олегом Баганом, який є членом редколегії журналу «Українські проблеми» і розповів нам про історію та здобутки цього видання] / О. Баган // Галицька зоря. – 2001. – 18 трав. – С. 4.

791. Франко : безвірник чи християнин? : [інтерв'ю із старшим викладачем каф. укр. літ. ДДПУ ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів про проведену наук. конф. 2 листоп. 2001 року на тему: «Іван Франко і питання релігії», організована каф. укр. літ і лабораторією франкознавства] / О. Баган ; розмовляла Ольга Східницька // Галицька зоря. – 2001. – 16 листоп. (№ 89). – С. 1, 4.

2002

792. «Націоналізм – це любов до своєї нації й активні дії на її захист» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмову вів Анатолій Власюк // Високий замок. – 2002. – 27 черв. – Вкладка: Дрогобиччина. – с. 2. – Поч. Закінч. – 4 лип. – Вкладка: Дрогобиччина. – с. 3.

793. Незбагнений і потрібний Дмитро Донцов : [у львівському видавництві «Кальварія» вийшов 1-й том творів Дмитра Донцова ; про мету і значення видання нам розповів упорядник тому, автор фундаментальної передмови і коментарів до нього дрогобицький науковець Олег Баган] : [інтерв'ю] / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 5 квіт. – С. 4.

794. Письменник, що став символом : [інтерв'ю із дрогобицьким науковцем Олегом Баганом, який розповів про те, що у Львівському нац. ун-ті ім. І. Франка вийшов зб. наук. пр. «Юрій Липа: голос доби і приклад чину», присвяч. 100-річчю від дня народження письменника ; одним із авторів збірника є Олег Баган] / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 15 лют. (№ 1–4). – С. 1.

795. Україна і світ: де ми? : [інтерв'ю з автором книги «Українська Потида. Геополітичні виміри», яка вийшла у дрогобицькому видавництві «Коло»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2002. – 13 верес. (№ 76). – С. 1, 4.

2003

796. Вічне відкривання Каменяра : [інтерв'ю із старшим викладачем каф-ри Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів, що нещодавно вийшов у світ 2-ий випуск наук. зб. «Франкознавчі студії», який започаткували каф-ра теорії та історії укр. літ. та лабораторія франкознавства ДДПУ ім. І. Франка] / О. Баган ; розмову вів Анатолій Власюк // Франкова криниця. – 2003. – 8 трав. (№ 20–21). – С. 10.

797. Дмитро Донцов: постать, що творить нас : [інтерв'ю з Олегом Баганом, який розповів, що 25 вересня у Дрогобицькому Будинку вчителя був проведений круглий стіл на тему: «Постать та ідеї Дмитра Донцова на тлі української політичної історії 1-ї половини ХХ ст.» ; ця акція була присвяч. 120-й річниці від дня народження видатного ідеолога, мислителя, публіциста і критика] / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 10 жовт. – С. 4.

798. Німецький український націоналіст : [інтерв'ю із старшим викладачем каф-ри теорії та історії укр. літ. ДДПУ ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів про те, що 12–13 травня в Дрогобицькому держ. пед. ун-ті ім. І. Франка відбулася наук. конф. «Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму і вісниківського неоромантизму», яку спільно організували каф-ри світ. літ. і теорії та історії укр. літ.] / О. Баган // Галицька зоря. – 2003. – 27 трав. – С. 5.

2004

799. «Є одна непереможна сила – це згуртованість громади» : [інтерв'ю з Олегом Баганом – відомим політологом, доц. Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Франка] / О. Баган ; розмову вів Василь Кирилич // Мій Дрогобич. – 2004. – 3 черв. (№ 22). – С. 5.

2005

800. «Українці часто стають заручниками своєї політичної недосвідченості» : [інтерв'ю] / О. Баган // Жива вода. – 2005. – № 11. – Листоп. – С. 13.

2006

801. Феномен Франка : [інтерв'ю з доц. каф. теорії та історії укр. літ., франкознавцем ДДПУ ім. І. Франка Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову вела Уляна Міщук // Франківець. – 2006. – 1 верес. (№ 14). – С. 1, 2.

2007

802. Ірина **Вільде**: знана і незнана : [інтерв'ю з доцентом Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів про видання книги творів класика укр. літератури – Ірини Вільде у дрогобицькому видавництві «Відродження». До збірки увійшли три повісті 1930-х років: «Метелики на шпильках», «Б'є восьма» і «Повнолітні діти»] / О. Баган ; розмовляв Петро Мацан // Галицька зоря. – 2007. – 24 січ. (№ 7). – С. 2.

803. **Демагогічне** «пресування», або Куди йде електоральна енергія Галичини? : [інтерв'ю О. Багана та ін. про політичну ситуацію в регіоні] / О. Баган // Галицька зоря. – 2007. – 17 жовтня. - №119. – С. 1, 2, 3.

2008

804. **Актуалізація** ідей націоналізму : [інтерв'ю з Олегом Баганом про його нову книгу «Поміж містикою і політикою: Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст. – Київ, 2008] / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 20 листоп. (№ 134). – С. 3.

805. **Великий** українець нашого Півдня : [інтерв'ю з Олегом Баганом про Всеукраїнську наук.-практ. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження Дмитра Донцова, яка відбулася 26-27 верес. в Мелітополі Запорізької обл.] / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 8 жовт. (№ 116). – С. 1.

806. **«Вісниківство** створило нову героїчну еліту» : [інтерв'ю з керівником Науково-ідеологічного центру ім. Дмитра Донцова, канд. філол. н. Олегом Баганом, який розповів, що нещодавно в Дрогобицькому ун-ті відбулася Всеукр. наук. конф. «Традиція вісниківства в українській літературі ХХ століття і національно-екзистенціальна методологія», організована каф. світ. літ., присвяч. пам'яті відомого публіциста і вченого Василя Іванишина, який відійшов у вічність торік у травні] / О. Баган ; розмовляв Віктор Рог // Шлях Пересмоги. – 2008. – 11 черв. (№ 24). – С. 4.

807. **За** геополітичне зміцнення України : [інтерв'ю з Олегом Баганом про Міжнародну наук. конф., на тему «Український національно-визвольний рух ХХ століття: зовнішньополітичний вибір», яка відбулася 21 травня в Києві у приміщенні Дипломатичної академії України] / О. Баган // Галицька зоря. – 2008. – 31 трав. (№ 62). – С. 3.

808. **«Культура** – це завжди відчуття сакрального» : [інтерв'ю О. Багана] / О. Баган // Жива вода. – 2008. – № 7. – С. 6.

809. **Мисткиня** християнського слова : [інтерв'ю з доц. Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів, що у

дрогобицькому видавництві «Відродження», з ініціативи Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова, вийшла у світ книжка вибраних творів колись вельми популярної християнської письменниці Наталени Королевої ; редактором-упорядником книжки, автором коментарів та післямови до неї є Олег Баган] / О. Баган ; розмовляв о. Михайло Бучинський // Жива вода. – 2008. – № 1. – Січ. – С. 5, 12.

2009

810. До джерел українського націоналізму : [інтерв'ю з головним редактором збірника «Український націоналізм: історія та ідеї», який щойно вийшов у дрогобицькому видавництві «Посвіт» Олегом Баганом] / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 16 черв. (№ 63). – С. 3.

811. Література про силу характеру. (Ще один резонансний успіх дрогобицький видавців) : [інтерв'ю з керівником Науково-ідеологічного центру ім. Дмитра Донцова Олегом Баганом, який розповів про появу у Дрогобичі тому вибраних творів письменника-класика ХХ ст. Уласа Самчука «Кулак. Месники. Віднайдений рай : роман, оповідання, новели» (ВФ «Відродження», 2009). Відповідальним редактором й упорядником книжки є сам О. Баган] / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 22 трав. (№ 54). – С. 2.

812. Франкове націотворення : [інтерв'ю з керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про видання, яке відкрило нову серію «Золота Франкіяна», а саме у ВФ «Відродження» побачила світ книжка: Іван Франко. «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть ХІХ в.»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 3 берез. (№ 23–24). – С. 5.

2010

813. Актуальна есеїстка від Донцова : [інтерв'ю з Олегом Баганом, який розповів про нове знакове видання: книгу Дмитра Донцова «Хрестом і мечем», що здійснене в Тернополі за підтримки Всеукраїнського об'єднання «Свобода» ; сам Олег Баган є упорядником та автором передмови] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2010. – 24 листоп. (№ 47). – С. 7.

814. За героїчний тип культури : [інтерв'ю із завідувачем каф-ри теорії та історії укр. літ., проф. Петром Іванишиним та керівником Науково-ідеологічного центру ім. Дмитра Донцова, доц. Олегом Баганом, які розповіли про Міжнародну наук. конф. «Вісниківська традиція у літературі ХХ ст. : концепти особливості стилю, світові контексти», яка відбулася 22–23 квітня в Дрогобицькому держ. пед. ун-ті ім. І. Фран-

ка] / П. Іванишин, О. Баган ; розмову вела Ірина Михаць // Галицька зоря. – 2010. – 14 трав. – С. 3.

815. Кожна влада ефективно працює лише тоді, коли боїться контролю з боку громади : [інтерв'ю з відомим дрогобицьким публіцистом і політологом, літературознавцем, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Дмитра Донцова Олегом Баганом] / О. Баган // Вільне слово. – 2010. – 26 серп. – С. 6–7.

816. Корифей літературної критики : [інтерв'ю доцентом Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів про видану у дрогобицькій ВФ «Відродження» збірку праць визначного галицького літературного критика, публіциста і письменника Михайла Рудницького (1889–1975). До книжки увійшли дві етапні і ще передруковувані есеїстичні збірки «Від Мирного до Хвильового» (1936) і «Між ідеєю і формою» (1932)] / О. Баган // Галицька зоря. – 2010. – 5 лют. (№ 13). – С. 2.

817. Мислитель готичної висі : [інтерв'ю з керівником НІЦ ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про те, що ВФ «Відродження» і Дрогобицький НІЦ ім. Д. Донцова випустили у світ великий том творів видатного українського мислителя-націоналіста, літературного критика, політика і публіциста Дмитра Донцова «Літературна есеїстика» ; відповідальним редактором видання, упорядником книги, автором післямови і коментарів до неї є сам Олег Баган] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2010. – 15 верес. (№ 37). – С. 6.

818. «Україні бракує націоналізму» : [інтерв'ю з відомим публіцистом і політологом, літературознавцем, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Дмитра Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Олексій Дорофтей // Шлях Перемоги. – 2010. – 22 верес. (№ 38). – С. 4–5.

2011

819. Джерела українського націоналізму : [інтерв'ю з Олегом Баганом про великий проект: вийшов 1-й том «Вибраних творів» Дмитра Донцова із запланованої 10-томної серії. Олег Баган є упорядником, редактором, автором передмови і коментарів до книги] / О. Баган // Галицька зоря. – 2011. – 11 листоп. (№ 123–124). – С. 7.

820. Джерела українського націоналізму : [інтерв'ю з Олегом Баганом про великий проект: вийшов 1-й том «Вибраних творів» Дмитра Донцова із запланованої 10-томної серії. Олег Баган є упорядником, редактором, автором передмови і коментарів до книги] / О. Баган // Шлях Перемоги. – 2011. – 9 листоп. (№ 45). – С. 2.

821. Культурний діалог міст Прикарпаття : [інтерв'ю з доцентом Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Франка Олегом Баганом, який розповів про видання збірника статей «Література галицького Підгір'я кінця XIX – початку XX і процес національного відродження», який схвалив матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., проведеної на базі Самбірського держ. пед. коледжу ім. І. Филипчака спільно з Дрогобицьким держ. пед. ун-том ім. І. Франка] / О. Баган // Галицька зоря. – 2011. – 11 берез. – С. 7.

822. Культурний поступ із Дрогобича : [інтерв'ю про видання Центру Донцова, наукові конференції, організовані кафедрою української літератури і теорії літератури ДДПУ ім. І. Франка] / О. Баган // Галицька зоря. – 1 липня. – С. 4.

823. Під зіркою Петра Скунця [інтерв'ю О. Багана та П.Іванишина про низку презентацій, круглий стіл в Ужгороді та Ужгородському національному університеті, які провів Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова] // Галицька зоря. – 2010. – 23 листопада. – С.3.

824. Росія без загадок : [інтерв'ю із керівником НІЦ ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про те, що світ побачила оригінальна студія Дмитра Донцова «Дух Росії», яка вперше вийшла німецькою мовою в Мюнхені 1961 р. ; відповідальним редактором, упорядником та автором передмови є Олег Баган] / О. Баган ; розмову вів Василь Береза // Шлях Перемоги. – 2011. – 23 берез. (№ 12). – С. 6.

825. Успіх дрогобицького видання : [інтерв'ю О. Багана з приводу книги, виданої у дрогобицькому видавництві «Відродження»: Наталя Кузякіна. Автопортрет, інтерв'ю, публікації різних літ, історія їх рецепції та інтерпретації. – 2011. – 677 с.] / О. Баган // Галицька зоря. – 2011. – 30 верес. – С. 5.

2012

826. «Донцов був не просто публіцистом та ідеологом, а мислителем і стратегом» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмову вів С. Багрянний // Шлях Перемоги. – 2012. – № 17. – С. 2.

827. «Донцов створив моральну, духовну та інтелектуальну основу для ОУН» : [виступ керівника Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова, доцента Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка Олега Багана на презентації книги «Дмитро Донцов. Вибрані твори. Політична аналітика 1912–1918 роки» у рамках авторського проекту Ірини Фаріон «Від книги – до книги» в головному корпусі Нац. ун-ту «Львівська політехніка»] / О. Баган ; записав Святослав Костюк // Свобода. – 2012. – 12–18 квіт. – С. 8.

828. «Мова і нація : як здолати колапс?» : [інтерв'ю із публіцистом і політологом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Петро Мацан // Галицька зоря. – 2012. – 13 черв. (№ 65). – С. 1, 3.

829. Найбільший філософ українського націоналізму : [інтерв'ю з відповідальним редактором, упорядником, автором передмови і коментарів до тому, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом про 2-й том «Вибраних творів» Д. Донцова] / О. Баган // Шлях перемоги. – 2012. – 30 трав. (№ 22). – С. 6.

830. «Повернути героїку націоналізму, місію Галичини» : [інтерв'ю з науковцем, публіцистом, видавцем, керівником громадської організації Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, недавнім лауреатом премії Львівської облради ім. С. Бандери у номінації «Громадська діяльність» Олегом Баганом, який недавно за версією групи «Медіа-стар» увійшов до 100 найвпливовіших людей Львівщини] / О. Баган ; розмову вів Є. Гуцал // Галицька зоря. – 2012. – 9–12 жовт. (№ 116–117). – С. 1, 10.

831. Про героїчне в літературі і культурі : [інтерв'ю з доцентом Дрогобицького педуніверситету, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про те, що вийшов другий випуск наук. збірника «Вісниківство: літературна традиція та ідеї», головним редактором якого є Олег Баган] / О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 30 берез. – С. 3.

2013

832. Виростати з Шевченком : [інтерв'ю О. Багана з приводу проведення наукової конференції у Львівському національному університеті ім. І. Франка на тему «Націососфська парадигма художнього універсаму Т. Шевченка»] / О. Баган // Галицька зоря. – 2013. – 11 жовт. – С. 1–2.

833. «Інакше, як через націоналізм, врятувати «Європу» на сході Європи неможливо». (Ліберальні традиції України виявилися надто слабкими, їх легко змели і спрофанували традиції російського бюрократизму, деспотизму, тотальної корупції, успадковані від російської царської і комуністичної імперій) : [інтерв'ю із дрогобицьким публіцистом та науковцем, керівником громадської організації «Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова» Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Петро Мацан // Свобода. – 2013. – 19–25 груд. – С. 8.

834. «Українське суспільство демонструє свою моральну перевагу над владою» : [інтерв'ю з дрогобицьким публіцистом, керівником громад. орг. Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Ба-

ганом] / О. Баган ; розмову вів О. Дорофтей // Високий замок. – 2013. – 5–11 груд. (№ 183). – С. 3.

835. «Чи завершиться національна революція?» : [інтерв'ю з дрогобицьким публіцистом та науковцем, керівником громад. орг. Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову вів П. Мацан // Галицька зоря. – 2013. – 10 груд. (№ 140). – С. 1, 3.

836. «Я не глорифікую «Свободу». Але...» : [інтерв'ю з дрогобицьким публіцистом, керівником громад. орг. Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову вів О. Дорофтей // Вільне слово. – 2013. – № 3. – С. 1, 2.

2014

837. З кого вибирати? : [інтерв'ю щодо проблем парламентських виборів на Дрогобиччині] / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2014. – 17 жовт. – С. 6.

838. «Фатальний імперіалізм Москви» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмовляв В. Турмис // Галицька зоря. – 2014. – 7 берез. (№ 18). – С. 1, 3.

839. «Фатальний імперіалізм Москви» : [інтерв'ю] / О. Баган ; вів розмову Володимир Турмис // Українське слово. – 2014. – 12–18 берез. (№ 11). – С. 1, 4.

2015

840. «Важко сподіватись на позитивні зміни, коли легенько привчають до безпринципності» : [інтерв'ю із дрогобицьким науковцем і публіцистом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова, лауреатом премії ім. С. Бандери за громадянську активність Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Іван Швед // Високий замок. – 2015. – 9–15 лип. (№ 72). – Вкладка Дрогобиччина: с. 3.

841. «Українська церква і пост-синодальне християнство» : [розмова Олега Багана з о. Іваном Гаваньо] / О. Баган, І. Гаваньо ; розмову вів Іван Швед // Вільне слово. – 2015. – 9–15 лип. (№ 27). – С. 3.

842. «Шкода, але партій, які заслуговують на цілковиту підтримку, у нас немає...» : [інтерв'ю з дрогобицьким публіцистом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Олексій Дорофтей // Високий замок. – 2015. – 24 верес. – 30 жовт. (№ 104). – Вкладка Дрогобиччина: с. 3.

843. «Що і як змінює країну?» : [інтерв'ю з Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Іван Швед // Франковий край. – 2015. – 26 черв. (№ 24). – С. 1, 4.

844. «Що і як змінює країну?» : [інтерв'ю з Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову вів І. Швед // Шлях Перемоги. – 2015. – 1 лип. (№ 26). – С. 3.

2016

845. За ідейну силу Галичини : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмовляв Євген Гуцал // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 557–566.

846. «Мова і нація : як здолати колапс?» : [інтерв'ю із публіцистом і політологом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Петро Магур // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 567–574.

847. «Релігія і національна культура» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмовляв Петро Мацан // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 580–586.

848. «Україна має повірити в себе, свою місію і геополітичну покликаність»: [інтерв'ю про міжнародну стратегію України і брексит у Великій Британії] / О. Баган // <https://ukrnationalism.com/interview/> = Націоналістичний портал, 15 липня 2016 р.

849. «Україна має повірити в себе, свою місію й геополітичну покликаність» : [інтерв'ю із дрогобицьким політологом і публіцистом Олегом Баганом, автором книги «Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні, історіософські аспекти»] / О. Баган ; розмовляв Олексій Дорофтей // Високий замок. – 2016. – 14 лип. – Вкладка Дрогобиччина: с. 3.

850. «Фатальний імперіалізм Москви» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмовляв В. Турмис // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 222–228.

851. «Церква і нація» : [інтерв'ю із публіцистом і політологом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляв Петро Мацан // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 575–579.

852. «Чи завершиться національна революція?» : [інтерв'ю з дрогобицьким публіцистом та науковцем, керівником громад. орг. Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ;

розмову вів П. Мацан // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 622–627.

853. «Що і як змінює країну?» : [інтерв'ю з Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову вів І. Швед // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 550–556.

2017

854. «Здолати хаос безідейності!» : [інтерв'ю] / О. Баган // Галицька зоря. – 2017. – 7 лип. (№ 46). – С. 2.

855. Наступає чи відступає націоналізм в Україні : [інтерв'ю сайтові «Правий сектор»] « / О. Баган ; розмовляла Наталя Галушко // <https://pravyysektor.info/> = Правий сектор, 30 жовтня 1917 р.

856. «Польський фактор і українська «п'ята колона» : [інтерв'ю з Олегом Баганом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова] / О. Баган ; розмовляла Марія Бойко // Галицька зоря. – 2017. – 22 берез. (№ 19). – С. 3.

857. «Польський фактор і українська «п'ята колона» : [інтерв'ю з Олегом Баганом, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова] / О. Баган ; розмовляла Марія Бойко // Шлях Перемоги. – 2017. – 1 берез. (№ 9). – С. 4.

858. «Польща – індикатор наших політичних проблем» / О. Баган ; розмовляла Міра Маренич // Франковий край. – 2017. – 31 берез. (№ 13). – С. 5.

859. «Союз Тримор'я» – рятівний для України геополітичний проєкт : це цивілізаційна антитеза до Росії» : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмову записав Олексій Дорофтей // Високий замок. – 2017. – 3 серп. – Вкладка Дрогобиччина: с. 3.

860. «Союз Тримор'я» – рятівний для України геополітичний проєкт : це цивілізаційна антитеза до Росії» : [інтерв'ю із політологом і вченим-літературознавцем, керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмову записав Олексій Дорофтей // Шлях Перемоги. – 2017. – 9 серп. (№ 32). – С. 3.

861. «У фатальному колі нерозуміння націоналізму» : [інтерв'ю з дрогобицьким науковцем, політологом, теоретиком сучасного українського націоналізму, керівником НІЦ ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про те, що вийшов десятий, останній том «Вибраних творів» Дмитра Донцова, а також у львівському видавництві «Піраміда» побачила світ книга Олега Багана «Актуальна націософія: теоре-

тичні, культурологічні, геополітичні, історіософські аспекти»] / О. Баган ; розмовляв Володимир Турмис // Галицька зоря. – 2017. – 25 січ. (№ 4). – С. 3–4.

862. «У фатальному колі нерозуміння націоналізму» : [інтерв'ю з дрогобицьким науковцем, політологом, теоретиком сучасного українського націоналізму, керівником НІЦ ім. Д. Донцова Олегом Баганом, який розповів про те, що вийшов десятий, останній том «Вибраних творів» Дмитра Донцова, а також у львівському видавництві «Піраміда» побачила світ книга Олега Багана «Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні, історіософські аспекти»] / О. Баган ; розмовляв Володимир Турмис // Шлях Перемоги. – 2017. – 25 січ. (№ 4). – С. 3.

2018

863. Націософія Олега Багана : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмову вів Іван Швед // Франковий край. – 2018. – 9 лют. (№ 6). – С. 1; 4 : фото.

864. Націософія Олега Багана : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмову вів Іван Швед // Шлях Перемоги. – 2018. – 28 лют. (№ 9). – С. 3.

865. «Не було ніякого «геноциду» поляків на Волині, тривав 25-річний польсько-український конфлікт» : [інтерв'ю] / О. Баган // Галицька зоря. – 2018. – 19 лип. (№ 29). – С. 5.

866. «Спадок націоналізму» : [інтерв'ю з керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олегом Баганом] / О. Баган ; розмовляла Яна Федюра] // Франковий край. – 2018. – 19 жовт. (№ 42). – С. 4.

867. Чи є національною традицією український фашизм? : [інтерв'ю] / О. Баган; Розмовляв Ю.Грицик // Франковий край. – 2018. – 10 лип. (№ 29). – С. 4.

868. «Чи є національною традицією український фашизм?» : [інтерв'ю] / О. Баган ; вів розмову Іван Швед) // Франковий край. – 2018. – 20 лип. (№ 29). – С. 4.

2019

869. «Венесуельська революція і її сумні відблиски на Україну» : [інтерв'ю] / О. Баган; Розмовляв Ю.Грицик // Франковий край. – 2019. – 22 берез. (№ 12). – С. 4–5.

870. Український націоналізм: «царство небесне» чи «живіший за всіх живих» : [з інтерв'ю Олега Багана інтернет-виданню «Вголос»: повна версія / О. Баган; Розмовляв Р.Гурський // <http://dontsov-nic.com.ua/> = Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова, 18 серпня 2019 р.

871. «Четверта хвиля європейського націоналізму: Каталонія» : [інтерв'ю] / О. Баган // Франковий край. – 2019. – 29 берез. (№ 13). – С. 4–5.

2020

872. «Він був найбільшим галицьким інтелектуалом» : [інтерв'ю про М.Євшана] / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 7 грудня 2020 р.

873. «Західні ліберали постійно демонізують і руйнують всі праві середовища» : експерт відзначився резонансною заявою : [інтерв'ю О. Багана Інформаційній агенції «Вголос»] / О. Баган; Розмовляв Р. Гурський // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 30 червня 2020 р.

874. «Наступ на університети» : [інтерв'ю з приводу проблем вищої освіти в Україні] / О. Баган // Франковий край. – 2020. – 24 лип. (№ 21). – С. 4. – Закінч. Поч.: 10 лип. (№ 20). – С. 4.

875. Чому в Україні не керують українці? : [інтерв'ю] / О. Баган // <http://ukrpohliad.org/blogs/> = Український погляд, 24 листопада 2020 р.

876. Якби не афроамериканський фактор, то США в соціальному плані були б такою собі «великою Швейцарією»: експерт зробив гучну заяву / О. Баган ; розмовляв Р. Гурський // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 24 червня 2020 р.

2021

877. Війна за історію: чому Росія «краде» наше минуле? : [інтерв'ю про історико-ідеологічні суперечки між Україною і Росією] / О. Баган ; розмовляв Р. Гурський // <https://vgolos.ua/news> = Інтернет-видання «Вголос», 6 січня 2021 р.

878. Чи витримає Україна «поміркованого» диктатора? : [інтерв'ю] / О. Баган ; розмовляв Р. Гурський // <https://politics.pika.net.ua/> = Інтернет-видання «Піка», 21 листопада 2021 р.

2022

879. Росія, Білорусь, Угорщина, Придністров'я: чи станемо ми «українським Ізраїлем»? : [інтерв'ю О. Багана про міжнародну політику України і потребу розбудови сильної армії] / О. Баган ; розмовляв Р. Гурський // <https://politics.pika.net.ua/> = Інтернет-видання «Піка», 23 лютого 2022 р.

Розділ ІХ.

ІНТЕРВ'Ю, ОРГАНІЗОВАНІ ОЛЕГОМ БАГАНОМ

1997

880. Із розмов з Ігором Качуровським : [розмова з одним із найвизначніших письменників, перекладачів та літературознавців другої, повоєнної української еміграції І. Качуровським] / Ігор Качуровський ; розмову вів Олег Баган // Шлях Перемоги. – 1997. – 27 берез. (№ 13). – С. 6.

881. Мирослав Маринович : «Я не покладаю надій на Захід» : [інтерв'ю із дрогобичанином, засновником Української асоціації «Міжнародна Амністія», публіцистом, релігіє знавцем, колишнім політв'язнем, співзасновником Української гелсінської групи Мирославом Мариновичем] / М. Маринович ; розмовляв Олег Баган // День. – 1997. – 28 трав. (№ 90). – С. 5.

1999

882. Поміж магістралями й лабіринтами екуменізму : [інтерв'ю із дрогобичанином, директором Інституту Релігії та Суспільства при Львівській Богословській Академії Мирославом Мариновичем] / М. Маринович ; розмову вів Олег Баган // Поступ. – 1999. – 18 верес. (№ 116). – С. 9.

883. Релігія в ідеології : [розмова з перекладачем книги польського дослідника Анджея Валіцького «У полоні консервативної утопії. Структура та видозміни російського православ'я», д. філол. н., завідувачем каф-ри філології Києво-Могилянської академії Володимиром Моренцем] / В. Моренець ; розмову вів Олег Баган // Поступ. – 1999. – 6 листоп. (№ 151). – С. 10.

2000

884. «Церква і суспільство: творення сув'язі» : [інтерв'ю з головним редактором журналу УБНТ «Богословія», викладачем філософії та патристики Дрогобицького Духовно-Катехитичного Інституту й викладача патристики Львівської Богословської Академії о. Іваном Гаваньо] / І. Гаваньо ; розмовляв Олег Баган // Поступ. – 2000. – 15 квіт. (№ 70). – С. 9.

885. Про шляхи зростання церкви : [розмова із ректором Дрогобицького Катехитичного ін-ту о.мгр. Мироном Бендиком, відомим як

одним із провідних інтелектуалів УГКЦ] / М. Бендик ; розмовляв Олег Баган // Поступ. – 2000. – 3 черв. (№ 96). – С. 13.

886. Розрив поколінь. Осмислюючи феномен Галичини : [інтерв'ю із доцентом каф-ри української мови ДДПУ ім. І. Франка Ярославом Радевичем-Винницьким] / Я. Радевич-Винницький ; розмовляв Олег Баган // Поступ. – 2000. – 22 січ. (№ 12). – С. 10.

2007

887. Сергій Квіт : «Українці завжди з трепетом ставились до Могилянки» : інтерв'ю з ректором Національного ун-ту «Києво-Могилянська Академія», д-ром філол. н., проф., критиком, есеїстом Сергієм Квітом / С. Квіт ; розмову вів Олег Баган // Жива вода. – 2007. – № 12. – Груд. – С. 8.

888. Сергій Квіт : «Університетська журналістська освіта в Україні ще не відповідає вимогам ринку» : [інтерв'ю з ректором Національного університету «Києво-Могилянська академія»] / С. Квіт ; розмову вів Олег Баган // День. – 2007. – 7 груд. (№ 214). – С. 6.

2009

889. Ірина Фаріон : «Світова практика визнає верховенство мовних прав нації над мовними правами особи» : [інтерв'ю із відомим мовознавцем і політиком Іриною Фаріон] / І. Фаріон ; розмовляв О. Баган // Жива вода. – 2009. – № 12. – Груд. – С. 4, 10.

890. Ірина Фаріон : «Світова практика визнає верховенство мовних прав нації над мовними правами особи» : [інтерв'ю із відомим мовознавцем і політиком Іриною Фаріон] / І. Фаріон ; розмовляв О. Баган // Українське слово. – 2009. – 9–5 груд. – С. 12, 16.

891. Письменицькі візії : [інтерв'ю з літератором Русланом Щуплакевичем] / Р. Щуплакевич ; розмовляв О. Баган // Галицька зоря. – 2009. – 18 верес. – С. 6.

2010

892. Ірина Фаріон : «Найбільший потенціал кожної мови – її носії» [інтерв'ю із відомим мовознавцем і політиком Іриною Фаріон] / І. Фаріон ; розмовляв О. Баган // Дивослово. – 2010. – № 2. – С. 49–51.

2018

893. «Мислитель проти псевдоцивілізації : Ален Безансон і Росія» : [розмова з публіцистом і перекладачем творів французького історика

і політолога Тарасом Марусиком] / Т. Марусик ; розмову вів Олег Баган // Франковий край. – 2018. – 6 лип. (№ 27). – С. 4.

894. «Томос для України: погляд з боку УГКЦ» : [інтерв'ю з викладачем Дрогобицької Духовної семінарії, богословом, протоієреєм о. Іваном Гаванем] / І. Гаваньо ; розмовляв Олег Баган // Франковий край. – 2018. – 14 верес. (№ 37). – С. 4.

2019

895. «Україна і її “точки опори” в середній Європі: Хорватія»: [інтерв'ю з культурним амбасадором України в Загребі Євгеном Пащенко] / Є. Пащенко ; розмову вів Олег Баган // Українська літературна газета. – 2019. – 10 трав. (№ 9). – С. 8–9.

896. Церковне об'єднання в Україні : візії і перспективи [інтерв'ю з богословом о. Іваном Гаваньо] = <http://dontsov-nic.com.ua/> Науково-ідеологічний центр ім. Д.Донцова, 6 серпня 2019 р.

897. Церковне об'єднання в Україні : візії і перспективи [інтерв'ю з богословом о. Іваном Гаваньо] // Франковий край. – 2019. – 16 серп. (№ 35). – С. 4.

2020

898. Михайло Сидоржевський: «У літературі – засилля халтури, попси, маргіналізація українського контенту» : [інтерв'ю] / Михайло Сидоржевський ; розмову вів Олег Баган // <https://nspu.com.ua> = Національна Спілка письменників України, 14 жовтні 2020 р.

2021

899. О. Іван Гаваньо: Зрозуміти ідею Унії : [інтерв'ю] / Іван Гаваньо: <https://politics.pika.net.ua/> = Інформаційна агенція «Піка», 29 березня 2021 р.

Розділ X.

КРУГЛІ СТОЛИ ЗА УЧАСТІ ОЛЕГА БАГАНА

2008

900. Українське буття крізь призму Дмитра Донцова : [цьогоріч, у серпні, виповнилося 125 років від дня народження Дмитра Донцова (1883–1973) – видатного українського публіциста, ідеолога націоналізму, літературного критика й есеїста, редактора й політичного діяча. Та насамперед, як відзначили гості «Живої Води» з НІЦ ім. Д. Донцова Олег Баган і Петро Іванишин оригінального і надзвичайно цікавого мислителя. Отже, про феномен неординарної постаті в українській історії і культурі і її вплив на сучасність ми розмовляємо з дрогобицькими науковцями, які рік тому організували творчу структуру, щоб плекати ідеї традиціоналізму і націоналізму в сучасності, виходячи з принципів та морального заповіту Дмитра Донцова] / розмовляв о. Михайло Бучинський // Жива вода. – 2008. – № 11. – Листоп. – С. 5, 13.

2009

901. «Ми запалюємо лише фрагментами...» Львівські письменники зустрілися з двома провідними філософами-літературознавцями Петром Іванишиним та Олегом Баганом / О. Головацька // Літературний Львів. – 2009. – № 5. – С. 11.

902. **Феномен** націоналістичної дії : [аналітична заява «круглого столу», в якому взяли участь О. Баган та П. Іванишин] // Галицька зоря. – 2009. – 10 лип. – С. 1.

2010

903. **Презентація** книги Д.Донцова : [про презентацію книги Д. Донцова «Літературна есеїстка» (Дрогобич : ВФ «Відродження», 2010) у Києві] / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2010. – 8 жовт. – С. 7.

2011

904. **Безтрадиційна** свідомість – безнадійне майбутнє : Коментар до круглого столу / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова, О. Баган // Галицька зоря. – 2012. – 21 верес. – С. 5.

905. Презентація нових видань Дмитра Донцова : [видання представили к. філол. н., доц. каф-ри теорії літ. та світ. літ. ДДПУ ім. І. Франка Олег Баган та ред. газ. «Шлях Перемоги» Віктор Рог під час «круглого столу», що відбувся в Ін-ті соціальних наук та самоврядування МАУП] // Шлях Перемоги. – 2011. – 15 черв. (№ 24). – С. 5.

2013

906. Націоналізм – це моральна і духовна сила нації : [у редакції «Галицької зорі» (Дрогобич) відбулася чергова зустріч Аналітичного круглого столу, організованого Науково-ідеологічним центром ім. Д. Донцова і дрогобицькою філією Українського богословського наукового товариства. Тема зустрічі «Ліберальна Європа і європейські націоналізми: антиномія чи дихотомія?»] // Шлях Перемоги. – 2013. – 13 лют. (№ 6). – С. 5.

907. Нація – душа держави : [круглий стіл за участі О. Багана, о. І. Гаваня, П. Іванишина на тему «Ідея національної Церкви»] / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2013. – 4 січ. – С. 7.

908. Про геополітичний вибір України : [26 квітня в редакції «Галицької зорі» відбувся черговий аналітичний круглий стіл на тему «Українська геополітика: джерела і перспективи», який організували Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова і Українське богословське наукове товариство (дрогобицька філія). Акція відбулася за підтримки народного депутата України Романа Ілика] // Галицька зоря. – 2013. – 17 трав. – С. 6.

2014

909. З кого вибирати? : [7 жовт. відбувся аналітичний «круглий стіл» з приводу початку виборів, в якому взяли участь політологи О. Баган і П. Іванишин] // Галицька зоря. – 2014. – 17 жовт. (№ 64). – С. 2, 6.

910. З яким прицілом обирати? : [19 вересня в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Критерії вибору напередодні виборів», у якому взяли участь політолог Олег Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) та богослов прот. Іван Гаваньо (УБНТ, дрогобицька філія)] / І. Кілик // Галицька зоря. – 2014. – 26 верес. (№ 57). – С. 5.

911. З яким прицілом обирати? : [19 вересня в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Критерії вибору напередодні виборів», у якому взяли участь політолог Олег Баган (НІЦ ім. Д. Донцова)

та богослов прот. Іван Гаваньо (УБНТ, дрогобицька філія)] / І. Кілик // Шлях Перемоги. – 2014. – 15 жовт. – (№ 42). – С. 4–5.

912. За ідейно-енергетичне ядро «Майдану» : [7 лютого в редакції «Галицької Зорі» патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 4-а: «Майдан і Закон»), організований НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець Олег Баган і богослов прот. Іван Гаваньо] // Шлях Перемоги. – 2014. – 19 лют. (№ 8). – С. 4.

913. Майбутнє Галичини: між моделями «Баварії» і «Провансу» : виступ Олега Багана (Дрогобич, НІЦ ім. Д. Донцова) на «круглому столі» «Ідентичність Галичини: актуальність для України», проведеному Вищою школою професійної політики (Київ) 14. 08. 2014 у Львові // Галицька зоря. – 2014. – 5 верес. (№ 54). – С. 5.

914. Майбутнє Галичини: між моделями «Баварії» і «Провансу» : виступ Олега Багана (Дрогобич, НІЦ ім. Д. Донцова) на круглому столі «Ідентичність Галичини: актуальність для України», проведеному Вищою школою професійної політики (Київ) 14.08.2014 у Львові // Шлях Перемоги. – 2014. – 3 верес. (№ 36). – С. 5. – (Закінч. Поч. у № 35).

915. Наступ ефективний пропагандою! : [15 січня в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся черговий аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 2-а), організований НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець О. Баган і богослов прот. І. Гаваньо] // Галицька зоря. – 2014. – 21 січ. (№ 5). – С. 3.

916. Наступ ефективний пропагандою! : [15 січня в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся черговий аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина друга), організований НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець О. Баган і богослов прот. І. Гаваньо] // Українське слово. – 2014. – 22–28 січ. (№ 4). – С. 9.

917. Новітнє чорносотенство? : [25 січня в Дрогобичі під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 3-я). Експертами виступили науковці Петро Іванишин та Олег Баган] // Українське слово. – 2014. – 5–11 лют. (№ 6). – С. 7.

918. Створити ідейно-енергетичне ядро Майдану : [7 лют. 2014 р. в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 4-а: «Майдан і Закон»), організований

НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець О. Баган і богослов прот. І. Гаваньо] // Українське слово. – 2014. – 19–25 лют. (№ 8). – С. 6–7.

919. Створити простір для нових ідей! : 2-го квіт. 2014 р. у Дрогобичі відбувся черговий аналітичний «круглий стіл» за участю керівника Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова Олега Багана та протоієрея І. Гаваня присвячений темі «Постмайданівські рефлексії» // Українське слово. – 2014. – 16–22 квіт.(№ 16). – С. 7.

920. Трясовиння контрреволюції : [30-го лип. відбувся «круглий стіл» на тему «Стратегія національної революції», в якому взяли участь політолог О. Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) і богослов І. Гаваньо (УБНТ)] / І. Кілик // Українське слово. – 2014. – 20–26 серп. (№ 34). – С. 4–5.

921. Чи настане «укромайдан»? : про аналітичний круглий стіл «Думки про Майдан» у Дрогобичі за участі І. Гаваньо та О. Багана // Галицька зоря. – 2014. – № 2. – С. 5.

922. Що змінює війна? : [20 серп. 2014 р. в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний круглий стіл на тему «Стан нації і війна», в якому взяли участь політолог Олег Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) і богослов прот. Іван Гаваньо (УБНТ)] / І. Кілик // Галицька зоря. – 2014. – 29 серп. (№ 53). – С. 5.

923. Що змінює війна? : [20 серп. 2014 р. в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний круглий стіл на тему «Стан нації і війна», в якому взяли участь політолог Олег Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) і богослов прот. Іван Гаваньо (УБНТ)] / І. Кілик // Українське слово. – 2014. – 10–16 верес. (№ 37). – С. 10–11.

2015

924. Місія церкви в культурі і політиці. (До 150-річчя Митрополита Андрея Шептицького) : [5-го липня у Науково-ідеологічному центрі ім. Д. Донцова (Дрогобич) до річниці Славетної Постаті провели діалог богослов Іван Гаваньо та публіцист Олег Баган] / записав Іван Марочканич // Франковий край. – 2015. – 14 серп. (№ 31). – С. 4.

925. Що таке «національна революція»? : [23 липня 2015 в редакції Видавничої фірми «Відродження» відбувся круглий стіл на тему «Чи триває в Україні національна революція?», який провели Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова та дрогобицька філія УБНТ. В акції взяли участь публіцист і науковець Олег Баган та богослов Іван Гаваньо, які дали свої відповіді на кілька проблемних питань] / записав Іван Ма-

рочканич // Національна революція. – 2015. – 30 лип. (№ 2). – С. 1–2, 4–5.

926. Українська Церква і пост-синодалне християнство : [15 липня відбулося чергове засідання круглого столу за участю Центру ім. Д. Донцова та Дрогобицької філії УБНТ. Отець Іван Гаваньо відповів на низку запитань Олега Багана про складні процеси в Українській Церкві в контексті тисячоліття від дня смерти київського князя Володимира] / записав Іван Швед // Франковий край. – 2015. – 17 лип. (№ 27). – С. 3.

2016

927. За моральну силу націоналізму : [у редакції «Галицької зорі» (Дрогобич) відбулася чергова зустріч Аналітичного круглого столу, організованого Науково-ідеологічним центром ім. Д. Донцова і дрогобицькою філією Українського богословського наукового товариства. Тема зустрічі «Ліберальна Європа і європейські націоналізми: антиномія чи дихотомія?»] // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 615–621.

928. Наступ ефективний пропагандою! : [15 січня в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся черговий аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 2-а), організований НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець О. Баган і богослов прот. І. Гаваньо] // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 628–632.

929. Новітнє чорносотенство? : [25 січня в Дрогобичі під патронатом народного депутата України Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 3-я). Експертами виступили науковці Петро Іванишин та Олег Баган] // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 633–638.

930. Про геополітичний вибір України : [26 квітня в редакції «Галицької зорі» відбувся черговий аналітичний круглий стіл на тему «Українська геополітика: джерела і перспективи», який організували Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова і Українське богословське наукове товариство (дрогобицька філія). Акція відбулася за підтримки народного депутата України Романа Ілика] // Актуальна націософія:

теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 607–614.

931. Створити ідейно-енергетичне ядро Майдану : [7 лют. 2014 р. в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний «круглий стіл» «Думки про Майдан» (частина 4-а: «Майдан і Закон»), організований НІЦ ім. Д. Донцова і Дрогобицькою філією УБНТ. Експертами виступили науковець О. Баган і богослов прот. І. Гаваньо] // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 639–645.

932. Трясовиння контрреволюції : [30-го лип. відбувся «круглий стіл» на тему «Стратегія національної революції», в якому взяли участь політолог О. Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) і богослов І. Гаваньо (УБНТ)] // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 646–651.

933. Що змінює війна? : [20 серп. 2014 р. в редакції «Галицької Зорі» під патронатом народного депутата України від Дрогобиччини Романа Ілика відбувся аналітичний круглий стіл на тему «Стан нації і війна», в якому взяли участь політолог Олег Баган (НІЦ ім. Д. Донцова) і богослов прот. Іван Гаваньо (УБНТ)] / Іван Кілик // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 652–662.

934. Що таке «національна революція»? : [23 липня 2015 в редакції Видавничої фірми «Відродження» відбувся круглий стіл на тему «Чи триває в Україні національна революція?», який провели Науково-ідеологічний центр ім. Д. Донцова та дрогобицька філія УБНТ. В акції взяли участь публіцист і науковець Олег Баган та богослов Іван Гаваньо, які дали свої відповіді на кілька проблемних питань] / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти : вибрані статті, есеї, виступи / О. Р. Баган. – Львів, 2016. – С. 663–671.

2021

935. О. Іван Гаваньо: «Зрозуміти ідею Унії» : <https://politics.pika.net.ua/> Інформаційна агенція «Піка», 29 березня 2021 р.

Розділ XI.

ВІДГУКИ ПРО ОЛЕГА БАГАНА

1992

936. Червак Б. Несподіваний Франко / Б. Червак // Франкова кри-
ниця. – 1992. – № 11. – С. 3. – Рец. на кн.: Баган О. Іван Франко і теперіш-
нє становище нації : збірник статей. – Дрогобич : Відродження, 1991.

2000

937. Осередок франкознавства у Дрогобичі : [від вересня 1999
року на філологічному факультеті Дрогобицького педуніверситету
була відкрита Лабораторія Франкознавчих студій] // Галицька зоря. –
2000. – 22 січ. – С. 4. – Підп.: Кор. «ГЗ».

*Згадується збірник статей Олега Багана «Іван Франко і теперішнє
становище нації», а також концепція О. Багана «Іван Франко та україн-
ський модернізм».*

2002

938. Зварич В. Націоналізм без купюр. Том перший : [про 1-й том
творів Дмитра Донцова, редактором, упорядником, автором передмови
і коментарів до якого є викладач Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Фран-
ка Олег Баган] / В. Зварич // Україна молода. – 2002. – 27 берез. – С. 4.

939. Успіх «дрогобицького» Донцова : [про 1-й том творів Дмитра
Донцова, редактором, упорядником, автором передмови і коментарів
до якого є викладач Дрогобицького пед. ун-ту ім. І. Франка Олег Ба-
ган] / Кор. газ. // Галицька зоря. – 2002. – 20 верес. – С. 3.

2003

940. Сидоржевський М. Заковані у візантійську дугу. (Політичний
аналіз книги «Українська Понтида» О. Багана, яка вийшла у дрогобиць-
кому видавництві) / М. Сидоржевський // Українське слово. – 2003. –
5–11 черв. – Ч. 23. – С. 4.

941. Швед І. Минулого тижня геополітичним центром Європи ста-
ла Дрогобицька картинна галерея / І. Швед // Галицька зоря. – 2003. –
18 квітня. – С. 4. – Відгук про презентацію брошури О. Багана «Сучасний
геополітично-цивілізаційний пошук України». – Дрогобич: Коло, 2003.

2004

942. Стельмах І. В. Побудова діаграм. 5 клас : [політичний аналіз книги «Українська Понтида» О. Багана, яка вийшла у Дрогобицькому видавництві] / І. В. Стельмах // Математика в школах України. – 2004. – № 11. – Квіт. – С. 21–23.

2005

943. Мних Р. Що таке філологія, або відповідь Олегові Баганові / Р. Мних. – Дрогобич : Коло, 2005. – 44 с.

2007

944. Мацан П. Навчання з класикою / П. Мацан // Галицька зоря. – 2007. – С. 2. – Відгук про кн.: Зеров М. Історія українського письменства ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка. – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2007 – 560 с., яку упорядкував, написав коментарі і післямову О. Баган.

2008

945. Актуалізація націоналізму : про книгу дрогобицького публіциста і науковця, керівника Науково-ідеологічного центру ім. Донцова Олега Багана «Поміж містикою і політикою : Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст.» // Галицька зоря. – 2008. – 20 листоп. – С. 3.

946. Іванишин П. До глибин краси слова / П. Іванишин // Галицька зоря. – 2008. – 29 жовт. (№ 125). – С. 3. – Відгук на кн.: В. Домбровський. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика. (ВФ «Відродження», 2008), упорядником і редактором якої виступив О. Баган.

947. Іванишин П. Слово героя / П. Іванишин // Галицька зоря. – 2008. – 23 січ. (№ 9). – С.1–2. – Відгук про збірку статей З. Коссака «Вічна актуальність націоналізму», упорядковану й видану О. Баганом.

948. Поліщук Я. Класика української критики / Я. Поліщук // Ukrainistica : зб. наук. пр. – Вип. 9. – Кривий Ріг –Краків, 2011. – С. 133–138. – Рец. на кн.: Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. Між ідеєю і формою. Що таке «Молода Муза»? – Дрогобич : ВФ «Відродження», 2009. – 502 с., яку упорядкував, написав передмову і коментарі О. Баган.

949. Ярослав Стецько: постать та ідеї / Кор. газ. // Галицька зоря. – 2008. – 15 берез. – № 31. – С. 2. – Відгук про кн.: О. Баган. Ідея і чин Ярослава Стецька (Київ, 2008. – 164 с.).

2009

950. Гузар З. Палімпсести Наталени Королевої / З. Гузар // ЛітАкцент. – Вип. 1. – Київ, 2009. – С. 253–255. – Рец. на кн.: Наталена Королева. Без коріння. Во дні они. *Quid est Veritas?* : повіть, роман, новели, оповідання / упоряд. і ред. О. Баган. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2007. – 586 с.

951. За правду і силу націоналізму : [відгук про презентацію наук. зб.: Український націоналізм: історія та ідеї / гол. ред. і упоряд О. Баган] / Кор. газ. // Галицька зоря. – 2009. – 12 жовт. (№ 113). – С. 3.

2010

952. Береза В. Повертається спадщина Донцова : [у конференц-залі столичного Центру національного відродження Науково ідеологічний центр ім. Д. Донцова провів презентацію чергового видання з серії «Вісниківська бібліотека», фундаментальний том літературознавчих праць Дмитра Донцова «Літературна есеїстика» (Дрогобич: ВФ «Відродження», 2010. – 688 с.) із ґрунтовною передмовою д. філол. н. Сергія Квіта та післямовою й коментарями Олега Багана] / Василь Береза // Шлях Перемоги. – 2010. – 6 жовт. (№ 40). – С. 7.

953. Дроздовський Д. Туга за героїчним. (Дмитро Донцов: людина європейського духу й української думки) : [цього року побачив світ другий том із заявленої серії – «Дмитро Донцов. Літературна есеїстика», який з'явився через вісім років після виходу першого. Відповідальний редактор і упорядник тому – літературознавець Олег Баган, а літературний редактор – відомий мовознавець Ярослав Радевич-Винницький] / Д. Дроздовський // День. – 2010. – 15–16 жовт. (№ 187–188). – С. 8.

954. Пастух Б. Непокора мислення / Б. Пастух // <https://bandera.lviv.ua/неpokopa-myslennja/> = Інтернет-сайт «Бандера: бібліотека націоналіста від 11 листопада, 2010 р. – Рец. на кн.: Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2010. – 688 с., яку упорядкував, прокоментував і написав післямову до книги О. Баган.

955. Пастух Б. Непокора мислення / Богдан Пастух // Дивослово. – 2012. - №1. – С.61 – 63. – Рец. на кн.: Донцов Д. Літературна есеїстика. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2009. – 688 с. (Упорядник, відповідальний редактор, автор післямови О.Баган).

2012

956. Дрогобичанин отримав премію імені С. Бандери : Олег Баган // Галицька зоря. – 2012. – 13 лип. (№ 77–78). – С. 1.

957. «Енциклопедія націоналізму». (Редактор книги, упорядник, автор передмови і коментарів Олег Баган) // Шлях Перемоги. – 2012. – 18 січ. (№ 3). – С. 6.

2013

958. Іванишин П. Натхнений вічним. Штрихи до ювілейної сільветки Олега Багана / П. Іванишин // Галицька зоря. – 2013. – 8 лют. (№ 15–16). – С. 3.

959. Іванишин П. Натхнений вічним. Штрихи до ювілейної сільветки Олега Багана / П. Іванишин // Українське слово. – 2013. – 13–19 лют. (№ 7). – С. 11.

960. Іванишин П. Натхнений вічним. Штрихи до ювілейної сільветки Олега Багана / П. Іванишин // Шлях Перемоги. – 2013. – 20 лют. (№ 7). – С. 5.

2014

961. Пізнати Росію : про книгу Юрія Липи «Розподіл Росії», де автор передмови є Олег Баган // Галицька зоря. – 2014. – 7 листоп. (№ 67). – С. 1.

2015

962. Олег Баган – «Заслужений працівник освіти України» // Високий замок. – 2015. – 1–7 жовт. (№ 107). – Вкладка Дрогобиччина: с. 3.

963. Ляхович І. Заслуженим працівником освіти Олега Багана титулували за творчу активність / Іванна Ляхович // Франковий край. – 2015. – 2 жовт. (№ 38). – С. 7.

964. Набитович І. Ідейний заповіт Франка : вийшла книга Олега Багана «Іван Франко: інтерпретації» / Ігор Набитович // Галицька зоря. – 2015. – 5 черв. (№ 38). – С. 7.

965. Набитович І. Ідейний заповіт Франка : вийшла книга Олега Багана «Іван Франко: інтерпретації» / Ігор Набитович // Шлях перемоги. – 2015. – 24 черв. (№ 25). – С. 5.

2016

966. Набитович І. Націотворення в Україні : між спокусами лібералізму і пастками малоросійства : Баган Олег / Ігор Набитович // Галицька зоря. – 2016. – 24 черв. (№ 38). – С. 1–2.

967. Найповніше видання творів ідеолога українського націоналізму : 6 жовтня у Львові в Національному ун-ті «Львівська Політехніка» в рамках проекту Ірини Фаріон «Від книги до книги» відбулася презентація «Вибраних творів у 10-ти томах» Дмитра Донцова за участі

Олега Багана і Ярослава Радевича-Винницького // Франковий край. – 2016. – 14 жовт. (№ 41). – С. 4.

2017

968. Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова. Олег Баган : «Здолати хаос безідейності!» : 29-го червня 2017 р. у Львів. обл. б-ці відбулася презентація кн. О. Багана “Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти» / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Галицька зоря. – 2017. – 7 лип. (№ 46). – С. 2.

969. Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова. Олег Баган : «Здолати хаос безідейності!» : 29-го червня 2017 р. у Львів. обл. б-ці відбулася презентація кн. О. Багана “Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні та історіософські аспекти» / Прес-служба НІЦ ім. Д. Донцова // Шлях Перемоги. – 2017. – 12 лип. (№ 28). – С. 4.

2018

970. Музичко О. Вічно актуальний націоналізм : До видання книжки О. Багана «Актуальна націософія: теоретичні, культурологічні, геополітичні, історіософські аспекти» / Олександр Музичко // Шлях Перемоги. – 2018. – 25 квіт. (№ 17–18). – С. 6.

971. Фаріон І. Зустріч із керівником Науково-ідеологічного центру ім. Д. Донцова, літературознавцем і політологом Олегом Баганом та мовознавцем Ярославом Радевичем-Винницьким / І. Фаріон // Від книги до мети : Авторський проект Ірини Фаріон. – Вип. 5–6. – Львів, 2018. – С. 27–30.

2020

972. Костів М. До видання спадщини Миколи Євшана долучився Олег Баган / Микола Костів // Франковий край. – 2020. – 4 груд. (№ 31). – С. 8.

2021

973. Харчук Р. Кілька слів для зачину : замість передмови про Олега Багана / Роксана Харчук // Баган О. Р. Художнє слово і національна ідентичність : статті про методикау навч. літератури в школі / О. Р. Баган ; ДДПУ ім. І. Франка, каф. укр. літ. та теорії літ. – Дрогобич, 2021. – С. 5–6.

974. Вегеш М. Незамінні галицькі уроки історії : [переднє слово] / Микола Вегеш // Баган О. Феномен Галичини в історіософських, культурологічних, політологічних тлумаченнях. – Тернопіль, 2023. – С. 4–16.

Наукові матеріали

**ІСТОРИКО-ІДЕОЛОГІЧНІ
СТУДІЇ**

*Микола Вегеш,
доктор історичних наук, професор
кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-1848-8839>*

В ОБОРОНІ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (УКРАЇНЦІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ І КАРПАТО- УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА В 1938–1939 рр.)

Виникненню Карпато-Української держави у 1938–1939 рр. передувала тривала та плідна діяльність українських патріотичних сил у різних сферах суспільного життя Закарпаття. Нетривале у часі існування спочатку автономного («Підкарпатська Русь»), а згодом незалежного державного утворення («Карпатська Україна») на теренах Закарпаття збіглося в часі із політичною кризою в Центральній Європі, кризою, гострота і масштаби якої дадуть старт Другій світовій війні. Становище Карпатської України в цей період необхідно вивчати як мінімум у двох площинах: з одного боку, як суб'єкт політичних процесів, а з іншого, як один з важливих етапів боротьби українського народу за свою незалежність, враховуючи той факт, що в даному контексті мова йде про окрему частину українських земель. Політика влади Чехословаччини щодо Закарпаття та українського питання характеризувалася більшою поміркованістю та демократичністю, ніж трактування української ідеї в інших європейських країнах, перш за все в Угорщині та Польщі. Ця обставина, безперечно, сприяла втіленню чіткого проукраїнського курсу (хоча й з орієнтацією на заступництво Німеччини), який був обраний президентом Карпатської України Августином Волошином, а місцевий уряд користувався активною всебічною підтримкою з боку українців Східної Галичини. В межах цієї підтримки відбувалися масові нелегальні переходи польсько-чехословацького кордону, проводилися численні протестні акції у містах Східної Галичини, а самі галичани активно вливалися до складу Організації Народної Оборони «Карпатська Січ». Такий високий рівень солідарності галичан із закарпатськими українцями в процесі національно-визвольної боротьби свідчив про їх щире бажання допомогти. З іншого боку, слід також наголосити, що ці процеси негативно впливали на міжнародне становище Чехословаччини, посилюючи напруження у чехословацько-угорських та чехословацько-польських міждержавних відносинах. Польський уряд неодноразово зверталася до влади Чехословаччини з нотами протесту, вимагаючи термінової видачі своїх громадян, багато з яких входили до військового штабу Карпатської Січі. Негативну роль відіграли також антипольські дії окремих радикально налаштованих галицьких і закарпатських націоналістів, особливо напади на польське консульство в Сваляві. У свою чергу, важливе значення відіграв той факт,

що Карпатську Україну в її боротьбі підтримав Галицький митрополит Андрей Шептицький. У березні 1939 р. українці Галичини, які перебували в Закарпатті, активно долучилися до посилення обороноздатності Карпатської України.

Ключові слова: Карпатська Україна, Августин Волошин, Організація Народної Оборони «Карпатська Січ», Польща, державотворчі процеси, автономні уряди, антиукраїнська пропаганда, ОУН, польські терористи, судові процеси.

Утворення Карпато-Української держави у 1938–1939 рр. стало результатом багаторічної діяльності українських патріотичних сил у всіх сферах суспільного життя Закарпаття. Короткочасне існування автономного, а згодом незалежного Закарпаття з почерговими назвами «Підкарпатська Русь» і «Карпатська Україна» збіглося із гострою політичною кризою в Центральній Європі, яка стала детонатором Другої світової війни. Становище Карпатської України наприкінці 30-х років необхідно розцінювати в щонайменше двох площинах: як суб'єкт політичних процесів і як один з етапів боротьби українського народу за незалежність, ураховуючи той факт, що йдеться про окрему частину українських земель. Ставлення Чехословаччини до Закарпаття й української проблеми загалом суттєво відрізнялося від політики щодо української ідеї інших країн Європи, перш за все Угорщини та Польщі. Цей факт, безперечно, сприяв у проведенні президентом Карпатської України Августиним Волошином чіткого українського курсу, хоча й з орієнтацією на заступництво Німеччини, а місцевий уряд одержував всебічну підтримку з боку українців Східної Галичини. Ця підтримка вилилася в масовість нелегальних переходів польсько-чехословацького кордону, проведення цілої низки протестних акцій у містах Східної Галичини, вливання галичан до складу Організації Народної Оборони «Карпатська Січ». Така солідарність галичан з національно-визвольною боротьбою закарпатських українців свідчила про їх щире бажання допомогти, але, разом з тим, вона ускладнювала міжнародне становище Чехословаччини, загострюючи чехословацько-угорські та чехословацько-польські міждержавні відносини. Польська влада неодноразово зверталася до Праги з нотами протесту, вимагаючи негайної видачі своїх громадян, багато з яких входили до військового штабу Карпатської Січі. Негативну роль відіграли також антипольські дії окремих, радикально налаштованих галицьких і закарпатських націоналістів, зокрема напади на польське консульство в Сваляві. Немаловажну роль відіграв і той факт, що Карпатську Україну підтримав Галицький митрополит Андрей Шептицький. Українці Галичини, які перебували в Закарпатті, взяли активну участь в обороні Карпатської України у березні 1939 р.

Хоча історії Карпатської України 1938–1939 рр. присвячена велика кількість наукових монографій і статей, проблематика громадсько-політичних взаємин між політичними силами Східної Галичини і Закарпаття загалом та нелегальних переходів польсько-чехословацького кордону напередодні Другої світової війни ще потребує більш ґрунтовного дослідження. Великий фактичний матеріал міститься в працях активних учасників і очевидців подій кінця 30-х років В. Гренджі-Донського [19], М. Вінча [17], С. Єфреміва [21], П. Стерча [26], В. Шандора [29]. Про ставлення ОУН до подій у Карпатській Україні писав П. Мірчук [22]. Нові архівні документи з вітчизняних і зарубіжних архівів увів до наукового обігу О. Пагіря [23; 24], що дало йому можливість скрупульозно проаналізувати виникнення і діяльність Карпатської Січі та її штабу, до якого входили досвідчені військові фахівці з Галичини. Реакцію Польщі на розгортання подій у Карпатській Україні висвітлив у своїх працях С. Віднянський [13; 16]. М. Вегеш і Н. Греченюк дослідили окремі аспекти громадсько-політичних і культурних стосунків українців Східної Галичини і Закарпаття наприкінці 30-х років [11; 12; 14]. Проблему нелегальних переходів кордону в ракурсі державотворчих процесів у Карпатській Україні дослідили М. Вегеш і М. Токар [15]. Українські дослідники В. Федина [27; 28] і В. Пирович [25] опублікували ґрунтовні дослідження про роль полковника М. Колодзінського і З. Коссака в обороні Карпатської України. Особливої уваги заслуговує фундаментальне дослідження відомого польського історика Д. Домбровського «Польща і Закарпаття. 1938–1939» [20], у якому чітко доведено, що угорські та польські спецслужби і військові штаби координували свої дії, направляючи на терени Чехословаччини і Карпатської України диверсантів й шпигунів. Фактично, Польща та Угорщина, не одержавши спочатку дозволу Гітлера на окупацію всього Закарпаття, розпочали справжню «гібридну війну», яка в березні 1939 р. переросла у відкриту агресію гортистської Угорщини на Карпатську Україну. Досліджувану нами проблему висвітлював через призму прикордонних конфліктів у Центрально-Східній Європі наприкінці 30-х рр. І. Гоменюк [18]. Карпатську Україну у геополітичних планах європейських держав, зокрема Польщі, досліджувала Н. Василина [10].

Метою цієї наукової розвідки є комплексне висвітлення нелегальних переходів польсько-чехословацького кордону українцями Східної Галичини у 1938-1939 рр. Зроблена спроба на основі численних архівних та опублікованих документів проаналізувати реакцію польського керівництва на державотворчі процеси, які мали місце в Карпатській Україні напередодні Другої світової війни.

У Східній Галичині з великим захопленням сприйняли звістку про те, що Закарпаття стало автономним. Що стосується перших відгуків українських політичних організацій Галичини з приводу автономістичних домагань закарпатців, то вони почали з'являтися від середини вересня 1938 р. Причина їх полягала в активних діях Української Центральної Народної Ради в питанні надання автономії Підкарпаттю, зокрема направлення до Праги 8 вересня 1938 р. делегації на чолі з А. Волошином і постійно зростаюча міжнародна напруга навколо Чехословаччини з приводу судето-німецького питання.

16 вересня 1938 р. Провід Українських Націоналістів, який мав широку нелегальну мережу в Галичині, розповсюдив заклик: «Українське Закарпаття захищає в тій хвилині ідею незалежної Української Закарпатської держави, яка з хвилиною вибуху повстання на всіх українських землях проти всіх окупантів України стихійно об'єднується в єдину державу всіх українців» [3, 1938, 2 жовтня; 24 вересня]. Своє ставлення до закарпатських подій виразило УНДО 20 вересня 1938 р. [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 493. Арк. 198]. 25 вересня 1938 р. у приміщенні українського товариства «Сокіл» у Львові відбулося зібрання, ініційоване лідером Фронту Національної Єдності Д. Паліївим з приводу закарпатських подій. Після засідання відбулася демонстрація під гаслами «Хай живе Україна», «Ганьба чехам, ляхам і мадярам», «Хай живе Закарпатська Україна». На вулиці Галицькій демонстрантів зупинила поліція [3, 1938, 27 вересня]. Днем раніше у Львові відбулася маніфестація українських студентів у підтримку Закарпаття [3, 1938, 15 жовтня]. 30 жовтня 1938 р. місцевими оунівцями в м. Буськ була організована маніфестація, ініціаторами якої виступили Д. Куп'як та Г. Пришляк. Отже, уже на початковому етапі спостерігаємо дві тенденції у ставленні галичан до автономних домагань на Закарпатті. З одного боку поміркована, репрезентована легальними політичними українськими організаціями, перш за все УНДО, які підтримували гасла автономії в межах федеративної Чехословаччини. З іншого – радикальна течія, представники якої (ОУН) вважали, що на порядок денний необхідно ставити питання про повну незалежність Закарпаття і розглядати це як крок до соборної української держави.

Відразу після Мюнхенської конференції спостерігається зближення Польщі з Угорщиною у закарпатському питанні. Саме в цей час представник угорського міністерства закордонних справ І. Чакі вів переговори з польським міністром закордонних справ Ю. Беком у справі польсько-угорської співпраці. Польське радіо і преса розгорнули відверту антиукраїнську пропаганду, а польський уряд вирішив таємно

підтримувати терористичну війну на Закарпатті [3, 1938, 16 жовтня]. Усе це змусило ЦК УНДО зробити 8 жовтня 1938 р. заяву на ім'я польського прем'єр-міністра Ф. Славой-Складовського і міністра закордонних справ Ю. Бека.

Вісті про надання Підкарпатській Русі автономії швидко дійшли до Галичини. У краї прокотилася хвиля мітингів і демонстрацій. Ініціатором переважної більшості їх була ОУН. Особливо активно діяв Р. Шухевич, який у жовтні 1938 р. прибув до Львова [3, 1938, 16 жовтня]. З його ініціативи було організовано 20-тисячний похід, що пройшов під лозунгами «Хай живе Україна», «Геть з мадярами». Польська преса змушена була визнати, що він був «добре організований» [2, Ф. 205. Оп. 1, Спр. 494. Арк. 52]. Ця демонстрація, з одного боку, була свідченням солідарності з національно-визвольною боротьбою українців Закарпаття, але, з іншого, вона ускладнювала міжнародне становище Карпатської України. Польський уряд постійно висував претензії чехословацькому урядові.

11 жовтня 1938 р. відбувся святковий молебень у греко-католицькому соборі м. Ярослава, присвячений наданню автономії Закарпаття. 14 жовтня у Перемишлі мало місце святкове зібрання у церкві отців Василіян, ініціаторами якого виступили члени УНДО, після чого відбулася демонстрація під гаслами «Хай живе Україна», «Геть з поляками, геть з мадярами». Маніфестантів зупинив посилений відділ поліції. Своє привітання і найкращі побажання висловив також Галицький Митрополит Андрей Шептицький [3, 1938, 11 жовтня; 8; 26, с. 101]. Ще 11 жовтня львівська газета «Діло» повідомляла, що «на плечі провідників українського Підкарпаття історія поклала величезне завдання і ми щиро бажаємо, щоб вони його з честю і успіхом виконали – зберегти українське Підкарпаття за його уродженцями» [3, 1938, 11 жовтня]. 13 жовтня до редакції газети «Нова свобода» була надіслана телеграма такого змісту: «Українській Народній Раді й першому урядові Підкарпатської Русі пересилають щире побажання повного успіху в боротьбі з мадярською загрозою. Телеграму підписали лідери кількох легально існуючих політичних організацій Галичини Паліїв, Рудницька, Старосольський, Стахів» [1, Ф. 3. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 3].

Протягом усього короткочасного існування Карпатської України закарпатці постійно відчували моральну підтримку, як з боку різноманітних організацій Галичини, так і окремих її громадян. Члени львівської політичної колегії 19 листопада 1938 р., обговорюючи питання допомоги Карпатській Україні, прийшли до висновку, що «Га-

личина могла б вислати срокових кооператорів, учителів, інженерів і шоферів» [1, Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 15-16]. О. Думін писав у листі до А. Волошина: «1) яких фахівців було би потрібно Карпатській Україні? 2) в якій кількості з повищеназваних фахів? 3) якими дорогами вони мали б пробиратись на Карпатську Україну? Прямо через гори, чи через Німеччину, Словаччину, Чехію?» [1, Арк. 17].

У лютому 1939 р. УЦНР опублікувала в «Новій свободі» звернення «До всіх українців на рідних землях і в розсіяних суцях», у якому констатовалося: «1. Просимо усіх українців, де б вони не жили, щоб кожний зложив на діло розбудови Карпатської України всенародний національний даток. 2. Беручи на увагу великі і пильні наші потреби, просимо, щоб цей даток, по змозі, був рівний 1/2% річного заробітку кожного, та був виплачений негайно по цім проголошенні. 3. Звертаємося із закликом до всіх головніших товариств українських у кожній державі та до всіх чільних діячів взяти на себе організацію всенародного національного датку на місцях, відповідно до місцевих обставин і можливостей» [7, 1939, 15 лютого]. Окремою заявою приєднав свій голос до прохання УЦНР і автономний уряд Карпатської України.

Підтримка уряду А. Волошина була виявлена в сотнях листів, авторами яких були галичани. Вони писали про свою готовність усіма силами і набутим досвідом допомагати розбудові молодій автономній країні. Галичанин Орест Зозуля просив зарахувати його до головної фінансової дирекції в Хусті [1, Ф. 3. Оп. 3. Спр. 173. Арк. 19]. Прохання прислужитися Карпатській Україні висловили галичани Іван Голик, Антон Мисишин, Теодор Федусь, Тома Дацьків, Іван Михайлюк. Колишній воїн УГА Омелян Лисняк, що проживав у Пряшеві, писав: «Я, нижчепідписаний ... осмілюсь предложити свої услуги, щоб ще послужити своєму народові» [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1]. Багато воїнів УГА після поразки визвольних змагань були змушені емігрувати за кордон і наприкінці 30-х років проживали в Чехословаччині, Німеччині, Англії, США. Іван Вовк писав із Франції, що готовий допомогти Карпатській Україні як інженер за фахом. Він мав досвід роботи «на залізниці, або на електровнях, чи споріднених галузях» [1, Ф. 1148. Оп. 1. Спр. 293. Арк. 1]. Іван Цимбал з Підгайців пропонував свої послуги як колишній «член військової поліції в Тернополі» і який «відзначався, як дуже цільний стрілець» [1, Ф. 17. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 6].

Чимало галичан опинилося на окупованій угорцями території після рішень Віденського арбітражу. Вони просили допомогти їм добратися до Хуста. Необхідно відзначити, що багатьом у цьому допоміг га-

лицький письменник В. Бірчак. Зокрема, він посприяв поверненню до Карпатської України Івану Ференцу – колишньому стрільцеві УГА, що свого часу брав участь в боях за Київ [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 343. Арк. 1]. Сотні галичан прибули на Закарпаття в 20-30-х роках. Вони теж, в основному, активно включалися в розбудову автономного Закарпаття на різних ділянках господарського життя. Окремим із них були довірені керівні посади в крайових округах. Головою Української Національної Ради у Воловому був галичанин Й. Дудикевич, а його земляк С. Фігура очолював місцеву команду Січі. Про галицького письменника Костя Вагилевича, що проживав у Рахові, В. Лацанич писав: «...знає місцеві обставини і є дуже бажаним...» [1, Ф. 3. Оп. 3. Спр. 92. Арк. 42].

У березні 1939 р., тобто напередодні відкриття Союму Карпатської України, Олена Кисілевська з Коломиї писала А. Волошину: «Дозвольте Вам, яко батькові народу, зложити щиросердечні привітання з приводу відкриття першого карпато-українського Союму та з нагоди цієї світлої для всіх українців на світі радісної хвилі висловити свої побажання ще більших успіхів, ще більшої перемоги» [1, Ф. 3. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 2]. Галичани, що входили до складу організації «Молода Україна», 5 березня 1939 р. писали з Парижа: «Щастя Вам, Боже, Камелярі Закарпаття! Починаєте працю в велику днину Шевченківських роковин. Дух нашого Пророка благословить Вас на будову «вольної, нової сім'ї», а кожне серце українське ділить з Вами щастя і радість незабутнього 9 березня 1939 року. Хай живе Україна!» [3, 1938, 30 листопада].

Уже наприкінці 1938 р. почалися масові переходи польсько-чеського кордону. «З Галичини стихійно переходять молоді люди, переважно селянські хлопці», – написав у своєму щоденнику В. Гренджа-Донський [19, с. 318]. Прикордонна січова сторожа постійно повідомляла карпатський уряд: «Втікачі українські з Польщі затримані в Сабінові. Просять дістатись до Ужгорода» [1, Ф. 3. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 3]. Цей процес посилювався після оголошення наказу про створення Карпатської Січі. Львівський часопис «На переломі» доводив, що «в самій Січі є багато українських емігрантів з-поза Карпатської України» [5, 1939, ч. 6].

На питання коли вперше відбувся такий перехід польсько-чеського кордону однозначно відповісти важко. Аналізуючи матеріали закарпатської і галицької преси, окремі архівні документи, можна припустити, що початок нелегальних переходів кордону не варто пов'язувати із призначенням прем'єром автономного уряду А. Волошина. Вони почалися значно раніше. Це підтверджується спогадами І. Стебельського,

М. Бажанського, В. Онуфрика та деяких інших галичан [12, с. 327]. 23 жовтня 1938 р. львівська газета «Неділя» повідомляла, що «за кілька днів почалися спроби переходу кордону до Підкарпатської Русі. В районі Лавочного затримано В. Марчука, Л. Петрова, В. Лесіва, Д. Тепу» [6, 1938, 23 жовтня]. А вже 31 жовтня до окружних прокурорів від прокурора Апеляційного Суду у Львові Й. Хіровського надійшов лист-пересторога, що «в останніх часах частими є випадки затримки польських українців з приводу пересічення нелегального переходу кордону Польщі в напрямку Чехословаччини, а конкретніше на терени Русі Закарпатської» [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 1075. Арк. 8]. Далі йшли рекомендації, що робити у таких випадках. Малоймовірна поява такого документа свідчить про те, що вже 1 листопада 1938 р. прокурор Апеляційного Суду звітував у відділ прокурорського нагляду Міністерства Справедливості у Варшаві про розсилання листів-рекомендацій [2, Спр. 879. Арк. 97]. Того ж дня до окружних прокурорів зі Львова було надіслано доповнення до листа від 31 жовтня [2, Спр. 1075, Арк. 11]. З окружних судів у Львів почали надходити звіти про нелегальні переходи кордону. В одному з них (лист прокурора окружного суду в Бережанах від 30 листопада 1938 р.) знаходимо дату одного з перших зафіксованих переходів польсько-чеського кордону: «20 жовтня вони (група українців із трьох чоловік) перейшли кордон біля с. Розанка Стрийського повіту» [10, Спр. 1095. Арк. 6].

Розглядаючи проблему переходів кордону, тісно підходимо до питання співвідношення їх стихійності й організованості. Легальні політичні організації не могли прикласти до такої акції, тому йдеться лише про ОУН як організатора. Для польських політичних і судово-поліцейських органів відповідь була однозначною: «Дані поліції і прикордонної служби дають підставу робити висновок, що посилення порушень кордону в описаних випадках стоїть у зв'язку з ворожою для Польщі акцією українських організацій, які виступають в останній час під впливом міжнародних подій більш сміло й інтенсивно проти інтересів Польщі і акцією нелегального переходу української молоді до Закарпатської Русі керує ОУН (З листа прокурора Апеляційного Суду у Львові від 31 жовтня 1938 р.)» [10, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 1075. Арк. 8]. Однак тут необхідно відзначити, що це твердження було явним перебільшенням. Деякі очевидці та учасники подій стверджували, що станом на листопад 1938 р. такого рішення ОУН ще не існувало [12, с. 328]. На нашу думку, головна причина нелегальних переходів кордону полягала в бажанні галицьких українців спричинитися до будівництва незалежної Карпатської України. Саме цього вони найбільше прагнули

в Східній Галичині. Отже, елемент стихійності значно переважав над організаційним і дисциплінованим переходом польсько-чехословацького кордону.

Чехословацький уряд вороже ставився до нелегальних переходів кордону. Існують сотні свідчень очевидців, коли прикордонники заарештовували перебіжчиків і через деякий час, або відразу, повертали назад. Немаловажне значення мав і той факт, що кордон переходило чимало польських шпигунів та терористів, які вільно володіли українською мовою. Про затримання подібної групи терористів писав у своїх спогадах М. Бажанський [12, с. 329]. Великий матеріал про руйнівні дії польських терористів міститься в щоденнику В. Гренджі-Донського [19].

Багатьох із перебіжчиків кордону вдалося затримати польським прикордонникам і вони негайно опинилися перед судом. 25 квітня 1939 р. польський суд у Самборі засудив Іванну Грициляк, селянку з села Барича, Перемишлянського повіту на термін позбавлення волі до одного року. Польським властям було достатньо всього одного листа цієї дівчини, який вона написала своєму нареченому [3, 1939, 4 травня]. Часто галицька молодь переходила кордон групами і не завжди успішно. Протягом трьох тижнів у Бережанах проходив судовий процес над 28-ма українцями Бобреччини і Ходорівщини, 16 з яких було засуджено на строки від 2 до 8 років ув'язнення [3, 1939, 11 червня]. Необхідно додати, що особливо небезпечно було переходити кордон членам ОУН. У цьому випадку термін покарання значно збільшувався. У Галичині створювалися цілі групи членів ОУН, перед якими ставилося завдання вербувати добровольців і допомогти їм у переході через Карпати. Саме з цього приводу Станіславівський суд засудив В. Мельничука і П. Ксендзюка [3, 27 червня]. У такому ж злочині були звинувачені Ю. Соловчук, Ю. Одоній, Д. Микетчук, С. і П. Вередюки [3, 15 лютого]. Польський «окружний суд у Стрию розглядав справу Маркіяна Кравчука, Льва Сорочана, Петра Глушка, Володимира Парія, Івана Дізенка, Якова Максимця, усіх із Перегінська, округ Долина, та Василя Славинського з Підністрия» [3, 15 лютого]. Вони були засуджені на один рік тюремного ув'язнення. «Нова свобода» повідомляла, що «... в Самборі судять три дівчини: Марію Менцинську, Марію Нижник і Теофілю Яворську. Їм закидають приналежність до ОУН» [7, 1939, 7 березня]. «Суд у Станіславові, – говорить у іншому повідомленні, – засудив за нелегальний перехід в Карпатську Україну 14-літнього гімназійного учня П. Совія, 18-літнього... Д. Демчишина на 6 місяців в'язниці, студента Володимира

Кордубу і Петра Кулика на 10 місяців в'язниці та М. Калитика з Коломиї на 6 місяців в'язниці» [7, 25 лютого]. Натрапляємо повідомлення про вирок для членів ОУН Володимира Біланюка, Михайла Клебуса, Юрка Венгера, Степана Зельського [7, 1939, 14 вересня]. Писала «Нова свобода» про судовий процес над 35 членами ОУН [7, 1938, 11 жовтня].

Існували численні випадки, коли крім одержаних «своїх» років чи місяців позбавлення волі, перебіжчики кордону позбавлялися ще і громадянських прав. Так, зокрема, стрийський суд розглянув праву Р. Кундрата, С. Завадки, В. Порики, Д. Головчана, Ф. Кіпаша, М. Спалина, Ю. Меленя, Д. Ковалева і І. Кіщука. Всі вони одержали від пів до двох років ув'язнення і позбавлялися громадянських прав від 3 до 5 років [4, 1939, Ч. 2]. 4 квітня 1939 р. у Львові були засуджені Й. Кабаровський, Є. Литинський, Л. Клиш відповідно на рік, півроку і півтора року ув'язнення за переховування і допомогу під час переходу польсько-чеського кордону українців 25 жовтня 1939 р. [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 1089. Арк. 17-19].

Для того, щоб уникнути нових судових процесів, уряд А. Волошина ще в листопаді 1938 р. видав відозву «Проти нерозважної еміграції», яку опублікували відразу всі українські газети. Однак нелегальні переходи кордону не припинялися. Одна за одною з'являлися інші перестороги. Подібну заяву під назвою «Остерігаємо перед легкодушною еміграцією» розповсюдила Українська Пресова Служба в Берліні: «В останній час повторюються випадки, що наші люди переходять кордони не маючи на це конечні документи. Вони скоріше чи пізніше попадають в руки чужинецької поліції і поносять всі наслідки свого нерозважливого поступку» [7, 1938, 11 грудня]. Про такі випадки писав В. Гренджа-Донський [19, с. 80]. Серед польських звітів до прокурора Апеляційного Суду у Львові читаємо, що «вони (троє галичан, які нелегально перейшли польсько-чеський кордон – Авт.) пішли до Прислопа, де здалися чеським пограничникам, які відправили їх у жандармерію у Торуні, далі в Волове, а далі в Хуст у відділ військової розвідки. Там їх допитували, що їм відомо про організацію польської армії, чи є військо на кордоні, чи не проводиться мобілізація, чи рахують вони себе поляками або українцями. Їх було закрито до в'язниці, де були ще польські українці. Разом п'ятнадцять чоловік. 12 листопада всіх під ескортом направлено до Волового, а 13 листопада їх автом відвезено до кордону і передано польським пограничникам в Мішкові. Звідки їх було направлено в окружну прокуратуру в Стрию» [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 1095. Арк. 6].

Яку позицію зайняв ПУН по відношенню до масових нелегальних переходів польсько-чеського кордону? Якщо спочатку ПУН закликав до них, то через деякий час, а особливо після опублікування перестороги в українських газетах, він змінив свою позицію. А. Мельник дійшов висновку, що в Карпатській Україні вистачає різноманітних фахівців, а постійні переходи кордону тільки загрожують новими дипломатичними конфліктами [22]. Окремими членами ОУН, їх радикальним настроєм був незадоволений уряд Карпатської України. А. Волошин просив «не утруднювати йому і так важкого положення у відношенню до Праги, надсилати культурних діячів і всяких фахівців, а не крикунів-революціонерів, що вже почали діяти на нерви місцевим українським провідникам» [29, с. 49].

Багатьох галицьких українців затримували ще польські прикордонники. Отже, серед тих галичан, яким не вдалася спроба переходу кордону і вони потрапили до рук польської прокуратури, було дві категорії: затримані польськими прикордонниками і передані полякам чеською жандармерією. Існувала навіть окрема інструкція для окружного прокурора як вестися з арештантами: «Вимагається наскільки можливо швидко вирішення таких справ. Конкретно потрібно в'ясянити такі питання:

- 1) з якою ціллю затриманий намагався перейти кордон?;
- 2) якими шляхами добирався і чи був озброєний?;
- 3) чи отримував якусь поміч в дорозі і від кого?;
- 4) в якому місці мав перейти кордон і в кого мав зголоситись на тому боці?;
- 5) чи затриманого хтось агітував на нелегальну еміграцію.

Окремо потрібно довідатися чи затриманий належав до ОУН. Про такі справи потрібно докладати прокурору Апеляційного Суду» [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 1095. Арк. 6]. У листі прокурора Апеляційного Суду до окружних прокуратур від 1 листопада 1938 р. читаємо про вимогу «досконалого розслідування, аналізу всіх паперів, знайдених у затриманого, персонального розгляду справ. Не потрібно їх трактувати шаблонно» [2, Арк.11]. Окрема увага приділялася агітаторам: «Особи, які займаються агітацією за нелегальний перехід кордону, затримуються на підставі участі в акції, організованій ОУН і притягаються до кримінальної відповідальності» [2, Арк. 8].

Після створення Карпатської Січі багато галицьких перебіжчиків влилося в її ряди. Польська влада швидко відреагувала на це. В інструкції прокурора Апеляційного Суду читаємо: «На основі донесень, які я отримав від окружних прокуратур, можна сказати, що зросли випад-

ки, в яких особи, затримані при спробі нелегального переходу кордону на терени Закарпатської Русі, що намагалися перейти кордон з ціллю вступу до «українського легіону», створеного на Закарпатській Русі... «Український легіон» потрібно віднести до воєнізованих організацій... Тому затриманих потрібно судити за законом про загальний військовий обов'язок як польських громадян, які без згоди польського уряду вступають до військових організацій» [2, Арк. 13].

Польські власті неодноразово зверталися до чехословацького уряду з нотами протесту, у яких вимагали вплинути на уряд Карпатської України, який, на їх думку, сприяв поширенню антипольської пропаганди. Хустська влада здебільшого це заперечувала. Однак такі факти мали місце і вони ускладнювали і без того нелегке становище молодій автономній країні. У нотах протесту польського посла перебіжчики польсько-чеського кордону фігурували як «українські терористи». 29 листопада 1938 р. до Праги надійшла нота протесту польського уряду, у якій вимагалось негайно повернути назад Костянтина Мельника, полковника Андрія Мельника, Михайла Бажазаславського, Євгена Кульчицького, Володимира Забавського і Степана Росоху. Названі особи, більшість з яких знайшла притулок у Карпатській Україні, розшукувалися польським урядом за участь у терористичному акті проти польського міністра внутрішніх справ Б. Перацького [1, Ф. 4с/18. Оп. 1. Спр. 51. Арк. 1]. Польський посол скаржився, що «між Польщею і ЧСР не можуть бути добрі взаємовідносини, коли Підкарпатська влада дає дозвіл побуту» названим особам. 24 листопада 1938 р. міністр внутрішніх справ Карпатської України Ю. Ревай і директор поліції Ю. Білей вимагали від окружних урядів, «що кожний з наведених має бути забезпечений поліційним доглядом...», і що «згаданих треба уважати інтернованими» [1, Арк. 52].

14 грудня 1938 р. А. Волошин у телефонограмі до Президії ради міністрів у Празі повідомляв, що «протест польського посла ґрунтується на неправильних інформаціях» [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 1]. А. Волошин переконував Прагу, що «ніяка протипольська пропаганда на території Підкарпатської Русі не ведеться, а протипольські настрої є викликувані виключно тим, що з Польщі переходять терористи, заосмотрені польською військовою зброєю та припасами. Само собою, що годі очікувати від населення, щоби за нищення свого маєтку та життя відчувало вдячність та приязнь до сусідньої Польщі» [1, Арк. 2]. Така відповідь А. Волошина не задовольнила польського посла, який 28 грудня 1938 р. направив другу ноту протесту [1, Спр. 12. Арк. 11].

У черговій ноті протесту польський уряд вимагав видати назад С. Юськіва, Т. Капустянського, А. Мельника і Г. Стефаніва. А. Волошин відповідав: «Д-ра Семена Юськіва в нас зовсім нема, а є то адвокат в Рахові і належить до тамошнього коша, як звичайний рядовик. Жодну функцію не виконує. Теофіла Капустянського і Андрія Мельника в нас нема і зовсім таких не знаємо. Гната Стефанова в нас нема. В Рахові просив о прийнятті до Січі, однак не був прийнятий, тому що не є нашим горожанином» [1, Спр. 66. Арк. 3]. Насправді Семен Юськів знаходився на території Закарпаття. Адвокат за фахом, він був одним із ініціаторів просвітянського руху в Рахові. Відзначався радикальними поглядами. Уважав себе послідовним націоналістом.

31 грудня 1938 р. А. Волошин наказав директору поліції Ю. Білею подати «до 24 годин писемний звіт, чи перебувають особи: Базанський Михайло, Хмельовський Александр, Демчук Дмитро, Фодчук Богдан, Равіч Дмитро, Вреціона Євген в Хусті згідно на Підкарпатській Русі. Коли би перебували, відставте їх за границю, а о тім голосіть президію правительства» [1, Арк. 3]. Директор поліції Ю. Білей 2 січня 1939 р. повідомив А. Волошина, що «Михайло Бажанський, Александр Хмельовський, Дмитро Демчук, Богдан Фодчук, Дмитро Равіч і Євген Вреціона не є зголошені у тутешнього уряду. Досі не вдалося вислідити ані, де перебувають, ані за їх діяльність» [1, Спр. 9. Арк. 2]. Директор поліції Карпатської України не міг не знати, що Є. Вреціона, більш відомий у Закарпатті як «інженер Волянський», входив до складу Генерального штабу Карпатської Січі. Його підпис знаходився на більшості свідоцтв, які видавалися січовикам, що пройшли відповідні курси військового навчання. Це стосується також М. Бажанського і О. Хмельовського.

Практично в кожному із щоденних звітів коменданта Львівського воєводства читаємо повідомлення про нелегальні переходи на терени Карпатської України [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 498. Арк. 8]. Аналіз документів дає підстави робити висновок, що найбільш частими такі переходи були в січні – на початку лютого 1939 р. Звичайно, не кожна спроба перейти кордон була успішною, але, незважаючи на те, що польська прикордонна служба вже була готова до подібного перебігу подій, багато українців з Галичини все ж потрапило за Карпати. Польська поліція намагалася встановити імена українців, які вже встигли таємно перебратися в Карпатську Україну. Серед звітів львівського коменданта знаходимо інформацію польського агента, що «члени ОУН Л. Кознарський, В. Стахів, Є. Стахів знаходяться в Русі Закарпатській і є членами Січі» [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 9. Арк. 57]. Що

стосується Є. Стахіва, то він був комендантом Карпатської Січі в Королеві.

Щоб запобігти переходам кордону, у Галичині проводилися обшуки у громадян, які підозрювалися в агітації і допомозі перебіжчикам. Частіше вони приносили негативні результати, але все одно до підозрілих застосовували попередній арешт. Так, у с. Великий Виллок, що у повіті Сянок, з приводу підозри у допомозі втікачам було проведено лише 15 січня 1939 р. обшук в чотирьох українців. Обшук мав негативний результат. Затриманих направлено в розпорядження прокурора в Сянок [1, Арк. 160]. Такі акції проводились до середини березня 1939 р. У с. Нижня Тарнава 8 березня було затримано П. Мочка і Л. Клима, які займалися вербуванням молоді до Карпатської Січі. Пізніше затримали ще 15 чоловік, у яких вилучили 2 карабіни [1, Спр. 449. Арк. 35].

Продовжувалися випадки передачі українців полякам чеськими жандармами. В одному з документів зафіксовано: «29 грудня в Сяноку стало відомо, що українських втікачів на кордоні чехи відправляють до Межилаборця, де ті платять штраф, або відбувають арешт 1-2 дні, а потім їх направляють на польський кордон» [1, Спр. 498. Арк. 8]. Правда, серед чехів були й такі, які співчували українцям. У вищезазваному документі говориться, що один із жандармів радив їм, щоб у іншому випадку вони «голосилися в П. Лопати або В. Сушка, які живуть у Калінові (Словаччина – Авт.), і які направляють їх на терени Підкарпатської Русі» [1, Арк. 5].

У Польщі була введена жорстока цензура на переписку з Карпатською Україною. За листами нерідко всановлювали місцезнаходження і діяльність того чи іншого втікача до Закарпаття. Переглядалися всі листи, які направляли галичанам у Карпатську Україну, при цьому в тексті викреслювалися фрази, які мали найменш політичний підтекст. Так, 5 січня 1939 р. товариство «Просвіта» із с. Саяч Вишній Дрогобицького повіту вислало привітальну телеграму на ім'я А. Волошина, у якій бажали йому «веселих свят і успіхів в праці над будівництвом української держави». Дрогобицький віце-губернатор зконфіскував частину тексту від слів «і успіхів...» [1, Арк. 20]. А деяка кореспонденція взагалі затримувалася. Така доля спіткала лист С. Онидчака з Рудків, направлений до редакції «Нової свободи» [1, Арк. 72].

Але галицькі українці все ж уважно стежили за подіями на теренах Карпатської України. Насамперед, завдяки галицькій періодиці, інколи – завдяки листівкам і листам, які надходили звідти. Існували факти, коли втікачі до Карпатської України на кілька днів поверталися

додому. У повідомленні Львівського воєводського коменданта від 11 січня 1939 р. читаємо: «31 грудня 1938 р. С. Пінчак, що виїхав на Закарпаття, був 2 дні у родичів в с. Должичі, пов. Санок, а потім повернувся в Яворник. Так само Д. Карлицький і С. Карлицький були кілька днів у с. Прилуки» [1, Арк. 38]. Ще одним джерелом інформації про події в Карпатській Україні для галицьких українців стали окремі невеликі за обсягом видання, присвячені історії і культурі Закарпаття, які почали масово з'являтися у Львові наприкінці 1938 – на початку 1939 рр.

Проте, безперечно, найбільше занепокоєння у польської влади викликали безперервні нелегальні переходи польсько-чеського кордону. Сьогодні важко встановити точну цифру перебіжчиків. Аналіз документів Апеляційного Суду лише одного Львівського воєводства показує, що в грудні 1938 р. польськими поліційними органами було встановлено імена 35-ти галичан, які втекли до Карпатської України, у січні 1939 р. – понад 80 [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 498. Арк. 12-110]. А були ще випадки нелегальних переходів, які не фіксувалися. Остання спроба переходу кордону у звітах коменданта львівського воєводства датується 10 березня 1939 р. [1, Ф. 3. Оп. 1. Спр. 499. Арк. 50].

Цікаво, що судові процеси над перебіжчиками польсько-чеського кордону не припинялися після трагедії Карпатської України. Відлунням карпатоукраїнських подій стали нові арешти і судові процеси, які відбулися в Галичині. Наприкінці березня 1939 р. були арешти серед тих небагатьох січовиків, які після трагедії Карпатської України повернулися до Польщі. Так, 25 березня у с. Соколики повіту Турка, було затримано трьох українців, які свого часу нелегально перейшли польсько-чеський кордон [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 499. Арк. 128]. Судовим процесам передувало довготривале розслідування. Затриманим А. Хоміюсяку, Б. Прокопу і М. Левицькому вирок було оголошено лише 28 квітня 1939 р. [2, Спр. 1095. Арк. 2, 6]. У фондах ЦДІА у Львові зберігаються листи прокурора окружного суду в Бережанах до прокурора Апеляційного Суду у Львові про хід слідства, зміст допитів і сам вирок. Щодо арештантів застосовувалися три види покарання: ув'язнення, втрата громадянських прав, поліційний нагляд [2, Арк. 8]. Ув'язнювали зазвичай на термін від півроку до восьми. Серед вироків трапляються такі: агітація за перехід кордону, надання допомоги при переході кордону, спроби переходу кордону, нелегальне перебування на території Карпатської України [2, Арк. 2]. У списку засуджених з 1 квітня по 30 червня 1939 р. за приналежність до ОУН, складеному в прокуратурі Апеляційного Суду у Львові, знаходимо імена 24 українців, вирок яких пов'язані з нелегальними переходами польсько-че-

ського кордону. [2, Арк. 2-21]. Даючи оцінку Карпатській Січі, П. Стерчо відзначив, що в її розбудові «наші брати з Галичини, Буковини, Волині, Холмщини й Лемківщини, зокрема члени ОУН, були важливим фактором» [26, с. 98].

Уже після поразки Карпатської України 16 березня 1939 р. угорські частини вийшли на польський кордон в районі Бескида, а 19 березня відбулося братання угорських і польських військових сил біля Сянок і Ворохти [3, 1939, 17 березня]. Угорські літаки під час агресії розкидували біля польського кордону «привітальні листівки», які закінчувалися словами: «Завжди хай живе Польща і Угорщина» [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 499. Арк. 99]. Українські політичні партії, які мали своїх представників у польському сенаті, намагалися подати свій голос у захист Карпатської України. 17 березня 1939 р. сенатор Творднян (УНДО) від імені УПР спробував зробити заяву щодо подій у Карпатській Україні, але «промовцеві відібрали голос» [3, 1939, 19 березня]. Після падіння Карпатської України по всій Галичині проходили жалобні богослужіння. 18 березня у Соборі Святого Юра у Львові відбувся молебень за загиблими січовиками, на якому були присутні близько 400 чоловік. Після закінчення відбувся мітинг під гаслами «Геть з мадярами», «Геть з поляками». Демонстрантів розігнала поліція [2, Ф. 205. Оп. 1. Спр. 499. Арк. 89]. Про ці заходи повідомляв у своєму звіті окружний прокурор Станіслава від 18 квітня 1939 р. [2, Спр. 879. Арк. 177]. 25 березня львівські газети опублікували спільну заяву провідних легальних українських партій Галичини під назвою «Українці», у якій засудили окупацію Карпатської України Угорщиною [3, 1939, 25 березня].

Отже, українці Східної Галичини з великим ентузіазмом зустріли звістку про надання Закарпаттю автономних прав, а згодом проголошення незалежної Карпато-Української держави. Їх підтримка національно-визвольних змагань закарпатських українців вилилась у численні демонстрації та акції протесту проти експансіоністських планів Польщі й Угорщини створити спільний кордон. Галичани розуміли, що спільний кордон можливий тільки в результаті ліквідації Карпатської України. Неодноразово звучали вимоги українських депутатів у польському Сеймі щодо надання Галичині аналогічної автономії. Демонстрації, які відбулися у Львові, Буську та інших містах Галичини, були ініційовані як ОУН, так і легальними партіями Галичини, зокрема УНДО. Підтримала Карпатську Україну Греко-католицька церква Галичини в особі митрополита Андрея Шептицького. Галичани значною мірою спричинилися до організації різноманітної фінансової та моральної підтримки, забезпечення Карпатської України потрібними

фахівцями. Починаючи з жовтня 1938 р. почалися масові нелегальні переходи польсько-чеського кордону юнаками і дівчатами Галичини в Карпатську Україну. Здебільшого вони носили стихійний характер. ОУН та її Провід займали нечітку позицію щодо необхідності переходу кордону. Переходячи кордон, галицькі українці піддавалися великій небезпеці. Їх могли затримати польські прикордонники, або повернути назад чехословацькі. У будь-якому випадку галицька молодь опинялася перед польським судом. Архівні документи свідчать, що польський уряд уважно стежив за перебігом подій, був у курсі справ, нерідко звертаючись до уряду Чехословаччини з нотами протесту. У переважній більшості випадків українська влада заявляла, що польські ноти не відповідають дійсності й не мають під собою ніякого ґрунту. Влада Чехословаччини неоднозначно відносилася до перебіжчиків кордону. Мали місце як прихильне ставлення, так і видача галичан полякам. Переважна більшість галицьких українців активно включилися в розбудову Карпатської України, вступали до лав Карпатської Січі. Нелегальні переходи кордону тривали аж до початку березня 1939 р., а судові процеси в Польщі над перебіжчиками мали місце протягом квітня-червня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Архіви

1. Державний архів Закарпатської області. Ф. 3. Президія уряду Карпатської України. Ф. 4с/18. Міністерство внутрішніх справ Карпатської України. Ф. 17. Президія Міністерства внутрішніх справ Карпатської України. Ф. 1148. Центральна рада в Хусті.
2. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 205. Прокурор Апеляційного суду у Львові.

Періодика

3. Діло (Львів). 1938.
4. Жіноча доля (Львів). 1939.
5. На переломі (Львів). 1939.
6. Неділя (Львів). 1939.
7. Нова свобода (Хуст). 1938-1939.

Опубліковані документи

8. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали. 1899–1944. Гол. ред. А. Кравчук. Т. II. Церква і суспільне питання. Кн. 2. Пастирське вчення та діяльність. Львів: Видавництво отців василіян «Місіонер», 1999. 1096 с.
9. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади / Відп. ред. Я. Лялька. Книга 1. Львів: «Просвіта», 1993. 800 с.

Література

10. Васирина Н. Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій. Ужгород: Карпати, 2008. 224 с.
11. Вегеш М. Угорський і польський терор у Карпатській Україні. Карпатська Україна – незалежна держава. *Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України*. Ужгород, 2019. С. 186–210.
12. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. 432 с.
13. Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939). Київ – Ужгород, 1998. 257 с.
14. Вегеш М., Греченюк Н. (2003). Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918–1950 рр. XX ст. Ужгород, 2003. 195 с.
15. Вегеш М., Токар М. Вершина духу. До 80-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Карпати, 2018. 324 с.
16. Віднянський С. Карпатська Україна як етап українського державотворення. *Український історичний журнал*. 2019. № 2. С. 67–93.
17. Вінч М. Одноденна держава: свідчення англійського очевидця про події Карпатської України. Київ: Темпора, 2012. 328 с.
18. Гоменюк І. Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації, Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. 352 с.
19. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України: Щоденник. Мої спогади. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. 516 с.
20. Домбровський Д. Польща і Закарпаття. 1938–1939. Київ: Темпора, 2012. 392 с.
21. Єфремів С. Бої на Карпатській Україні, 14–15 березня 1939 року. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2019. 96 с.
22. Мірчук П. Карпатська Україна (витяг з Нарису історії ОУН, 1920-1939 роки). Київ, 2009. 87 с.
23. Пагіря О. Події 13–14 березня 1939 р. в Хусті: путч, повстання чи збройний конфлікт. *Карпатська Україна – незалежна держава. Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю проголошення незалежності Карпатської України*. Ужгород, 2019. С. 21–37.
24. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України: науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2010. 152 с.
25. Пирович В. Діяльність Зенона Коссака-Тарнавського в Карпатській Україні. *Carpatica – Карпатика*. 2001. Випуск 7. С. 242–251.
26. Стерчо П. Карпато-Українська держава: З історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках. Торонто: Наукове товариство ім. Тараса Шевченка, 1965. 288 с.
27. Федина В. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар – борець за незалежність Карпатської України. *Науковий збірник Товариства Просвіта в Ужгороді*. Випуск IV (XVIII). Ужгород, 2000. С. 93–96.
28. Федина В. Михайло Колодзінський-Гузар і Карпатська Україна. *Carpatica – Карпатика*. 2001. Випуск. 7. С. 223–241.
29. Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна. 1938–1939. Ужгород: МПП «Гражда» – Карпатський Союз, Інк., Нью-Йорк, Н.Й., 1996. 388 с.

Mykola Vehesh,

doctor of historical sciences, professor

Department of Political Science and Public Administration

«Uzhgorod National University»

<https://orcid.org/0000-0002-1848-8839>

**IN DEFENSE OF CARPATHIAN UKRAINE
(UKRAINIANS OF EASTERN GALICIA AND CARPATO-UKRAINIAN STATE
IN 1938–1939)**

The formation of the Carpatho-Ukrainian state in 1938–1939 was the result of a many years activity of the Ukrainian patriotic forces in all spheres of social life in Transcarpathia. The short-lived existence of an autonomous and subsequently independent Transcarpathian region with the alternate names “Subcarpathian Rus” and “Carpathian Ukraine” coincided with the intense political crisis in Central Europe that became the detonator of World War II. The situation of the Carpathian Ukraine in the late 1930s should be considered in at least two areas: as a subject of political processes and as one of the stages of the Ukrainian people’s struggle for independence, especially taking into account the fact that here we talk only about a separate part of the Ukrainian lands. Czechoslovakia’s attitude to Transcarpathia and to the Ukrainian problem in general differed significantly from the policy, concerned with the Ukrainian idea, in other European countries, first of all in Hungary and Poland. This fact undoubtedly contributed to a clear Ukrainian course by the President of Carpathian Ukraine Augustine Voloshyn, albeit with a focus on German patronage, and the local government received comprehensive support from Ukrainians in Eastern Galicia. This support resulted in a mass of illegal crossings of the Polish-Czechoslovak border, holding a number of protest actions in the cities of Eastern Galicia, the infusion of the inhabitants of Galicia into the National Defense Organization “Carpathian Sich”. Such solidarity of the inhabitants of Galicia with the national liberation struggle of the Transcarpathian Ukrainians testified to their sincere desire to help, but at the same time it complicated the international position of Czechoslovakia, exacerbating Czechoslovak-Hungarian and Czechoslovak-Polish interstate relations. Polish authorities have repeatedly appealed to Prague for protests, demanding the immediate extradition of their citizens, many of whom were part of the “Carpathian Sich” military headquarters. The anti-Polish actions of individual radical-minded Galicians and Transcarpathian nationalists, including the attacks on the Polish consulate in Svalyava, also played a negative role. An important role was played by the fact that the Carpathian Ukraine was supported by Halych Metropolitan Archbishop Andrey Sheptytsky. Ukrainians of Galicia, who were in Transcarpathia, took an active part in the defense of Carpathian Ukraine in March 1939.

Key words: Carpathian Ukraine, Augustine Voloshyn, National Defense Organization “Carpathian Sich”, Poland, state-building processes, autonomous governments, anti-Ukrainian propaganda, OUN, Polish terrorists, lawsuits.

Василь Ільницький,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана
Франка, кафедра історії України, історичний факультет,
вул. Івана Франка, 24, 82100, Дрогобич, Україна;
e-mail: vilnickiy@gmail.com
ORCID: orcid.org/0000-0002-4969-052X
ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>
ScopusID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Микола Посівнич,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, відділ
новітньої історії, вул. Козельницька 4, 79026, м. Львів, Україна
e-mail: posiv@yahoo.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5555-0753>

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВАСИЛЯ РЕГЕЯ (1915–1996)

У статті на основі невідомих документів і матеріалів, мемуарів та наукової літератури цілісно реконструйовано біографію Василя Івановича Регея (1915–1996). Запропоновано увесь життєвий шлях Василя Івановича Регея можна поділити на декілька етапів: 1) 1915–1939 рр. – дитячі та юнацькі роки, навчання у семилітній школі, німецькій гімназії (м. Станиславів), Варшавському університеті імені Йосифа Пілсудського; 2) 1939–1944 рр. – участь в українському визвольному русі – заступник повітового провідника Сяноцького повіту (із одночасним обслуговуванням міста), учасник Південної похідної групи ОУН, провідник Дніпропетровського обласного проводу ОУН, водночас вчителювання; 3) 1944–1946 рр. – служба у радянській армії; 4) 1946–1951 рр. – науково-педагогічна праця у Дрогобицькому вчительському інституті; 5) 1951–1957 рр. – арешт, слідство, відбування покарання у виправно-трудовах таборах; 6) 1957–1978 рр. – робота на лісопилному заводі с. Віхорівка; 7) 1978–1996 рр. – пенсія, повернення на Франківщину, активна участь у громадсько-політичному житті.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, науковості, системності. У роботі використано біографічний та просопографічний підходи. Окрім цього автори застосували загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний, документальної евристики) методи.

Ключові слова: Василь Регей, ОУН, Дрогобицький учительський інститут, репресивно-каральна система.

Комплексні дослідження постаті Василя Івановича Регея в історіографії відсутні. Хоча епізодичні згадки про нього містяться у спогадах його побратимів, працях сучасних істориків та краєзнавців. Уперше про В. Регея написав Зиновій Матла у праці “Південна Похідна Група” [11]. При цьому, ігноруючи правила конспірації, вважаючи його загиблим, називає ім’я та прізвище, показує як особу, яка у період німецької окупації перебувала у складі похідних груп у Дніпропетровську. З. Матла пише, що він був двічі заарештований гестапо, і, якщо першого разу зумів вирватися із їхніх рук, то в результаті другого арешту загинув у німецькому концтаборі [11, с. 23]. Відзначимо, що подання справжніх біографічних відомостей не було поширеною практикою, але З. Матла у цьому випадку чомусь порушив цю норму та вказав справжнє прізвище і функціональні обов’язки В. Регея. Особливості формування націоналістичних осередків у Дніпропетровську описав В. Косик [8]. Окреме дослідження цей автор присвятив розкриттю проблеми боротьби ОУН на Сході України [7]. В історичному нарисі про Єзупіль, авторства Ігоря Дейчаківського, окремий розділ присвячений біографічному огляду про В. Регея та його участі у похідних групах [5]. Проблему формування націоналістичних осередків та участь у цьому процесі В. Регея описали Дмитро Куделя та Павло Хобот [6; 9; 10]. Характеристику діяльності націоналістичних осередків на Дніпропетровщині та згадку про В. Регея містить праця Н. Ніколаєвої [12, с. 21]. Безумовно, необхідно відзначити й підготовлені власні спогади, які він вперше опублікував у журналі “Визвольний шлях” [14]. Розширений їхній варіант було видано окремою книгою у 1998 р. уже після смерті автора [15]. Однак окрема наукова біографія В. Регея відсутня. Заповнити цю лакуну і має на меті ця публікація.

У цьому нарисі про життєвий шлях В. Регея використовуємо його спогади, архівно-кримінальну справу, витяги зі справ осіб, які були заарештовані та мали контакти із ним, особові справи працівників Дрогобицького учительського інституту (Василя та Марії Регеїв).

Василь Іванович Регей народився 4 липня 1915 р. у с. Мечищів Бережанського району Тернопільської області у сім’ї залізничного робітника [1, арк. 3]. В анкеті заарештованого Василя Івановича Регея зазначалося, що його батько – Іван Васильович Регей (1873 р.н., смт. Єзупіль Тисменицького району Івано-Франківської області), мати – Анна Пилипівна Малицька (1883 р.н., с. Мечище Бережанського району Тернопільської області). До речі, це була друга дружина Івана Васильовича, оскільки перша померла від важкої хвороби (тривале та коштовне лікування не допомогло) [15, с. 7]. Брати – Роман (1903 р. н.), Богдан,

Корнило, сестри Амалія, Анелія, Ольга, Стефанія. Дружина – Марія Степанівна Регей (дів. Кобзан) (1917 р. н., с. Довге Тисменицького району Івано-Франківської області), дочки Марта (1940 р. н., м. Сянок, Польща), Божена (1943 р. н., с. Маріямпіль Галицького району Івано-Франківської області). Згодом на засланні народився син Роман (1959 р. н., смт. Віхорівка Братського району Іркутської області, РФ) [2, арк. 9зв.]. До речі, в листопаді 1940 р. у м. Сянок старшу дочку Марту охрестила Ярослава Бандера та інший чільний діяч ОУН.

Батько В. Регея брав участь у Першій світовій війні на італійському фронті [15, с. 7]. Після повернення у 1918 р. із фронту Іван Регей разом із сім'єю переїхав (після його мобілізації до війська, дружину Анну із п'ятьма дітьми (двоє своїх, троє – від першої жінки) евакуювали до Чехії зі станції Потутори біля Бережан як жінку австрійського залізничного службовця, з метою убезпечити від небезпеки воєнних дій) до Єзуполя. Однак у 1918 р. І. Регей вийшов на пенсію та переїхав у село Побережжя Тисменецького району Івано-Франківської області (Єзупіль був сильно зруйнований). У своїх спогадах В. Регей згадує про дуже бідне дитинство, життя впроголодь [15, с. 8]. До речі, В. Регей у своїй кримінальній справі говорить про те, що його батько і матір, виселені у 1940 р. органами радянської влади до віддалених районів СРСР, повернулися лише після завершення Другої світової війни [2, арк. 23].

Діти виховувалися в патріотичній атмосфері. Батько брав активну участь у суспільно-політичному житті громади. На формування характеру Василя суттєвий вплив мало спілкування із адвокатом Осипом Когутом, який на початку 1920-х років проживав у Єзуполі [5, с. 144]. Своє навчання В. Регей розпочав у Єзупільській початковій школі. Любив уроки природи, малювання і дуже ненавидів уроки історії Польщі [15, с. 10].

У 1929 р. після закінчення семилітньої школи у м. Станіслав (до речі, вперше завершив її у 1928 р., але через матеріальну скруту вирішив повторно пройти курс, який закінчив на “відмінно” [15, с. 12]) у зв'язку зі складним матеріальним становищем В. Регей зі згоди батька (євангеліста), змушений був прийняти євангельську віру і погодитися із пропозицією пастиря Теодора Ярчука (засновник Української лютеранської церкви, місіонер і реформатор Української євангельської церкви аугсбурзького сповідання, лютеранський пастор громади у Станіславові) і Демчишина (перебував у Німеччині) піти вчитися у лютеранську німецьку гімназію у Станіславові (із німецькою мовою викладання), у якій навчалися діти німців-колоністів. Після завершення навчання в гімназії її випускникам передбачалася можливість по-

ступати у духовну академію (розглядав можливість після її закінчення поїхати в Швейцарію або Німеччину [15, с. 12]).

У 1935 р. (хоча у архівно-кримінальній справі пишеться про 1933 р. закінчення гімназії, але цей рік, очевидно, вказаний помилково, бо швидше ніж 1935 р. він її закінчити не міг) після закінчення гімназії від навчання у духовній академії В. Регей був відсторонений через незнання політичної діяльності єпископа Цеклера (німець) та пропозицію про відокремлення української євангелістської церкви від лютеранської, німецької [2, арк. 31]. Після закінчення гімназії записався на навчання на кооперативні курси – “вчився експортувати до Англії яйця” [15, с. 18]. До вступу у Варшавський університет В. Регей уже перебував під впливом українських націоналістів: студента Познанського університету, учасника похідної групи ОУН (після повернення став бургомістром с. Жовтень, засуджений 1948 р. радянською адміністрацією) Володимира Губерната [2, арк. 31], Онуфрія Овчара, які йому постачали націоналістичну літературу (газету “Сурма”, “Літературно-науковий вісник” тощо) [2, арк. 32].

У 1935 р. В. Регей поступив на навчання у Варшавський університет імені Йосифа Пілсудського разом із своїм другом по шкільній лаві, сином петлюрівського офіцера Володимиром Яровенком за протекцією якого він користувався безкоштовним гуртожитком, відведеним для дітей колишніх військовиків (однак цей гуртожиток перебував щоденно під контролем польської поліції, що змусило В. Регея перейти в інше приміщення). Через деякий час від студента цього університету, односельчанина Івана Сеньківа, довідався про існування у Варшаві двох організацій націоналістичного спрямування, які об’єднували українську молодь – “Українська студентська громада” та корпорація “Запорожжя” (діяла при товаристві “Прометей”, яке очолював Роман Смаль-Стоцький, об’єднувала українських студентів, в основному дітей емігрантів – колишніх петлюрівців). Обидві ці організації були легальні та використовувалися українськими націоналістами для роботи зі студентами, їхнього виховання. В одну із них (“Українська студентська громада”) за пропозицією студентки Варшавського університету імені Йосифа Пілсудського Оксани Степури у 1935 р. вступив і В. Регей. “Українська студентська громада” (провідник Олег Штуль) об’єднувала студентів і займалася їхнім патріотичним вихованням. Так, В. Регей із іншими студентами неодноразово відвідував збори, на яких читалися лекції антирадянського націоналістичного змісту. Ця організація була благодійною установою для студентів-українців і прикриттям

їхньої націоналістичної діяльності. До її керівного складу входили студенти Варшавського університету імені Йосифа Пілсудського Борис Вітушинський, Любомир Ортинський і Любомир Пеленський [2, арк. 32]. Саме вони залучили В. Регея в націоналістичний гурток, а згодом – у дійсні члени ОУН. Так, у 1938 р., Любомир Пеленський запропонував В. Регею вступити в ОУН, яка підпільно існувала при університеті. Після отримання згоди Л. Пеленський присвоїв йому псевдо “Кіт”. Входячи до складу п’ятірки ОУН, В. Регей (разом із Любомиром Пеленським, його дружиною Оксаною Степурою (загинула у 1941 р. на Волині) та студентом Миколою Пинилом (пізніше – окружний провідник Станіславщини, в 1945 р. вбитий) займалися вивчення націоналістичної літератури, топографії, конспірації, вибухових речовин, володіння пістолетом і ручною гранатою, стрільби, а також основних праць Д. Донцова, “Декалогу” ОУН. В. Регею як активному учаснику громади видавали талони на обід та грошові допомоги. У 1939 р. він очолив громаду, був її представником на таємному конгресі націоналістичних студентських організацій Польщі, який відбувся навесні 1939 р. у м. Львів [2, арк. 33, 92-93].

У 1939 р. В. Регей закінчив гуманістичний відділ (секцію німецької мови) (у довідці-характеристиці – філологічний факультет [1, арк. 7]) Варшавського університету імені Йосифа Пілсудського (1935–1939) і одержав звання “1 ступінь магістра німецької філології” [1, арк. 3].

Після закінчення Варшавського університету імені Йосифа Пілсудського в липні 1939 р. В. Регей поїхав відвідати своїх рідних, які проживали у с. Жовтень Станіславської області. Відтак планував виїхати на роботу до Варшави. 1 вересня 1939 р. розпочалася Друга світова війна, у зв’язку із цим він залишився проживати у рідних. До речі, після того як у с. Жовтень прийшла радянська адміністрація, у селі почала організовуватися міліція, до якої В. Регей хотів поступити (на початковому етапі оунівці вливалися до різних радянських структур. Наприклад, лише в Станіславській області силовики через деякий час викрили 156 оунівців у структурах влади. Члена Львівської екзекутиви ОУН О. Луцького було обрано до Народних зборів Західної України, а потім він працював в одному з райвиконкомів Станіславської області. Більше того, оунівці настільки заповнили лави комсомольських організацій, що окремі з них чи не повністю склалися із Юнацтва ОУН [13, арк. 17]). Однак на зборах хтось із місцевих селян виступив проти В. Регея і сказав, що націоналістів у міліцію приймати не можна, а їх навпаки потрібно заарештовувати. Саме тому, побоюючись арешту радянськими силовими органами за приналежність до ОУН, В. Регей разом зі сту-

дентами, односельчанами, українськими націоналістами, майбутніми учасниками похідних груп ОУН на Схід, Володимиром Губернатом, Матвієм Гутою, Володимиром Магуном, 25 вересня 1939 р. перейшов державний кордон у Польщу (у районі м. Сянок) і облаштувався у м. Сянок (М. Гута і В. Магун у 1944 р. переїхали до Німеччини) [2, арк. 34–35, 95; 14, с. 1140].

Після прибуття до м. Сянок, за допомогою учасника ОУН Петра Рижка, з яким там познайомився, В. Регей влаштувався на роботу у бюро перепусток (паспортному) при повітовому старостві. Використовуючи службове становище, постачав підпілля необхідними документами (у спогадах пише, що отримав посаду службовця повітового староста – “Крайсгавптманшафту” [14, арк. 1141]).

Під час перебування у м. Сянок (осінь 1939 р. – червень 1941 р.) В. Регей брав активну участь у молодіжній націоналістичній організації “Курінь молоді” (виконував функції чотогого) і водночас був заступником повітового провідника ОУН, із завданням організаційно обслуговувати м. Сянок [2, арк. 34–35, 95]. Працюючи у Бюро перепусток при повітовому старостві, познайомився із учасниками ОУН Петром Рижком і Михайлом Держком, які працювали у Союзі українських кооперативів. На початку 1940 р. учасник ОУН Михайло Держко, який у той час обіймав посаду повітового провідника ОУН, призначив В. Регея заступником повітового провідника Сяноцького повіту, із одночасним обслуговуванням міста [2, арк. 95]. Окрім них, до складу повітового проводу ОУН входили: референт пропаганди Мирослав Мричко, господарський референт Петро Рижко, референт СБ Стадник, референт по роботі серед жіноцтва Надія Ференц, військовий референт Матвій Павлишин. Обов'язки заступника повітового провідника В. Регей виконував із початку 1940 р. до червня 1941 р., тобто до початку німецько-радянської війни [2, арк. 96-97].

Робота полягала у проведенні в звенах, організаційної, ідеологічної та військової підготовки членів ОУН на території повіту та міста Сянок. Практично це відбувалося так: В. Регей збирав керівників низових організацій ОУН і давав вказівки їм по організаційній роботі – залучення нових членів ОУН, виховання дійсних членів ОУН, збір членських внесків, опрацювання націоналістичної літератури тощо. Водночас низовим організаціям надавалася націоналістична література, яку В. Регей придбавав у Кракові через спеціального кур'єра Мацилінського. У нього був власний магазин санітарії та гігієни, а тому, часто виїжджаючи за товарами до Кракова, привозив для повітового проводу націоналістичну літературу [2, арк. 95-96].

У квітні 1941 р. В. Рєгей за завданням підпілля ОУН із числа членів підбирав осіб для відправлення в Український легіон, який формувався, а також для підготовки розвідників, парашутистів, перекладачів на випадок війни Німеччини із СРСР. Водночас В. Рєгей відібрав і направив у розпорядження Проводу ОУН до м. Краків 40 оунівців [2, арк. 96]. Виділені учасники ОУН, перекладачі були розподілені по військових підрозділах і, коли зустрічалися уже на Східній Україні із учасниками похідної групи, то таємно передавали їм зброю [2, арк. 36].

На початку 1941 р. від Проводу ОУН надійшла директива із вказівкою активізувати організаційну і пропагандистську роботу серед членів ОУН та готувати їх до походу на територію України на випадок війни Німеччини із СРСР. Із цією метою для посилення організаційної роботи і військової підготовки членів ОУН, на початку 1941 р. Проводом ОУН у м. Сянок був присланий військовий інструктор Матвій Павлишин, який і проводив військове навчання у повітовій організації ОУН (із жовтня 1940 р. до травня 1941 р.) [2, арк. 97].

Вивчення військової справи проводилося до початку нападу Німеччини на Радянський Союз, тобто до 22 червня 1941 р. На другий день після початку німецько-радянської війни розпочалося формування третьої південної похідної групи ОУН. В. Рєгей брав у цьому процесі активну безпосередню участь [2, арк. 37]. Зокрема, від Мирослава Семчишина, члена обласного проводу ОУН, він отримав вказівки зібрати усіх учасників ОУН у м. Сянок і разом із ними прибути до с. Костарівці Сяноцького повіту для комплектування “похідної групи”. Виконуючи вказівки М. Семчишина, В. Рєгей на третій день війни, у м. Сянок зібрав майже 100 учасників ОУН і разом із ними прибув у вказане село. Перебуваючи там, він разом із Мирославом Семчишином, Петром Рижком, Антоном Осовичом, Матвієм Павлишином займалися укомплектуванням похідної групи, яка називалася третьою похідною групою ОУН. Відтак у складі третьої південної похідної групи ОУН був направлений у східні області України для націоналістичної роботи [2, арк. 96-97].

Перед похідною групою було поставлено завдання – прибути у мінімально короткий термін до місця призначення і розгорнути активну націоналістичну діяльність, причому на своєму шляху також займатися масовою агітацією серед населення за програмою ОУН, для чого проводити мітинги, збори, на яких в антирадянській формі пропагувати націоналістичні ідеї [2, арк. 98]. При цьому метою похідних груп було організувати українське населення, проводити зустрічі, створювати міліцію і місцеве управління, доки прийде цивільна німецька влада, інакше кажучи, “брати владу в українські руки”. На своєму шляху

похідна група використовувала найменшу нагоду, щоб в усіх містечках і селищах проводити збори і мітинги, на яких пропагувати засади українського націоналізму, пояснювати мету та завдання боротьби ОУН.

Загалом на території Польщі було створено три похідні групи ОУН: перша – північна, формувалася у м. Холм; друга – східна – у м. Перемишль; третя – південна – у с. Костарівці та рухалася за маршрутом Дрогобич, Стрий, Тернопіль, Проскурів, Вінниця, Кропивницький і Дніпропетровськ. Структурно похідні групи склалися з провідника та штабу, який, зі свого боку, формувався із п'яти референтів: організаційного, до обов'язків якого входила розстановка кадрів, їх призначення на посади; пропаганди – організація пропагандистської діяльності похідної групи, розподіл по роях наявної літератури; військового – забезпечення похідної групи озброєнням і створенням повстанських звен у населених пунктах окупованої території і потім зведення їх в один керівний центр, для організації в подальшому повстанської армії; зв'язку – віддав забезпеченням зв'язку між роями і проводом групи, а також зв'язком із сусідніми групами, забезпечення транспортом зв'язкових; господарського – відповідав за забезпечення харчуванням, обмундируванням членів проводу групи і роїв, завідував фінансуванням [2, арк. 99].

Третя похідна група у м. Кривий Ріг була розподілена по областях. Із членів похідних груп були створені крайові, обласні та районні проводи ОУН. З вересня 1941 р. група дійшла до Дніпропетровська, де В. Регея призначили провідником обласного проводу ОУН. До його складу входили організаційний референт Антон Осович, референт СБ Павло Стадник, референт по роботі серед молоді Микола Федуняк, референт пропаганди обласного проводу ОУН Євгеній, друкарка і керівниця по жіночій роботі обласного проводу Тетяна Патроник-“Миш”. Редактором обласної газети ОУН призначили Лисовича, який встиг випустити номер газети під назвою “Українське вільне Придніпров'я”. При проводі була створена особлива група із підпорядкуванням СБ, якою керував Мушак. До її завдань входило виконання ліквідаційних акцій [2, арк. 38, 64]. Ця група була створена Крайовим проводом, який очолював Зеновій Матла [2, арк. 99; 3, арк. 13-14].

У Дніпропетровську, крім обласного проводу ОУН, розміщувався і Південний Крайовий провід ОУН на вул. Комсомольській, 35, а обласний – на вул. Набережній, 30 [2, арк. 39, 145]. В. Регей поселився у місцевого художника Тараса Максименка на вул. Лібкнехта, 13. Учасники похідних груп та деякі з українців – членів ОУН на службі в німецькій армії (переважно, перекладачі та водії), мали з собою рекомендаційні листи до мешканців Східної України, які вважалися Проводом носіями

ідеї самостійництва: припускалося, що ці люди, цілком імовірно, погодилися б допомагати Організації в досягненні її завдань. Серед таких осіб були, наприклад, дніпропетровський хірург Борис Андрієвський, старший брат якого Андрій, ще з часу поразки військ УНР, перебував у еміграції на Заході, та навіть входив до складу Проводу Українських Націоналістів ще від I Конгресу (після розколу 1940 року залишився в ОУН А. Мельника); викладач А. Рябишенко, також дніпропетровець; нікопольський педагог Федір Вовк. Із багатьма потенційними союзниками контакти було нав'язано ще за короткий період передвоєнного об'єднання українських земель у складі УРСР.

Будучи провідником Дніпропетровської області ОУН, В. Регей почав організовувати господарську та політичну владу, діючи від імені проголошеного у Львові Державного правління [3, арк. 29]. У Дніпропетровську було організоване міське та обласне Державне правління. Головою останнього став професор Дніпропетровського машинобудівельного інституту Панас Олійниченко (після війни виїхав до Німеччини), а його заступником – Василь Регей (він виконував обов'язки начальника відділу кадрів і керував загальним відділом). Міську управу очолив інж. Соколовський [Соколов [15, с. 35]], начальником відділу освіти став П. Козар [2, арк. 106]. При цьому В. Косик наголошує, що цим двом особам вдалося досягнути певної автономності для адміністрації, тобто одержати від військового коменданта документ, в якому говорилося, що “Україна буде прийнята як одна з найбільших держав у сім'ю європейських народів”. Відтак керівники української адміністрації навіть вважали, що мають право використовувати власну печатку [8, с. 179] (В. Регей власноручно виготовив цю печатку та зробив на ній напис – “Українська держава – територіальна адміністрація Дніпропетровська”) [5, с. 147]. Військовій комендант фон Альберті 25 жовтня дав згоду на відкриття Дніпропетровського університету, однак айнзацгрупа з Сіпо (поліція безпеки) і СД служба безпеки заборонили. Хоча ще на четвертий день перебування у місті В. Регей у приміщенні університету організував збори наукових працівників ЗВО м. Дніпропетровськ, на яких розглядалося питання відновлення діяльності університету і визначалися його завдання в умовах окупації. Виступив цих зборах і В. Регей (від імені тимчасового українського уряду), а також німецький комендант міста і бургомістр [2, арк. 39, 145]. Крім того, В. Регей провів підпільні збори робітників, на яких були присутні 15–17 осіб. Вони мали інформаційно-пропагандистський характер, із метою ознайомлення населення східних областей з програмою ОУН. На цих зборах В. Регей розповідав історію націоналістичного руху, мету

і завдання українських націоналістів у зв'язку із військовими діями Німеччини проти СРСР. Він також відвідував міське управління міліції та цікавився її складом задля того, щоб туди ввести "своїх людей".

Більше того, військовий комендант міста мало не дозволив створення українських клубів ("різновид політичних партій"), до сфери діяльності яких входили національні та політичні питання в усій Дніпропетровській області, їхній статус передбачав організацію конференцій і зборів [8, арк. 180]. На цьому фоні відбувся конфлікт між СД (відповідало за політичну лінію) та військовим комендантом. СД вважало, що створена Управа повинна займатися лише господарськими питаннями, а не політикою.

Для організації націоналістичної роботи на периферії В. Рєгеєм у райони були призначені та розіслані окружні провідники [2, арк. 106]. Так, окружним провідником ОУН у м. Нікополь стала Уляна Дида, у м. Кривий Ріг – Петро Рижко. У м. Дніпропетровськ також був призначений окружний провідник ОУН, а крім того, тут при обласному проводі ОУН залишався Павлоградський окружний провідник ОУН у резерві, оскільки територія, куди він мав піти, ще не була зайнята німецькими військами. Завданням окружних провідників визначалася організація на території округу місцевих органів самоуправління, укомплектування їх кадрами із лояльно налаштованих до ОУН осіб, підбір кадрів, пропаганда і агітація. Відзначимо, що на початку підпільні осередки формувалися в основному галичанами, згодом до їхніх лав увійшли й місцеві мешканці.

Для зв'язку із окружними провідниками ОУН у м. Дніпропетровськ на вул. Набережна, 30 була створена конспіративно-явочна квартира, куди кур'єри окружних провідників ОУН мали приносити звіти про проведену роботу на території округи. Однак зв'язок обласного проводу ОУН був встановлений тільки із окружним провідником ОУН Нікопольського округу Уляною Дидою, яка через спеціально надісланого зв'язкового у письмовій формі повідомила В. Рєгею, що вона прибула у м. Нікополь і приступила до організаційної роботи. Із рештою окружних провідників ОУН В. Рєгей зв'язку не встановив, позаяк невдовзі був заарештований німцями [2, арк. 107]. 16 вересня 1941 р. розпочалися арешти 6-СД айзанцкомандою. У оцю першу хвилю арештів потрапили близько 10 осіб (у спогадах пише про майже двадцять [15, с. 36]). В. Рєгей взяв на себе усю відповідальність (інші на допитах свідчили, що приїхали на Дніпропетровщину розшукувати родичів або поверталися на Галичину і Волинь), оскільки публічно, ще до арештів це декларував і, таким чином, врятував багатьох інших членів ОУН. Після допиту всіх

заарештованих (крім В. Рєгея і Стадника), звільнили, але взяли письмові розписки виїхати з Дніпропетровська назад до Галичини і там згоситися до місцевого відділу Гестапо. Його ж відправили до Кривого Рогу, а через тиждень – до Києва (перебував на Володимирській, 33) [5, с. 149]. Водночас такі дії СД військовий комендант критикував і вимагав негайно звільнити заарештованих осіб. Попри дискусію полковник фон Альберті був змушений не лише поступитися, а й пообіцяти, що надалі всі політичні рішення комендатури прийматимуться за згодою СД. Вони ж взяли під свій контроль допоміжну поліцію і обласну адміністрацію. Згідно з рішенням української адміністрації, навчання в Дніпропетровському університеті мало розпочатися 25 жовтня 1941 р. Але і тут, як уже йшлося вище, СД радикально вплинуло на справу, заборонивши навчання, дозволивши лише працю зі зберігання навчальних засобів і лабораторій та працю студентів останнього семестру медицини в університетських клініках [8, с. 180]. Більше того, вже у період з кінця 1941 до літа 1942 р. місцеві організаційні осередки у містах і районах області були майже повністю розгромлені нацистами із застосуванням до їхніх керівників смертної кари та ув'язнення у тюрмах, концтаборах. Однак навіть попри репресії чисельність симпатиків українських націоналістів невпинно зростала [5, с. 148].

Загалом у Дніпропетровській області були організовані Кам'янська (Дніпродзержинська), Криворізька, Нікопольська, Новомосковська і Синельниківська округи ОУН, які поділялися на відповідні райони. Дієві осередки ОУН були у Кривому Розі (керували С. Шерстюк, а потім – М. Кривошайка), Нижньодніпровську (там діяла молодіжна націоналістична організація), Дніпродзержинську (похідна група на чолі з С. Держком організувала низку гуртків у школах, в театрі, на заводах, в адміністрації) та в інших містах і селах. Вдалося навіть налагодити видання газет: “Вільна Україна” (Дніпропетровськ), “Дзвін” (Кривий Ріг), “Промінь” (Нікополь), “Кам'янські вісті” (Дніпродзержинськ). Більше того, у Кривому Розі націоналісти домоглися перейменування провулку на честь Євгена Коновальця. Активно націоналісти працювали через товариство “Просвіта”, доки німці не заборонили його [16, с. 30–31].

Після арешту СД В. Рєгея було відправлено для слідства у м. Львів, де він перебував до березня 1942 р. До речі, усіх заарештованих, за винятком самого В. Рєгея і Стадника (очолював референтуру Служби безпеки Дніпропетровського обласного проводу ОУН), із-під варті було звільнено з наказом негайно покинути територію Дніпропетровщини, виїхавши до місць свого проживання у західні області України [2, арк. 160–162]. Ще під час етапу до Львова В. Рєгей разом із Стадником впро-

довж двох тижнів перебували у тюрмі Кривого Рогу [2, арк. 165]. Саме там В. Регей зустрів Петра Рижка, якого перед цим призначив окружним провідником ОУН (його також було заарештовано за націоналістичну діяльність). Згодом усі троє були етаповані через Київ до Львова, де утримувалися під вартою до березня 1942 р. Відтак усіх трьох із-під варти звільнили і планували відправити на роботу в Німеччину, однак, заручившись підтримкою свого знайомого (із гестапо) у Львові, Стадник на роботу до Німеччину не поїхав, а В. Регей і П. Рижко були відправлені [2, арк. 165–168]. На шляху етапування П. Рижко захворів на тиф, а, оскільки В. Регей перебував разом із ним, їх обидвох поклали у лікарню м. Перемишль, звідки йому вдалося втекти, а його товариш залишився на лікуванні [2, арк. 165–168].

Відтак за допомогою шкільного інспектора по Станіславівському округу Івана Рибчина (переїхав до Німеччини) і батька дружини Степана Кобзана В. Регей поступив на вчительську роботу у семилітню школу с. Жовтень, в якій пропрацював один місяць.

У травні 1942 р. В. Регей перейшов на роботу у с. Маріямполь на посаду завідувача дитячого будинку, де і працював до серпня 1944 р. За сумісництвом у цьому ж селі був секретарем волості. За цей період націоналістична діяльність полягала у зв'язку із підпіллям і виконанні його вказівок [2, арк. 42].

Через брата дружини районного провідника ОУН Богдана Кобзана (до речі, у неї був ще один брат Роман¹), який працював у В. Регея в дитячому будинку завгоспом, він зв'язався із Станіславівським окружним провідником ОУН М. Пинилом, другом по гуртку у Варшаві, студентській громаді. За завданням М. Пинила, В. Регей налагодив зв'язок з усіма учасниками похідної групи, які проживали у найближчих районах, для активізації їх націоналістичної діяльності, зокрема, із бургомістром с. Жовтень Володимиром Губернатом, учителем с. Жовтень Матвієм Гутою, братом дружини, бургомістром с. Стриганці Тлумацького району Ярославом Кобзаном (з'явився із повинною, проживав у с. Жовтень) та іншими, яким давав конкретні завдання щодо проведення націоналістичної діяльності. Йшлося про збір продуктів для підпілля, постачання папером, друкарськими машинками, необхідними товарами. Крім того, В. Регей отримував особисті доручення від М. Пинила, через колишніх учасників похідної групи збирав інформацію про гос-

¹ **Кобзан Роман Степанович** ("Потап", "Смертоносець"; 1923, смт. Єзупіль Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. – 6.03.1945, с. Тязів Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Комендант боївки СБ Станіславівського районного проводу ОУН (1944). Субреферент референтури СБ Станіславівського районного проводу ОУН (? – 03.1945). Референт СБ Станіславівського районного проводу ОУН (? – 03.1945).

подарську, культурну і політичну діяльність району, а також наявність німецьких військ, їх озброєння, діяльність поліції і, крім того, стежив за діяльністю наявної тоді у с. Маріямполь націоналістичної польської організації [2, арк. 42–43, 109, 150]. Водночас за завданням М. Пинила через вказаних вище осіб, а також використовуючи інші можливості, збирав інформацію розвідувального характеру про: господарське, політичне та культурне життя, наявність у районі німецьких військ, їх розташування, діяльність поліції та ін., і про все це через районного провідника ОУН Я. Кобзана інформував окружного провідника Миколу Пинила [2, арк. 110]. Із ним В. Регей зустрічався двічі: уперше навесні 1942 р. у с. Заріччя Станіславської області, куди його викликали через спеціально надісланого зв'язкового. На цій зустрічі він отримав завдання по роботі у підпіллі ОУН, вдруге – там само приблизно у травні 1944 р., перед приходом у Станіславську область радянської адміністрації. Обговорювалися питання подальшої діяльності В. Регея у підпіллі ОУН [2, арк. 110].

Водночас В. Регей розповідає, що навесні 1943 р. у Львові (у парку навпроти університету) зустрічався із провідником Крайового проводу ОУН. На цій зустрічі він розповів про ситуацію, яка склалася, завдання ОУН та плани на майбутнє, зокрема перехід до активної практичної діяльності у зв'язку із наступом радянських військ. Провідник наголосив на необхідності включитися в активну роботу підпільної крайової редакції, яка видавала газету. Паралельно членам ОУН давалися завдання готуватися до приходу радянської влади – будувати криївки, магазинувати зброю тощо [2, арк. 44, 152].

Після другої зустрічі із М. Пинилом (травень 1944 р.) В. Регей залишив місце праці та перейшов у його штаб, розміщений у с. Заріччя Станіславської області [2, арк. 44], проте уже через місяць-два повернувся у с. Маріямполь і приступив до праці у дитячому будинку, проводячи роботу щодо ліквідації справ і підготовки до вивозу сім'ї до Німеччини чи Польщі. У травні 1944 р. В. Регей встановив зв'язок із П. Рижком, який проживав у м. Риманів (Польща) з метою виїзду до Польщі (у цьому населеному пункті була підібрана квартира). Однак коли повернувся за сім'єю, з'ясувалося, що дружина категорично відмовилася виїжджати, а тому В. Регей із сім'єю залишилися на Західній Україні. Тимчасово переховувалися у с. Кальна Болехівського району, куди втекли більшість як націоналістів, так і інших антирадянськи налаштованих осіб, щоб не потрапити у фронтову лінію. У с. Кальна В. Регей зв'язався із місцевим провідником ОУН, який запропонував перейти у підпілля, але через сім'ю він від цього відмовився та зали-

шився на учительській роботі, підтримуючи зв'язок із підпіллям ОУН [2, арк. 45].

Пробувши у с. Кальне близько місяця, В. Регей разом із тестем, його сином Ярославом Кобзаном, Коробейком у зв'язку із відселенням населення змушений був до с. Малі Дідушичі Стрийського району. Тут влаштувався вчителем місцевої школи. Пропрацювавши один тиждень, встановив зв'язок із станичним та шукав через нього зв'язок із З. Матлюю, який мав перебувати у Карпатах. 6 вересня 1944 р. з'явився у військкомат і був відправлений у нестроюву частину – ремонтно-відновлювальний відділ № 2181 (військова частина 2178, посада – старший писар), який дислокувався у Дрогобицькій області. У цьому відділі перебував до травня 1946 р., відтак був демобілізований [2, арк. 46, 110–111].

У період служби в армії родина В. Регея проживала у с. Малі Дідушичі у батьків дружини, які працювали в місцевій школі вчителями та отримували матеріальну допомогу від ОУН [2, арк. 47].

За допомогою інспектора обласного відділу народної освіти Анатолія Зубрицького (проживав у м. Дрогобич, вул. І. Франка, 104) В. Регей 1 березня 1946 р. влаштувався на роботу викладачем німецької мови Дрогобицького учительського інституту (наказ № 12 від 5 березня 1946 р.). Довідавшись випадково навесні 1947 р. про повернення рідних із висилки, В. Регей поїхав у с. Жаб'є Станіславської області їх провідати. Тут був затриманий підпільниками, які, провівши з ним розмову, відпустили [2, арк. 49].

Період праці В. Регея в інституті дає змогу чітко реконструювати його особова справа. Так, Василь Регей зарахований 5 березня 1946 р. до Дрогобицького учительського інституту викладачем факультетського курсу німецької мови (наказ № 12, §2) [1, арк. 1]. При влаштуванні на роботу він проживав у м. Дрогобич на вул. Польна, 16 [1, арк. 2].

У цій справі також вміщено особовий листок з обліку кадрів, де подано зазделегідь продуману легенду про період 1939–1944 рр. Зокрема, В. Регей стверджує, що впродовж листопада 1939 – травня 1942 р. працював викладачем німецької мови на курсах іноземних мов у Варшаві. Відтак у травні 1942 – вересні 1944 р. викладав німецьку мову та математику у середній школі с. Дідушичі Стрийського району. У вересні 1944 – 15 травня 1946 р. – перебував на військовій службі у РСЧА [1, арк. Ззв., 5]. У довідці, виданій 3 липня 1951 р. військовим комісаром Дрогобицького ОГВК підполковником Кириченком, зазначалося, що В. Регей проходив військову службу у РА із вересня 1944 р. до травня

1946 р. та має урядову нагороду [3, арк. 186]. Нагороджений медаллю “За перемогу над Німеччиною” (19.09.1946 р. Президія Верховної Ради СРСР) [1, арк. 4зв.]. З березня 1946 р. – викладач німецької мови у Дрогобицькому учительському інституті [1, арк. 3зв., 5]. Така ситуація пояснюється у спогадах: “У військову частину зателефонував завідувач шкільним відділом і запросив мене на розмову. З’ясував, що я прекрасно володію німецькою мовою і запропонував працювати в Учительському інституті. Я погодився. Сказав про це командирові частини. Він запропонував оформлятися на роботу викладачем, але не поспішати з демобілізацією, бо всюди голод, дорожнеча. ... І так я, будучи ще солдатом, став ходити в інститут на заняття як викладач німецької мови” [15, с. 55-56]. В особовій картці з обліку відділу кадрів 1 липня 1946 р. писав, що добре володіє німецькою, польською та українською мовами, натомість слабко – французькою і російською [1, арк. 4]. Уже при заповненні особової картки з обліку відділу кадрів 1 липня 1946 р. писав, що проживає у м. Дрогобич, вул. Бічна Сніжна, 28 в [1, арк. 4зв.].

З 1 червня 1947 р. В. Рєгей – заступник директора по заочному навчанню [1, арк. 10]. 25 вересня 1947 р. Василя Івановича Рєгея було затверджено на посаді заступника директора по заочній освіті Дрогобицького державного учительського інституту (наказ № 2229 заступника Міністра освіти УРСР І. С. Гуленка) [1, арк. 12].

У службовій характеристиці для переходу на посаду старшого викладача директор інституту Г. Катренко і заступник директора по науковій і навчальній частині К. Гулак² 16 лютого 1948 р. писали: “Тов. Рєгей В.І. будучи заст. директора по заочному відділу добре забезпечує керівництво заочним відділом, має з кожним заочником безпосередні діючі зв’язки, часто сам виїжджає в райони, в питанні сприяння і покращання роботи заочників через консультаційні пункти, які працюють безперебійно. В роботі енергійний, ініціативний, акуратний і наполегливий. Скромний і ввічливий в поведінці. ... Добре працює над підвищенням своєї ділової кваліфікації. Приймає активну участь в громадсько-політичному житті інституту і серед громадськості м. Дрогобич. Він являється депутатом Дрогобицької міськради. Часто виступає з лекціями і доповідями перед студентами і громадкістю” [1, арк. 11].

9 січня 1950 р. В. Рєгей написав Міністру освіти УРСР Г. П. Пінчуку та директору Дрогобицького учительського інституту Г. П. Катренку

² Гулак Костянтин Дмитрович (1902, с. Перекопівка, нині Глинянського р-ну Сумської області). Закінчив Київський інститут соціального виховання (1933), Ніжинський державний педагогічний інститут (1938). Викладач Ніжинський державний педагогічний інститут (1941). У ЧА (1942 – 1945). Заступник директора з навчальної та наукової роботи Дрогобицького учительського інституту (1947 – 1949).

з проханням звільнення з посади заступника директора інституту по заочному навчанні та викладача іноземної мови [1, арк. 15]. Однак таке його клопотання було віхилено. Директор Дрогобицького учительського інституту Г. Катренко відмовив йому у такому [1, арк. 16].

До речі, В. Регея призначили вчителем німецької мови вечірньої середньої школи № 11 м. Дрогобич з 1 вересня 1950 р. (наказ № 182 по Дрогобицькому міському відділу народної освіти від 4 вересня 1950 р.) [2].

6 вересня 1950 р. В. Регея було призначено виконувачем обов'язків завідувача кафедри української мови (з педнавантаженням на 0,5 ставки). 6 вересня 1950 р. навіть клопотали перед Міністерством про затвердження його на цій посаді (наказ № 147, §2) [1, арк. 19].

1 лютого 1951 р. В. Регея звільнили із посади заступника директора по заочному відділу та призначили заступником директора по навчальній та науковій роботі (наказ № 15 від 31 січня 1951 р. §3). Відповідне рішення було погоджено із заступником міністра освіти УРСР І.С. Гуленком [1, арк. 21]. Воно ж пройшло і в наказі заступника міністра освіти УРСР І.С. Гуленка (наказ № 59/К від 10 лютого 1951 р.) [1, арк. 22].

У підпільному документі “Репортаж про життя в державному учительському інституті в м. Дрогобич” із Лапаївського архіву збереглася така характеристика В. Регея: “Справжні, авторитетні викладачі не займаються поборюванням бандерівського руху. Вони є шановані студентами за свою поведінку і справжню працю для добра молоді. В більшості випадків такі викладачі є переслідувані большевицьким охвістям. До цієї категорії викладачів слід зачисляти: ... Регея – викладач німецької мови, директор заочного відділу, дуже ввічливий і інтелігентний, українець з ЗУЗ, коло 45–50 років життя, безпартійний” [4, арк. 4].

У період праці в Дрогобицькому учительському інституті В. Регей навчався у вечірньому університеті марксизму-ленінізму [3, арк. 258], був членом профспілки вчителів (1946) [1, арк. 3], двічі обирався депутатом міської ради Дрогобича (1947 р. і 1950 р.) [3, арк. 221].

Заарештували Василя Івановича 20 квітня 1951 р. (по ст. 54-1“а”, 54-11 КК УРСР) безпосередньо у робочому кабінеті [5, с. 151], а вже наступного дня звільнили від обов'язків заступника директора по науково-навчальній частині інституту (наказ № 61 від 21 квітня 1951 р.) [1, арк. 23; 2, арк. 1].

Під час слідства він утримувався у внутрішній тюрмі УМДБ Львівської області, “тюрмі на Лонцького”, у камері № 44 (за іронією долі, тій у якій під час слідства сидів і у 1941–1942 рр.) [5, с. 151].

До речі, наголосимо, що розробку, арешт, а відтак і допит проводили силовики Львівського УМДБ. Працівники УМДБ Дрогобицької області на нього ніякої інформації не мали. Можливо через те, що 10 квітня Львівське УМДБ заарештувало Т. Плаксію, і вона, вочевидь, розповіла, а, можливо, й через те, що окремі дрогобицькі силовики були в добрих відносинах із ним (закінчили заклад освіти чи навчалися заочно).

Слідчі намагалися “витягнути” із В. Регея інформацію про націоналістичну роботу під час праці в інституті. Однак це він навідріз відмовлявся визнавати [2, арк. 169]. Слідчий із цього питання продовжував тиснути і вимагав зізнання, але кожного разу отримував категоричну відповідь про відсутність такої співпраці із націоналістами [2, арк. 154–157, 169–170]. Попрацювали слідчі і над збором доказової бази, передовсім витягів із протоколів допитів та й безпосередньо допитували осіб, з якими міг контактувати В. Регей. Про це свідчить значна кількість протоколів допитів у справі [3, арк. 29, 31, 35, 48, 52, 54, 61, 67, 72, 78, 83, 89, 107, 113, 131, 132–133].

25 липня 1951 р. Військовий Трибунал військ МДБ Львівської області (головуючий – старший лейтенант Максимов, члени – сержанти міліції Гришин і Дидик, при секретарі – капітані Чебан) засудили В. Регея за статтею 54-1 “а” КК УРСР до 25-річного ув’язнення у виправно-трудовах таборах, із поразенням у правах (по п.п. “а”, “б”, “в” ст. 29 кримінального кодексу УРСР) терміном на 5 років, із конфіскацією усього майна. Засудженого В. Регея також позбавили урядової нагороди медалі – “За перемогу на Німеччиною у Великій Вітчизняній Війні 1941–1945 рр.” [2, арк. 52, 54]. Під час судового засідання В. Регей повністю визнав себе винним [2, арк. 211], про що згодом написав: “Нічого ніхто на суді не встановлював і ніякого слідства ніхто не проводив. Був зачитаний вирок. Коли нам надали слово, то ми призналися у національній діяльності. Нам сказали, що цього досить і звеліли сісти. З залу нас вивели і я з кривою усмішкою за злий судейський фарс пішов з вартовим у підвал тюрми” [15, с. 66].

Після цього В. Регея спочатку відправили у с. Междуречье Кемеровської області, а в 1953 р. – Омск (“Озерлаг” – виправно-трудова табір МВС). З 1955 р. – у с. Чуна Іркутської області [3, арк. 298; 5, с. 151]. перебуваючи уже в ув’язненні В. Регей, впродовж двох років добивався скасування вироку, подаючи апеляції. Так, 28 грудня 1954 р. він написав скаргу, у якій наголошував, що вважає винесений вирок несправедливим, необґрунтованим і надзвичайно суворим [3, арк. 257–258зв.]. 2 квітня 1955 р. заступник начальника Оперативного відділу УМ УМВС Львівської області підполковник Михайлов відзначав, що вирок сто-

совно В. Регея у касаційному порядку не розглядався [3, арк. 258]. Відтак вивчивши кримінальну справу, вважав вирок Військового трибуналу військ МДБ Львівської області від 25 липня 1951 р. за доцільне залишити без змін [3, арк. 265].

23 травня 1955 р. В. Регей вдруге написав скаргу із проханням переглянути справу через надзвичайно суворий та необґрунтований вирок [3, арк. 269–270зв.]. Однак результату не було.

1 листопада 1955 р. до цього процесу уже приєдналася адвокат юридичної консультації Сталінського району м. Львів (пл. Возз'єднання, 9) Н. Смирнова, яка звернулася до військового прокурора Прикарпатського військового округу із клопотанням про зниження терміну покарання і застосування до В. Регея Указу “Про амністію” (від 17 вересня 1955 р.) [3, арк. 288–289].

20 квітня 1956 р., зі свого боку, Марія Регей звернулася зі скаргою до першого секретаря ЦК КП(б)У А. І. Кириченка про те, що її клопотання у Військову прокуратуру Прикарпатського військового округу у справі засудження її чоловіка В. Регея, понад рік залишаються нерозглянутими. Хоча загалом справа разом із його скаргами впродовж близько двох років перебувала у Прокуратурі Прикарпатського військового округу, а тому просила втручання для пришвидшення розгляду справи і скарг по справі, які залишалися без уваги впродовж такого тривалого часу [3, арк. 294].

19 лютого 1957 р. військовий прокурор ПРИКВО генерал-майор юстиції А. Лабутев підготував протест (у порядку нагляду) [3, арк. 292–293]. Відтак 27 лютого 1957 р. військовий трибунал Прикарпатського військового округу розглянув цей протест військового прокурора і визнав доцільним вирок військового трибуналу військ МДБ Львівської області від 25 липня 1951 р. щодо В. Регея змінити і знизити йому покарання до 10 років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах. В іншій частині вирок залишили без змін [3, арк. 295–297].

Василя Регея звільнили із ув'язнення 27 березня 1957 р. (довідка серія РЕ № 009066, видана Управлінням ВТТ “ЖШ”). 22 жовтня 1966 р. рішенням Обласного суду Іркутської області (№ 2/3309) з нього була знята судимість [3, арк. 309; 314–314зв.].

Після звільнення працював майстром на лісопильному заводі у с. Віхоровка. Відтак на цьому підприємстві почав виконувати обов'язки економіста. Закінчив Іркутський лісотехнічний технікум і обійняв посаду технолога з деревообробки і начальника цеху у с. Віроховка. У 1970-х рр. – начальник відділу наукової організації праці і начальник планового відділу [15, с. 82]. У 1978 р. після виходу на пенсію обмі-

няв квартиру в с. Віроховка на аналогічну у Калуші (проживав на вул. Литвина, 11, кв. 21) [5, с. 151; 3, арк. 314зв.]. Лишень 15 грудня 1992 р. В.І. Регея було реабілітовано [3, арк. 314зв.].

Після здобуття Україною незалежності В. Регей підготував та опублікував власні спогади, займався активною громадсько-політичною діяльністю. Був членом Всеукраїнського братства ветеранів ОУН-УПА ім. Романа Шухевича – “Тараса Чупринки” і політичної партії Конгрес українських націоналістів. Надавав консультації дослідникам Дмитру Куделі та Павлу Хоботу, які підготували працю про діяльність похідних груп на Дніпропетровщині у 1941 р., активно виступав з лекціями, на мітингах, публікував статті у місцевій пресі. Помер 6 жовтня 1996 р. у м. Калуш і похований на місцевому цвинтарі [5, с. 152; 14, с. 1140; 15, с. 95].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (АДДПУ ім. І. Франка). Спр. 1389 : Особова справа Регея Василя Івановича. Заступника директора інституту по заочному навчанню (розпочата 5 березня 1946 р. – закінчена 21 квітня 1951 р.). 24 арк.

2. Архів управління Служби безпеки України у Львівській області (АУСБУ ЛО). Спр. 27848 : Справа № 103350. За звинуваченням Регея Василя Івановича і Плаксії Тетяни Іванівни у злочинах передбачених ст. ст. 54-1 “а”, 54-11 кримінального кодексу (почато 10 квітня 1951 р. – закінчено 9 липня 1951 р.). В 2-х томах. Том 1. 300 арк.

3. АУСБУ ЛО. Спр. 27848 : Справа № 103350. За звинуваченням Регея Василя Івановича і Плаксії Тетяни Іванівни у злочинах передбачених ст. ст. 54-1 “а”, 54-11 кримінального кодексу (почато 10 квітня 1951 р. – закінчено 9 липня 1951 р.). В 2-х томах. Том 2. 315 арк.

4. Архів Центру дослідження визвольного руху (АЦДВР). Ф. 63. Т. 4. 4 арк.

5. Дейчаківський І. Єзупіль. Від перших поселень до сьогодення. Івано-Франківськ : Бібліотечка газети “Вперед”, 1997. 192 с.

6. Діяльність Організації Український націоналістів на Сході України. Збірник статей / упор. П. Хобот. Дніпропетровськ, 2010. 132 с.

7. Косик В. Проблема дослідження боротьби ОУН-УПА на Східно-Українських землях. URL : <http://ounuis.info/publications/43/problema-doslidzhennya-borotby-oun-ura-na-sxidno-ukrayinskyx-zemlyax.html>

8. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів : Наукове т-во ім. Шевченка у Львові, 1993. 660 с.

9. Куделя Д. Дніпропетровці в УПА. *Український визвольний рух*. Збірник 1. Львів, 2002. С. 87–96.

10. Куделя Д., Хобот П. Діяльність підпілля ОУН(б) на терені Дніпропетровської області в роки німецької окупації, 1941–1944. *Шлях перемоги*. 1993. 16 жовтня. Ч. 42 (2062). С. 7.

11. Матла З. Південна похідна група. Мюнхен : “Наша книгозбірня”, 1952. 32 с.

12. Ніколаєва Н. Уляна Крюченко – “Оксана”. Літопис УПА. Серія “Події і люди”. Торонто; Львів : Видавництво “Літопис УПА”, 2013. Книга 23. 126 с.

13. Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси / за ред. С. Кульчицького. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005.

14. Регей В. Від Сяну до Дніпра (Причинки до історії Південної похідної групи ОУН). *Визвольний шлях*. Кн. 9 (570). Вересень 1995. Річник XLVIII. С. 1139–1152.

15. Регей В. Про себе і свій час. Львів, 1998. 100 с.

16. Русначенко А. Народ збурений : Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках. Київ: Університетське видавництво "Пульсари", 2002. С. 30–31.

Vasyl ILNYTSKYI

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
Department of History of Ukraine, 24 Ivan Franko str., 82100, Drohobych, Ukraine, postal code;
e-mail: vilnickiy@gmail.com*

ORCID: orcid.org/0000-0002-4969-052X

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>

ScopusID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Mykola POSIVNYCH

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy Sciences of Ukraine,
Department of Contemporary History, 4 Kozel'nyts'ka st., 79026, Lviv, Ukraine
e-mail: posiv@yahoo.com*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5555-0753>

LIFE WAY OF VASILY REGEY (1915–1996)

The biography of Vasyl Ivanovych Regey (1915–1996) is completely reconstructed in the article on the basis of unknown documents and materials, memoirs and scientific literature. The whole life of Vasyl Ivanovych Regey can be divided into several stages: 1) 1915–1939 – childhood and adolescence, education at a seven-year school, German gymnasium (Stanislaviv), Warsaw Josyf Pilsudski University; 2) 1939–1944 – participation in the Ukrainian liberation movement – a deputy county leader of Sanok district (with simultaneous service), a member of the Southern OUN marching group, a leader of Dnipropetrovsk regional leadership of the OUN, at the same time teaching; 3) 1944–1946 – service in the Soviet army; 4) 1946–1951 – scientific and pedagogical work at Drohobych Pedagogical Institute; 5) 1951–1957 – arrest, investigation, serving a sentence in correctional labor camps; 6) 1957–1978 – work at the sawmill in the village of Vihorovka; 7) 1978–1996 – pension, return to Frankivsk region, active participation in public and political life. The research methodology is based on the principles of historicism, scientificity, systematics. Biographical and prosopographic approaches are used in the work. In addition, the authors used general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic, documentary heuristics) methods.

Keywords: Drohobych Pedagogical Institute, OUN, repressive and punitive system, Vasyl Regey.

*Олександр Музичко,
доктор історичних наук, професор
Одеський національний університет імені І. Мечникова
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-8019-2254>*

ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ ЯК ОДИН З ЦЕНТРІВ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

Метою статті є висвітлення генезису та розвитку українських націоналістичних ідей на півдні України у модерну та новітню добу. Наголошено на хибності лібералістичних та космополітичних ідей, що перешкоджають творенню справжньої Української України на споконвічно українських землях. Продемонстровано, що є маніпулятивними твердження про відсутність прибічників української національної ідеї на території півдня. Підкреслено провідне значення Одеси в історії розвитку ідей українського націоналізму. Наведено приклади важливих думок представників української націоналістичної думки.

Ключові слова: український націоналізм, південь України, Одеса, ідеологія, критика лібералізму та космополітизму

У ХХ ст. український націоналізм чітко сформулював невмирущу та досі вкрай актуальну ідеологію Української Самостійної Соборної Держави. Але історія кинула величезний виклик Соборності. Постійного диверсійного тиску зазнають саме південні землі України у зв'язку з їх змосковленістю, наявністю там справді значної частини ментально та мовно російського населення, що робить їх вразливими перед «новоросійськими» конструктами з Росії. Іншим антисоборницьким чинником є намагання з боку частини інтелігенції та політиків догматично підігнати Україну під кабінетні політологічні конструкції, не враховуючи місцеву специфіку, заперечити Соборність як зміцнення етнічних українських культурно-світоглядних основ і перспектив дерусифікації сходу та півдня України і, як наслідок, «відпустити» ці території у Росію. Парадоксально, що, начебто заперечуючи націоналізм, вони самі стають на суто етно-мовно-центричні позиції, мовляв, «де російська мова – там і Росія».

Електоральна катастрофа 2019 року, внаслідок якої до влади в Україні внаслідок маніпуляцій та олігархічних та іноземних впливань дорвалися сутнісно українофобські сили, символом яких є своєрідний «рот президента» Алексій Арестович. Ідеологічно Україна виявилася не готовою до війни з Росією. Тільки підтримка з боку антиросійських сил на заході, інтереси яких та України, лише ситуативно співпали, та сприятливий для України збіг обставин у поєднанні з абсолютною політичною бездарністю російської влади, врятували Україну у 2022 році, хоча і коштували їй втрати частини територій, руйнувань, трагічного відтоку населення, міграції, що посилили русифікації на заході України. Суперечливі та кон'юнктурні порухи влади лише деморалізують та дезорієнтують.

Однак південь України має і надалі бути об'єктом системного вивчення як ареал українського націєтворення, тобто поширення національною елітою провідних ідей у маси.

Вже майже століття українська історіографія культурних та націєтворчих процесів в Україні кінця XIX – початку XX ст. перебуває в полоні чикаленківського образу про кілька вагонів потягу, що везли українську інтелігенцію на відкриття пам'ятника І. Котляревському у Полтаві у 1903 р., від можливого падіння яких в прірву, мовляв, зупинився б український національний рух. Тим самим Є. Чикаленко, а услід за ним й подальші аналітики, підкреслювали малочисельність та слабкість українського націоналізму, його залежність від окремих осіб, а, отже, не вкоріненість у маси. Не буде значним перебільшенням стверджувати, що такий концепт, втративши при цьому певний конструктивний сенс своєї первинної метафоричності, поширився і на характеристики подальших періодів українського націєтворення.

Не заперечуючи значних складнощів для поширення української ідентичності і особливо мови, викликаних передусім, геополітичними особливостями розвитку України, зазначимо, що кропіткі джерелознавчі дослідження здатні скоригувати занадто песимістичні оцінки (в тому числі, і суб'єктивно-емоційні та принагідні вислови сучасників).

В Українському Причорномор'ї, особливо, Одесі існували численні прояви розгортання українського націєтворення. Безумовно, в цьому процесі була дуже питомою роль особистісного чинника, харизматичність цілої низки осіб, що є цілком властивим для всіх національних рухів, в тому числі і на півдні України (єврейського, кавказьких народів, польського, грецького, болгарського). Частина з цих осіб може

вважатися своєрідними культуртрегерами з інших областей України. Однак показово, що значна частина згаданих у книзі осіб належала не лише до інтелектуалів-мрійників, одинаків, але походила та перебувала у різних соціальних стратах, спираючись на ще більшу кількість менш помітних осіб, іноді безіменних для сучасного історика в силу їх відсутності у джерелах. Показово і те, що особи та проекти, що мали походження в інших землях, знаходили свої коріння і у південноукраїнському середовищі.

Вочевидь, далеко не всі проекти південноукраїнських націєтворців вдалося реалізувати, деякі вдалося реалізувати лише частково, або у деформованому вигляді. Однак більш важливим є наявність відчутної тягlosti у претензіях та прагненнях південноукраїнської еліти, пробудження енергії в часи не лише послаблення адміністративного тиску, але й загалом в екзистенційні моменти, коли цей тиск видозмінювався і навіть у дечому посилювався. Важливим аргументом на користь повноцінності та розгалуженості українського націєтворення в його південному ареалі є наявність всіх основних напрямків цього процесу, власне «цеглин»: громадсько-політичних, церковно-релігійних, наукових та просвітницько-освітніх, мовних та ін. Поза нашою увагою майже залишився економічний аспект, теж вкрай важливий, але він відігравав не менш вирішальну, хоч і менш помітну ззовні, роль в означених процесах.

Не менш показово, що українські націєтворці далеко не були маргіналами у суспільстві, належали не лише до власне української, але й до загальної еліти Півдня, брали участь не тільки у суто етнонаціонально українських проектах. Таким чином, власне українська складова їхньої діяльності відігравала роль інтеграційного чинника у залученні українського у загально південне, підвищувала авторитет українських засад.

Не витримують критики міфологеми про формування на півдні України в часи Новоросії етнічної спільноти «новоросів», чи «ісконну» російськість (навіть «русскість») південноукраїнських міст (не говорячи вже про сільську місцевість). Навпаки, у ХІХ - ХХ ст. південь України була одним з найпотужніших центрів різних національних рухів, розглядався національними елітами як контактна зона з невизначеним національним статусом, конкурентним простором. Цей чинник відіграв позитивну роль для розвитку українського націєтворення. Тому поширені в сучасному дискурсі вислови на кшталт «навіть у Південній Україні розвивався український національний рух», чи «незважаючи на дуже несприятливі умови, тиск, заборони,

Південна Україна була центром розвитку українського національного руху» вважаю не зовсім адекватними закономірностям історичному процесу.

Конкурентність та тиск підвищували захисні та вітальній потенції українського національного організму на півдні, породжувала значну кількість енергійних провідників, заряджала необхідним досвідом. В ході цієї конкуренції виникали і відчутні імпульси співпраці, взаємодоповнення та симпатії. З іншого боку, тиск підсилював ступінь націоналістичності південноукраїнських громад, головним чином, одеської. Проте, у громадах панувала єдність щодо ключових питань, попри тактичні розходження.

Мракобісними та штучними є твердження про якусь особливу національну ідентичність чи спільноту Півдня – «новоросів», що блискуче спростував Я. Дашкевич [2]. Насправді південь, як і інші області, був багатоетнічним та багатокультурним краєм, де кожна громада прагнула зберігати своє національне обличчя, попри не завжди сприятливі обставини. Українцям вдалося посісти вагоме місце у цих процесах.

Ще одним міфом є те, що, мовляв, українська нація та культура були створені більшовиками. Насправді, як і в інших землях, їх політика була зумовлена попередніми успіхами українських націєтворців, багато з яких продовжили свою діяльність. У 1920-х роках колективна енергія суспільства і, зокрема, інтелігенції, накопичена у буремні 1917-20 роки, ще далеко не згасла, що відбилося у свідомому бажанні інтелігенції поєднуватися в інтелектуальні співтовариства задля реалізації спільних завдань. У цих союзах, попри дедалі більший вплив політизації та ідеологізації, ще дуже відчувався вплив традицій ХІХ – початку ХХ ст. Постання України як окремої політичної одиниці, хай і у комуністичній формі, відкривало великі перспективи передусім перед ще нещодавно національно пригніченою українською інтелігенцією, яка намагалась сповна поєднати попередній, особливо революційний досвід, з новими реаліями доби «українізації» чи «червоного ренесансу».

Загалом, найбільшим досягненням українського націєтворення ХІХ – ХХ століть була своєрідна «реконкіста» (чи просто «конкіста») міст, міської культури Півдня. Попри вже неодноразово згаданий поширений стереотип про міський простір як чужий, втрачений для українців, зокрема, і в цій книзі є багато прикладів успішних кроків у цьому напрямку. Жодній репресивній владі не вдалося викоринити зростання української культури та ідентичності.

Найбільш конструктивною дорожньою картою для сучасних українців мають стати ідеї одеського історика та громадського діяча Михайла Слабченка. Фактичний матеріал своїх узагальнюючих праць з новітньої історії України М. Слабченко підкорив провідній ідеї розширення українцями свого національного простору у жорсткій конкуренції з сусідами у національно-культурному, політичному та економічному сенсах. Намагаючись підважити меншовартісний образ українців, М. Слабченко унікав надмірної актуалізації колоніального статусу України в Російській імперії. Як слушно підкреслював Д. Бованенко щодо праць М. Слабченка, «ми не маємо ... прямої відповіді, чи можна вважати Україну часів капіталізму колонією супроти Росії? Навпаки, як антитеза російській колоніальній політиці висувається міць, живучість українського господарського терену, його зв'язки зі світовим господарством і навіть імперіалістичні нахили української буржуазії» [1, с. 102].

Сучасників вразило вживання ним поняття «імперіалізм» щодо української буржуазії. М. Слабченко звертав незвично велику увагу на міських українців всупереч традиції сприймати міста України як неукраїнські порівняно з селом. Один з розділів свого загального курсу він назвав «Імперіалістичні нахили української буржуазії щодо Сходу» [8, с. 227-228]. Найвиразніше свою концепцію українського імперіалізму він обґрунтував у 3 томі свого курсу з історії України, який не пропустили до друку. Тому ми знаємо про неї лише з його листа 1929 р. до колеги Д. Бованенка, який ставив її під сумнів. М. Слабченко переконував Д. Бованенка у тому, що суто українська буржуазія теж існувала. Вона балансувала між двома імперіалізмами – російським та французьким. Поділялась вона на два угруповання: тих, хто йшли по лінії національного єднання від Карпат до Кавказу та що виходили з територіальних поглядів. Він звертав увагу на те, що українська буржуазія прагнула об'єднати в Україну всі етнічно українські землі, але включала в них й неукраїнські. Цей сепаратизм від імперських центрів він ототожнював з «імперіалізмом ембріонального типу». Традиційне поняття соборність він називав «панукраїнізмом», вважаючи її виявом українського імперіалізму [4, с. 173]. М. Слабченко намагався виробити бачення України як суб'єкту історичного процесу, всупереч народницькому баченню її як жертви.

Несприйняття деколонізації України з боку значного числа мешканців Сходу та Півдня не є органічним явищем, але наслідком послідовних, добре фінансованих дій, передусім зомбування масової свідомості засобами мас-медіа. Послідовне фінансування українських

проектів, повернення цілих шарів української історії Півдня та Сходу, зокрема, героїв, що виборювали українські цінності, досить швидко дало б відповідні наслідки.

Дуже важливою складовою деколонізації культурно-ідеологічного та громадського простору у Південній Україні (як, втім, і в інших землях єдиного українського тіла) є насичення українською топонімікою міст та селищ. Цей процес, що мляво жеврів до 2014 року, пришвидшився завдяки декомунізаційним законам. Початок повномасштабної війни у 2022 році став додатковим поштовхом вже до деколонізації, що призвело до демонтажу пам'ятників Суворову та Єкатерині II в Одесі. Дуже вдалим вийшов відступ росіян з Херсону, адже вони вирішили потягнути за собою пам'ятники своїм сатрапам та чиновникам. До того ж, це продемонструвало для тих, хто ще може сумніватися, велику ідеологічну вагу пам'ятників, облудність протилежних тверджень строкатої публіки з числа обслуги лівако-космополіто-ліберасто-українофобів-грантоїдів (Д. Яневський, Я. Грицак, Г. Касьянов, В. Расевич, В. Кіпіані та їх гуру Т. Снайдер, послідовний пропагандист проти українського націоналізму та космополітизації України, перетворення її у поле проксі-війни, бо ж все одне це, мовляв, «кривава земля» (до речі. Максимально шкідливий концепт, що перетворює Україну на якесь дике поле, не менш шкідливий за мудрування Я. Грицака про «подолання історії»). Втім, законодавча база деколонізації так і не розроблена, що сповільнює її темпи в Одесі, де досі відчутний спротив антиукраїнських сил. Звичайно, унеможливорює цей процес окупація частини півдня України внаслідок шашлично-миролюбної політики ЗЕленої влади у 2019 – на початку 2022 років.

У другій половині ХХ ст. головним чином виразниками українського націоналізму на півдні України були політв'язні С. Караванський та Н. Строката, В. Барладяну, Г. Михайленко, Г. Могильницька. Останнє слово Ніни Строкатої на процесі в Одеському обласному суді 17 травня 1972 р. слід вважати головним маніфестом українського вивольного руху на півдні в часи советської окупації. Зокрема, одеситка Н. Строката наголосила: «Що ж до намагань будь-що знаходити у авторів «самвидаву» надмірне українофільство, яке звично таврують терміном «націоналізм», то це – тавро, що виглядає надто схожим на жовту зірку для євреїв. Зараз вже неможливо визначити, хто перший додумався до того, що такі дефініції як національна ідея, національна гордість або свідомість є поняттями неправомірними, несучасними або й просто шкідливими» [7].

Глибоким є зауваження В. Барладяну, яке він висловив в інтерв'ю В. Овсієнку: «В.Б.-Б.: я не дисидент, Василю... В.О.: Ну, такий термін гуляє в Європі... В.Б.-Б.: Ні, запам'ятай, Василю, назавжди: я – український націоналіст. А дисидент – це... Каже Брежнев: побудуємо концтабір з виходом на Північний полюс. А Чорновіл каже: ні, з виходом на південь. Бо звідки ж завозити в'язнів? Оце дисиденти. В.О.: Я згоден з Вами, але цей термін гуляє по європах. В.Б.-Б.: Ніколи й ніде не пиши, що я дисидент» [3]. Глибина цієї думки важлива в тому контексті, що постійно триває намагання влити український рух опору комуністичній російській окупації в загальне річище советського дисидентського руху. Отож національний, часто націоналістичний, зміст укарїнського руху розчиняється у загальних розмовах про «права людини та демократію».

Тривалий час перебуваючи у США, С. Караванський аж до самої смерті друкувався у єдиній одеській газеті «Чорноморські новини».

Недостатньо оціненою на загальноукраїнському рівні є діяльність Галини Могильницької. Одна з перших в одеській публіцистиці вона опублікувала статті з гострою критикою Леніна та комунізму [6]. Пізніше вона ледве не на самоті відверто та гостро картала московську церкву в Україні. В типовому націоналістичному дискурсі вона звертала увагу на такі проблеми українців як занадто велика толерантність [5, с. 4].

Серед новітніх прикладів варто відзначити прорив на загальноукраїнських рівень діяльності та відомості Сергія Стерненка, що уособлює новітнє покоління українських націоналістів, зокрема, заряджених на роботу у масмедійному, інтернет-просторі, віртуальній реальності.

Отже, розвиток українського націоналізму на території півдня України відбувався у низку основних етапів: 1. Громадівський (друга половина XIX ст.), коли у перших осередках вироблялися перші антиросійські міркування, висувалися перші заперечення драгоманівщині; 2. Просвітянський – коли передусім в Одеській «Просвіті» вироблялися думки, що перебували у річищі ідей Б. Грінченка основного націоналіста Наддніпрянщини XIX – початку XX ст., налагоджувалися відносини з М. Міхновським та Д. Донцовим; 3. Революційний – бурхливий період Української революції, що були позначені передусім значним поживавленням культурно-ідеологічної роботи, релігійної, церкви, посиленням соборницьких прагнень (наприклад, заснування осередку УГКЦ в Одесі), посиленням Миколаївського та Херсонського осередків; 4. Період післяреволюційної

реакції з її суперечливою «українізацією», що була зумовлена прагненням комуністів перелицювати енергію українського відродження. Але вдалося це лише частково, чим зумовлений наступний етап; 5. Етап ненасильницького руху опору, що був зумовлений низкою обставин: декомунізацією періоду румунської окупації а відтак і послаблення впливу совецької ідеології, депортаціями західноукраїнського населення на південь, де частина його не асимілювалася і деякою мірою вплинула на нуртування українського резистансу. Хоч і загалом малочисельний рух проте підготував наступний етап; 6. Українське національне відродження кінця ХХ ст., відродження Української державності. Цей етап позначений неореволюційним прагненням знову реалізувати досвід націєтворення Української революції початку ХХ ст., часто просто копіювання його практик, першими спробами декомунізації, що деякою мірою були навіть успішнішими, аніж в інших областях Сходу та Центру. Проте, ці спроби часто супроводжувалися неоімперськими практиками «новоросіяництва». Попри певні провали, 1990-ті роки позначені формуванням молодшої генерації українських націєтворців, молодіжних середовищ, передусім УНА-УНСО.

Південь, близький до Кавказу та Придністров'я, де точилися військові конфлікти, став важливим осередком формування та транзиту українських націоналістичних мілітарних формувань. Важливим був досвід налагодження стосунків з представниками націоналістичних рухів народів Кавказу, що знадобився нам сьогодні; 7. Заключний етап, перша чверть ХХІ ст., що її варто визначити як постмодерну, бо головним сенсом є не лише боротьба з Росією, але й відстоювання ідентичності перед новими космополітично-глобалізаційними викликами. Тому змістом боротьби нових середовищ, наприклад, осередку партії ВО «Свобода (тривалий час її очолював і досить успішно П. Кириленко) та інших, менш помітних осередків, була боротьба з «лгбт», ліберальними псевдоцінностями і т.п. Повномасштабна війна хоч і суттєво загострила саме антиросійську повістку, але не має присипати націоналістів щодо боротьби з іншими руйнівними чинниками. На жаль, як і повсюди в Україні, на півдні бачимо тенденцію ліберастизації націоналістичних середовищ, їх підлаштуванню під «євроінтеграційну» риторику, що розмиває поняття й української ідентичності, в

Перспективним є подальший розвиток історичної україністики щодо історії Українського Причорномор'я як частини українського національного простору або Української цивілізації. Подальші по-

шуки лише зміцнять образ історії цієї землі як Південної України. Українська реконкіста Півдня буде закономірно тривати надалі попри всі закономірні складнощі на цьому шляху, але вони аж ніяк не зможуть зупинити позитивного для українців результату. Праці шановного ювіляра, пана О. Багана, продовжуючи та вдало розвиваючи традиції одесита Юрія Липи, містять низку цінних узагальнень щодо магістральних шляхів геополітичного розвитку півдня України як Української Понтіди, місця де буде вирішуватися світова доля та, звісно, доля України.

Список використаних джерел

1. Бованенко Д. До методології вивчення українського господарства // Прапор марксизму. – 1929. – № 6. – С. 102-105.
2. Дашкевич Я. Етнічні псевдомешини в Україні // Українські проблеми. 1994. – № 4/5. – С. 116-122.
3. Інтерв'ю Василя Володимировича БАРЛАДЯНУ-БИРЛАДНИКА <https://museum.khpg.org/1203669040>
4. Михайло Слабченко в епістолярній та мемуарній спадщині (1882-1952). – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2004. – 352 с.
5. Могильницька Г. Літос (або Камінь із праці правди на розбиття митрополічного блудословія) Вид. 4-е.-К.: Вид. під. УШІ КЛ, 2009. 111 с.
6. Могильницька Г. Червоний апокаліпсис 1917 року // Чорноморські новини. 2017. - 26, 28 жовтня та 2, 4 листопада (на основі публікацій 1992 року).
7. Промінь з Одеси: Поема. Документи. Спогади про шістдесяті роки в Одесі і про Ніну Строкату-Караванську. – Одеса, 2000. – 276 с.
8. Слабченко М. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст. Одеса, 1927. Т. 2. 278 с.
9. Muzychko O. The south of Ukraine as one of the centers of formation of Ukrainian nationalist ideology.

References

1. Bovanenko D. Do metodolohii vyvchennia ukrainskoho hospodarstva // Prapor marksyzmu. – 1929. – № 6. – S. 102-105.
2. Dashkevych Ya. Etnichni psevdomeshyny v Ukraini // Ukrainski problemy. 1994. – № 4/5. – S. 116-122.
3. Interviu Vasylia Volodymyrovycha BARLADIaNU-BYRLADNYKA <https://museum.khpg.org/1203669040>
4. Mykhailo Slabchenko v epistoliarnii ta memuarnii spadshchyni (1882-1952). – D.: Yuryd. akad. M-va vnutr. sprav; Lira LTD, 2004. – 352 s.
5. Mohylnytska H. Litoc (abo Kamin iz prashchi pravdy na rozbyttia mytropolychoho bludosloviia) Vyd. 4-e.-K.: Vyd. pid. USHI KL, 2009. 111 s.
6. Mohylnytska H. Chervonyi apokalipsys 1917 roku // Chornomorski novyny. 2017. - 26, 28 zhovtnia ta 2, 4 lystopada (na osnovi publikatsii 1992 roku).
7. Promin z Odesy: Poema. Dokumenty. Spohady pro shistdesiati roky v Odesi i pro Ninu Strokatu-Karavansku. – Odesa, 2000. – 276 s.

8. Slabchenko M. Materialy do ekonomichno-sotsialnoi istorii Ukrainy KhIKh st. Odesa, 1927. T. 2. 278 s.

9. Muzychko O. The south of Ukraine as one of the centers of formation of Ukrainian nationalist ideology

Olexandr Muzychko

doctor of historical sciences, professor

Odesa National University named after I. Mechnikov

THE SOUTH OF UKRAINE AS ONE OF THE CENTERS OF FORMATION OF UKRAINIAN NATIONALIST IDEOLOGY

The purpose of the article is to highlight the genesis and development of Ukrainian nationalist ideas in the south of Ukraine in modern and modern times. Emphasis is placed on the falsity of liberal and cosmopolitan ideas, which prevent the creation of a true Ukrainian Ukraine on originally Ukrainian lands. It has been demonstrated that statements about the absence of supporters of the Ukrainian national idea in the southern territory are manipulative. The leading importance of Odesa in the history of the development of ideas of Ukrainian nationalism is emphasized. Examples of important opinions of representatives of Ukrainian nationalist thought are given.

Keywords: Ukrainian nationalism, southern Ukraine, Odesa, ideology, criticism of liberalism and cosmopolitanism

*Микола Посівнич,
кандидат історичних наук
старший науковий співробітник відділу новітньої історії
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
<https://orcid.org/0000-0001-5555-0753>*

РОСІЯ І РОСІЯНИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ СТЕПАНА БАНДЕРИ

Публіцистика С. Бандера, до певної міри, була відповіддю на поширюваний образ українського націоналізму радянськими пропагандистами. Уявлення про діяльність Бандери, ОУН і УПА формувалися публікаціями й творами радянських письменників, істориків, працівників КГБ. Тому у післявоєнний період Провідник ОУН активно займається написанням різного плану тематичних статей. В переважній більшості вони задумувалися для вишкільної і пропагандистської роботи в націоналістичних і еміграційних середовищах, а з плином часу ці праці набули ідеологічно-теоретичного й філософського характеру. Після інформаційних війн часів Холодної війни постать С. Бандери й надалі залишається міфологізованою. Вивчення його творчої спадщини і еволюції політичних поглядів наддадуть змогу відповісти на багато питань з політики національної пам'яті. Мета дослідження – висвітлення поглядів С. Бандери на міжнаціональні стосунки в публіцистичній діяльності.

Ключові слова: Організація Українських Націоналістів, ідеологія, журналістська діяльність, Росія, росіяни.

Степан Бандера – автор багатьох робіт, у яких ґрунтовно розроблено засади українського націоналізму. Вибрані його статті увійшли до збірника праць «Перспективи української революції», опублікованого в Мюнхені 1978 р. під редакцією Данила Чайковського і Степана Ленкавського [1]. Після інформаційних війн часів Холодної війни постать С. Бандери й надалі залишається міфологізованою.

З другої половини 1940 рр. С. Бандера починає активніше займатися публіцистикою. За основною легендою, Стефан Попель працював журналістом в різних редакціях українських газет і часописів у

Мюнхені, Лондоні, Парижі. В період 1946-58 рр. Провідник ОУН активно, в міру наданих йому можливостей, займається написанням різного роду статей. В переважній більшості вони задумувалися для пропагандистської і вишкільної роботи в націоналістичних і еміграційних середовищах, а з плином часу ці праці набували ідеологічно-теоретичного й філософського характеру.

Уявлення про діяльність самого Бандери, ОУН і УПА формувалися завдяки численним публікаціям і творам радянських пропагандистів. Спецслужби активно фальшували документи, а також підкидали західним спецслужбам та єврейським організаціям «дані про українських нацистів». Окрім цього, радянські пропагандисти поширювали свій образ українського націоналізму, зокрема, в західних державах, видаючи замовні книги і статті. Міфи про Бандеру і бандерівців у масовій свідомості закріплювали за допомогою художньої літератури й унаочнювали фільмами.

У багатьох публікаціях, інтерв'ю Степан Бандера був змушений спростовувати російсько/радянські звинувачення й наклепи. Він наголошував, що український націоналістичний рух не має нічого спільного з фашизмом, нацизмом або соціал-націоналізмом. Провідник ОУН всіляко акцентував на важливості налагодження міжнаціональних стосунків та добросусідських відносин, відновлення контактів із революційними організаціями інших поневолених народів СРСР, створення Антибольшевицького Блоку Народів (АБН). Бандера наголошував, що Москва легко розправиться з кожним національно-визвольним рухом окремо, але координація спільних зусиль примусить радянське керівництво розподіляти свої сили на всі фронти одночасно, і це зменшить натиск на кожен поневолений народ. Це, своєю чергою, дасть змогу активніше й оперативніше діяти всім визвольним рухам. Як приклад він постійно наводив успішну діяльність інтернаціональних підрозділів в рядах УПА.

В переважній більшості у статтях Провідник ОУН присвячував увагу аналізу ідеології комунізму і діяльності КПСС, їх засобів, тактики і стратегії, поширення «московсько-большевицького імперіялізму» та його проявів експансії, русифікації, поширенню советського патріотизму. Послідовну і чітку позицію щодо Росії і росіян Степан Бандера дотримувався протягом усього свого еміграційного періоду діяльності: «Імперіялізм російського народу – це явище історичного порядку, що міняє свої форми та методи дії, але в своїй істоті залишається незмінним. Його суттю є безнастанне намагання підкорювати собі інші народи та за рахунок їхнього визиску й зни-

щування постійно збільшувати свою силу, засяг свого володіння, розріст московської нації і її імперії. Цей Імперіялізм виступає раз відкрито, як сила і дія Росії, раз у прихованій, замаскованій формі» [1, с. 509].

Провідник ОУН вказував, що між російським націоналізмом та більшевизмом, поруч з ворожнечею і суперечностями в питаннях внутрішнього устрою, форм і змісту національно-державного життя завжди існує однозгідність. Обидва вони намагаються втримати, закріпити і поширити російську імперію, продовжувати світову експансію Росії, її культури чи економічних впливів. Обидва напрямки трактують себе взаємно як засіб, щоб один одного використати, а потім знищити, але на практиці виходить між ними повна і взаємна підтримка. Степан Бандера бачив загрози в прищепленні українцям відношення до російського народу, як до «старшого брата», теорію про спільне історичне коріння, про споріднену духовність, віру в доброзичливість і щирість російського народу супроти України, захоплення російською культурою і переконанням у її вищості. До того ж тотальне прив'язування економіки, щоб з часом відділення України від Росії з економічного боку було неможливе, чи дуже складне, щоб господарство України завмерло автоматично, коли Москва припинить товарообіг і обмін ресурсами. Російська пропаганда вбиває відчуття і розуміння того, що Україна є колонією Москви, що українці є постачальником людської робочої сили і мозгів; українська культура – обкрадена з усіх надбань і позбавлена змоги зростання. Двері відкриті для тих, хто запродує своє національне я, честь, знання, творчість, свою працю і кров на службу російській імперії. Москва докладает всіляких можливих зусиль, щоб умертвити в українцях сприймання цієї дійсності і прищепити «советське думання та патріотизм» [1, с. 108].

У липні 1948 р. С. Бандера пророчо зазначив, що «Росія, із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіялізмом у кожній ситуації, у кожному стані, всіми силами, з усією запеклістю буде кидатися на Україну, щоб утримати її в складі своєї імперії чи наново поневолити. Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони» [1, с. 82].

Замість висновків щодо сучасної російсько-української війни можна навести слова С. Бандери зі статті «Третя Світова війна і визвольна боротьба» (1950 р.): «Щоб західні держави бачили

виразно, що не може бути й мови про якийсь компроміс, і щоб вони мали до вибору: або союз з визвольною боротьбою України й інших народів з нашого фронту, або самообманна ставка у їхній війні з Росією на російський народ. Росія є тільки одна – імперіялістична, і так буде доти, доки російський імперіялізм не буде доценту розторощений, а російський народ не вилікується з нього через пізнання, що його імперіялізм приносить йому самому найбільше лиха – жертв, терпінь і падіння. До цього ще далеко; тепер російська нація пройнята розжареним імперіялізмом, більше, ніж коли-небудь. Хто пактує з такою імперіялістичною Росією, однаково – білою чи червоною, чи іншої масти, той сам кує собі кайдани, або падіння. Україна вже на це не піде; наша боротьба за незалежність від Москви, за суверенність є безкомпромісова, боротьба на смерть і життя. А хто таки впреться на якийсь союз з Росією, якою небудь ціною, то нам з ним не подорозі» [1, с. 226].

Степан Бандера вважав, що українська визвольна політика має продовжувати історичну боротьби України з Росією. Ця боротьба має не припинитися аж до повної перемоги і розгрому російського імперіалізму, повалення ССРСР й розбудови національних, самостійних держав в Центрально-Східній Європі і Азії та створення навколо Росії, замкненої в її кордонах, такої системи держав, щоб вона не могла більше виступати з експансією чи агресією. Потрібно завжди підкреслювати, що Україна буде продовжувати боротьбу проти будь-яких сил, які хотіли б її поневолювати, знищити її державну незалежність і суверенність, або посягати на українські землі.

У статті з промовистою назвою «З москалями нема спільної мови» (1952 р.) С. Бандера ще гостріше критикував роль російської нації в цих процесах: «Московський нарід не тільки не протиставився тому, але в цілому був і залишився носієм цього імперіялізму. Ривалізуючі за владу системи і сили в Росії, намагаючись з'єднати собі симпатії більшості московського народу і плямуючи непопулярні риси противника, завжди суперничали між собою в тому, хто з них здобуде більше для російського імперіялізму. Кожна московська держава, як царська, так демократична і большевицька, завжди послуговувались підступом і віроломністю супроти України й інших народів, і кожную форму союзу перетворювала в найжахливіше поневолення. Отже, ворогом був не тільки даний режим – царський, чи большевицький, не тільки державна і суспільна система, а сама московська нація, навіжена бісами імперіялізму, жадобою бути все більшою, могутнішою, багатішою, але не власним ростом, а коштом поневолення

інших народів, їх пограбуванням і всмоктуванням у себе» [1, с. 270]. Автор вважав, що історичний досвід виявив нереальність докорінних реформ, зміни свідомості і політичних поглядів російського народу, його демократизування в новоутвореній федеративній державі. Росія і росіяни завжди використовують «ступеневу агресію» щодо України, захоплюючи і закріплюючись на певних напрямках чи територіях та згодом посилюючись після перепочинку окуповують нові землі й людські ресурси.

В двох наступних невеличких статтях присвячених Росії та росіянам – «Первородний гріх проросійської концепції» і «Відкриті карти» (1952 р.) [1, с. 272-283] Провідник ОУН звернув увагу на недоцільність «впрягання» еміграцій поневолених Москвою народів з т. з. «біломосковськими» політичними групами. Степан Бандера закликав до визволення від окупантського імперіалізму російської нації в цілому і його теперішньої форми, большевизму та знищення комуністичної системи, створення суверенних національних держав у їх етнографічному просторі. Він вказував, що: «коренем усіх помилок американської політики і плянів супроти ССРСР є теза, що московська нація, московський імперіалізм і большевизм – це три окремі, а не органічно зрослі з собою явища, що ворогом для всіх інших народів є сам большевизм і що в боротьбі проти нього можна мати московський нарід за союзника» [1, с. 276].

Відношення до Росії і росіян під час національно-визвольної війни на думку С. Бандери мають розглядатися в трьох категоріях: «Перша – це справа тих мешканців України російської національності, які заслуговують на те, щоб їх трактувати як громадян України, на підставі не тільки самого їхнього замешкання, але й того, коли, як і чому вони прибули в Україну, як ставилися до українського народу й до прав України в минулому та що найважливіше, як вони в даному моменті ставляться до українських визвольних змагань і до української держави. Вимога повної лояльності супроти України і її визвольної боротьби стоїть на першому місці. Тим москалям, які відповідають цим вимогам, треба запевнити і забезпечити повну і всебічну рівноправність у всіх громадянських правах та повну свободу їхнього національного розвитку, відповідно до міжнародніх засад щодо національних меншин. Це саме стосується інших національних груп в Україні. Участь цієї категорії москалів у визвольних змаганнях на засаді добровільності, чи обов'язкової мобілізації, має мати характер індивідуальний за принципом територіальним, а не в окремих московських формаціях. Друга категорія – це москалі з-поза

України, головно вояки советської армії, які не воюють проти українських визвольних сил. Під час необхідного їх перебування на українській території сприяємо творенню з них протибольшевицьких формацій, більших чи менших, які повинні чим скоріше покинути українські землі і перейти на російські терени для активної проти-комуністичної боротьби. При цьому треба дбати про забезпечення, щоб вони не виступили до боротьби проти самостійності України. До третьої категорії зараховуємо всіх москалів активних чи потенційних ворогів української державності. Діючі ворожі сили треба знищувати й унешкідливлювати доступними в даній ситуації засобами й методами, згідно з міжнародними правилами поступування під час війни. Генеральною напрямною є намагатися усунути поза межі України по змозі якнайбільшу кількість ворожо наставлених москалів, щоб не обтяжувати себе втримуванням і забезпечуванням великої маси ворожого елемента як полонених, чи інтернованих в трудних умовах боротьби» [1, с. 593-594].

У багатьох статтях і в організаційному листуванні Степан Бандера подавав достовірні прогнози й аналіз ймовірних подій: розпад СРСР, «горбачовську перебудову», формування посткомуністичних еліт, відродження російського імперіалізму, етнічні конфлікти та можливі війни між незалежними державами [1, с. XII, 410].

Публіцистика Степана Бандери висвітлювала актуальні питання суспільно-політичного життя в Україні та серед української еміграції на Заході 1940–1950-х рр. Серед творчого доробку С. Бандери виокремлюються питання міжнаціональних взаємовідносин, що впродовж окресленого періоду мало вирішальне значення для українського народу, та, зокрема, національно-визвольного руху. Особливу увагу Провідник ОУН присвячував проблемам міжнаціональних стосунків в діяльності українського визвольного руху. Він був прихильником концепції АБН, національно-визвольних революції та фронту поневолених нації. Основним гаслом в їх діяльності було «Воля народам, воля людині!» та опертя на власні сили. Адже історичний досвід доводив, що надмірні сподівання на союзників та їх армії призводили до нехтування інтересів поневолених народів.

Список використаних джерел

1. Бандера С. Перспективи української революції. Мюнхен, 1978. 640 с.

References

1. Bandera S. Perspektyvy ukrainiskoi revoliutsii. Miunkhen, 1978. 640 s.

Mykola Posivnych

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy Sciences of Ukraine,*

*Department of Contemporary History,
4 Kozel'nyts'ka st., 79026, Lviv, Ukraine*

e-mail: posiv@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-5555-0753>

RUSSIA AND RUSSIANS IN THE PUBLICISTICS OF STEPAN BANDERA

Bandera's opinion journalism was, to some extent, a response to the broader image of Ukrainian nationalism by Soviet propagandists. Ideas about the activities of Bandera, the OUN, and the UPA were formed by publications and works of Soviet writers, historians, and KGB agents. Therefore, in the postwar period, the OUN leader actively wrote several different plans for theme articles. The majority of them, were conceived for education and widespread information in nationalist and emigre environments, and over time, these works became ideological, theoretical and philosophical in nature. Following the information wars of the Cold War, Stepan Bandera legacy became a myth, a stereotype of the times. Studying his creative thinking and the evolution of his political views will provide answers to many questions about the policy of Ukraine's National Memory. The purpose of the study is to highlight Stepan Bandera's views on interethnic relations in opinion journalism.

Key words: Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), ideology, opinion journalism, Russia, Russians.

*Олександр Ситник,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії та археології,
керівник Науково-дослідного центру імені
Дмитра Донцова при Мелітопольському
державному педагогічному університеті
імені Богдана Хмельницького,
<https://orcid.org/0000-0001-7743-8148>*

НАГАЛЬНІСТЬ ВЧЕННЯ ДМИТРА ДОНЦОВА

У статті автором зроблено спробу переосмислення вчення Дмитра Донцова в контексті подій сьогодення. Адже в наш час постать Д. Донцова та його твори далеко не завжди сприймаються належним чином. Це в той час, як вчення Дмитра Донцова є нагальним з огляду на цілу низку його досягнень на ниві політичної філософії та історіософії. Особлива нагальна їх актуальність зумовлена сучасною російсько-українською війною. Також підкреслюється особлива роль Олега Багана, як очільника Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова в процесі дослідження творчої спадщини Дмитра Донцова.

Ключові слова: Дмитро Донцов, боротьба за незалежність, Україна, ідеологія, українська нація.

Впродовж останнього часу для українців все більш нагальним стає завдання національно-визвольної боротьби з метою здобуття реальної незалежності. Сучасна російсько-українська війна стала вирішальним етапом цієї боротьби. Відтак по стає запит на ідеологію, котра б найбільшою мірою відтворювала парадигму незалежності української держави. І такою ідеологією є доктрина «чинного» («вольового») націоналізму Дмитра Донцова.

Насамперед слід відзначити, що Д. Донцов пройшов значну духовну та політичну еволюцію – від лівого, ортодоксального марксистського соціалізму, до суб'єктивного ідеалізму, ірраціоналізму, волюнтаризму й навіть до містицизму в політичній філософії. І одним із ва-

гомих наслідків такої трансформації стала поява досить унікальної націоналістичної доктрини, що має значну актуальність і в наш час.

Як зауважив Сергій Квіт, постать Дмитра Донцова володіє притягальною силою. Його діяльність даються іноді контроверсійні оцінки: від некритичної апологетики до однозначного заперечення. З початком XXI століття Донцов інтригує, захоплює, залишається недоумовленим, недостатньо осмисленим й зрозумілим [16, с. 3].

Вчення Дмитра Донцова є нагальним з огляду на цілу низку його досягнень на ниві політичної філософії та історіософії, котрі злободенними і в наш час. У своїй роботі «Сучасне політичне положення нації і наші завдання», Дмитро Донцов сформулював низку історичних ідеологем для українського національного руху. Так він, при оцінці внутрішньої суспільно-політичної ситуації в країні, запровадив національний принцип, рішуче відкинувши провінціалізм мислення української політичної еліти костомарівсько-драгоманивського гатунку. Донцов передбачив появу на історичній арені недержавних народів Середньої й Східньої Європи та прагну вивести українську проблему в контекст цих геополітичних зрушень. Мислитель засуджував слов'янофільство як засіб і прикриття російського імперіалізму та форму відвернення українців від нагальних національних завдань. Д. Донцов вперше вивів формулу: «Росія без України – вже не наддержжава», не повноцінна імперія, відтак акцентуючись на віковій загрозі Російської імперії для європейської стабільності та демократії [13, с. 23–32]. І як зауважив О. Баган, у цій праці Д. Донцов фактично розпочав введення українського національного питання та ідеї утвердження української державности в систему міжнародної проблематики [1, с. 110]. А афоризм Дмитра Донцова – «Найбільше гнітять того, хто найменше вимагає» став гаслом молодого покоління, яке пізніше склало основу стрілецького руху та підпілля УВО і ОУН в міжвоєнну добу [2, с. 17].

Олег Баган наголошує, що постать Дмитра Донцова до сьогодні залишається в Україні не до кінця збагненою, неприйнятою загалом, контроверсійною в сприйняттях і тлумаченнях. Натомість роль і місце Дмитра Донцова в українській культурі та формуванні української національної ідеології є визначним і насправді етапним й доленосним. Суперечливість сприйняття цієї постаті пояснюється поруйнованістю національної свідомості й психології українства. Українство настільки «унормувалося» в тому, що його чільні представники мають виражати якусь «поступово-випрошувальну» позицію та ідею, бути «рядовими працівниками» на ниві тяжких зусиль повсякден-

ности, що сприйняти особистість, яка із запалом відкидала будь-яку політичну нерішучість і дрібничковість, пропагувала безнастанну національну войовничість й експансивність, не могло і не може. Та найважливіше, що Д. Донцов виразив своєю різноспрямованою діяльністю порив до радикальності, величності й героїчності змагань, а українство звикло йти дорогою «середньою», яку ще Т. Шевченко називав гнилою та безперспективною [3, с. 8].

У праці «Підстави нашої політики», що стала певним підсумком ідейно-теоретичних дослідів Д. Донцова періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 років, автор демонструє цілу низку помилок і упущень соціалістів і демократів. Адже ці останні, маючи в своїх руках всю повноту влади, не змогли впоратися з тими викликами, котрі постали в цей час. А вину за невдачі й поразки покладали (наприклад, В. Винниченко у книзі «Відродження нації») на український народ. Натомість Д. Донцов переконливо доводить, що вина за загальну поразку та втрату незалежності лежить саме на них, на керівниках – провідниках із соціал-демократичного табору. Оскільки їх сліпа віра в обіцянки соціалізму, їх атеїзм, брак національної любові та національної гідності гасили полум'я націоналізму, коли воно спалахнуло в народі ненавистю до своїх віковичних ворогів і гнобителів. Це вони переконували, що без Москви просто не можна бути. Це в їхній демагогії й ідейному хаосі врешті заблукав і зневірився народ [4, с. 44–45]. Через сто років ситуація в Україні в цьому відношенні принципово не змінилася: та ж соціальна демагогія та популізм владних очільників, їх політична маніпуляція, ігнорування всього дійсно національного та системна залежність від Москви. І постає логічне питання – чи не головна причина всього цього – в ігноруванні й навіть переслідуванні всього націоналістичного в Україні?

Як відзначив Олег Баган, праця «Підстави нашої політики» була стратегічно важливою ще й в тому пляні, що завдяки їй було започатковано формування правдивого правого, консервативного й націоналістичного руху в Україні та його ідеології. Це був яскравий маніфест з критикою прогресизму як форми мислення, критикою головних концептів соціалізму, анархізму, світоглядного матеріалізму і космополітизму, раціоналізму та ліберальницького релятивізму. Д. Донцов рішуче повернув українську національну ідеологію до героїчних заповітів предків, до форм релігійного мислення, світоглядного ідеалізму та ірраціоналізму. Візія ідеолога точно вловлювала новий ритм історії, нову настроєвість часу, який мав незабаром створити політичний рух цілком нової, відмінної якості, якого ще ніколи не було

в Україні. Настрій цей визначався як вольовий націоналізм, а його ритміка означала зародження формації, яка вирізнялася особливою жертвовністю, принциповістю, героїчністю та дисципліною дій, – ОУН. Основний свій удар Д. Донцов спрямував проти ідеології соціалізму в усіх її варіантах як плебейського, вузькодогматичного й деструктивного способу мислення у політиці, який приніс стільки шкоди українській справі ще від ери М. Драгоманова (друга половина XIX століття). Він викривав і дискредитував усі форми модерного советофільства, котре поширювалося в Галичині та на еміграції (позиція М. Грушевського, президента ЗУНР Є. Петрушевича тощо) й цим, значною мірою, рятував молоде покоління від дезорієнтації. Донцов прагнув осмислити тенденції до тоталітаризму, що чітко намітилися в СРСР від 1920 року, й цим започаткував потужний антикомунізм в суспільно-політичному й культурному житті Галичини міжвоєнної доби, настільки сильний, що й до сьогодні, після усіх трагічних трансформацій галицького соціуму в XX столітті, комуністично-соціалістичні ідеали в його шкалі вартощів займають мінімальні 1–2 % [5, с. 14–16]. Фактично така позиція й висновки Дмитра Донцова були виразом усієї комуністично-соціалістичної ідеології.

Свою книгу «Підстави нашої політики» Д. Донцов завершує доволі несподіваною тезою про політичну націю як заповіт для українства. На цьому важливо наголосити нині, коли український націоналізм, його ідеологія з усіх боків очорнюються як нібито «расистські», «фашистські», «ксенофобські» за своєю суттю. Протиставляючись ідеологіям застарілого народництва з його автономізмом і культурницьким етнографізмом, соціалізму з його «інтересами пролетаріату» й класовою свідомістю, монархізму з його ілюзіями про відродження української шляхти (В. Липинський) та фікціями східнослов'янських союзів, Донцов підкреслював особливу роль націоналізму у розвії політичної нації, з акцентом на державництві як визначальному імперативі при формуванні новітньої стратегії українства. З цим імперативом націоналістам судилося створити найгероїчніший і найбовитіший етап української історії [5, с. 16].

Дмитро Донцов першим в українській політичній думці запроваджує принцип боротьби за незалежність України у глобальні світові тенденції геополітичного розвитку. Обґрунтовуючи це «колективним ідеалом» нації, який формується тисячоліттями, виростає з глибин національних світопереживань і дає візію перспективи. Відтак у політичній філософії та історіософії Д. Донцова визрів другий національний імператив українства: розуміння українсько-російського

протистояння як вирішального змагання у просторі Середньо-Східної Європи, від якого залежали й залежатимуть всі великі, розтягнуті в часі і просторі, геополітичні події в цілій Європі та Західній Євразії. Саме таке інтуїтивно-візійне відчуття долі й призначення України двигтить у містерії «Великий льох» Т. Шевченка. Поет ще в 1845 році інтуїтивно відчув, роздумуючи над історією України, що погибель української державности й усунення з історичної арени українського народу як чинники спричинили якесь фатальне, понадчасове зло. Погибель України отримує в нього апокаліптичні відтінки тлумачення. Щось ненормальне, суперечне до Істини і до Добра прийшло у світ з пануванням Російської імперії над Східною Європою. Кожна українська душа, яка прийме те панування, буде проклятою навіки. Тому лише воскресіння України може повернути в сучасність Гармонію і Справедливість. І справді, коли ми перейдемо історичні етапи розвитку України в геополітичному аспекті, визріє чітке бачення її стратегії: як і в добу княжого Києва, щоб гармонізувати середньо-східноєвропейський простір, Україна мусить самостійно контролювати весь басейн середнього Дніпра, спиратися на причорноморську степову зону, на Карпати, і тоді її стосунки із західними сусідами будуть рівноправними і конструктивними, як за князів Ярослава Мудрого чи Володимира Мономаха були стосунки з королівствами Польщі, Угорщини, з Візантійською імперією; натомість тріщини та ламання «причорноморського чотирикутника» через навалу монголів призвели до серії національних падінь і саморозхитувань аж до занепаду; подальший наступ Польщі на причорноморський простір став лише тривалим процесом порушення рівноваги геополітичних сил у Середньо-Східній Європі й закономірно привів до розгрому такого деформаційного утворення, як Річ Посполита. Розвиваючи цю геополітичну тезу, Д. Донцов розуміє, що «Ключі до опанування слов'янства (а через нього й Європи) може дістати лише той, хто володіє Україною». Тобто він розкриває таємницю геополітичних і цивілізаційних планів імперської Росії: Москва так послідовно, уперто, жорстоко й всебічно руйнувала, перетравлювала, обкрадала культурно Україну, бо завжди розуміла її геостратегічне значення для розвитку власної експансії [5, с. 8–10].

На початку 1920-х років, поруч з інтегральним націоналізмом, що був пов'язаний із ОУН та її попередниками (Легія Українських Націоналістів, Союз Української Націоналістичної Молоді тощо), поступово виокреслився споріднений з ним, але дещо відмінний варіант радикального, тоталітарного націоналізму, так званий «донцовський»

(«чинний») націоналізм. Між донцовським «чинним націоналізмом» й «інтегральним націоналізмом» існували досить серйозні розбіжності, передусім, у тому, що «інтегральний націоналізм» з усіма його крайнощами пропонував певну конструктивну політичну програму, мав риси систематизованого світогляду, політичної доктрини, тоді як «чинний» націоналізм Д. Донцова відрізнявся елементами тотальної критики та нігілізму. Головним джерелом ідеології «чинного» націоналізму слід вважати саме критичний аналіз досвіду Української національної революції на основі особистого досвіду Д. Донцова. Незважаючи на прагнення окремих діячів применшити вплив на ідеологію націоналізму так званого «донцовства» або «чинного» націоналізму), цілком очевидно, що емоційні переконання, наснага, воля до життя Д. Донцова, прагнення творчої перебудови внутрішнього світу людини, активізації ролі мас в національному поступі, в українському націоналізмі знайшли сприятливий ґрунт.

Не зважаючи на настирливі й убогі спроби втиснути історико-філософські й політико-ідеологічні концепції в котрісь неадекватні форми та вузькі рамки на кшталт: «інтегральний націоналізм», «український фашизм», «тоталітаристська доктрина», «революційний націоналізм» й т. ін., слід визнати, що попри деяку еклектичність, доктрина й світогляд Д. Донцова мають самодостатній характер. Вивчивши й проаналізувавши ідейний та історичний європейський досвід, Д. Донцов витворив власну політико-ідеологічну концепцію, пристосовану до українських умов. Головними засадами її, на думку О. Багана, є: «національна солідарність», «примат Духу над Матерією», «постійне плекання духових і національних традицій», «гартування волі», «ідеали героїки», «культ чести і шляхетности», «формування сильної особистости», «елітарний устрій суспільства», «життєвий активізм», «недопускання морального старіння, збайдужіння і меркантилізації суспільної свідомости» тощо. При уважнішому погляді на історію України ХХ століття, наголошує О. Баган: «не можна не визначити постаті Д. Донцова як кардинально значущої, чільної в плані формування нової парадигми національного політичного мислення, формулювання глобальних, революційних завдань і методик історичного успіху, у сенсі визволення українства від вікових ментальних комплексів. Д. Донцов перший так гостро й точно визначив «первородні гріхи» української людини та суспільства, що закріпилися у пасивності і сповільнили через власну надмірну миролюбність і покірну ніжність». Дмитро Донцов наголошує, що лише завдяки Тарасу Шевченку, який як пророк, прийшов роздмухати «іскру вогню ве-

ликого», що ще «тліла, не вгасала» в душах нащадків, надихнути їх її містичною силою, вдалося воскресити старий дух «невмерущої слави козацької», щоб вибороти нову – не хліборобську, не плебейську, не «прогресивну» країну віку розкладу, розбрату й розпусти, а Україну «козацького народу» [11, с. 23].

У своїх працях Донцов доводить, що глибинною причиною постійної експансії Росії на Захід є не окремо взятий царський імперіалізм чи більшовизм, а органічно притаманний нащадкам євразійської Орди руйнівний завойовницький рух. Це спонукало вченого виводити підстави української політики не з тактичних малоросійських схем, а із стратегії, базованої на усвідомленні російської смертельної небезпеки для України, зумовленої історично і геополітично [6, с. 21].

Знаменним є розділ праці Донцова «Дух Росії» під назвою «Сили антихриста» де, він показує безбожжя і примітивізм російського суспільства та його еліти, котрі, як засвідчив видатний філософ В. Соловйов, жили лише догмами і обрядами, «ніскільки не дбаючи про те, щоб надати політичному і суспільному життю християнський характер». Д. Донцов характеризує російську віру як «шаманське православ'я», позаяк православна Церква в Росії перейняла помпезну візантійську форму, але не християнський дух і завжди була – в традиціях цезарепапізму – на імперській безбожній службі. За життя Донцова – філією КДБ, а тепер – ФСБ. Верховод ідеологів «русского міра» – патріарх РПЦ Кірілл (Гундяєв), маскуючи московську агресію, закумуляував споконвічні претензії «країни Моксель» на історичну Русь-Україну: «У південних межах історичної Русі розгорілася нині міжусобна битва» [6, с. 18–19].

Д. Донцов одним із перших сформулював політичну тезу про смертельну загрозу для України з боку неоімперіалізму Росії. Оскільки Донцов вважав Росію споконвічним ворогом всього українського, він пророчив неминучу війну з нею й пропонував засоби протидії наступу російських шовіністичних сил. Саме Дмитро Донцов першим в Україні започаткував аналіз російського суспільства, його імперськість й культуру в глобальному цивілізаційному та геополітичному контексті. Аналізуючи твори російських слов'янофілів, він зрозумів, що російський московський експансивний державницький і культурний імперіалізм закорінений у ментальности людей цього простору. І на думку Д. Донцова, саме Україна першою розпочала боротьбу проти злої сили, що виходить із Москви. І це зло, трансформоване на початку ХХ століття в більшовизм, було спрямоване не лише проти України, але й за межами Радянського Союзу метою його агентів було

знищення європейського громадянського устрою тощо [7, с. 29–31]. Слід зауважити, що в наш час ситуація є аналогічною – кремлівський режим через своїх агентів за всяку ціну прагне підірвати стабільність (політико-правову, соціальну тощо) в країнах Західної Європи, і, насамперед, – заради власного виживання. Штучно провокуючи та розпалюючи сепаратистські рухи в Європі, Москва, тим самим, сприяє деформації цивілізованого національно-культурного розвитку. Приблизно так, як остання, більш як три з половиною століть чинила в Україні – знищуючи національну ідентичність українців.

«Донцовський» світогляд став своєрідною відправною точкою, від котрої відштовхувалися згодом ідеологи ОУН, хоча це ними заперечувалося. І на думку М. Мандрик, дійсно можна погодитися з С. Ленкавським, який вважав, що Д. Донцов виробив нову психологічну систему з філософським і релігійним забарвленням. Так, окремі положення «Націоналізму» були взяті за основу при формуванні ключових засад українського націоналізму. Зокрема, це стосується сформульованих Д. Донцовим провідних підстав національної ідеї: волюнтаризм (антиінтелектуалізм) у розумінні волі нації до життя, до влади, войовничість (антипацифізм), романтика, що в себе включає ілюзіонізм та релігійність, фанатизм як захоплення абстрактним, як заперечення існуючого порядку речей, «аморальність» – не в розумінні відкидання моралі взагалі як такої, швидше макіавеллівське тлумачення: етичним є все те, що приносить користь нації та сприяє її подальшому розвитку. Це перелік тих основних підвалин, на яких, на думку Д. Донцова, мав базуватися націоналістичний світогляд, щоб звільнитися від нашарувань і рухати націю вперед [17, с. 235–236]. Така позиція Д. Донцова є як ніколи актуальною саме нині, на етапі вирішального протистояння з кремлівським режимом, котрий століттями узурпував Україну, винищуючи все краще в ній: духовність, історичну пам'ять, генофонд, моральні засади, традиції та найбільш свідомих і активних громадян. І саме тому пророчий заклик Донцова до боротьби за інтереси власної нації у всіх основних сферах життя може дати нам шанс дійсно зберегти себе як націю у війні з Росією.

Варто наголосити, що сучасна неоімперська політика Кремля є реалізацією методів самодержавства й більшовизму, з поєднанням злочинних олігархічних і диверсійно-терористичних форм. Протистояти цьому можливо лише за умови наявності цілої низки чинників, які нам заповідав Д. Донцов, це насамперед: «національна солідарність», «примат Духу над Матерією», «постійне плекання духових і національних традицій», «гартування волі», «ідеали героїки», «культ чести

і шляхетности» і т. п., й чи не найголовнішим є духовна й моральна готовність нації до відстоювання своїх прав і суверенітету. І в цьому відношенні надзвичайно цінною є Донцовська візія національно-визвольних змагань. Адже ґрунтовно проаналізувавши віковий досвід віковичної боротьби українців за свою самостійність, Д. Донцов дав нам щодо цього основні орієнтири та настанови. Саме вони є важливою запорукою в переможному завершенні для України, чергової, розв'язаної Москвою, війни в 2014 році.

Вивченню відносин Росії як орієнтального субстрату із Заходом, або ж «Оксидентом», Дмитро Донцов, присвятив численні спеціальні праці, 14 із яких вказав очільник Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова (Дрогобич), укладач 10-томника творів мислителя Олег Баган [5, с. 7]. Серед іншого, у діяльності Науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова акцентувалося, що в своїй творчості Дмитро Донцов прагнув утвердити думку про переорієнтацію українства на Захід. Він був упевнений, що європейські традиції, їх індивідуальність у мистецтві, допоможуть виховати українську молодь повноцінною й готовою до дії, до побудови власної незалежної держави.

Космополітична, ліберальна ідеологія, що домінує вже тривалий час на Заході, не схильна сприймати національні держави. Так, ліберальними урядами західних країн тривалий час вперто не визнавалися державницькі прагнення України. Навіть тоталітарна, неоімперська сутність більшовицької Росії виявилася для них прийнятнішою в багатьох аспектах (особливо ж – економічного плану). Нині ми бачимо багато в чому подібне ставлення ліберального Заходу до агресії РФ в Україні: власні економічні інтереси для нього ближчі й важливіші, ані ж навіть міжнародні зобов'язання країн Заходу перед Україною.

В ідеології «чинного» націоналізму Д. Донцова значне місце посідає поняття «воля», яке в нього є першоосновою буття. «Націоналізм» повинен був відродити в нації «волю до життя» та «волю до влади». Волюнтаризм, який чітко прослідковується в ідеології мислителя, виник не випадково. Донцов був певен, що відродити націю можна лише з допомогою волюнтаризму, до того ж волюнтаризм відповідав духовній структурі самого Д. Донцова.

Д. Донцов ставив перед собою низку завдань, пов'язаних із вихованням національної еліти, формуванням поняття національних інтересів і національної ідеології. Дискутував і переконував. Він був свідомий етапності власних зусиль. Донцов робив те, що, на його думку, мало бути зроблене в міжвоєнну добу ХХ століття, щоб у майбутньому (може тепер?) нарешті вести мову про ідеологію державотво-

рення [9, с. 5, 6, 8]. Цілком очевидно, що саме ідеологія «вольового» націоналізму, серед іншого, може стати ідейним підґрунтям розвою української національної ідентичності та навіть – повноцінної української держави.

У цілому Олег Баган виокреслив концепт донцовської ідеології наступним чином:

1. Кардинальне заперечення провансальства – народництва, позитивізму – пацифізму XIX століття, на що до нього не зважувався ніхто.

2. Орієнтація на ідейно-психологічні засади Західної Європи, «дух Окциденту».

3. Орієнтація на власні сили, дух безкомпромісності, войовничості.

4. Пробудження великої національної гідності, звертання до героїчної давнини, постійне опертя на традицію.

5. Ідея еліти провідників, «аристократів».

6. Внесення геополітичних розрахунків у боротьбу за самостійність, ставлення України в центр міжнародних змагань з російським імперіалізмом.

7. Ідея організації ордену.

8. Вироблення ідеалістично-світоглядних засад націоналізму: культ вищого ідеалу, енергії, всього духовного у протиставленні матеріальному, релігійності замість раціоналізму.

9. Ідея Великої України з примиренням класів і станів, вічної нації, джерела якої випливають з праісторії.

10. Революційна тактика боротьби, містика великого національного повстання, «нової Гайдамаччини» (звідси тактика ОУН «перманентної революції», плани всенационального повстання у 1930-ті роки) [12, с. 151].

Загалом слід наголосити, що на сучасному етапі вирішальної боротьби за утвердження незалежної української держави та самодостатньої нації визначальну роль відіграє ідеологія «вольового» націоналізму Дмитра Донцова.

Вона має стати нашим дороговказом в напрямку подальшого державотворення та захисту інтересів власної нації. Яскравим зразком цього є націоналістична за своєю сутністю держава Ізраїль.

Нині в умовах вирішальної боротьби з неоімперським рашизмом саме ідеологія «вольового» націоналізму Донцова спроможна належним чином консолідувати нашу націю в напрямку відстоювання та реалізації дійсних українських інтересів і цінностей.

Як і передбачив Донцов, сучасні «фальшиві поводитири Москви» маскують свою експансію «брехливими лозунгами» – гаслами «русской весни» й «русского міра Дмитро Донцов доводить, що московські владоможці завжди навмисно плутали добро та зло, прекрасне й огидне, зомбуючи свій народ ідеями його обраности.

Нинішня російсько-українська війна стала результатом вихолощення української національної ідеї, приниження національної гідності українців та одночасно очевидною загрозою для всього подальшого цивілізованого розвитку з боку імперсько налаштованих великодержавних шовіністів. Саме тому для нас нині постає не лише можливість, але й нагальна необхідність втілення в життя ідеології «чинного» тобто «вольового» націоналізму. Інакше нас, чи наших потомків очікує чергове зіткнення з імперцями й шовіністами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Баган О. Геополітичні візії в теоріях класичного українського націоналізму і сучасність. Бандерівські читання. Матеріали перших та других Бандерівських читань / Упоряд. Т. Бойко, Ю. Сиротюк. Київ– Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. С. 110–125.
2. Баган О. Джерела світоглядного націоналізму Дмитра Донцова. *Дмитро Донцов. Вибрані твори: у 10 т.* Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 1: Політична аналітика (1912–1918 рр.) / Передмова О. Багана. С. 5–19.
3. Баган О. Дмитро Донцов і виклики ХХ століття. *Донцовський збірник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.* Випуск 1. Мелітополь: 2019. 87 с.
4. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. 192 с.
5. Баган О. Стратегія для України: через героїчну націософію до наступальної геополітики (1921–1932 рр.). Передмова. *Дмитро Донцов. Вибрані твори: у 10 т. /* Редкол.: О. Баган (відп. ред.) [і ін.]; літ. ред. Я. Радевич-Винницький / Упоряд., післям., комент. О. Баган. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 5: Політична аналітика (1921–1932 рр.) / Упоряд., післям., комент. О. Баган. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2013. С. 5–16.
6. Гудзь В. Український вибір між Росією і Європою в Донцовському цивілізаційному вимірі. *Донцовський збірник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.* Вип. 1. Мелітополь: 2019. С. 18–23.
7. Донцов Д. Дух Росії / пер. з нім. В. Вишинського, І. Зимомрі. К.: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2011. 135 с.
8. Донцов Д. Кількість чи якість (Розклад демократичної еліти). *Донцов Д. Хрестом і мечем. Твори.* Тернопіль: Вид-во «Рада», 2010. С. 103–114.
9. Донцов Д. Маса і провід. *Вибрані твори: у 10 т. /* Редкол.: О. Баган (відп. ред.) [і ін.]; літ. ред. Я. Радевич-Винницький. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 3: Ідеологічна есеїстика (1922–1932 рр.) / Упоряд., післям., комент. О. Баган. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2012. С. 253–281.

10. Донцов Д. Міжнародне положення України і Росія. *Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник*. Вип. 1. За ред. О. Багана. Дрогобич: Посвіт, 2009. С. 366–387.
11. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького). Київ: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи, 2008. 266 с.
12. Донцов Д. Підстави нашої політики. *Твори*. Львів: Кальварія, 2001. Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. С. 91–242.
13. Донцов Д. Сучасне політичне положення нації і наші завдання. *Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган*. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 1: Політична аналітика (1912–1918 рр.) / Передмова О. Баган. С. 21–37.
14. Донцов Д. Українсько-російська угода та її правний характер. *Вибрані твори: у 10 т. / Упоряд., післям., комент. О. Баган*. Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. Т. 1: Політична аналітика (1912–1918 рр.) / Передмова О. Баган. С. 270–280.
15. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. 341 с.
16. Квіт С. М. Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет: монографія. – ВЦ «Київський університет», 2000. 260 с.
17. Мандрик М. Український націоналізм: становлення у міжвоєнну добу / Передмова В. Вериги. Київ: Вид-во ім. О. Теліги, 2006. 392 с.

References

1. Bahan O. Neopolitychni vizii v teoriiakh klasychnoho ukrainskoho natsionalizmu i suchasnist. *Banderivski chytannia. Materialy pershykh ta druhykh Banderivskykh chytan / Uporiad. T. Boiko, Yu. Syrotiuk*. Kyiv–Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2015. S. 110–125.
2. Bahan O. Dzherela svitohliadnoho natsionalizmu Dmytra Dontsova. *Dmytro Dontsov. Vybrani tvory: u 10 t. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2011. T. 1: Politychna analityka (1912–1918 rr.) / Peredmovia O. Bahana*. S. 5–19.
3. Bahan O. Dmytro Dontsov i vyklyky KhKh stolittia. *Dontsovskiy zbirnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Vypusk 1. Melitopol: 2019. 87 s.*
4. Bahan O. Natsionalizm i natsionalistychnyi rukh. *Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 1994. 192 s.*
5. Bahan O. Stratehiia dlia Ukrainy: cherez heroichnu natsiosofiiu do nastupalnoi heopolityky (1921–1932 rr.). *Peredmovia. Dmytro Dontsov. Vybrani tvory: u 10 t. / Redkol.: O. Bahan (vidp. red.) [i yn.]; lit. red. Ya. Radevych-Vynnytskyi / Uporiad., pisliam., koment. O. Bahan*. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2011. T. 5: Politychna analityka (1921–1932 rr.) / Uporiad., pisliam., koment. O. Bahan. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2013. S. 5–16.
6. Gudz V. Ukrainyskiy vybir mizh Rosiieiu i Yevropoiu v Dontsovskom tsyvilizatsiinomu vymiri. *Dontsovskiy zbirnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Vyp. 1. Melitopol: 2019. S. 18–23.*
7. Dontsov D. Dukh Rosii / per. z nim. V. Vyshynskoho, I. Zymomri. K.: Ukrainska vydavnycha spilka im. Yu. Lypy, 2011. 135 s.
8. Dontsov D. Kilkist chy yakist (Rozklad demokratychnoi elity). *Dontsov D. Khrestom i mechem. Tvory. Ternopil: Vyd-vo «Rada», 2010. S. 103–114.*
9. Dontsov D. Masa i provid. *Vybrani tvory: u 10 t. / Redkol.: O. Bahan (vidp. red.) [i yn.]; lit. red. Ya. Radevych-Vynnytskyi. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2011. T. 3: Ideolo-*

hichna eseistyka (1922–1932 rr.) / Uporiad., pisliam., koment. O. Bahan. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2012 S. 253–281.

10. Dontsov D. Mizhnarodne polozhennia Ukrainy i Rosiia. Ukrainyski natsionalizm: istoriia ta idei. Naukovyi zbirnyk. Vyp. 1. Za red. O. Bahana. Drohobych: Posvit, 2009. S. 366–387.

11. Dontsov D. Nezrymi skryzhali Kobzaria (Mistyka lytsarstva zaporozkoho). Kyiv: Ukrainska vydavnycha spilka im. Yu. Lypy, 2008. 266 s.

12. Dontsov D. Pidstavy nashoi polityky. Tvory. Lviv: Kalvariia, 2001. T. 1: Heopolitychni ta ideolohichni pratsi. S. 91–242.

13. Dontsov D. Suchasne politychne polozhennia natsii i nashi zavdannia. Vybrani tvory: u 10 t. / Uporiad., pisliam., koment. O. Bahan. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2011. T. 1: Politychna analityka (1912–1918 rr.) / Peredmov O. Bahan. S. 21–37.

14. Dontsov D. Ukrainsko-rosiiska uhoda ta yii pravnyi kharakter. Vybrani tvory: u 10 t. / Uporiad., pisliam., koment. O. Bahan. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2011. T. 1: Politychna analityka (1912–1918 rr.) / Peredmov O. Bahan. S. 270–280.

15. Dontsov D. Dukh nashoi davnyiny. Drohobych: Vydavnytstvo «Vidrodzhennia», 1991. 341 s.

16. Kvit S. M. Dmytro Dontsov. Ideolohichniy portret: monohrafiia. – VTs «Ky-yivskiy universytet», 2000. 260 s.

17. Mandryk M. Ukrainyski natsionalizm: stanovlennia u mizhvoiennu dobu. Peredmov V. Veryhy. Kyiv: Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. 392 s.

Olexander Sytnyk

*Doctor of Historical Sciences, Professor
of the Department of History and Archeology,
head of the Scientific Research Center named after
Dmytro Dontsov Bohdan Khmelnytskyi, 10
Hetman Street, Melitopol, Ukraine,
postal code 72312 (oleksander_sytnyk@i.ua)*

THE URGENCY OF THE TEACHINGS OF DMYTRA DONTSOV

In the article, the author made an attempt to rethink the teachings of Dmytro Dontsov in the context of today's events. After all, nowadays the figure of D. Dontsov and his works are far from always perceived properly. This is at a time when the teachings of Dmytro Dontsov are urgent in view of a number of his achievements in the field of political philosophy and historiosophy. Their special urgency is due to the current Russian-Ukrainian war. The special role of Oleg Bagan as the head of the Dmytro Dontsov Scientific and Ideological Center in the process of researching the creative heritage of Dmytro Dontsov is also emphasized.

Key words: Dmytro Dontsov, struggle for independence, Ukraine, ideology, Ukrainian nation.

Ірина Фаріон,
доктор філологічних наук, професор
катедри української мови
Національного університету
«Львівська політехніка»

ШЕВЧЕНКІВ КОНЦЕПТ «СЛОВО» В РЕЦЕПЦІЇ ДМИТРА ДОНЦОВА

*...Але вони нічого з того не схопили.
Його **слова** були для них закриті,
не розуміли сказаного.
Євангеліє від Луки*

У статті проаналізовано сприйняття Тарасом Шевченком та Дмитром Донцовим Слова як основного креативно-духового вияву нації. Розкрито трактування Донцовим Шевченкового слова в трьох визначальних контекстах: містичному, креативному та дуалістичному. Наголошено на Слові як основному інструментові конструювання дійсності і водночас небезпечному засобові маніпуляції людською свідомістю.

Ключові слова: концепт «слово», містичне слово, креативне слово, дуалістичне слово, слово-правда, слово-лжа.

Слово завжди було більше, ніж філологія. Це категорія трансцендентна, екзистенційна і політична. Ще в дохристиянські часи, в римській культурі, риторику, тобто могутність слова, зображали в образі величної Пані – богині мистецтв, з прекрасних уст якої росла лілея, що символізувала красу (*ornatus*), і меч (*gladius*) – символ грізної зброї (*persuāsio*). Себто *краса і сила* мови переконує, творить і змінює, хоч ці переконання та зміни не завжди є прогресом в морально-етичній та політичній царині. Ця аксіологічна проблематика є об'єктом нашого аналізу крізь призму сприйняття Слова у Тараса Шевченка і Дмитра Донцова.

Тарас Шевченко – ідеалістичний, містичний, одержимий, невідступний, цілісний – змагався не лише з оспалою малоросійською спільнотою, але з самим часом. Це манило пасіонарного Дмитра Донцова, що теж випереджав час і провадив за собою: «Він є завеликий для нас, як і той час, що ми його тепер переживаємо» [6, с. 36]. Поряд із пристрасно глибинною «Присвятою» Івана Франка Шевченкові можна в один шерэг поставити лише Донцовські слова – інтелектуальні ножі розуму та емоційні опіки почуттів. Вони ключ до Шевченкової містики та ідеалізму:

«Бундючному чужому протиставив величне й потужне своє.

Вказав охлялим землякам шлях великих націй.

Як метеор, пролетів він над нашою Елладою, не лишаючи наступника, бо генії не мають їх. Бо був фанатиком в добу безвір'я, патетиком – в добу буйного інтелектуалізму, аскетом – в добу матеріалізму.

Пригадав забуту правду, що не розніжений ліричний гуманізм є мірилом наших чеснот, а сила духу, вища за дочасне щастя і «благоденствіє».

Що не безсилим квилінням, лише «вогнем кривавим, пламенним мечем нарізана на людських душах» повинна бути наша Правда.

Хотів, щоб вогонь його слова перемінився в справжній вогонь, в яким спопеліла б не лише срамотня дійсність, а й наша розщеплена душа, наше «згниле серце», яке не важиться піднятися на зло. [...]

Був голосом вопіючого в пустині, був пророком, світочем, що світив і горів, голосом труби архангельської, що будила мертвих з могил...» [4, с. 205].

Найпевнішою зброєю і в Шевченка, і в Донцова було Слово, що, за апостолом Павлом, «живе й діяльне, і гостріше від усякого двосічного меча: воно проходить аж до розділу душі й духа, суглобів та кістяного мозку, і розрізняє чуття та думки серця... Нема створіння, скритого від нього...» [Св. П., Послання апостола Павла, с. 273]. Поет іменник слово в різних граматичних формах в українських поетичних творах уживає 118 разів [8, т. 3, с. 1649–1651], весь словник мови Шевченка містить 178 уживань цієї лексеми [11, с. 264–266] – це одна з найчастотніших мовних одиниць опису й пізнання світу. Найчастіше з іменників Шевченко вживає лексему Бог (76), зокрема в граматичних формах Бога (107), Боже (119) [8, т. 4].

Як голка нитку, так нав'язує до себе концепт слово – епітети – узгоджені та неузгоджені означення: *слово тихе(є), правди, святеє, боже(є), ласкаве(є), великеє, добре, нове, живе, мертвоє, сльози, істини, химерне, тихо-сумне, тихеньке, тихої любови, зле, незле, любови, щире, розумне, веселеє, богобоязливе, дівоче, забуте, благе, кротке,*

пророче, мудре, ветхеє, древлє, розтленное, найкращеє, огненне, лихе [1, с. 38]. Гадаємо, що саме Біблія як настільна книга мислителя була джерелом його трактування концепта *слово* і частоти його вживання. Зокрема, в Євангеліях цю лексему використано понад 90 разів, переважно в езотеричному та містично-креативному значенні: слово – Бог, слово – Дух, слово – істина, слово – дія, слово – вічність, слово – відплата, помста, слово – влада, сила: «Дух – **ті слова**, що їх я вимовив до вас, вони й життя», «Господи, а до кого ж іти нам? Це ж у тебе – **слова життя вічного**», «Коли ви перебуватимете **в моїм слові**, ви дійсно будете учнями моїми і спізнаєте правду, і правда визволить вас», «Хто **моє слово** берегтиме, повіки не побачить смерті», «А хто мене не любить, той і **слова мої** не береже. І **слово**, яке ви чуєте, не моє, лише **Отця**, який послав мене», «...**слово** твоє – **істина**» [Св. П., Євангеліє від Йоана, с. 122, 125, 126, 134, 137]; «чоловік житиме не самим хлібом, а **кожним словом**, що виходить з уст **Божих**», «Хай буде **ваше слово**: Так, так; Ні, ні, – а що більше цього, то від лихого», «За кожне **пусте слово**, яке скажуть люди, – дадуть відповідь судного дня за нього. Бо **за словами твоїми** будеш виправданий і **за словами твоїми** будеш засуджений» [Св. П., Євангеліє від Матея, с. 10, 12, 21]; «І дивувалися його науці, бо **його слово було повне влади**», «**Що за слово**, – що з **владою й силою** велить нечистим духам, і вони виходять!» [Св. П., Євангеліє від Луки, с. 79].

Донцов, як ніхто з його попередників та наших сучасників, формалізує Шевченкове *слово* як основну субстанцію творення світу, як інструмент сягання до душі людської, як матеріяльне буття Духу, а не як банальну одиницю номінації, комунікації – голої прагматики задля порозуміння. Ні! Задля горіння і творення в Божому Духові. Нема сенсу доводити енциклопедичність знань і вулканічність почуттів Донцова. Їхня довершеність – у вмінні майстра сягати джерел, не наслідків, а причин. З огляду на власну безпомильну заглибленість та детермінізм у судженнях, він сягає Шевченкових джерел розуміння природи *слова* не лише як філологічної одиниці, а як інструменту творення світу. Донцовські міркування про Шевченкове *слово* структуруємо на три основні групи:

містичне слово (тому що від Бога);

креативне слово (тому що творить неповторну, національну людину і світ);

дуалістичне слово: слово-правда (тому що Бог) – слово-лжа (тому що від лукавого).

Містичне слово

Містика (з грецької *mistikos* – таємничий) – це віра в надприродне, таємниче, божественне та у здатність людини вступати в безпосереднє спілкування з потойбічним світом. У переносному значенні – це щось «загадкове», «незбагненне», але для Шевченка, де панує *слово*, нема загадковостей, позаяк у руках натхненної, одержимої, окриленої вірою людини воно завжди виконує функцію творення світу. Бо саме в такому значенні його використовував Господь. Про Боже джерело *слова* йдеться у відомих класичних рядках:

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється-ожива,
Як їх почує!... **Знать, од Бога**
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди! («Ну що б, здавалося, слова», 1848).

Як зауважує Донцов, «кожне його слово, а ще більше фраза, закривали в собі якусь містичну формулу, а її вирази не раз дослівно повторяли вирази на ту тему євангелістів або містиків» [4, с. 75]. Себто Біблія для Шевченка – джерело словосмислів. Загальновідомо, що в Біблії порушено низку кардинальних та універсальних для людства філологічних проблем, зокрема походження мови, стосунків мови до світу, її основна функція та зв'язок між мовою та народом. Ці проблеми втілено через «*могутню творчу силу слова*» [9, с. 126]: світ виник через слово – Господь вимовляв *слово*, і це ставало актом творення. Відтак постановля окремим народів через вавилонське змішання мов і чудесне говоріння різними мовами, дароване Святим Духом різним апостолам на Святу Трійцю.

Суголосний з Біблією визначний твір Константина Філософа «Проглас» до Євангелія, де викладено найважливіші філологічні ідеї, почерпнуті з біблійного джерела: 1. *слово*, злите з ученням Христа, є найбільшою духовною цінністю; 2. *слово* – могутній засіб етичного творення; 3. писемність побільшує силу *слова*: як неможливо пізнати краси, не бачачи, так і *слово* не увійде в душу без книги; 4. важлива зрозумілість *слова*: *слово* чужою мовою – як мідний дзвін; 5. народ без своєї писемності не може бути незалежним; 6. слов'яни володіють своїм *словом* і в цьому запорука їхнього духовного піднесення. Головний патос цієї мовної концепції передусім у запереченні обраності якоїсь

мови [9, с. 126–127, 129]. Всі ці ідеї знайшли свій вияв у Шевченковому концепті *слово* і в актуалізації більшості з цих ідей у Донцовському прочитанні Шевченка крізь призму концепта *слово*.

Донцов спостеріг, що *«Шевченко особливо переймався найбільш езотеричним євангелістом св. Іваном, якого емблемою є якраз птах-орел, який потужним летом злітає до неба, до того, що «спочатку було» – до Слова, до найвищих вершин тайнознавства. Тому у Шевченка таке містичне значіння має Слово. Тому бере моту до свого «Сну» і «Послання» зі св. Іоана, тому у символіці поета таку роль грає вогонь – символ св. Духа, тому такі близькі й свійські Шевченкові апокаліптичні образи і грозьби автора Апокаліпсиса, як і його мова. Голос Шевченка порівнювали сучасники з громом архангельської сурми, а якраз Іоана і Якова прозвали за їх проповідь – «громовими синами»» [4, с. 20-21].*

Як відомо, Євангеліє від Івана розпочинається з'ясуванням причини світобуття: *«Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було – Бог. З Богом було воно споконвіку. Ним постало все, і ніщо, що постало, не постало без нього»*, відтак *«І Слово стало тілом, і оселилося між нами, і ми славу його бачили – славу Єдинородного від Отця, благодаттю та істиною сповненого»* [Св. П., Євангеліє від Йоана, с. 113], себто *Слово* втілилося в Ісуса Христа, що зійшов на землю, аби повірили в нього і стали *«синами світла»*. Це і виписав поет у «Неофітах»:

...А ти
Возстав од гроба, **Слово встало,**
І слово правди понесли
По всій невольничій землі
Твої апостоли святії
[...]
І тихим, добрим, **кротким словом**
Благовістив їм **слово нове,**
Любов, і правду і добро,
Добро найкращеє у світі,
То братолюбіє («Неофіти», 1857).

Як для Шевченка, так і для Донцова екзистенційно неприйнятними були люди з роздвоєною психікою, нецілісні та непослідовні, про яких найкраще висловився апостол Яків: *«Двоєдушні люди нетверді в путях своїх»*, тобто люди з роздвоєною думкою, що не знають, де правда, де брехня, ні за ким, ні кудю йти, і з роздвоєною душею – які не

вміють всім серцем горіти вірою і поривом до одного, хитаючись між добром і злом, між правим і лівим, – завше будуть нетверді в путях своїх...» [Св. П., Послання Якова, с. 79]. Саме апостолові Якову належить часто вживана в Шевченка містична словосполучка «слово правди»: «Він забажав нас породити **словом правди**, щоб ми були немов первістками його створінь» [Св. П., Послання Якова, с. 284].

Особливий контакт у поета з Божою Матір'ю. Донцов загострює увагу на поетовому проханні-молитві до Діви Марії подати «*святеє слово*» як «*правди голос новий*», аби вогненною силою цього слова, себто через його природу Святого Духа змінювати українських людей на їхній землі – бо це слово, як ладан у кадилі, очищує, відводить нещастя і, за Авіценною, закріплює єство. Звідси унікальна Шевченкова метафора слова як «*божого кадила, кадила істини*». Це метафоричне «*Божее кадило істини*» Донцов протиставляє «*брехливим словам лжевчителів «современних вознів»*» [4, с. 185], що і сьогодні штучно піротехнізують у новітніх теоріях про комунікативно-прагматичну природу слова та мови:

Пошли мені **святеє слово**,
Святої правди голос новий!
І **слово** розумом святим
І оживи, і просвіти!
[...]
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,
Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям **серце розтопило**,
І на Україні понеслось,
І на Україні **святилось**
Те **слово, божее кадило**,
Кадило істини. Амінь («Неофіти», 1857).

У поемі «Марія» сповна здійснився заклик поета силою вогненного, себто одухотвореного слова розвіяти людський страх та зневіру:

І ти, великая в женах!
І їх униніє, і страх
Розвіяла, мов ту полову,
Своїм святим огненным словом! («Марія», 1859).

Містичне Шевченкове звернення до Бога має виразне національне звучання, висловлене через присвійний займенник *наш* у поєднанні з абсолютними синонімами *правда – слово*:

Недавно я поза Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб **наша правда** не пропала,
Щоб **наше слово** не вмирало;
І виблагав. Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка... («Марку Вовчку», 1859).

Не випадково містична функція *слова* найповніше розкрита в останній період творчості в творах біблійної тематики «Неофітах» та «Марії». Як зауважив Юрій Шевельов, *«то були роки, повні біблійних видінь, які віщували криваву кару, помсту, що мала впасти на грішників та експлуататорів...»*: «Вас найде ...всюди правда-мста...» («Осії. Глава XIV») [13, с. 90].

Дивно, коли б Донцов не нанизав на цю Шевченкову «правду-мсту» словесні імперативи своїх улюблених мислителів пізнього Середньовіччя, зокрема контroversійного Лазаря Барановича з його збіркою «Меч духовний», де зазначено: *«Сам же імій в устах своїх меч – воюющую свою Церкву... Сам Христос приїде з небес в мир цей з мечем, глаголя: не приїдох вовреци мир, но меч»*¹. Вторить йому і знаменитий проповідник Йоаникій Галятовський (збірка «Ключ розуміння», 1659) *«ще більш містичною мовою на ту саму тему»*: «Нація українська живе під небесним знаком Скорпіона, а той неласкавий і гнівний скорпіон своїм небесним впливом спонукає народ український до війни» – на боротьбу духову й оружну проти варварів, кріплячи *«серце вірою, а ум кріпостю»*... [4, с. 196–197]. Шевченко, впевнений Донцов, знав, за Макарієм Великим, що *«де Дух Святий, там, мов тінь, ідуть гоненія і брань»*. І тільки *«святим огненным словом»* можна зробити з трупів – живих людей, створених на Божу подобу, активних борців за свободу [4, с. 87].

Містичність Шевченкового *слова* в сяганні його божественних джерел, в оперті на біблійні тези як єдино правдиву основу людського буття і в усвідомленні власної місії. За Донцовим, поетова віра була непорушна, *«і ясна кожному, хто, як колись, братчики, – бачать над головою поета незримий вогонь, що зійшов на нього згори,*

¹ «Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч» [Євангелії від Матея, с. 18–19].

полум'яний язик, який колись зійшов на апостолів і дав їм силу змінити обличчя нашого світу», «пламенем взялось» його слово пророка, «трубним гласом» звітував він їм Правду, відкриту його віщому зорові» [4, с. 81, 23]. Спілкуючись зі Словом-Богом, Дівою Марією, апостолами та пророками, Шевченко сам своєю одержимою словотворчою діяльністю та непохитною біблійною вірою набув статусу національного пророка: «Він сам мав інтенсивну віру у своє призначення пророка, що має збудити своїм словом «приспану» Україну. Вірить, що його слова, його дума «огнем-сльозою упаде колись на землю», воскресаючи мертвих душею» [4, с. 185]. Суголосні з Донцовими і слова Євгена Сверстюка: «Бог послав його з великою місією слова, щоб він зійшов на ту гору з самісіньких низин. Усе тут ясно, усе, як притча» [10, с. 354].

Креативне слово

За Донцовим, Шевченко «вогнем – розпеченим залізом свого слова – прийшов [...] гоїти рани анемічної сучасності», він «...розпанахував гниле серце вогнем свого слова», «проганяв диявола словом» [4, с. 205, 216]. Ця одержима поетова праця лікаря-учителя-езотерика-пророка мала за основу креативне трактування природи слова:

а) первинність духового чинника над матеріальним: «Слово, натхнуте вірою в свою силу, в примат духового чинника – творить дива, і в життю людини і нації. Він це знав, знав, що Вища сила, яку прикликали до себе євангельські хворі, сила незрима, духова, – лікувала фізичні недуги і душевні, творила дива і в царині фізичній» [4, с. 79];

б) національна окремішність через слово в протиставленні свій – чужий: «Прийшов час, те слово ожило, пламенем взялось і запалило оселі займанців...», «лукавим їх словам не треба йняти віри» – звідси одна з основних максимів Шевченка: «любови хто не має до рідної країни, – той серцем дід, каліка» [4, с. 69, 194].

Шевченків примат духового первня над матеріальним, втіленим у слові, сягає древніх філософсько-релігійних систем, зокрема суджень Геракліта та Платона. Як спостеріг Донцов, «життєва філософія Шевченка – це була філософія Геракліта Ефеського і та, яку знайшов у старій, головно релігійній нашій літературі. Він хотів, щоб з його слова вирости «мечі обоюдні», і чи не сказав св. Павло, що «слово Божіє» – це меч духовий? «Все йде, все минає», – вчив поет, як і Геракліт. Мотором життя, рушійною його динамічною силою не є матерія, вічно мінлива у своїх виявах і формах, а незримий духовий чинник, «віч-

ний без краю» [4, с. 33]. Інакше, видиме тимчасове, незриме – вічне. Не випадково тим Гераклітовим висловом розпочинаються знамениті «Гайдамаки» поета, історія повстанчого духу яких невмируща, про що свідчить пам'ять-оповідь самого поета, почерпнута зі спогадів свого діда й адресована наступним поколінням **як історія, що насправді не минає, а духотворює**. Приклад цього Холодноярівське повстання в час московсько-більшовицької окупації 1917–1921 рр. Прикметно, що в «Гайдамаках» маємо чи не найяскравіші мазки про слово не лише як «сльозу» – що може бути ще чистіше і щиріше за неї? – але про «розумне ваше слово / Брехнею підбите» і про «раду лукаву» з її «мертвим словом» як Шевченкову реакцію на рекомендацію йому писати російською мовою... Так невидимо-духове неминуче трансформується в духово-національне, якому поет складає найвищу шану в цьому самому творі: «Не одцуравсь того слова, / Що мати співала...» – родинна історія як історія одуховленої нації.

Ідеологію його вулканічних «Гайдамаків» блискуче виповів Донцов: «Що ліпше боротьба від цвинтарної тиші миру. Що ліпше і доцільніше віра від сумніву. **Що нема минулого, яке б не стало майбутнім для тих, що хочуть його воскресити. Що єдиною вартісною річчю на світі є творча думка, посилена вірою («фантазія», як він її звав), яка формує життя. Що нема ні неможливого, ні можливого, лише бажане, в яке віреться гарячою, безсумнівною вірою»** [4, с. 205]. Донцов наголошує на Шевченковій безмірній вірі в творчу силу думки. Поет казав: «**Міцно захотів – наполовину зробив**» – і тут вона – сила духового первня над матеріяльним [4, с. 151-152]. За Платоном, Слово має силу безпосереднього переконання – як Краса, Слава, Насолода [3, с. 638]. У Шевченка це ще більша міра насолоди: «Слово моє, сльози мої, / Раю ти мій, раю!» («Чигрине, Чигрине», 1844).

Проте найпрямішим джерелом Шевченкового усвідомлення креативності слова, безсумнівно, є Біблія, зокрема повчання Ісуса Христа: «А кожний, хто слухає ці **мої слова** й не виконує їх, подібний до необачного чоловіка, який збудував свій дім на піску», «...і він **словом вигнав духів** і зцілив усіх недужих» [Св. П., Євангеліє від Матея, с. 15] та розмисли апостола Якова: «**Будьте виконавцями слова, а не лише слухачами, самі себе обманюючи. Бо хто лише слухає слово, але його не чинить, той подібний до чоловіка, що розглядає у дзеркалі обличчя, яке має від природи: ледве поглянув на самого себе, відійшов і зараз же забув, який він**» [Св. П., Послання Якова, с. 284].

Найповнішу картину перетворення світу через Слово-Правду Шевченко змальовує у своєму біблійно натхненому творі «Ісая. Глава 35».

Донцов, акцентуючи на креативності *слова*, аналізує цей твір у контексті панування темних сил над Україною, які можливо усунути лише знову відшукавши шлях до Холодного Яру з допомогою власного Слова-Правди, а не фальшивих ідолів та пророків [4, с. 186]:

Тоді, як, Господи, **святая**

На землю правда прилетить

Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прозрять, а кривие,
Мов сарна з гаю, помайнуть.

Нічим отверзуться уста;

Прорветься слово, як вода.

І дебрь-пустиня неполита,

Зцілющою водою вмита,

Прокинеться; і потечуть

Веселі ріки, а озера

Кругом гаями поростуть,

Веселим птаством оживуть («Ісая. Глава 35», 1859).

Національна окремішність через *слово* у протиставленні *свій* – *чужий* – це другий напрям Шевченкового трактування креативності слова. Гадаємо, поет інтуїтивно відчував внутрішню форму цієї лексеми, себто її етимологію – *слово* як щось винятково *своє*: «*В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля*» і водночас часте протиставлення слов'янства «*німецькій пучині*»:

І брат з братом обнялися

І проговорили

Слово тихої любови

Навіки і віки!

І потекли в одно море

Слов'янської ріки! («Єретик», 1845).

В етимології макроетноніма *слов'яни* заковано тисячолітню норму їхнього самоототожнення (до речі, політично хибного!), а саме тих, що ясно говорять, тобто «*свої*», «*наші*». Тих «*своїх*» об'єднувала передусім зрозумілість мови, що прочитуємо з етимології *слов'яни* – від «*слыть, слову/слыву*» у значенні «*чути, слухати, бути зрозумілим*». Звідси і спільнослов'янський апелятив *свобода* (*слобода*) як сукупності *своїх*, належності до свого роду, що «*сягає ідеології*

древнього роду». Отже, головна вісь пізнання свідомости древнього часу – це дихотомія «своє» – «чуже» передусім через слово [12, с. 8, 90, 175, 177, 210, 226]. Вперше це теоретично виписано, а відтак перетворено в мітологему у «Прогласі» Константина Філософа: слов'яни володіють своїм словом, на відміну від німців – німих і невігласів (без голосу): *«слышите оубо, народи словѣньсти. Слышите слово; от Бога бо приде»* [9, с. 127].

Відтак Шевченко здійснює виняткову свою національну креативність слова, виражаючи її в легкій і приступній метафорі обробітку власної землі – але духового поля, що взорована на Ісусову притчу про сіяча, де поет є тим *«хто слухає і розуміє слово, і плід приносить; і видає один у сто разів...»* [Св. П., Євангеліє від Матея, с. 22-23]:

...Орю

Свій переліг – убогу ниву!

Та сію слово. Добрі жнива

Колись то будуть.

[...]

Чи не дурю себе я знову

Своїм химерним добрим словом?

Дурю! Бо лучче одурить

Себе-таки, себе самого,

Ніж з ворогом по правді жить

І всує нарікає на Бога! («Не нарікаю я на Бога...», 1860).

Поет вивідає типову для нього і Донцова категоричну неприйнятність вирішального впливу зовнішнього світу, компромісів та філософії меншого зла – ворога не буває меншого чи більшого, і не ворог провина тобі: *«Не тому терплять люди, що гноблять їх царі, а тому їх гноблять, що дрібніють вони душею»* [7, с. 525]. Головний третейський суддя в буттєвих шуканнях та утвердженні – це внутрішньо відчуте *«своє химерне добре слово»*. А відтак особливий, подвійний наголос **на собі самому на своєму виборі, своєму слові** («Себе-таки, себе самого...»). В інших творах ця індивідуальна парадигма буття, підлегла лише Господові як Слову, виражена в присвійних займенниках *наш* та *моя*:

Праведная душе! прийми **мою мову,**

Не мудру, та щиру («На вічну пам'ять Котляревському», 1838).

Наша дума, наша пісня²

Не вмере, не загине...

От де, люде, **наша слава,**

Слава України!

Без золота, без каменю,

Без хитрої мови,

А голосна та правдива,

Як Господа слово («До Основ'яненка», 1839).

Ці два уривки містять експресивне означення мови та слова як «не мудрих» і «не хитрих». Помилково шукати семантику цих лексем у їхньому прямому значенні. Джерело такої атрибутивності – містичні ідеї з послань апостола Павла про те, що «Бог правдомовний, а кожний чоловік брехливий». Писано бо: «Знищу мудрість мудрих і розум розумних знівечу!» [Св. П., Послання апостола Павла, с. 192, 208]. Знаковим у поета є прикметник *хитрий*. Словник староукраїнської мови XIV – XV століття не містить цієї лексеми, хіба її похідники *хитре*, *хитрость* зі значенням «лукаво», «лукавство» [ССУМ XIV–XV, т. 2, с. 507], що має також значення «грішний, нечестивий; біс, диявол», первісно походючи від псл. *lokanъ* «вигнутий, кривий; хитрий, підступний» [ЕСУМ, т. 3, т. 303].

Отже, з огляду на містичний релігійний дискурс Шевченкових творів та його блискуче знання Біблії, маємо протиставне вживання *не хитрого* і *не мудрого слова* як *божого*, а не *грішного*: «Нехай ніхто себе не обманює! Як комусь із вас здається, що він мудрий у цьому віці, хай дурним стане, щоб зробитися мудрим; бо мудрість цього світу – глупота в Бога. Написано бо: «Він ловить мудрих їхніми хитрощами»; і ще: «Господь знає думки мудрих, що вони марні» [Св. П., Послання апостола Павла, с. 210]. В українській літературі ці ідеї глибоко розвинув у своїй творчості один з улюблених Донцовських авторів пізнього Середньовіччя Іван Вишенський, що постійно апелює до апостола Павла (як свого вчителя) в тій частині його послань, де мудрість світу цього протиставлено силі Божій: «*И слово мое и проповідь моя не по препрению человеческого мудрости словесех, но въ явлении духа и силы, бо вира ваша не в мудрости человеческий, но в сили божий будет*» [2, с. 205].

Чи не найвищої протиставності *своє слово* чужому набуває в уривкові з «Гайдамаків», де виписано екзистенційний антагонізм через

² Як зауважив Д. Донцов, відомі тепер слова «наша дума, наша пісня» постали на місці Шевченкових «наша слава, слава України», які «мелкопоместний пахар П. Куліш свавільно – в душі лірично-«благонамеренного» українофільства тих часів – замінив» [4, с. 199].

займенниково-іменниковий концепт *ваше слово* та головне вістря Шевченкового буття *я, себе, моїй*, здійснене «у *моїй хатині*» – власним, ні від кого не залежним місцем під сонцем:

Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода –
Не на мене шитий,
А розумне **ваше слово**
Брехнею підбите.
Вибачайте... кричіть **собі**,
Я слухать не буду,
Та й **до себе** не покличу.
Ви розумні люди –
А **я** дурень, один **собі**
У моїй хатині
Заспіваю, заридаю,
Як мала дитина.

А далі – силою цього *свого слова* – розгортається широка панорама гайдамацького повстання. Поет радіє, що герой його, одержимий містичною любов'ю, правдою та родовою пам'яттю,

Не одцуравсь **того слова**,
Що мати співала,
Як малого повивала,
З малим розмовляла;
Не одцуравсь **того слова**,
Що про Україну
Сліпий старець, сумуючи,
Співає під тином.
Любить її, **думу правди**,
Козацькую славу,
Любить її.

Подальше розгортання теми загрозливої чужості звучить у рядках осуду лжевчителів («Були лжепророки в народі, і у нас будуть лжевчителі. І многі підуть за їх пагубною наукою», «Стережіться лжепророків, що приходять до вас в овечій одежі, а всередині – вовки хижі» [Євангеліє від Матея, с. 14]):

Несли, несли з чужого поля
І в Україну принесли
Великих **слов** велику силу,
Та й більш нічого («І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам...», 1845).

Шевченкове слово **в його головній креативно-містичній функції** чинило глобальний поділ, абсолютно не співмірний з реальністю: на живих та мертвих у значенні ідеальних, що одержимі Словом-Духом, та матеріальних, визначених *словом* як номінацією та комунікацією. Це найкраще найгострішими почуттями висловив Григорій Квітка-Основ'яненко: *«Шевченко широко обняв Україну з її могилами кривавими, з її страшною славою, і з того часу всі у нас поділилися на живих і мертвих, непрозрілих і на воскреслих...»* [4, с. 76].

**Дуалістичне слово:
слово-правда (тому що Бог) – слово-лжа (тому що від
лукавого)**

Цей світ дуалістичний. У нашому випадкові не в сенсі єдності двох першоначал – духу й матерії, а в сенсі його внутрішнього роздвоєння. Апостол Яків промовляє: *язиком «ми благословляємо Господа й Отця і ним кленемо людей, що створені на подобу Божу. З тих самих уст виходить благословення і прокляття. Не слід, брати мої, щоб це так було. Хіба криниця з одного джерела б'є солодким і гірким?»* [Св. П., Послання апостола Якова, с. 286].

Йдеться також про слабкість людської природи, що не вміє дійти згоди сама з собою і визначити гармонійної системи цінностей, поза як «на місце «розума святого» поставлено «людський розум». Донцов зауважує, як висміював поет тих, що своїми «*лукавими устами й язиком велеречивим*» – «*возвеличили на диво розум наш і наш язик*», та ще й кидали зухвалий виклик Творцеві – «*тай де той пан, що нам закаже і думать так і говорить?* Як глузував з тих лжевчителів нашого «*прогресивного*» віку, які безумно твердили, що «*немає Бога, тільки я!*» – *тільки вони і тільки їх плотський розум! Як пророче ворожив їм Шевченко, що хутко скаже той «пан» своє Слово, а тоді «пониче наче стоптана трава» і «думка їх, і їх слова»*» ... [4, с. 77].

Про це слово-лжу з притаманним Шевченкові випіканням ран ідеться у біблійному «Подражанні 11 псалму». Поет сягає первинного джерела (Псалом 11-14), аби донести до загалу всю трагедію сліду-

вання народу за «лукавими» та «медоточивими устами», що, на жаль, завжди актуально:

2. Спаси, о Господи! Бо побожних дедалі менше,
бо правда з-поміж людей зникла.
3. Брехню один одному точать,
базікають облесливими словами й
нещирим серцем.
4. Нехай Господь заціпить усі уста
лестиві,
язик велеречивий тих, що кажуть:
5. «Нашим язиком ми чудеса проявимо,
і в нас є губи! Хто пан над нами?».
6. «Задля горя нужденних і зідхань бідних
ось я встану, – каже Господь, –
я дам спасіння тому, хто його прагне».
7. Слова Господні – слова щирі,
випробуване срібло, очищене від
землі, сім раз перелите.
8. Ти сохраниш, Господи, нас;
ти збережеш нас від цього роду й повіки.
9. Навколо грішники кружляють,
коли підлота людська виноситься (Псалом 11-14, с. 624)

І псалом-джерело, і Шевченкове наслідування, чи по-церковнослов'янському – подражаніє, найбільш антагоністичний твір у сенсі зудару Божої Правди-Слова і людського слова-лжі з безперечною Божою перемогою Слова як сторожі народу. Апостол Яків людський язик називає «*вогнем пекельним*» і «*світом неправди*»: «*Язика ж ніхто з людей не може вгамувати: він зло, що спокою не знає, наповнений смертельною отрутою*» [Св. П., Послання апостола Якова, с. 286]. Цю «*смертельну отруту*» і Шевченко, і Донцов слушно вбачають у лжепророках, які люд «*ловитимуть лестивими словами*» – і за ними побіжить збаламучена юрба, серед яких і так звана змиршавіла «*прогресивна «еліта» Заходу, з її політичними катедрами, де засіли люди зі звихненим мозком, з охлялим серцем, зі спаралізованою волею*», а також «*агенти московської орди...*» [4, с. 197–198]. Кожному часові своє протистояння й сюжетні перипетії, одвічне, однак, протиборство між словом-правдою і словом-лжею. І тільки контакт з Божою силою, «*що зветься молитвою*», «*убезпечить твердість*

душевну». На засланні Шевченко писав: «...така жахлива безнадійність, що тільки одна християнська філософія спроможна боротися з нею» [5, с. 261].

Поет, використовуючи біблійну колізію, емоційно посилює свій твір через пекучу метафорику: «кують кайдани в серці», в'їдливий сарказм «Цілюються і часу ждуть, / Чи швидко брата в домовині / З гостей на цвинтар понесуть?» із блискуче переданим торжеством жертвовної Божої сили «Ради їх, / Людей закованих моїх / Убогих, нищих». Найвища нота піднесення знедоленого народу через Слово-Правду звучить у життєствердному церковнослов'янськім «возвеличу» поряд з антонімом «малих»:

.....Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово. І пониче,
Неначе стоптана трава,
І думка ваша, і слова.
Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в горнилі, – **словеса**
Твої, о Господи, такіі.
Розкинь же їх, твої святіє
По всій землі. І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти! («Подражаніє 11 псалму», 1859).

Як до істинного джерела звертається Шевченко до пророка Осії, що застерігає від молитви земним неправдивим богам, себто від втрати правдивих буттєвих цінностей: «Візьміть слова з собою й поверніться до Господа. Скажіть йому: «Прости всю беззаконність! Прийми те, що добре, і ми принесемо плід уст наших. [...] діла рук наших не називатимемо більше нашими богами...» [Св. П., Книги пророків: Осії, с. 1030]. Поет, як стверджує Донцов, «був до глибини душі перейнятий думкою про примат духового первня над матеріяльним, певний безмежної креативної, творчої, ефективної сили натхнутої вірою думки, креативної сили слова. «Нове слово», яке «надхне, накличе, нажене» воскресла правда й «між люди криком пронесе», – таке слово, – був він певний, – «і люд окрадений спасе» [4, с. 79]:

Скажи їм ось що: «Брешуть боги,
Ті ідоли в чужих чертогах,
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхее, не древле слово
Розтленное, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської... («Осії. Глава XIV», 1859).

Водночас чи не найвищу девальвацію слова описано в гостросатиричному творі «Мені здається, я не знаю» (1850), де поет висміює і викриває тих, що «купалися в гріхах», що «Ріками сльози розлили, / А кров морями» – і самі неминуче стали жертвами власного зла:

Де ж слава ваша?? **На словах!**
Де власть великая? В склепах,
В склепах, повалених катами,
Такими ж самими, як ви,
Жили ви лютими звірами,
А в свині перейшли!...

Натомість, як уже зазначено вище, «Правди слово, / Святої правди і любови...» втілює себе через дві зазначені функції – містичну і креативну. Воно завжди знаходитиме благодатну ниву, щоб плодоносити. У «Неофітах» «слово правди» свого сина переймає матір:

І ти **слова** його **живії**
В живую душу прийняла...
І на торжища, і в чертоги
Живого істинного бога
Ти **слово правди** понесла («Неофіти»).

У житті нашої нації світло цієї «своєї Правди» «запалив Шевченко словом своїм, закликаючи із многих «званих» немногих «зібраних» на боротьбу зі «сліпими вождяма сліпих» і з сучасними і «грядучими тиранами» України і світу, за якими – у страшну заповіджену ним годину побіжить збаламучена юрба» [4, с. 197–198]. Сама присутність у нашій культурі людини, що в цьому розтерзано-дуалістичному світі за найбезнадійніших політичних обставин і морального зміння люди-

ни, не вагаючись, заякорилась у Божі глибини абсолюту («...в духовій діяльності середня дорога веде до нічого. Волів рішучий удар обухом, аніж дерев'яну пилу чеканя» [4,с.154–155]) є голосним дороговказом. Не всі, що слухають, почують це.

Список використаних джерел

1. Ващенко В. С. Епітети поетичної мови Т. Г. Шевченка: Словник-показчик. – Дніпропетровськ, 1982.
2. Вишенський Іван. Твори. К., 1959. 267 с.
3. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. К., 2008. 720 с.
4. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря. Стрий, 2008. 230 с.
5. Донцов Дмитро. Хрестом і мечем. Твори. Тернопіль, 2010. 316 с.
6. Донцов Дмитро. Шевченко і наша генерація / Літературна есеїстка. Дрогобич, 2010, с. 27–36.
7. Донцов Дмитро. Ідеї Шевченка про Бога і націю / Літературна есеїстка. Дрогобич, 2010, с. 522–526.
8. Конкордація поетичних творів Тараса Шевченка / Ред. й упорядн. О. Ільницького, Ю. Гавриша. Едмонтон – Торонто, 2001. Т. 3, 4.
9. Мечковская Н. Б., Супрун А. Е. Знання о языке в средневековой культуре южных и западных славян // История лингвистических учений. Позднее средневековье / Отв. ред. А. В. Десницкая. Санкт-Петербург, 1991, с. 125–181.
10. Сверстюк Євген. Рік високого сонця / На святі надій. Вибране. К., 1999, с. 321–368.
11. Словник мови Шевченка: У двох томах. К., 1964. Т. II.
12. Трубачев О. Н. Етногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования. М., 1991. 271 с.
13. Шевельов Юрій. 1860 рік у творчості Тараса Шевченка / Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. Праці філологічної секції. Львів, 1992. Т. ССXXIV, с. 89–106.

Умовні скорочення

Св. П. – Святе Письмо старого та нового завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. За дозволом Церковної Влади. – Ukrainian Bible 63 DC, United Bible Societies, 1991.

ССУМ XIV–XV – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У двох томах. К., 1977–1978.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У семи томах / За ред. О.С. Мельничука. К., 1982–2006. Т. 1–5.

1. Vashchenko V. S. Epitety poetichnoi movy T. H. Shevchenka: Slovnyk-pokazhchyk. – Dnipropetrovsk, 1982.
2. Vyshenskyi Ivan. Tvory. K., 1959. 267 s.
3. Dziuba I. M. Taras Shevchenko. Zhyttia i tvorchist. K., 2008. 720 s.
4. Dontsov D. Nezrymi skryzhali Kobzaria. Stryi, 2008. 230 s.
5. Dontsov Dmytro. Khrestom i mechem. Tvory. Ternopil, 2010. 316 s.

6. Dontsov Dmytro. Shevchenko i nasha heneratsiia / Literaturna eseistka. Drohobych, 2010, s. 27–36.

7. Dontsov Dmytro. Idei Shevchenka pro Boha i natsiui / Literaturna eseistka. Drohobych, 2010, s. 522–526.

8. Konkordatsiia poetychnykh tvoriv Tarasa Shevchenka / Red. y uporiadn. O. Ilnytskoho, Yu. Havrysha. Edmonton – Toronto, 2001. T. 3, 4.

9. Mechkovskaia N. B., Suprun A. E. Znanyia o yazyke v srednevekovoi kulture yuzhnykh y zapadniakh slavian // Ystoriia lynchvystycheskykh uchenyi. Pozdnee srednevekovye / Otv. red. A. V. Desnytskaia. Sankt-Peterburh, 1991, s. 125–181.

10. Sverstiuk Yevhen. Rik vysokoho sontsia / Na sviati nadii. Vybrane. K., 1999, s. 321–368.

11. Slovnyk movy Shevchenka: U dvokh tomakh. K., 1964. T. II.

12. Trubachev O. N. Этногенез y kultura drevneishykh slavian. Lynchvystycheskye yssledovaniia. M., 1991. 271 s.

13. Shevelov Yurii. 1860 rik u tvorchosti Tarasa Shevchenka / Zapysky Naukovoho tovarystva imeni T. Shevchenka. Pratsi filolohichnoi sektsii. Lviv, 1992. T. SSKhKhIV, s. 89–106.

Umovni skorochennia

Sv. P. – Sviate Pysmo staroho ta novoho zavitu. Povnyi pereklad, zdiisnenyi za oryhinalnymy yevreiskymy, aramiiskymy ta hretskymy tekstamy. Za dozvolom Tserkovnoi Vlady. – Ukrainian Bible 63 DC, United Bible Societies, 1991.

SSUM KhIV–KhV – Slovnyk staroukrainskoi movy KhIV–KhV st.: U dvokh tomakh. K., 1977–1978.

ESUM – Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: U semy tomakh / Za red. O.S. Melnychuka. K., 1982–2006. T. 1–5.

Irina Farion

*doctor of philological sciences, professor
department of the Ukrainian language
National University
«Lviv Polytechnic»*

SHEVCHENKI'S CONCEPT «WORD» AT DMYTRA DONTSOV'S RECEPTION

The article analyzes the perception of the Word by Taras Shevchenko and Dmytro Dontsov as the main creative and spiritual manifestation of the nation. Dontsov's interpretation of Shevchenko's word in three defining contexts is revealed: mystical, creative and dualistic. Emphasis is placed on the Word as the main instrumental construction of reality and, at the same time, a dangerous means of manipulating human consciousness.

Key words: concept «word», mystical word, creative word, dualistic word, word-truth, word-lie.

*Надія Халак,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту української історіографії
та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України
[https://ORCID ID: 0000 0003 1582 5518](https://ORCID.ID:0000000315825518)*

УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ З ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОПОЛІТИКИ: ІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ СТЕПАНА ТОМАШІВСЬКОГО

Інтерес до історії Угорщини від давнього періоду до початку ХХ ст. у працях західноукраїнського історика Степана Томашівського був пов'язаний головним чином із дослідженнями вченого політичної історії обидвох народів. У кожному зверненні історика до цієї тематики він подавав широке європейське тло українсько-угорських стосунків, піднімав маловивчені в історіографії теми, висловлював сміливі гіпотези. Вчений наполегливо шукав історичних аргументів на користь обопільних українсько-угорських історичних, політичних, культурних зв'язків і пояснював їх значення для державності обох народів перед великодержавними посяганнями Росії.

Ключові слова. Українсько-угорські стосунки, Середньовіччя, Перемишль, геополітика, Середня Європа, Галичина, історіософія.

Степан Томашівський – вчений, публіцист, громадсько-політичний діяч – прожив коротке, але насичене виходом наукових і публіцистичних праць життя. Він людина епохи початку ХХ ст., у чийй долі й науковій творчості переплелися події історії Галичини, про які він писав як учений і на які намагався впливати як громадсько-політичний діяч, публіцист, дипломат і видавець. Томашівський увійшов в історію української науки як співтворець – поруч із В'ячеславом Липинським – державницької школи в українській історіографії. Залишив по собі багату наукову спадщину (автор понад 300 наукових праць (включаючи неопубліковані), не меншою за обсягом є і його блискуча публіцистика, у якій також піднімав новаторські наукові теми), що

свідчить про велике коло його наукових зацікавлень з української історії, особливо історії Галичини, та історії Церкви в Україні.

Особливу увагу вчений зосереджував на політичній історії, процесі творення української народності та розвитку української національно-політичної ідеї. Його роботи присвячені різним періодам – від найдавніших часів, середині XVII ст., початку XVIII ст., новітній добі, котрі історик висвітлив у контексті європейської політичної історії та зв'язків із сусідніми народами. Історія Австро-Угорщини, Польщі, Німеччини, Росії через призму стосунку до державницьких прагнень українців, політичні цілі цих держав на різних етапах їхнього існування – провідна тема його наукових інтересів. Ствердна відповідь на запитання, чи узгоджувалися вони з українськими національними прагненнями, була для нього критерієм оцінки цієї політики.

С. Томашівський поглиблено вивчав ті періоди з історії цих держав, які могли слугувати для українців прикладом змагань за здобуття власної державності. Саме під таким кутом зору розглядав науковець і минуле Угорщини.

Зацікавлення угорською історією проявилось у С. Томашівського в час його військової служби в австро-угорській армії. Він спеціально записався в угорський полк, маючи на меті опанувати мову. А вже після завершення історико-філософського факультету Львівського університету 1901 р. молодий науковець регулярно у «Записках НТШ» публікував огляди і рецензії на праці, що з'являлися друком в Угорщині. Це, зокрема, огляди видань угорського історичного товариства – наукового часопису «Századok» («Віки»), збірників матеріалів з угорської історії «Történelmi Tárgy» («Історичний збірник») та угорсько-руської етнографії «Ethnographia». Пильну увагу вченого привертало передовсім доробок угорських дослідників у ділянці політичної історії – у тій її частині, яка тісно перепліталася з українським минулим, а також статті про національний склад, появу перших звісток про поселення русинів в Угорщині та подальші етапи української колонізації тих земель.

Періодично С. Томашівський рецензував угорські часописи, а також розвідки В. Гнатюка, І. Петрушевича, Г. Стрипського та інших українських вчених, в яких аналізувалися питання угорської історії, культури, етнографії. Навіть з організаційного боку це було непросто. Книги з Угорщини надходили на адресу НТШ у Львові. Приїжджаючи на засідання історико-філософської секції та комісій товариства (він тоді жив у містечку Бережани – сто кілометрів від Львова), Степан Томашівський стежив за надходженнями і возив їх щоразу для роботи. М. Гру-

шевський, І. Кревецький, тодішній директор бібліотеки, також надсилали йому книги поштою. Вчений зацікавився кількістю українців на території їх компактного проживання в Угорщині. Результати власних досліджень він оприлюднив у «Записках НТШ» – йдеться про розвідки «Угорські русини в світлі мадярської урядової статистики», «Причинки до пізнання етнографічної території Угорської Руси, тепер і давнішої». Дослідження української етнографічної території на початку ХХ ст. підсумував у складеній «Етнографічній карті Угорської Руси».

Підрахунок чисельності русинів-українців на теренах Угорщини історик розпочав із праці «Угорські русини в світлі мадярської урядової статистики» (1903 р.). У статті зіставлені дві книги, видані угорським центральним статистичним урядом – Павла Балоги «Народності на Угорщині» та «Спис людності в краях угорської корони 1900 р. Ч. 1. Загальний опис по громадах».

Томашівський порівняв відомості щодо національного складу населення північної Угорщини, які наведені у цих книгах, і дійшов до висновку, що наведена в них інформація про кількість русинів-українців є неточною і не корелюється із напрацюваннями українських вчених – І. Верхратського, В. Гнатюка, І. Петрушевича. Цінними для української етнографії Томашівський вважав томи «Етнографічного збірника», які видавав В. Гнатюк, а також розвідки цього вченого про національне питання в Угорщині: «Руські оселі в Бачці», «Словаки чи русини? (Причинок до в'яснення спору про національність західних русинів)», «Русини Пряшівської єпархії і їх говори», етнографічно-статистичний опис українських поселень у Банаті, працю І.Верхратського «Знадоби до пізнання угорських говорів». У співавторстві із Гнатюком Томашівський підготував гасло «Українці» в чеській енциклопедії. Узагальнивши доробок українських вчених з етнографії, статистики та діалектології угорських русинів-українців і з'ясувавши тенденційний характер угорської статистики, історик переконався у потребі створення етнографічної карти розселення русинів-українців на території Угорщини.

В. Гнатюк і С. Томашівський розпочали спільну роботу над картою Угорської Руси. Однак, хвороба Гнатюка перешкодила їхній співпраці, тому Томашівський складає карту сам за активної допомоги дружини Олени. Про хід підготовки цього картографічного проекту повідомляв В. Гнатюка, звертався до нього за консультацією в написанні назв східних комітатів Угорщини та їхніх руських відповідників, а також просив укласти докладну етнографічну бібліографію, присвячену угорським русинам.

1905 року вийшла друком наступна стаття С. Томашівського з оглядом угорської статистики щодо кількості національностей, котрі живуть в Угорщині, п.н. «Причинки до пізнання етнографічної території Угорської Русі, тепер і давнійше», у якій проаналізовано дані всіх угорських урядових переписів за 1886, 1880, 1890, 1900 рр., а також дані 1839-51 рр. з книги Феньєша. Автор підтвердив свої попередні висновки стосовно новіших угорських урядових переписів. У цій науковій публікації подано реєстр понад 500 громад північної Угорщини із зазначенням національності жителів.

«Етнографічна карта Угорської Русі» була надрукована 1906 р. у Санкт-Петербурзі, разом із ширшою розвідкою карта побачила світ 1910 р. у випуску «Статей по славяноведению», які видала Імператорська Академія наук як підсумок міжнародного конгресу славистів. У цьому конгресі брали участь й українські вчені.

У розвідці до карти Томашівський описав джерела й основну літературу до питання про етнографічні межі проживання русинів-українців. Головним джерелом, проте непевним, автор вважав урядову статистику. Оглянувши діяльність австрійської урядової статистичної комісії у Відні, історик назвав видану директором цієї комісії Чернігом «Ethnographie der oesterreichischen Monarchie» найкращим картографічним матеріалом, що з'явився на той час на позначення Угорської Русі. До інших джерел при підготовці карти вчений відносить шематизми руських епархій – Мукачівської та Пряшівської в Угорщині, етнографічні та фольклорні записи (Я. Головацького, І. Верхратського, В. Гнатюка), нові розвідки угорських, чеських, словацьких науковців. Томашівський вмістив також огляд виданих на той час етнографічних карт з позначенням Угорської Русі, додаючи критику розміщення на них русинів-українців.

Етнографічна карта, складена С. Томашівським і опублікована на початку ХХ ст., стала першою етнографічною картою, спеціально присвяченою Угорській Русі. Це, по суті, три мапи в масштабі 1:300000: перша визначає етнографічні межі русинів-українців у північно-західній частині Угорщини, друга – у північно-східній, третя – зменшена орієнтаційна карта руських анклавів. Карта Томашівського є цінною з соціотопографічного боку: вона фіксує всі адміністративні громади у північній Угорщині, де компактно проживали українці. Вона також є добрим джерелом у топонімичному плані, бо відображає руські назви населених пунктів, тоді як в офіційних мадярських назвах вони змінені. Руський топонімичний матеріал автор брав із церковних шематизмів і наукових праць.

До карти Томашівський додав детальний опис території Угорської Русі на початку ХХ ст. Громадно русини-українці замешкували у повітах Мараморш, Угоча, Берег, Земплин, Шариш, Спиш, в інших – у формі анклавів. Дослідник за порядком розглянув повіти, зазначивши число людності за офіційним переписом і критично перевіривши ці числа іншими джерелами. Це дало йому змогу теоретично встановити чисельність русинів-українців на початку ХХ ст. в Угорщині – 500 тисяч осіб, які жили на території загальною площею 14.260 км². До карти додано також дві таблиці: перша – із відомостями про площі землі та кількість населення у кожному повіті Угорщини, друга – із загальним числом жителів, їхньою мовною та релігійною належністю.

Дослідники початку ХХ ст. відзначали цінність «Етнографічної карти...». О. Назарійв писав: «Можемо сконстатувати, що та найсолідніша з усіх існуючих наукова праця про територію українців-русинів; результати обчислень і означення автора без сумніву найбільше з усіх існуючих наближаються до дійсності...». Відомий російський науковець О. Петров, готуючи етнографічну карту Угорського королівства станом на 1777 р., використовував «Етнографічну карту Угорської Русі» С. Томашівського. Сучасні дослідники історичної картографії також високо оцінюють цю карту. Про це свідчить, зокрема, той факт, що «Оглядова мапа України» за редакцією Юрія Лози (видана у Києві 1994 р.), етнічні межі між українцями та угорцями станом на кінець ХVІІІ ст. та українсько-словацьку й українсько-угорську етнічні межі на початок ХХ ст. позначає згідно з «Етнографічною картою Угорської Русі» Степана Томашівського, яка на сьогодні залишається важливим картографічним документом.

Усі ці студії С. Томашівського, в результаті яких з'явилася згадана карта, мали на меті систематизувати відомості про українське населення, яке жило за Карпатами, щоб активізувати дослідження українських наукових сил у тому напрямі. Для докладного обчислення угорських русинів, на думку Томашівського, необхідна була відповідна наукова експедиція.

Від НТШ ученому було призначено допомогу на наукову подорож до Ужгорода. Її план він представив на засіданні археографічної комісії товариства. Для етнографічної комісії НТШ історик підготував пропозиції щодо складання етнографічної карти України, для статистичної комісії – власні обчислення кількості людності за національною та релігійною належністю. Очевидно, завдяки дослідженням чисельності русинів-українців в Угорщині на початку ХХ ст. та наці-

ональної статистики (див., зокрема, «Критичний розгляд статистичних публікацій з обсягу національної статистики і шкільництва Галичини») С. Томашівський поряд із М. Грушевським, І. Франком, В. Панейком, К. Левицьким, С. Рудницьким увійшов у створену 1906 р. при Науковому товаристві ім. Шевченка статистичну комісію. На одному з перших її засідань було подано меморіал у справі реформи урядової національної статистики до Міністерства внутрішніх справ.

Працюючи над картою розміщення русинів-українців в Угорщині та обраховуючи їх кількості С. Томашівський думав про складання докладних етнографічних карт України. Про методологію складання карт він склав методичні вказівки, які опублікував у «Хроніці НТШ». 1907 року на засіданні етнографічної комісії НТШ історик запропонував членам товариства спільними зусиллями укласти етнографічні мапи Галичини, Буковини та українських земель у складі Російської імперії. Як приклад ставив він ставив уже підготовлену етнографічну карту Угорської Русі. Того ж року Томашівський пропонував українським послам до Державної ради Австро-Угорщини ініціювати розгляд такої актуальної політичної справи, як поділ Галичини на українську і польську окремі частини, при цьому спонукаючи українських вчених до опрацювання наукових підстав для українських політичних вимог. Та ці пропозиції у той час не знайшли відгуку.

Проте задуму свого історик не полишав. На початку 1914 р. він входить у гурток із галицьких національно-демократичних політиків і науковців, разом із членами якого В. Охримович, В. Панейко, М. Лозинський, С. Рудницький, Л.Цегельський, береться за підготовку спільної книги про Галичину. Окрім етнографічних карт розселення українського народу, ця колективна праця мала містити виклад відомостей з історії, географії, етнографічно-мовних та національно-політичних відносин, господарства Галичини і Буковини. Ціль планованого видання – теоретично аргументувати завдання українського політичного проводу – необхідність поділу Галичини. Перша світова війна перешкодила реалізації цього проекту.

Наукові студії С. Томашівського значною мірою обґрунтовували його політичну позицію. Історик був одним із співзасновників Української національно-демократичної партії Галичини, активно долучаючись до українського політичного життя в Галичині.

З іншого боку, політичні погляди С. Томашівського мали вплив на висновки його історичних студій і формування ним концепції історії України. Він розглядав історичні дослідження як теоретичну основу для практичної політики в Галичині.

Потреби української політики в Галичині підштовхнули вченого до розгляду історичного досвіду боротьби за власну державність інших народів, зокрема угорського. Найбільша його розвідка з угорської історії «Угорщина і Польща на початку XVIII ст.» є дослідженням політичного аспекту повстання Ференца II Ракоці у 1703-1711 рр. за незалежність Угорщини від Австрії та головних аспектів зовнішньої політики кількох європейських держав – Австрії, Польщі, Франції щодо згаданого самостійницького руху. Праця написана на матеріалах архівів Кракова, Відня, Будапешта. Цій тематиці автор присвятив також розвідки «Словацький висланник на Україні», «Листи Петра Великого до Адама Сінявського» та ін.

Праці Томашівського відображають широку панораму політичної історії Європи, сконцентрувавши погляд читача на реакції держав на боротьбу угорців за незалежність у 1703-1711 рр. – у пік самостійницьких змагань угорської шляхти під проводом Ференца II Ракоці, що завершилася перемогою австрійської централістичної політики та ліквідацією угорських державницьких устремлінь на довгі роки.

С. Томашівський докладно зупинився на політиці Австрії в Угорщині: абсолютистський режим, релігійні політичні, податкові утиски, перебудова країв на німецько-австрійський лад – усе це й спричинило спалахи угорських незалежницьких рухів.

Історик простежив тяглість боротьби угорців від 1526 р. – часу втрати державності, згадавши про повстання угорських «куруців» – Телекія та Тикилія, політичну історію Семигородського князівства (за Габрієля Бетлена (1613-1629), Юрія I (1630-1648) та Юрія II (1648-1660) – князів з роду Ракоці, котрі плекали угорську державну ідею під протекцією Туреччини, також Спишське староство, яке, перебуваючи у складі Польщі з 1412 р. не втратило зв'язків з Угорщиною і вело окрему політику, реагуючи на розвиток подій у ній.

У праці Томашівський виклав історію роду Ракоці в Угорщині та описав заходи європейських держав на підтримку угорського повстання. Керівники антигабсбурзького повстання початку XVIII ст. – князь Ференц Ракоці та граф Міклош Берчені шукали протекції у Польщі.

Історик охарактеризував зовнішню політику Польщі на початку XVIII ст., від якої залежала участь польського короля Августа II та визначних представників польських знатних родів (між іншими – кардинала Радзейовського, коронних гетьманів С. Яблоновського, Ф. Потоцького, також галицького старости, від 1702 р. київського воєводи Й. Потоцького та подільського генерала, київського, від 1702 р.

краківського воєводи М. Контського й особливо – белзького воєводи А. Сінявського) у підтримці угорських емігрантів

Польський король, з одного боку, давав мовчазну згоду шляхті на її сприяння угорським вигнанцям, з іншого – реально не надавав допомоги угорцям. У такому хитанні відбилися коливання зовнішніх орієнтацій короля – вагання між Францією й Австрією.

Коли Август II остаточно надав перевагу союзу з Австрією, беручи до уваги спільність державних інтересів щодо Туреччини, Швеції, Брандєбургії, то це відразу вплинуло на ставлення до керівників угорського повстання: арешт Берчені, переховування Ракоці.

Участь відомих польських родів у допомозі угорським вигнанцям мала подібну еволюцію – від підтримки організації повстання до повного занедбання справи. На прикладі того, як змінювалось ставлення белзького воєводи Адама Сінявського (від «безкорисного» сприяння угорській справі у 1703 р. за постійну пенсію від французького короля до нейтральності у 1706 р. і остаточного занедбання угорських приятелів, коли воєвода став великим гетьманом і перейшов на бік Августа та російського царя. С. Томашівський прослідкував вплив міждержавних відносин на ставлення до угорського самостійницького руху.

Август II намагався реорганізувати політично-соціальний устрій Польської держави – замість республіканського правління запровадити абсолютизм західно-європейського зразка, забезпечивши таким чином підстави правного становища королівської влади. У територіально зменшеній, опертій на етнографічних границях Польщі за нетральності або допомоги сусідніх країн польський король планував створити життєздатну державу. На думку С. Томашівського, ці заходи були спробою врятувати Польську державу. Історик поглиблено проаналізував польсько-угорські відносини в контексті європейської політики, внутрішньополітичної ситуації у Польщі. І Польща, і Угорщина на початку XVIII ст. опинилися у сфері двох міжнародних конфліктів – війни за іспанську спадщину в Європі (1701–1714) та другої Північної війни (1700–1721).

С. Томашівський описав зовнішню політику Франції на підтримку угорського повстання та Швеції – протегування Станіслава Лещинського перед Августом II.

Французькі дипломати у Польщі – посол Ді-Ерон та його наступник – послідовно підтримували угорських опозиціонерів, намагаючись схилити до допомоги їм польського короля і найвизначніших представників шляхти. Після невдачі цих заходів французька дипло-

матія переорієнтувалася на реалізацію планів французько-шведського союзу проти цісаря й Августа II. Ді-Ерон поновив відносини із шведами, запропонував французькому королю відіслати Ракоці та Берчені до Карла XII з проханням про сприяння в угорській справі.

Огляд планів європейських держав щодо австро-угорського протистояння і внутрішньополітичної ситуації в Польщі на початку XVIII ст. здійснено, зокрема, у статті «Листи Петра Великого до А. М. Сінявського». У ній автор висвітлив зовнішні впливи з боку Росії на ситуацію у Польщі напередодні й після Північної війни. Публікуючи листування Петра Великого до белзького воєводи, яке тривало 16 років, Томашівський простежив політичні відносини між Росією та Польщею того часу. Російський цар спонукав польського короля підписати формальний трактат проти Швеції, сприяючи таким чином саксонській партії, провідники якої Є. Любомирський, А. Сінявський шукали царської протекції. Петро I видав маніфест на підтримку Августа II. У часі безкоролів'я російський цар протегував – як кандидатом на польську корону – князю Ф. Ракоці та воєводі А. Сінявському, з якими були укладені письмові умови на випадок обрання. Згідно з Томашівським, підтримка Петра I і Полтавська битва повернули Августові II польську корону, однак, по суті, знищили його плани перебудови Польської держави, котрі історик називав спробою врятувати польську самостійність на етнографічній території. Натомість акти 1772–1795 рр. ліквідували польську державність (аналіз міжнародної політичної ситуації й інтересів Росії, Австрії та Пруссії при I поділі Польщі знаходимо у статті С. Томашівського «Перший розбір Польщі»). Повернення престолу Августові II з російською допомогою забезпечили двостороннім відносинам характер російського протекторату. Тому Август II шукав спільників для стримування надмірного зростання потуги Росії і зблизився з Віднем.

Тему ставлення шведського короля Карла XII до ситуації в Угорщині і, зокрема, підтримки угорських протестантів, що намагалися протистояти релігійним утискам Австрії С. Томашівський продовжив у статті «Словацький висланник на Україні». Вченого зацікавило угорське посольство Даниїла Крмана до Карла XII, коли той перебував у Росії й Україні в 1708–1709 рр. Автор докладно розповідає про особу Д. Крмана, мету та обставини його подорожі. Будучи суперінтендантом лютеранської Церкви північної Угорщини, той у складі посольства, висланого, відповідно до рішення синоду в Розенбергу 1707 р., до протестантських держав, поїхав до Карла XII, щоб доповісти про становище угорських протестантів (угорського, чеського та словаць-

кого походження) і просити коштів на відбудову протестантської колегії у Пряшеві. Угорські послы мали листи забезпечення від угорського князя Ракоці.

У розлогій розвідці Томашівський детально описав шлях послів до шведського війська, яке було у стані війни з російською армією, перебування посольства у війську, їхнє представлення королю меморіалу про угорських протестантів. Записки, які залишив Д. Крман про своє посольство, стосувалися військово-політичних, релігійних подій. Послы стали свідками Полтавської битви, перебуваючи в той час у таборі головних шведських сил. Автор записок докладно описував швецько-козацьку втечу.

Дослідженням державницьких змагань угорців та політики європейських держав стосовно угорської боротьби за незалежність С. Томашівський розпочав перехід до розгляду історії українських самостійницьких змагань та аналізу ставлення до них міжнародних політичних сил. Йдеться, зокрема, про оцінку Томашівським української національно-визвольної боротьби під проводом Б. Хмельницького у середині XVII ст. та характеристики політики гетьмана Івана Мазепи на початку XVIII ст.

Так, хоч у працях з політичної історії Угорщини і Польщі початку XVIII ст. вчений не порушував безпосередньо питань української політики, однак він визначив ряд рис політики короля Швеції Карла XII та – на противагу тому – російського царя Петра Великого щодо українського гетьмана І. Мазепи. Українські сюжети знаходимо у розвідках «Словацький висланник на Україні (1708-1709)» та «Із записок Каролинців про 1708/9 р.».

С. Томашівський виділив моменти контактів угорського посольства з І. Мазепою, старшиною та козаками. Він писав про неприхильне ставлення Д. Крмана до українського гетьмана. Таку позицію вчений пояснив поширеною тоді думкою, що причиною поразки шведів було повернення в Україну.

Статті розкривають характеристику політики Карла XII на підтримку гетьмана І. Мазепи й обговорюють питання шведсько-українського союзу. Про зміну ставлення російського царя й австрійського цісаря до гетьмана після переходу Мазепи на бік Карла XII та до самостійницьких змагань українців йдеться у статті «Мазепа й австрійська політика».

Історик характеризував Мазепинщину як «перший органічний і рішучий вислів українсько-московської непримиримості», який готував передумови для нового національного відродження. Проте шир-

шого розгляду політичної тактики Мазепи у роботах Томашівського не подано.

Під впливом студій з історії Угорщини вчений змінив підхід до висвітлення української історії середини XVII ст. Якщо у працях і архівних збірках, які С. Томашівський видав на початку XX ст. послідовно відтворена історія народних рухів, економічне, соціальне життя Галичини у середині XVII ст., то перед Першою світовою війною історик зосередив увагу на політичних орієнтаціях гетьмана Б. Хмельницького і козацької старшини, а також на ході військових акцій 1648 та 1649 рр.

У висновках праці «Межи Пилявцями і Замостем» Томашівський обґрунтував автономні плани Б. Хмельницького щодо Польщі. У цій розвідці помітна зорієнтованість історика до лінії Української національно-демократичної партії в Галичині напередодні Першої світової війни. У публіцистичних виступах передвоєнного та воєнного періоду вчений обґрунтовував напрям української політики в Австро-Угорщині, метою якого вбачав досягнення української автономії в монархії. Висновки Томашівського, щодо визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького надали українській націонал-демократичній лінії початку XX ст. в Галичині історичної традиції. Політичні погляди Томашівського мали вплив на висновки його історичних досліджень.

Існування планів утворення самостійної української держави у середині XVII ст. Томашівський пов'язував із політикою семигородського князя Юрія I Ракоці (не були реалізовані через неприхильне ставлення Порту). Тому зрозуміле зацікавлення автора у розвідці «Волоська політика Б. Хмельницького» намірами гетьмана створити політичний союз із Молдавією та Семигородом проти Польщі. Після Першої світової війни історик уже не звертався до дослідження доби Хмельниччини. Двічі публікував документи з Ватиканського архіву («Ватиканські матеріали до історії України» і «До історії перелому Хмельниччини»), які стосуються української історії середини XVII ст., однак без самостійних розвідок. Принагідно у публіцистиці висловив ряд оцінок політичної програми Б. Хмельницького. Так, скажімо, політичну ціль повстання вчений визначив як автономію українських територій у Речі Посполитій, вважаючи це етапом до здобуття української соборної держави. До помилок гетьмана було віднесено підписання Переяславського договору, який зліквідував єдність українських земель і заклав підвалини для політичного і культурного об'єднання з Московщиною, а також неприхильне ставлення до церковної

унії й можливості створення національної української Церкви, окремої від польського латинства і московського православ'я.

С. Томашівський – дослідник насамперед політичної історії. Його довоєнні праці з української історії присвячені переломним моментам у недержавних періодах існування українського народу, коли події національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького у середині XVII ст. чи міждержавні союзи гетьмана І. Мазепи початку XVIII ст., здавалось, могли кардинально змінити ситуацію. Кожен із цих історичних переломів історик розглядав у політичній площині, поєднавши з європейською історією, відтворивши взаємозв'язок і взаємозалежність політики українських гетьманів і політики сусідніх держав.

До такої методики студій над українською історією С. Томашівський звернувся після дослідження угорської боротьби за незалежність початку XVIII ст., у якому апробував широкий підхід до опрацювання теми, що передбачав ґрунтовну постановку проблеми у європейському контексті.

Аналогічний дослідницький метод С. Томашівський застосував і до осмислення українських визвольних змагань початку XX ст., сучасником і активним учасником яких був.

Під час Першої світової війни він написав низку праць з новітньої європейської політичної історії, проаналізувавши напрями зовнішньої політики європейських держав по відношенні до української визвольної боротьби за майбутню незалежну Українську державу. У цих статтях йдеться про політичні плани воюючих сторін – Австро-Угорщини і Росії та їхнє ставлення до творення незалежної української держави.

У цьому зв'язку Томашівський шукав союзників для повсталого українства. Творення української державності він розглядав як запоруку тривкості угорської державності перед великодержавними посяганнями Росії. «Державна самостійність Угорщини держиться і падає з захованем українського північно-східного валу, останньої середньо-європейської відноги України», – писав історик.

Звідси увага до українсько-угорських стосунків, спільності цілей у протидії планам російської інвазії до Царгороду, або як мінімум до Адріатичного моря шляхом Радивилів – Львів – Ужок – Будапешт – Рієка. «Першою жертвою в разі остаточної російської перемоги: Угорська держава. Українці яко східна гранична охорона – се найцінніші союзники мадярів, Угорської держави й Європи», – писав вчений. З цих позицій також пояснював ціль російської пропаганди серед ма-

рамороських українців, настоював на визнанні мешканців північно-східних комітатів, греко-католиків за віросповіданням, українцями. Саме українці як східна гранична охорона є найціннішими союзниками угорців, Угорської держави й Європи.

Паралельно С. Томашівський досліджував давній державницький період української історії, щоб у тих часах знайти історичні аналогії до початку ХХ ст. При цьому історик апелював до традиції української держави XII-XIII ст. на західноукраїнських землях. У роботі «Галичина як політичний і воєнний чинник колись і тепер» (1915 р.) учений вперше навів політико-географічні та історичні аргументи на користь утворення незалежної держави на цих теренах. Завершеної форми напрацьована ним концепція давньої української історії набула у праці «Українська історія» (у виданні зазначено – Львів, 1919; однак насправді книга вийшла ще перед Листопадівим зривом 1918 р.). У ній автор подав розгорнутий огляд політичного розвитку України від найдавніших часів до Люблінської унії 1569 р.

Творцями першої державної організації в Україні були князі-ізгої Ростиславичі. 1086 року Всеволод Ростиславич сформував Підкарпатську волость – державу, яка виросла на західних окраїнах Київської Русі (за Томашівським, варяго-руської держави) не без впливу католицьких країв – Польщі, Угорщини, Чехії, Німеччини.

Головну увагу вчений зосередив на політичній історії Галичини, яку виклав на тлі європейського історичного процесу. Політичні орієнтації галицьких князів – укладення династичних та міждержавних союзів, політичне противенство і намагання захистити українські землі, головні напрями політики стосовно сусідніх держав, перипетії взаємин із руськими та суздальсько-московськими князями, українсько-польські, українсько-угорські відносини знайшли висвітлення у книзі, яка написана з позиції українських національних інтересів.

Історик виділив постаті творців української державності на західноукраїнських землях. Історичне значення князя Романа він бачив у злуці Галичини і Володимирії, що була висловом української державницької ідеї проти панрусизму суздальсько-московських князів у час занепаду Києва. Основою Галицько-Волинської держави – національної української держави – стала Галичина, перша українська земля, що відокремилася від загальноруської держави. Сорокалітня боротьба князя Данила поставила його найідеальнішою постаттю української історії.

У книзі детально описано стосунки із сусідніми державами. Одна з головних ліній – українсько-угорські відносини в період давньої

української державності. С. Томашівський підкреслив посередництво Угорщини, через територію котрої йшли в Галичину впливи католицького Заходу. Історик зауважив, що перша реальна спроба введення в Галичині церковної унії відбулася власне за угорського правління: за посередництвом угорського короля Андрія II було проголошено злуку Церков, проте без успіху.

Автор докладно зупинився на історії угорсько-польсько-литовських політичних стосунків у XIV-XVI ст.

У 1930 році, незадовго до смерті, С. Томашівський знову звернувся до української й угорської давньої політичної історії. У статті «Перемисько-руський князь, якого ми досі не знали. В 900-ті роковини смерті князя Генриха» вчений ствердив як історичний факт правління першого відомого історикам князя у Перемишлі – Генриха-Емерика, сина угорського короля Стефана Святого. На думку дослідника, мовчання угорських, українських, польських літописних джерел прояснює німецький літопис Гільдесгаймського монастиря, у якому під р. 1031 записано про смерть Генриха-Емерика – руського князя. Ця звістка поширилася в Угорщині щойно у другій половині XII ст., закріпившись у легендах і переказах, а до угорської історіографії ввійшла тільки під кінець XVIII ст. Вчений припускав, що дружиною угорського королевича була Ольга, донька руського князя Святополка, сина Володимира Великого.

Досліджуючи політичне становище північно-західних українських земель, С. Томашівський висловив гіпотезу про належність Передбужжя, Посяння і Подністров'я до володінь угорської династії Арпадів як автономної держави у 1018-1031 рр.

Подальшу належність Руського князівства з центром у Перемишлі після смерті Генриха-Емерика історик пов'язував із Угорщиною та постійними змаганнями за володіння ним Києва і Польщі – аж до появи на історичній сцені 1086 р. Галицької держави з династією Ростиславичів, близько споріднених із родом св. Емерика.

Тому святкування 900-ліття смерті св. Емерика в Угорщині у 1930 р. повинно було бути, як пропонував С.Томашівський, і святом для українців, які відзначали першого руського князя в Перемишлі.

Інтерес до історії Угорщини від давнього періоду до початку XX ст. у працях західноукраїнського історика Степана Томашівського був пов'язаний головним чином із дослідженнями вченим політичної історії обидвох народів. У кожному зверненні історика до цієї тематики він подавав широке європейське тло українсько-угорських стосунків, піднімав маловивчені в історіографії теми, висловлював сміливі гіпо-

тези. Вчений наполегливо шукав історичних аргументів на користь обопільних українсько-угорських історичних, політичних, культурних зв'язків і пояснював їх значення для державності обох народів перед великодержавними посяганнями Росії.

Nadia HALAK

candidate of historical sciences,

Senior Research Fellow

Institute of Ukrainian Historiography

and source studies named after

M. Hrushevskiyi of the National Academy of Sciences of Ukraine

Interest in the history of Hungary from the ancient period to the beginning of the 20th century in the writings of the Western Ukrainian historian Stepan Tomashivskiyi was mainly associated with the scholar's research on the political history of both nations. In every address of the historian to this topic, he provided a broad European background of Ukrainian-Hungarian relations, raised little-studied topics in historiography, and expressed bold hypotheses. The scientist persistently searched for historical arguments in favor of mutual Ukrainian-Hungarian historical, political, and cultural ties and explained their significance for the statehood of both peoples before the encroachments of the great power of Russia.

Keywords. Ukrainian-Hungarian relations, the Middle Ages, Przemyśl, geopolitics, Central Europe, Galicia, historiosophy.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ
СТУДІЇ

Микола Васьків
доктор філологічних наук, професор
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
<https://ORCID: 0000-0003-3909-1213>

ЄДНІСТЬ ІВАНА ЧЕНДЕЯ ТА ЙОГО ПЕРСОНАЖІВ ІЗ РЕГІОНАЛЬНИМ УКРАЇНСЬКИМ «ЛЮДИНООТОЧЕННЯМ»

У статті йдеться про відображення у творчості відомого українського письменника із Закарпаття Івана Чендея (1922–2005) надзвичайно міцної пов'язаності письменника та його персонажів із регіональним матеріальним і духовним довкіллям. Ця особливість його творчості органічно вписується у концепцію визначного українського поета й мислителя з Наддніпрянщини Павла Мовчана (1939 р.н.) про трансцендентну спорідненість українців із теренами їх проживання й етнічною споконвічною культурою, які він називає «людинооточенням». За цією концепцією, українці споконвічно жили на незмінній території, хоча вона географічно не захищена перепонами. Перетворена територія, флора, фауна органічно поєднувалися з духовною культурою і, своєю чергою, формували її. Спільні побут, декоративно-ужиткове мистецтво, обряди, міфологія, фольклор, мова, культура й морально-етичні засади єднують українців із різних регіонів розселення. Через особливу спорідненість довкілля з українцями жодні завойовники-чужинці не змогли прижитися на території України. Відповідно до теорії П. Мовчана і творчості І. Чендея зосередженістю на нерозривності зв'язку персонажів із рідним локусом Кодні відзначається також творчість відомого українського прозаїка Вячеслава Медведя (1951 р.н.), родом із Житомирщини. Буття в рідній матеріальній і духовній культурі дає персонажам І. Чендея, В. Медведя й інших українських письменників екзистенційну цілісність і самодостатність, відірваність від неї призводить до морально-духовної нівеляції й деградації. У творах Івана Чендея персонажі живуть у органічній єдності з природним одухотвореним довкіллям, у повній гармонії із предметами побуту, відповідно до способу життя обласшованою хатою. Матеріальне довкілля визначає формування їх духовно-релігійних і морально-етичних засад. Це дає змогу мешканцям Закарпаття у творах І. Чендея, житомирчан у творах В. Медведя, наддніпрянців – у творах П. Мовчана зберігати непорушним своє «людинооточення» і мати відпирність до будь-яких спроб зруйнувати його. Вихід за межі не лише етно-національної культури, а й споконвічних територій руйнує внутрішню органічність, духовну повноту, спонукають повертатися до «витоків». Очевидно, це пояснює ірраціональний, непереборний потяг українців повертатися на рідну землю навіть за серйозної небезпеки для здоров'я й життя.

Ключові слова: Іван Чендей, Павло Мовчан, Вячеслав Медвідь, «людинооточення», етнос, культура, міграція, ментальність.

Почну нібито здалеку від Івана Чендея. З теперішньої війни. Серед багатьох подій і явищ, які вразили світ (і українців) після 24 лютого 2022 року, привертає увагу масштаб багатомільйонного переселення українських громадян до країн Європи, а заодно США, Канади та ін. Та вже через кілька тижнів світ (українців, можливо, ні) вразив і зворотній факт: кількість тих, хто повертався до України, перевищила кількість тих, хто виїжджав. Зараз немає чіткої статистики, скільки українців виїхало за межі держави, скільки повернулося, проте частка «поверненців» дуже велика і все більше зростає. Та ж таки статистика стверджує: соціологічні опитування українських емігрантів стосовно їх бажання повернутися чи не повернутися в Україну від квітня до серпня 2022 року показує, що кожен раз не менше 80% наших співгромадян планує обов'язково повернутися на Батьківщину. І це при тому, що до повномасштабного вторгнення російської армії в Україну було чимало наших співгромадян, які мріяли легально виїхати на Захід, легально отримати дозвіл на працю тощо. Тепер така можливість з'явилася («відкрилося вікно можливостей»), проте подібні прагнення не стали домінуючими серед українців-емігрантів, і це вражає істеблшмент і пересічних громадян європейських і неєвропейських країн, бо абсолютна більшість мігрантів із інших країн і континентів до Європи чи США прагне залишитися там назавжди.

Це стало несподіваним відкриттям для значної частки українців: прив'язаність до рідної землі виявилася значно більшою, ніж можливість мати спокійне, матеріально забезпечене життя, захищені законом і повсякденною практикою особисті права, власну гідність та багато ін. Таке явище аж ніяк не стало відкриттям для більшості мешканців Закарпаття, які протягом останніх століть виїжджали за межі рідної землі в пошуках заробітку, «довгого карбованця», та лише незначна частина з них залишалася на чужині. Абсолютна більшість прагла повернутися до рідного краю за будь-яких умов і за будь-якої влади, де на нього чекали клаптики не дуже родючого ґрунту, майже відсутньої промисловості з мізерними заробітками, найчастіше не маючи великих сподівань, що на рідній землі відбудуться якісь суттєві зміни на краще в житті працюючого селянина. Це загадка, якщо врахувати великі міграційні потоки від кінця XIX століття в різних країнах і етносах Європи, зокрема й сусідніх – у поляків, словаків, угорців та ін.

Надзвичайно глибока прив'язаність закарпатських українців до рідного краю, несприйняття, навіть негативне ставлення до тих, хто назавжди покидає Батьківщину, знайшли відбиток у творчості українця-верховинця Івана Чендея. Це бачимо вже в перших хрестоматійних оповіданнях письменника («Ружана», «На заробіток» та ін.), які в душі В. Стефаніка відтворюють поневіряння закарпатського селянина на батьківщині й на заробітках у різних чужих краях. Варто акцентувати увагу на коротенькій новелі «Максимъ Сасинъ», написаній російською мовою й опублікованій у альманасі «Будетъ день» [2, с. 50–52]. Сім'я Максима, як і більшості інших заробітчанин, залишається дома у злиднях, «безъ струка мелаю». Звичним і правильним автор і персонажі вважають те, що «люди сразу-же послѣ уплаты отсылали деньги женамъ» [2, с. 51]. Заробітки були добрі, «по сто, стодвадцать кч. въ день», проте помислами всі заробітчани вдома. Лише Максим Сасин бенткетує в чеських господах, забувши про сім'ю й рідне село. Чужина, на думку автора й односельців Максима, постає не лише місцем достатку, а й морально-культурної деградації, що й ілюструє біографія Сасина: він доходить до вбивства й божевілля.

Несприйняття багатих, але чужих далеких країв проходить через усю творчість Івана Чендея – від уже згадуваної ранньої новели «Максим Сасин» через новели збірки «Чайки летять на Схід», роман «Птахи полишають гнізда...», оповідання «Криниця діда Василя» й останній роман «Скрип колиски». У ранніх новелах і романі «Птахи полишають гнізда...» традиційно верховинці їдуть на заробітки лише на певний час, вони можуть цікавитися здобутками чужих країв, але невідступно живуть думкою про повернення до рідного села, до родини. Сини «діда Василя» вже виїхали за межі не лише Закарпаття, а й України назавжди, не йдеться про будь-яку їх деградацію, лише латентні натяки на збайдужіння до всього колись рідного, близького й перехід до оцінювання всього винятково з точки зору матеріальної вигоди. Семен Вертун зі «Скрипу колиски» від шалених заробітків у Петропавловську-Камчатському спився, втратив людську подобу. Каліцтво змусило повернутися його додому, однак моральна деградація вже набула незворотного характеру, тому повернутися до колишніх цінностей односельців він уже не здатен. Негація до всього чужорідного, з-за меж Закарпаття, а тим паче – України призводить до того, що всі «немісцеві» персонажі відтворюються без будь-якої авторської симпатії, понад те, часто постають карикатурними, що підкреслюється химерними їх іменами (Проскудія Протасіївна, Фрол Феофанович, Таїсія Панкратівна у романі «Птахи полишають гнізда», Перпетуя Парфемутіївна, Клементина Ан-

типівна, Саверій Нифонтович у «Скрипі колиски», Леопольд Лонгинович і Таміла Титівна з «Гаврилової “Золотої осені”» та ін.).

На ксенофобію, однак, письменник не страждав. Досить згадати, що й сам письменник, і його персонажі мріяли побувати у Словаччині, здобувати освіту в Празі (це місто у творах письменника взагалі окреслене романтичним ореолом). Та органічним персонаж І. Чендея, навіть якщо він уже давно містянин, відчуває себе в рідному селі, в рідній Забережжі, ширше – у верховинському селі, з яким він від народження відчуває себе нерозривно спорідненим.

У 2017 році Вікторія Бойко захистила дисертацію «Етнічний і національний дискурси творчості Івана Чендея» [1]. Дисертантка зосередилася на відтворенні в текстах письменника отого нерозривного зв'язку з рідним краєм не лише на рівні спілкування з родиною, родом, на рівні фольклору, язичницько-християнських вірувань, світогляду, а й на рівні ландшафту, рельєфно-кліматичних особливостей регіону, флори й фауни, трудових процесів, предметів побуту, готування і споживання їжі тощо. Ось лише окремі назви підрозділів дисертації: «Вузька просторова локалізація верховинського світу в текстах Івана Чендея», «Органічність життя закарпатського селянина в замкнутому колі гражди», «Гармонія буття горянина й автентичної природи», «Праця у прозі Івана Чендея як призначення й основа буття людини», «Родина як центр всесвіту закарпатського селянина», «Християнські засади світогляду верховинця». Культура, яка органічно сполучала взаємопов'язані матеріальний і духовний світи, була зовні та всередині Чендеевих персонажів, який і сам був часткою цієї культури й поза нею відчував себе незатишно, навіть якщо потрапляв у чужу багату культуру. Цілісний, повний самовияв, як свідчать твори письменника, можливий лише в рідній культурі, вона підсвідомо стає найвищим оцінювачем і суддею в бутті в іншій культурі.

Зрештою, це стосується не лише творчості. Коли І. Чендей перебував у фаворі як голова обласної спілки письменників, йому пропонували чималої площі готовий, помпезний будинок у самісінькому центрі Ужгорода. Однак письменник обрав ділянку на верхній частині гори Високої, за власним проєктом зводив будинок, який так чи інак взурував на традиційні верховинські будівлі, облаштовував садibu за образом і подобою традиційного сільського обійстя доброго ґазди.

Усвідомленням спорідненості, «вмонтованості» закарпатського мешканця в матеріально-духовну культуру краю і через те повноцінність його буття переповнений «Щоденник» письменника. «<...> думають, ніби на Закарпатті до радянської влади була тьма тьменна, що люди й сонця Божого не бачили. Ні, тут, було сяке-таке духовне життя,

люди за щось боролися, щось робили, до чогось прагнули і про все краще нам нині треба сказати» [8, с. 80]. «Народні балади Закарпаття». Це перлини народної творчості, що свідчать про високий дух Закарпатців, про велику поетичну душу Закарпатців, про велике духовне життя народу, що жив під гнітом віки, але був дужим» [8, с. 113]. Звернімо увагу, що слово «Закарпатці» І. Чендей писав із великої літери. Можна би сказати, що це традиція чеської, словацької, польської, зрештою, англійської мов писати назву етносу, національності чи національної мови з великої літери. Однак цю традицію Іван Чендей продовжує лише саме щодо «Закарпатців», не поширюючи стосовно інших етносів у щоденникових записів, які не передбачалися для «широкого» читача.

Продовжимо далі. «Слухаючи пісні, дивлячись танці, стежачи за людьми – натхненними на сцені, високими у мистецтві, переконаними в тому, що роблять, я прийшов до думки: так, саме на огляді, при тих піснях, я відчув силу Закарпатців, їх високий дух і зрозумів, відчув, чому нас не могли зломити, зденаціоналізувати, вбити нашу мову, нашу пісню, очужинити протягом віків» [8, с. 120]. «На лоні чарівної природи, в чарівних горах народжуються великі таланти, плекані полонинськими пахощами, колисані вітрами, пещені травами і сонцем, миті гірськими дощами і росами...» [8, с. 121] (тут звертаємо увагу на органічну єдність ландшафтно-кліматичних і духовних чинників верховинського буття й запам'ятовуємо наподалі). «<...> ще більше звик і полюбив Дубове, яке мене завжди повнить, наснажує, до якого моя любов велика і схвильована» [8, с. 123]. В далекому Заполярному краї, де краса «непривітна і байдужа», письменник згадує: «Закарпаття – краса принадна і добра, співуча і щира, радісна і грайлива, благородна, бере своїми чарами в полон назавжди» [8, с. 129].

Це пов'язано не тільки і не стільки з тим, що Закарпаття об'єктивно красивіше за Заполяр'я. Письменник наводить слова місцевого колеги Никодима Гільярді, «що захоплюється цими краями, любить їх, описує у своїх творах»: «Північню треба захворіти, тоді ти її полюбиш!» [8, с. 130]. Коли І. Чендей пише: «Карпати – буйна квітуча краса; північ Мурманщини – убогість, бідність, одноманітність» [8, с. 130], – то це тому, що він від народження «захворів» рідним краєм. «Одинадцятий день я в Тересвянській долині _Зеленій колисці, моїй радості і стихії, що завжди наповнює серце свіжим напоєм, бадьорить і наснажує» [8, с. 141]. Письменник із великим пієтетом пише про батька і матір, від яких він насамперед набув свій талант [8, с. 240–241]. І подібних записів, де І. Чендей захоплюється й пишається красою закарпатської природи, фольклору, мистецтва, довершеною простотою побуту,

щорічного й вічного циклу трудової діяльності, повсякденного і святкового буття земляків, його гармонії з довкіллям, сімейних і родинних взаємин, високого розуміння справедливості, знайдемо у «Щоденниках» письменника чимало від перших до останніх записів.

Павло Мовчан згадує, як Іван Чендей на початку 60-х у Москві, до якої так рвався за знаннями і враженнями, постійно жив спогадами про рідне Закарпаття, Дубове й Ужгород, а найбільше – про сім'ю. Як рахував дні до від'їздів на кілька днів додому, як задовго до цього купував дефіцитні цитрини, а що їх давали обмежено в «одні руки», то залучав до цього ще й земляків і друзів, а потім нарізав ті цитрини скибками в банки, пересипав цукром, а потім тягнув валізи з «вітамінами» та різним іншим скарбом сином, дружині й родичам. Бо сім'я, рідня – це найсвятіші поняття для закарпатців, як і для українців загалом. Бо, пройшовши шлях етнічного самовизнання, від другої половини 1940-х років І. Чендей стає свідомим закарпатським **українським** письменником і громадянином, що теж знаходить постійне відтворення у «Щоденниках» («Пливемо Дніпром. Широким, повноводним, таким прекрасним, як наша українська велич, як наше нинішнє, як наше минуле, як наше завтрашнє» [8, с. 54] та багато ін) і листуванні митця.

Очевидно, що така органічна єдність, пуповинна спорідненість людини з рідним краєм і його культурою притаманна для багатьох етносів на Землі, проте зараз нас цікавить нерозривність українців і територій їх буття протягом тисячоліть, незалежно від «перспектив» еміграції до заможнішого матеріального життя в інших далеких і недалекоких краях. На допомогу в усвідомленні її, розумінні раціональних та ірраціональних джерел такої нерозривності може прийти книга вже згаданого Павла Мовчана «Витоки». Вперше вона була надрукована у 2004 році [5], однак у перевиданні 2018 року в «Українському форматі» «Витоки» розміщені серед публікацій, написаних у 2002 році.

Дмитро Чистяк і Юрій Мосенкіс надавали цьому виданню величезної ваги. «Досить ознайомитися з лірично-культурологічно-метафізичними нарисами Павла Мовчана “Витоки” (яка має бути перекладена в світі якнайширше (Д. Чистяк доклався до видання перекладів лірики П. Мовчана французькою мовою. – М. В.), адже являє сутнісні розмисли над духовним надбанням України), щоби впевнитися в гармонізаційному потенціалі досвіду української культури, який він узяв за етичний і естетичний орієнтир у своїй мистецькій і громадській творчості» [6, с. 3]. Проте ні до цього твердження дослідників (а пройшло було з часу публікації «Витоків» уже півтора десятиліття), ні після «книга роздумів» П. Мовчана особливого розголосу не набула. Можливо, тому,

що багатьом на перший погляд видалася вже котрими пафосними роздумами про винятковість українців і їх культури тощо.

Уважне прочитання книги переконує, що автор надає цілісну систему аргументів стосовно того, що українці, їх культура, їх майбутнє нерозривно пов'язане з тисячоліттями попередньої історії, які залишили свій відбиток не лише у фольклорі, етнографії, культурі й мистецтві, а й у доквіллі, в перетворених «під себе» ландшафтах, у щорічних і вічних змінах пір року, кліматичних особливостях, похованнях, житлах тощо. «Світ міфів, світ легенд, світ нечистої сили, світ особливих звуків <...> світ нерозгаданий, але який, я переконаний, пов'язаний з величезною і глибокою нашою історією. Так званий світ тонких матерій, що оповивають не виключно людину, а й наші ландшафти. Адже історія не тільки в нас, а й поза нами, в надовколишньому світові. Людина живе не лише в певній біосфері, а й у сфері, створюваній нею самою, її культурною діяльністю. Людина опановує надовколишній світ, змінює ґрунт, рослинність <...> створює свою власну культуру, мову, писемність, усі види мистецтв, звичаї та науку <...> Традиції, що передаються з покоління в покоління <...> формують уже поведінку людей, впливають на психіку, на моральні та естетичні уявлення людини, формують, зрештою, світогляд, його гомосферу <...> І у кожного народу своя, властива лише йому гомосфера, що розшифровується як «людинооточення» [4, с. 99–100]. Той зв'язок людини з «людинооточенням» уже в багатьох ланках розірваний, утрачений, а разом із ним – і сакральний код прилучення не лише до доквілля, а й до основних законів і знань Космосу. Якщо ж зв'язок цей порветься остаточно (через манкуртизм, наприклад, чи виїзд для проживання за межами рідної землі), то людина втратить органічність власної екзистенції.

Можна багато з чим сперечатися чи не погоджуватися в аргументах П. Мовчана, проте щонайменше два спостереження поета-мислителя є феноменальними. По-перше, «<...> українська земля навіть тоді, коли вона не мала цієї назви, визначилася від Карпат до Дону і від Прип'яті до Чорного моря» [4, с. 116]. Для підтвердження думки про дивовижну протягом тисячоліть єдність і стабільність теренів розселення українців у межиріччі Дніпра, Дністра й Дунаю П. Мовчан спирається на тезу академіка Петра Масляка: «Незважаючи на повну географічну відкритість і незахищеність території, рівнинність рельєфу, відсутність природних меж у виглядів високих гір, пустель, непрохідних боліт, величезних річок тощо, українська земля навіть тоді, коли вона не мала цієї назви, визначилася від Карпат до Дону і від Прип'яті до Чорного моря» [Цит. за: 4, с. 116]. А потім розгортає

цю тезу, підтверджуючи її єдністю матеріально-духовної культури українців різних регіонів, які довгий час перебували у різних державах, під релігійним, мовним, культурним нівеляційним тиском, однак зберегли свою основу і спільність. «У <...> обрядах, звичаях, побуті та мистецтві архітектура забудівель майже однотипна. Будівельний матеріал традиційний: дерев'яний каркас, глиняне валькування, обмазування, печі з глини-сирцю, долівка глиняна, зовнішня побілка з вживанням рудої та жовтої глини. Домінуючими були та й залишаються подосі червоні та чорні кольори. Форма гончарного посуду та сама. І все це дає нам підстави стверджувати про безперервний широкий і довготривалий етнокультурний процес у межиріччі трьох вищезгаданих річок (Дніпра, Дністра і Дунаю. – М. В.)...» [4, с. 146–147].

Ця спорідненість чи не найбільше виявлялася «саме у весільних обрядах, які є майже однотипними на всій території України, що переконливо свідчить про надзвичайне довготривале формування українців як етносу на всій території розселення наших предків <...>» [4, с. 155]. Проте чинників нерозривної єдності чимало. Насамперед це стосується мови, але не тільки: «<...> нашому народові доводилося ніби щоразу пережити нову долю, зберігаючи незмінними підвалини самого життя: мову, звичаї, побут, тобто сам Космологос, що і давало йому можливість зберігатися, утверджуватися і вкорінюватися в рідному ґрунті» [4, с. 211].

А ось другий феноменальний спостереження-висновок: «<...> майже жоден з етносів не зачепився за наші терени (окрім кримських татар та гагаузів) і не вплинули суттєво на антропологічний і генетичний національний тип» [4, с. 119]. Й одразу на його підтвердження звертаємося до творчості Івана Чендея, зокрема до оповідань «Жорно» і «Нахмурений вечір», які є своєрідною діалогією. Після довгих прискіпувань представників нової-старої й надто осоружної угорської влади батько наратора, закарпатський українець-русин метафорично промовляє: «Всяка напасть минуща, як минуща й кожна ніч... довга чи коротка... Мине й ця...» [7, с. 26] («Жорно»). Цю дещо туманну метафору «розшифровує» в оповіданні «Нахмурений вечір» Василь Магура, такий самий русин-селянин, як і батько з «Жорна».

«Часи настали злі, але ми в хаті своїй! А в ній – наша правда і наша воля!.. Поріг цієї хати, як і всіх верховинських хат, уже переступав не один зайда... Але правда і воля в наших хатах була одна! Наша правда! Бо наші діди і прадіди не лишень хати ставили вікнами на схід, вони й самі молилися тільки на схід!.. Нашим правом є думати, журитися і турбуватися болями та неспокоями, що знову прийшли до верховинських хат.. Зайди приходили і відходили, а в цих хатах колиска і пісня-коли-

санка залишалася одна!.. Так од віку до віків було...» [7, с. 29]. Теоретичні положення Мовчана й художній текст Чендея корелюють між собою якнайтісніше. Вкотре переконуємося, що кілька рядків літературного твору сконденсовано містять у собі такий обшир художнього змісту, для яких потрібно чимало інтерпретаційних сторінок.

На підтвердження неповторності й безмірного багатства українського «людинооточення» П. Мовчан у витоках наводить цілі абзаци та сторінки з назвами й описами рослин, предметів побуту, обрядів і дійств, навіть відтворює ті запахи і смаки, які не пробуджують жодних асоціацій у «чужинців» і спрацьовують для українців, немов те славнозвісне «євшан-зілля». «Який багатий світ: спориш, пробивши шкірку після зимового бруду, зворушливо зеленів дрібнесенькими листочками, червонясті язички кінського щавлю ловили тепле проміння, палія наставляла свої гострі списи проти неба, а на оболоні, залитій ще холодною водою, де жовтіла калюжниця або куряча сліпота, походжали на певній відстані один від одного, поважно переславляючи свої цибли, лелеки... <...> Щадун, натягач, верниоко, дивокіст, ромен, первоцвіт, чабер, нечуй-вітер, нехворощ, трой-зілля, лепеха, бугила, мишій, липчиця, гусниця, повитиця, калачниця, калюєниця, буркун, блекота, щиріця, чорнобиль, пирій, кропива, вернисонце – ні, я не годен пригадати всіх трав, які оточували мене, супроводжували мене, були невідступно зі мною. А як не згадати лободу, або квасці, або полин, або подорожник, або калачики...» [4, с. 115]. Справді, неймовірне багатство різнотрав'я, про яке мешканець міста вже й уявлення немає.

Багатство українського «людинооточення» полягає не в тому, що ось скільки назв і особливостей рослин може згадати й назвати український письменник, бо безліч рослин оточує і предстаників інших етносів, навіть якщо на них не звертають увагу. Значно важливіше те, що Павло Мовчан у дитинстві та багато інших його співвітчизників у попередні роки і значно менше – в наш час жили в нерозривній єдності й гармонії з цим різнотрав'ям, можливо, навіть спільною колективною свідомістю. «Скільки їх – це величезний космос трав і дерев, з якими підлітком ти то приязнився, то вступав у ворожнечу, то шукав серед них прихистку, то поради, то зцілющості, то поживності... І коли їх пригадуєш, то ніби викликаєш з уяви давно призабутих друзів дитинства. І вони всі, поіменно названі і не названі через забудькуватість, встають перед внутрішнім зором у своїй неповторності, витворюючи національний земний космос» [4, с. 115].

Мовчан – наддніпрянин. Проте почитаймо тексти Івана Чендея, закарпатця. Письменник, як і сотні тисяч, мільйони селян – його сучас-

ників і попередників, – не гірше за Мовчана знає рослинний світ свого краю й відтворює його в художніх текстах. Про це детально пише В. Бойко в дисертації [1, с. 83–84]. Як тут не згадати всі оті невістуйки, головані, сині свічки, дзвіночки, які описує І. Чендей, чи кілька описів горіха у «Криниці діда Василя», чи ниви, процес дозрівання різних злаків і овочів, квітів у повістях «Терен цвіте», «Луна блакитного овиду», «Кринична вода», «Казка білого інею», в обох романах, багатьох інших оповіданнях. Головне, що персонажі цих творів, як і Мовчан-підліток, живуть у нерозривній єдності з цим флористичним світом, не можуть уявити себе без нього.

Таких перегуків між «книгою роздумів» П. Мовчана і творчістю І. Чендея чимало. Так, письменник-наддніпрянець пише, що досі пам'ятає неповторний смак води зі щонайменше чотирьох криниць у рідному селі. А як не згадати, що криниця, її облаштування, догляд за нею, смак її джерельної води у творчості І. Чендея ледь не сакралізуються («Терен цвіте», «Кринця діда Василя»). Ця спільність поетизації криниці притаманна для українських митців, але є мало поширеною в зарубіжній міфології й літературі, про що свідчить, наприклад, те, що у широко знаному «Словнику символів» Х. Керлота криниця взагалі не згадується (як і колиска, яка для Чендея, українського фольклору, творчості інших українських митців теж набувала символічно-сакралізованого значення).

Кілька разів Павло Мовчан у «Витоках» вдається до описів української хати, її облаштування й наповнення, до дрібниць відтворює посуд, реманент, щоденні, святкові й сакральні страви. Знову йдеться про спільність витоків усіх українців, коли згадаємо, скільки описів хати, розгорнутих і побіжних, окремих предметів побуту, ремесел, тих самих страв знайдемо у творах Івана Чендея. «Письменник дуже детально, до подробиць, відтворює предмети побуту і виробництва, долю окремих із них, які роками чи й усе життя супроводжували селянина, описує їх зовнішній вигляд, використання, зміни, інколи вдаючись до часткової персоніфікації. Вони стають невід'ємними частинами буття персонажів І. Чендея. Періодичне звернення до них надає цим предметам статусу символів-топосів творчості письменника. Це можуть бути традиційні для української літератури символи хати-гражди, порогу, ікон і образів, дерев як варіантів образу світового дерева, садиби і, особливо, коліски, котра концентрує в собі силу роду, зв'язок між поколіннями, єднає родину в єдине ціле. <...> Письменник також творить індивідуально-авторські символи, які можуть мати витoki з української міфології й фольклору (криниця і кринична вода, квітник,

невибагливі, смачні й поживні верховинські страви, плуг, коса тощо). Особливу увагу письменника привертають образи-символи, які постають на межі світу природи і світу людської діяльності: вже згадувані криниця, квітник, а також орна земля, сінокоси, яблуні, горіх, предмети виробництва» [1, с. 173–174]. Можна би заперечити, що хата й побут верховинця добряче відрізняються від наддніпрянського. Проте спільного насправді значно більше.

На підтвердження спільності й сакральності хати для українців усіх регіонів нашої землі наведемо приклад із творчості Вячеслава Медведя. Мабуть, немає спорідненішого з Чендеєм письменника, який би був більше зосередженим на зображенні єдиного локусу ХХ століття. В І. Чендея це Забереж, у В. Медведя – рідне містечко Кодня на Житомирщині. Письменник із сім'єю в дитинстві переїздив із однієї найманої хати до іншої, нарешті мати зуміла зібрати гроші для того, аби купити власну. Проте її доволі швидко довелося продати, коли він поїхав на навчання з рідної Кодні до Києва. Свідоме й підсвідоме прагнення мати власне житло, і саме хату, а не квартиру, виявлялося в тому, що в певний період він прагнув перетворити київську квартиру ледь не в етнографічний музей. У творчості це теж потужно виявлялося, найбільше ж – у романі «Кров по соломі», де детально описуються як ті хати, в яких мешкала сім'я прозаїка, так й інші персонажі твору. Понад те, письменник часто творить уявні, вигадані «ідеальні» хати, в яких би він хотів жити.

Найдосконалішим, довершеним ідеалом хати для письменника стає той образ житла, який мариться як власна і не власна хата бабі Богиньці в романі «Кров по соломі». Здається, жоден дослідник досі так і не звернув увагу на те, що цей опис – «плагіат», є відтворенням «Моеї вітцівської хати» Івана Франка. Частково Вячеслав Медвідь суттєво переробляв текст Франка, та значні фрагменти залишилися дослівним цитуванням. У цьому письменник сам зізнався в есеїстиці. В. Медвідь пише про те, як довго творив, шліфував власний образ хати доти, поки випадково йому на очі не трапився Франків опис домівки. Проблема вирішилася сама собою, образ хати одразу постав перед зором письменника [3, с. 59–60]. Однак тут важливе інше: хата в уяві письменників-українців і читачів-українців постає як ледь не спільний архетип, і жоден читач не зауважив, як і сам В. Медвідь, не зауважив відмінності галицької хати І. Франка від Медведевої «житомирської» хати у «Крові по соломі».

Головне, що в хаті чи то Чендея, чи то Медведя, чи то іншого українського письменника, як і в будь-якій іншій і кожній традиційній укра-

їнській хаті, «усе доцільно. <...> Усьому своє місце. Нічого зайвого. Все під рукою і все наприхватці. <...> Ніколи не бачив нічого зайвого і нікого зайвого. Навіть коли забрідав жебрак-старець до хати, знаходилася йому і зайва ложка, і миска» [4, с. 149]. Таку спорідненість людини з довкіллям ми можемо констатувати також і у світі духовних цінностей, які від народження до смерті супроводжують українця.

Зрештою, духовний світ виростає з матеріального, зростається з ним – у фольклорі, декоративно-ужитковому мистецтві, живописі, музиці, красному письменстві. Матеріальне довкілля аж ніяк не обмежується утилітарним призначенням, своєю корисністю, вигідністю тощо. Воно творить внутрішній світ українця, зокрема закарпатця-верховинця, є його часткою. Цим пояснюється непоборний потяг українців до того, щоби все в довкіллі було довершено красивим, коли в побут, духовні цінності заходить гармонія і краса первісної природи. «Весь світ одухотворювався, естетизувався: від наличників на вікнах до комина хати... <...> Естетизування світу – це і є вдячністю, вивернутою ніби назовні, все симетризується у візерунках, в орнаментах, у різьбленнях, у мосянжуваннях, у ритмах музики, у віршованих катренках, у пісенних складах... Це є своєрідні вікна, через які ми прозираємо в макросвіт. <...> Тому й не дивно, що кожна річ одухотворювалася нашими попередниками» [4, с. 206–207]. Саме таке буття – фізично важке, із виснажливою працею, але гармонійне з довкіллям, природним і людським, та й виснажлива праця є натхненною, – звеличується у творчості Івана Чендея.

«Сродним» для українців і їх «людинооточення» П. Мовчан також уважає християнство, яке органічно ввібрало в себе язичництво, яке формувалося й панувало на українських теренах протягом сторіч. Такий різновид християнства, на думку поета-філософа, є одним із каналів стійкої єдності українців із рідним краєм, його культурою, енергетикою, яка поєднує в собі вертикальні й горизонтальні потоки. У творах І. Чендея про енергетичні потоки, зрозуміло, не йдеться. Проте християнський світогляд у поєднанні з багатовіковим звичаєвим правом і залишками язичництва багато важить у бутті його персонажів, як і письменника особисто.

В Івана Чендея були дуже складні, суперечливі стосунки з батьком. Син-письменник не сприймав батькового релігійного фанатизму, формальної ортодоксальності. Однак його завжди захоплювала внутрішня духовна незламність батька, щире сповідання постулатів православ'я, а головне – їх дотримання в повсякденному бутті, у взаєминах із іншими людьми. Тому така органічна єдність людини не лише з дов-

кіллям природним, а й докільям людським, у взаєминах із близькими й далекими членами спільноти, а також із трансцендентною субстанцією видається для письменника життєвим і художнім ідеалом. Саме такими постають у романі «Птахи полишають гнізда» Михайло Пригара, головним прототипом якого був батько письменника, отець Іван Стах із повісті «Іван», персонажі багатьох оповідань і повістей І. Чендея. Можна констатувати, що закарпатський письменник на кілька десятиліть раніше художньо витворив світ, який отримав теоретичне обґрунтування у Павла Мровчана на початку 2000-х років. Зрештою, майже паралельно з І. Чендеєм наддніпрянський поет у віршах теж відтворював і будував цей світ, лише в ліриці його інтерпретувати, описати значно важче, ніж у прозі.

Знову цікава типологічна подібність між творами Івана Чендея і Вячеслава Медведя. Збіг? Не думаю. В. Медвідь стверджує, що не вважає себе вірянину будь-якої церкви чи релігії. Проте у творах його персонажі «самотійно» доходять до думки, що повинно бути щось те, що дає найвище обґрунтування морально-етичних норм, які шліфувалися в Кодні, як і в Україні загалом, протягом тисячоліть. Тому такі поширені ідилічні описи церкви й церковного обійстя, яка не лише географічно, а й духовно була центром життя для персонажів-коденців у його творах, переважно – старих жінок, які є сполучними ланками між минулим, сучасністю й, має ледь не безнадійне сподівання письменник, майбутнім. Ландшафт, флора, хати, складні, але в основі гуманні стосунки протягом кодненського майже століття призводять до постійного наголошення, що є, повинна бути найвища духовна сила, яка єднає це буття в часі та просторі, зроджує етнічну спорідненість і єдність.

Одним із домінантних мотивів у творчості Івана Чендея була безмежна туга через те, що цілісний світ верховинського буття відходить у минуле під тиском «цивілізаційних» благ і перетворень. Не випадково одна з найглибших публікацій про творчість І. Чендея, стаття П. Скунця, мала назву «Коли мораль – патріархальщина». Лихо полягає не тільки і не стільки в тому, що втрачається колишній світогляд і культура. Гірко те, що на зміну їм не приходять інші світогляд і культура, тим паче – національні чи етнічно-регіональні. Руйнується мораль, розмиваються етнічні культурні засади, на зміну їм приходять культ «євроремонту». Зрізають горіх діда Василя, занепадає його криничка й обійстя, а сини зникають без сліду й знаку десь там у безкрайніх просторах тодішнього СРСР. У далеких світах розтратив талант Семен Вертун, звиродніло егоїстичною стала його етика. Спиваються всуціль мешканці Забережі-Дубового. «Міські» персонажі вже остаточно

втратили основи етно-національного, духовного й морального буття, відірвавшись від матеріального етно-національного буття.

Можна не сумніватися, що до подібних висновків приходять у «Витоках» і Павло Мовчан. «Трансцендентне зникає, зникає космічне, зникає причетність людська до Всесвіту, до самого Бога... Усе просто і весело. А разом із трансцендентним щезає світ легенд, міфологія, космологія, зникає Благодать, щезає Любов. І людна потрапляє в пастку абсурдного існування <...> Глобалізація загрожує людству процесом уніфікації. Глобалізація загрожує перерости у війну цивілізації не з тероризмом, а з національними культурами» [4, с. 133, 162–163]. Ми зайшли «<...> в добу так званої глобалізації <...> яка загрожує не лише абсолютною нівеляцією етнічного розмаїття людства, а й зникненням національних культур, цілковитою дегуманізацією та моральною деградацією» [4, с. 167]. Виникає складна колізія: функціонування держави, розвиток культури можливі насамперед у великих містах, але в Україні культура, світогляд є національно питомими переважно в селі й нівелюються, з різних причин, у містах, і чим більші міста – тим більша нівеляція.

Ця сама колізія лежить в основі більшості творів уже згадуваного Вячеслава Медведя. Органічним, довершеним, ледь не ідилічним був світ Кодні, хоча персонажі аж ніяк не ідеальні, а коденське буття було сповнене трагічними, кривавими подіями, як і буття загальноукраїнське. Проте це був цілісний, єдиний не лише коднянський, а й український світ, самодостатній і відірваний до будь-яких зовнішніх уторгнень. Місто, чи то регіональне, за яким угадується Ужгород, чи то столиця України, розсипається на розокремлених осіб, не індивідів. У місті вчорашні вихідці з села чомусь добровільно позбуваються своєї етнічної культури і добровільно переймають урбаністичний зденаціоналізований мікст, ерзац-культуру, в якій домінує мінливе та швидкоплинне поняття моди. Єднальні чинники затираються, зникають. Чомусь міська культура як розвиток споконвічної етнічної або не твориться, або перебуває на периферії.

Якщо повернутися до початку статті, то песимізм повинен би значно зменшитися, зроджуючи певні оптимістичні сподівання. Таки хай латентні, підсвідомі нитки, які в'яжуть українців із рідними теренами, якими сприймається вся територія України, з усвідомленням належності до цілісної спільноти, енергетичні резонанси між окремими українцями й українством в усіх його виявах, є живими, невтраченими остаточно, більше того, дуже життєстійкими. Це виявляється в незламності ЗСУ, воїни якої саможертвовно і навіть натхненно захищають

рідну землю, як це було протягом століть і тисячоліть, в незбагненному прагненні сотень тисяч, а може, й мільйонів українців, які повертаються з-за кордону, попри те, що небезпека ще залишається зовсім поруч, в небажанні мешканців Харкова, багатьох інших поселень покидати рідні місця, хоча загроза обстрілів, смерті – ледь не щосекундна. Такі підсвідомі етнічно-національні інтенції прокидаються в українцях найчастіше в періоди найважчих, екзистенційних випробувань. Прикро, якщо після перемоги вони знову стануть латентними, глибоко підспудними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. Етнічний і національний дискурси творчості Івана Чендея : дис. ... канд. філол. н. зі спец. 10.01.01 – українська література. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. 202 с.
2. Будеть день : сборникъ хустской литературной школы подъ редакцией ГИК-а. Хуст : Б. в., 1941. 62 с.
3. Медвідь В. Лови : вибрані твори. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 212 с.
4. Мовчан П. Витоки // Мовчан П. Український формат : збірник статей, есеїв, виступів. Київ : ВЦ «Просвіта», 2018. С. 94–242.
5. Мовчан П. Витоки. Ч. 1 : книга роздумів. Київ : ВЦ «Просвіта», 2004. 208 с.
6. Мосенкіс Ю., Чистяк Д. Павло Мовчан: Космос, і Слово, «і зоряна – в душі – речовина...» // Слово Просвіти: всеукраїнський культурологічний часопис. 2019. № 28 (11–17 липня). С. 1, 3.
7. Чендей І. Вибране : в 2 т. Т. 1: Оповідання, повісті. Ужгород : Карпати, 2002. 395 с.
8. Щоденники Івана Чендея : книга I / упоряд. Марія Чендей-Трещак. Ужгород : РІК-У, 2021. 640 с.
9. Щоденники Івана Чендея : книга II / упоряд. Марія Чендей-Трещак. Ужгород : РІК-У, 2021. 688 с.

REFERENCES

1. Boyko V. (2017) Etnichniy i natsional'nyi dyskursy tvorchosti Ivana Chendeya [Ethnic and national discourses of Ivan Chendey's work]: dys. ... kand. filol. n. zi spets. 10.01.01 – ukrayins'ka literature. Kyiv: Kyivs'kyi universytet imeni Borysa Hrinchenka, 202 p.
2. Budet den' (1941): sbornik khustskoi litieraturnoi shkoly pod riedaktsiyei GIK-a [There will be a day: a collection of Khust literary school edited by GIK]. Khust: W.p., 1941. 62 p.
3. Medvid' V. (2005) Lovy: vybrani tvory [Catches: selected works]. L'viv: LA "Pirami-da", 212 p.
4. Movchan P. (2018) Vytoky [Origins]. In: Movchan P. Ukrayins'kyi format [Ukrainian format]: zbirnyk statei, eseyiv, vystupiv. Kyiv: VTS "Prosvita", Pp. 94–242.
5. Movchan P. (2004) Vytoky. Ch. 1: knyha rozdumiv [Origins. P. 1: Book of reflections]. Kyiv: VTS "Prosvita", 208 p.
6. Mosenkis Yu., Chystiak D. (2019) Pavlo Movchan: Cosmos, i Slovo, i "zorianana – v dushi – rechovyna..." [Pavlo Movchan: The Cosmos, and the Word, "and the starry – in

the soul – matter..."]. In: Slovo Prosvity [Word of Enlightenment]: vseukrayins'kyi kul'turolohichnyi chsopys. #28 (July 11–17). Pp. 1, 3.

7. Chendey I. (2002) Vybrane: v 2 t. T. 1: Opovidannia, povisti [Selected: in 2 vols. Vol. 1: Short stories, stories. Uzhhorod: Karpaty, 395 p.

8. Shchodennyky Ivana Chendeya (2021): knyha I [The Diaries of Ivan Chendey: Book I] / uporiad. Mariya Chendey-Treshchak. Uzhhorod: RIK-U, 640 p.

9. Shchodennyky Ivana Chendeya (2021): knyha I [The Diaries of Ivan Chendey: Book II] / uporiad. Mariya Chendey-Treshchak. Uzhhorod: RIK-U, 688 p.

Mykola Vas'kiv

doctor of philological sciences, professor

Kyiv University named after Borys Grinchenko

THE UNITY OF I. CHENDEY AND HIS CHARACTERS WITH THE REGIONAL UKRAINIAN “HUMAN ENVIRONMENT”

The article refers to the reflection in the work of the famous Ukrainian writer from Transcarpathia Ivan Chendey (1922–2005) of an extremely strong connection between the writer and his characters with the regional material and spiritual environment. This feature of his work organically fits into the concept of the outstanding Ukrainian poet and thinker from the Dnipro region Pavlo Movchan (born in 1939) about the transcendental kinship of Ukrainians with the territories of their residence and ethnic primordial culture, which he calls “human identification”. According to this concept, Ukrainians originally lived in unchanged territory, although it is not geographically protected by obstacles. The transformed territory, flora, fauna were organically combined with spiritual culture and, in turn, formed it. Common life, decorative and applied art, rituals, mythology, folklore, language, culture and moral and ethical foundations unite Ukrainians from different regions of settlement. Due to the special affinity of the environment with Ukrainians, no alien conquerors could take root on the territory of Ukraine. In accordance with the theory of P. Movchan and the work of I. Chendey, the focus on the inseparability of the connection of the characters with the native locus of Kodni is also noted by the work of the famous Ukrainian prose writer Vyacheslav Medvid' (born in 1951), originally from Zhytomyr region. Being in the native material and spiritual culture gives the characters of I. Chendey, V. Medvid' and other Ukrainian writers existential integrity and self-sufficiency, isolation from it leads to moral and spiritual leveling and degradation. In the works of Ivan Chendey, the characters live in organic unity with the naturally animated environment, in complete harmony with household items, in accordance with the way of life of the equipped house. The material environment determines the formation of their spiritual, religious, moral and ethical foundations. This allows the inhabitants of Transcarpathia in the works of I. Chendey, Zhytomyr residents in the works of V. Medvid', Dniproes – in the works of P. Movchan to keep their “human environment” intact and have a resistance to any attempts to destroy it. Going beyond not only ethno-national culture, but also ancestral territories destroys the internal organicity, spiritual fullness, encourages to return to the “origins”. Obviously, this explains the irrational, irresistible desire of Ukrainians to return to their native land even in case of serious danger to health and life.

Keywords: Ivan Chendey, Pavlo Movchan, Viacheslav Medvid', “human environment”, ethnicity, culture, migration, mentality.

*Петро Іванишин,
доктор філологічних наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. І.Франка
<https://orcid.org/0000-0002-9624-0994>*

СЕНС СЛОВА: ТЛУМАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БУТТЯ В ПОЕЗІЇ ПЕТРА СКУНЦЯ

У статті витлумачується поезія Петра Скунця в герменевтичному аспекті – як логос. Логос Петра Скунця розглядається як сутнісно національний феномен, котрий швидко подолав соцреалістичні антимилицькі, бо антибуттєві, інтенції і в котрому, окрім естетичної, могутньо проявляється духовнотворча функція мистецтва слова. Водночас обґрунтовується розгляд творчості П.Скунця не просто як національного, а саме як глибинного, базованого на націософській традиції (Т.Шевченко, Є.Маланюк, Л.Костенко та ін.), націоцентричний логос. Цей логос не лише виражає, а й у різних формах і на фундаментальних рівнях витлумачує й природжує, творить національне буття.

Ключові слова: Петро Скунець, логос, поезія, герменевтика, націософія, національне буття, художнє витлумачення.

Літературна творчість нашого видатного сучасника Петра Скунця (1942-2007) може бути продуктивно поцінована в різних ракурсах. Для нас насамперед важливим є осягнути смислові виміри його поетичного таланту. Осягнути для того, щоб краще, на глибинних значеннєвих рівнях, збагнути наш час, його підколоніальні та постколоніальні проблеми, специфіку естетичної свідомості і суспільного світогляду, зрештою, вийти на те, на що спроможне тільки по-справжньому високе письменство – художню інтерпретацію національного буття.

Концептуально така георменевтична інтерпретація не ставала ще предметом розгляду. Хоча окремі аспекти національного мислення ліричного героя П.Скунця так чи інакше висвітлювали Т.Салига, М.Іль-

ницький, В.Моренець, Р.Кудлик, М.Зимомря, О.Ігнатович, О.Баган, Н.Рибрик, Е.Балла, Н.Ференц та ін.

Ми зосереджуємось на могутніх філософсько-герменевтичних можливостях мистецтва слова, на тісному взаємозв'язку літературного твору та істини буття. Осягнути цю істину як неприхованість (алетейю) буття і як його сенс (глибинне інтенціональне значення) дозволяє екзистенція літературної присутності, персонажа, особливо ж – протагоніста, ідентичність котрого в ліричній поезії виражає ліричний герой. Це важливо, оскільки, як твердив Мартін Хайдеггер, саме в присутності “вперше тільки і можна мати досвід місця, а саме місцевості істини буття, щоб потім відповідно осмислити його” [Хайдеггер 1993, с.31].

Тож спробуємо окреслити лише деякі продуктивні напрями розгляду проблеми, котрі б дозволили в більш розлогих студіях зосередитися на тому, **яким чином смислове тлумачення українського буття виражається в поезії Петра Скунця і який тип герменевтичного світогляду вона допомагає сформуванню у читача**. Це і є основною метою нашої студії. Основні методи дослідження визначаються метою, тому ми залучаємо передусім націософську (національно-екзистенціальну) та онтологічну герменевтику, постколоніальну критику, культурно-історичний та біографічний підходи, націологію.

Поезію варто розглядати в герменевтичному плані як **певний тип особливо, розуміючого слова – логосу**. У філософів це поняття означає “звернення до суцього як до суцього” і “розуміння суцього” [Хайдеггер 1993, с.151] взагалі. Знаючи еволюцію художньої свідомості та мислення П.Скунця і його героя, – від короткотривалої комуно-радянської ідентичності в ранній період (1957-1962), через проміжний націонал-комуністичний світогляд шістдесятника (1962-1968) і до апологета іманентного націософського, націоцентричного мислення (1968-2007) [Іванишин 2003, с.60-72], – доречно конкретизувати такого типу трактування й скерувати наше розмірковування у бік національного буття як опорної основи національного суцього (енсу). Якоюсь мірою, така конкретизація нагадує феноменологічну інтенцію – “до самих речей!” [Хайдеггер 2003, с.45]. При цьому варто враховувати і той факт, що українська ідентичність ліричного протагоніста закорінена у дві буттєві традиції – субетнічну (фольклорно-бойківську, карпатсько-верховинську) та загальнонаціональну (шевченківську) [Іванишин 2017, с.21-27].

Будь-який логос може поводитись із суцим по-різному і тим самим виявляти власну сутність. З одного боку, він може бути істинним, коли виймає суще із його прихованості і “дає побачити як неприховане”, тобто розкрити його. З іншого боку, логос може бути фальшивим, хибним,

здійснювати обман, коли приховує, видає щось за те, чим воно не є [Хайдеггер 2003, с.50-51]. Це ж стосується і художньо-літературного, поетичного логосу: він істинний, коли дозволяє побачити національне суще, і хибний, коли приховує це суще. Тому, мабуть, не кожен образотворчий процес, не кожна ейдологічна дійсність є “буттєвим процесом, у якому буття набуває осмисленого й видимого вияву” [Гадамер 2000, с.139].

Одним із архетипних для українського фольклору і літератури образів творця істинного логосу є сліпий кобзар. Особливо значущим (автоінтерпретаційним) цей образ став для творчості Тараса Шевченка, а значить, і для всієї пошевченківської художньої свідомості. Сутність архетипу кобзаря добре витлумачує Т.Шевченко в поезії “Перебендя” (1839) [Шевченко 2001, с.111]. Цей “старий та химерний” народний митець володіє різними видами національного логосу, від розважальних до серйозних. Одна основне його призначення не лише “тугу розганяти”, а змушувати людей замислюватися над по-справжньому вартісним. І цю глибинну, духовну сутність Перебенді – бути мислителем-герменевтом – поет показує через здатність кобзаря усамітнюватися на могилі, коли його “серце по волі з Богом розмовля”: “...То серце щебече Господнюю славу, / А думка край світа на хмарі гуля...”. Народний співець займає класичну для герменевтичної традиції позицію – між Богом і народом, – а тому він екзистенційно самотній – “...Його на сім світі ніхто не прийма...”. Самотній спів мудреця – типова герменевтична розмова, часто незрозуміла оточуючим звичайним людям (“...На Божеє слово вони б насміялись, / Дурним би назвали, од себе б прогнали...”), коли сліпець ставить смислові питання вагомим для українця сущим – Богові, сонцю, морю, горі. У процесі розмови кобзар, виймаючи ці сущі із їхньої прихованості, робить їх явними, неприхованими, що уможливує онтологічний діалог, бо в такий спосіб національне буття загалом набуває “осмисленого і видимого вияву”.

Прикметно, що П.Скунць витлумачує нам істинність поетичного логосу в дусі якраз шевченківської художньої герменевтики. Характерним прикладом може бути ліричний протагоніст унікальної, з філософсько-політичного погляду, в контексті 1960-х років поеми “На границі епох” (1968), молодий поет-шістдесятник, закамуюфльований легальним для окупаційного режиму образом закарпатського поета-москвофіла Дмитра Вакарова. В його естетичних рефлексіях поет якраз постає передусім в образі герменевта, що проникає в складну діалектику людської екзистенції, у своєму слові “дає побачити” потаємне, приховане, сутнісне. Він володіє унікальною здатністю через очевидне (феноменальне) суще проникати в неочевидне (ноуменальне) буттєве – в “усе, що ви потай несли” і здатен цей особливий дар мудрості поєднувати,

як і кожна елітарна особистість (в концепціях В.Парето чи Д.Донцова), із мужністю бути голосом сумління народу – “всіх”:

Поет – як розумна дитина,
або – як наївний дід.

Коли у родини гостина,
згадає вдовицин обід.

Бо що таке бути поетом?
Жбурнути журбу під тост,
та знати, що завтра все то
повинен прибрати хтось.

Обняти безжурну дівчину,
а зморки її уявити.

Побачити бабу скалічену,
а давню красу вловити.

Явитися чортом –
добрим,

Явитися ангелом –
злим.

Тягнути з душі, як із торби,
усе, що ви потай несли.

.....

За всіх відмовчати,

Коли всі кричать!

За всіх прокричати,

Коли всі мовчать! [Скунець 1997, с.177]

В поемі “На границі епох” якраз особливо яскраво і вдумливо витлумачена ота провідницька функція справжнього майстра слова. Якщо у класичній герменевтиці (Платон, Арістотель, Гегель, М.Гайдеггер та ін.) письменника найчастіше ототожнюють із мислителем, то П.Скунець пропонує в душі української класичної літератури (Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка, Є.Маланюк, Л.Костенко та ін.) осягнути ще й феномен духовного лідерства письменника в ситуації поневолення рідного краю. І в цьому теж один із глибоких сенсів його істинного логосу як “правди народу”:

Краю мій вдовиний,
не шукаю втіх,
та краси й сумної не пушу, одначе,
В професійне кодло плакальниць твоїх,
що ведуть змагання, хто гарніше плаче.
Там недовго стати правдою юрби:

довести голодним, що вони голодні,
донести горбатим, що у них горби,
й умлівати з віри, що з тобою згодні.
І за чорним небом бачу голубе,
і в юрбі зостануться правдою народу,
кожного прозвавши зрадником себе,
хто своє майбутнє жде як нагороду. [Скунць 1997, с.172]

Але таке духовне провідництво має свою екзистенційну ціну. Одним із органічних способів буття справджнього творця-філософа стає внутрішня самотність. Так, як це в образі усамітнення Перебенді витлумачував Т.Шевченко. Процес осягнення кобзарем, який “усе знає”, “усе чує”, глибинної мудрості (метафоризований через “гуляння” думки), проникнення в істину/неприхованість суцього виразається його підкресленим усамітненням. Таке усамітнення вельми схоже на ту значущу філософську самотність, у котрій людина “лише й досягає близькості до сутності всіх речей, до світу” [Хайдеггер 1993, с.331]. І ця близькість утворює той тип поетичного логосу, котрий Т.Шевченко окреслює у своїй медитації як “Боже слово”, що в християнській традиції тотожне слову істини. Фізично сліпий кобзар-мудрець герменевтично бачить, звідусь істину суцього. Не дивно, звідси, чому Т.Шевченко самокреслював себе як кобзаря (аж до кінця життя), тим самим прилучаючись до герменевтичної традиції зберігачів та продовжувачів національної мудрості, звідувачів істини українського буття.

Таку глибинну буттєву самотність, попри свою активну громадянську позицію, дотепність і життєлюбність, віталізм, знає і протагоніст П.Скунця. Не випадково медитація 1994-го року “Один” [Скунць 1997, с.2] стає моттом до однойменної об’ємної книги віршів 2000-го року. Попри позірний песимізм існування героя “в цьому білім по-чорному світі”, де “все спрацьовано зайдами тонко”, попри трагічну розлуку із найкревнішими (“...не зберіг біля себе ні батьків, ні сестри, ні братів”) й відреченість від сім’ї (“Де тепер я живу – ні дружини, ні сина, ні доньки”), попри розчарування у співвітчизниках (“...стрічаю тварюк, де шукав найсвітліших людей”) й політико-економічно немічній новопосталій державі (“Україна – це щось випадкове”), – протагоніст обирає позицію філософської відреченості, коли саме самотність, самозаглиблення, сократівське самопізнання стають екзистенційною передумовою появи глибоко закоріненого у національну пам’ять (символізовану “маминими сльозами”) і батьківщину (“рідну Вкраїну”) поета-мислителя, потенційного пророка, що відчужується від матеріалістичного натовпу, піднімається над юрбою стурбованих елементарним виживанням

індивідів: “Я один перед смертю. Без народу. Без друга. Без мови. / Я один, Україно. А це більше, ніж натовп, – один”.

На протизвагу істинному логосу, *логос хибний* (фальшивий, брехливий) займає іншу філософську позицію – позицію фальшування дійсності, коли віддаляється сам і віддаляє читача від суті речей. А це, на думку героїні Л.Костенко, призводить до втрати твором художності: поет знищує себе “брехнею власного рядка” [Костенко 1989, с.263] (“Не так страшна та річка Лета...”). Такий поетичний логос, зрозуміло, аж ніяк не сприяє тому, що в герменевтиці називається “приростом буття” (Г.-Г.Гадамер).

У ранній творчості П.Скунця ми можемо віднайти різновиди хибного логосу, з котрим від доволі швидко розпрощається. Йдеться про соцреалістичну картину світу, міфологічну візію з позицій окупаційної марксистсько-ленінської ідеології, котра змушувала героя фальшувати дійсність в інтересах комуністичної партії Радянського Союзу. Для нього саме компартія стає ідеалом, лжебогом (не випадково і “З’їзд”, і “Партія” пишуться з великої літери), фальшивим центром людського світу як земного раю, що й підкреслюють риторично нагромаджені гіперболічні образи: коли “щастя й любов навечно / У життя нам прописує З’їзд”, коли партія “по світлому ще світлішим / Прокладає дороги ясні”, коли ці партійні шляхи – це “Паспорт наш у майбутнє нове” [Скунець 1962, с.4-5].

Важливим герменевтичним аспектом поетичного логосу стає процес *“прозріння” в суще*, котрий Мартін Гайдеггер витлумачує як “осяяння... істиною буття” [Хайдеггер 1993, с.257]. Так підкреслюється унікальна властивість справжнього мистецького, і передусім літературного, твору: допомагати реципієнтові пізнавати, чим є “згідно з істиною” той чи інший предмет, виріб, людина, тварина, рослина, взагалі, будь-яке суще чи річ. Бо саме тут “суще вступає у неприхованість свого буття” [Хайдеггер 1987, с.278], тобто вступає в те, що, як ми вже зазначали, називається істиною, алетейєю. В такий спосіб з’являється можливість герменевтичної конкретизації найсуттєвішої ознаки художності – до наявності чи відсутності у творі здійснення істини буття, або, ще конкретніше: відбувається у творі осяяння чи затемнення істини національного буття?

В одній з інвективних медитацій – “З досвіду” (1989) [Скунець 1997, с.416-418] – напруженого періоду горбачовської “перебудови” в СРСР, періоду послаблення окупаційного режиму, начебто “демократизації” та “гласності”, маємо осмислення позиції поета як володаря істинного логосу – “Слова”. Він якраз належить до тих, “що співати не схотіли в хорі”, котрі глибоко прозріли сутність російсько-комуністичної систе-

ми (“...в цій країні хитро-обережній, / де правда тим і мудра, що німа...”) і тому тепер теж не надто довіряють новітній партійній риториці в цю “гласну пору”: “Немає сенсу подавати голос, / коли кричать не ті, кого болить”. В ситуації малоросійської дійсності, коли панує “мудрий” манкурт-мафіозі, впливовий юда-українопродавець, що знав: “...месія – це Росія, / Вкраїни на Вкраїні не шукав”, ліричний протагоніст-поет, майстер слова, відмовляється від фальшивої, відчуженої від національного буття “гласності”, коли “німими” стають “мавки і Чугайстер”. Він вибирає в ситуації, коли непотрібним є слово істини, мовчання як символ позиції відповідального національного митця: “Я майстер Слова. Так писали. Майстер. / Та тільки Слова в мене вже нема”. Такою націоцентричною позицією письменник ще раз публічно переосмислює себе-раннього, коли “наївним хлопчаком затятим / ішов за тими, хто до правди вів” [Скунць 1997, с.417]. І чиє слово тоді явно затемнювало істину українського буття в інтересах комуністичної партії, що уявлялась світлішою за сонце, бо “вказує путь у майбутнього світлі краї” [Скунць 1962, с.3].

Ще один вимір розуміючого слова пов’язаний із **боротьбою різних ідей** чи ідеологій (суспільних світоглядів). При цьому, наприклад, давньогрецький логос, розкриваючи буття суцього у трагедії, промовляє про боротьбу нових і старих богів (як персоніфікацію різних ідеологічних структур) і, як твердять герменевти, “перетворює оповідь народу” і “ставить перед вибором, що святе, а що лихе, що велике, а що мізерне, що мужнє, а що полохливе, що шляхетне, а що нестійке, що пан, а що слуга” [Хайдеггер 1987, с.283]. Схожий екзистенціальний вибір постійно здійснюють літературні присутності, персонажі, осягаючи істину національного буття в умовах боротьби. Подібно до протагоніста-націоналіста у видатного поета-вісниківця Євгена Маланюка, учасника Визвольної війни 1917-1920 рр., сенсом буття котрого є “записати” те, що “бачив в бурі і грозі”, що “просурмив останній вітер”: “...Страшне обличчя цих років, / Доби цієї сон воскреслий, / Пророчі вироки віків...” (“Закінчуючи”) [Маланюк 1992, с.139].

Уже в середній, націонал-комуністичний, шістдесятницький період світоглядного становлення ліричний герой П.Скунця в поемі (чи протопоемі) “Заповнена анкета” (1963) (розділ-графа “Національність”), ще перебуваючи в певному полоні антиукраїнських ідей, усе ж робить глибинний вибір на користь свого, рідного, чітко окреслюючи власну патріотичну позицію: “Любов мою, велику і тяжку, / Не звіть «національні забобони». / Я долю всього світу пригубив, Я п’ю із неї полум’я і вітер. / Та, може, світ тому я полюбив, / Що Україна є у цьому світі”

[Скунць 1964, с.28]. Як бачимо, доволі швидко молодим автором переосмислюється раннє захоплення фальшивою батьківщиною – СРСР чи УРСР, змінюється колоніальне поняття “найдорожчого”: “Батьківщині Радянській хвала! / Перед нею впаду на коліна, / Бо в обіймах її розцвіла / Щедроносна моя Україна” (“Найдорожче”) [Скунць 1961, с.39-40]. Фальшивий радянський патріотизм поступово змінюється патріотизмом іманентним, українським.

Щоправда, остаточну перемогу української національної ідеї як осердя й поетичного логосу, й суспільного світогляду протагоніста зафіксує третій період творчості. Явно, експліцитно це можна було зробити у постколоніальний підперіод. Після проголошення Незалежності основний ідейний конфлікт пролягає між імперськими ідеологіями (передусім, російською та, похідною від неї, малоросійською чи москвофільською) та ідеологією проукраїнською, націоцентричною, націоналістичною. Каталізатором чіткого усвідомлення власної світоглядної позиції стають для героя російсько-чеченські війни. Під час першої з них (1994-1996), в посланні “До тебе” (1995) [Скунць 1997, с.473-474] протагоніст чітко витлумачує простір Московії як сферу кривавого національного поневолення: “...там, де Росія, – там вічні напасти і війни, / вовік не скінчиться імперська страшна маячня...”. Він викриває рабську сутність вітчизняного малоросійства, персоніфікованого тодішніми промосковськими політиканами, – “Та всі ви, Шмарови, Морози, Масоли і Кучми – / Безсилі пір’їнки імперського злого орла”, – й протиставляє цим деструктивним, нігілістичним, бо антинаціональним, ідеям, ідею національної свободи, ідеологію націоналізму, воюючої України-Чечні: “Чекай мене, мила, з окопа, з кривавого неба, / де падають бомби на горду Вкраїну-Чечню”. Під час другої війни Росії проти Ічкерії (1999-2009) П.Скунць знову звертається до витлумачувального потенціалу образу України-Чечні як символу свободи й антиімперської боротьби в однойменному творі 1999-го року. Цю антиімперську світоглядну позицію підкріплюють і пророчі візії російсько-української війни від 2014 року:

І не тішмось, що зникла імперія хижа,
Це лише українська дурна маячня,
Вже прийшов би до Хуста москаль, до Парижа,
До Нью-Йорка також – не пускає Чечня.

.....

Я не знаю, як ви, але вмер я, ще шостого грудня.

Я не знаю, де вас, – а мене поховали в Чечні.

[Скунць 1997, с.508]

Ідея свободи й ідея поневолення, ідеологія вільного самодостатнього буття у власній національній державі й ідеологія рабського животіння в імперії чи малоросійській неокolonії, ідеологія націоналізму й ідеологія імперіалізму та його видозміни – космополітизму (наприклад, малоросійства як прихованого імперіалізму), – ось основні ідейні конфлікти, котрі з дивовижною проникливістю та глибиною, недоступною більшості українських філософів, політологів і політиків до 2014 року, розкриває художній логос П.Скунця. І цей логос ставить дотепер перед читачем екзистенційний вибір, на чий – національний чи антинаціональний – ідейний бік стати: святого чи лихого, великого чи мізерного, мужнього чи полохливого, шляхетного чи нестійкого, пана чи слуги.

Звернемо увагу на ще один – *історіософський* – герменевтичний ракурс, котрий наголошує на історичному вимірі становлення національного буття за допомогою істинного літературного логосу. У цьому сенсі поетичний твір розглядають як “поставання чогось через слово і в слові”. М.Гайдеггеру йдеться насамперед про сутнісне для поезії “становлення буття за допомогою слова” [Гайдеггер 1996, с.202]. Література (поезія), звідси, розглядається у герменевтиці як “установче називання... сутностей речей” [Гайдеггер 1996, с.203]. Якщо спробувати домислити цю думку в онтологічному плані, то побачимо, що у поетичному логосі відбувається становлення національного буття та установче називання сутностей національних суцх, речей. Історичний вимір тут відіграє ключову роль: в процесі “здійснення мистецтва” в історію як “ряд здійснень” “входить першопоштовх пробудження й історія починається або ж починається заново”. Художня історія-здійснення і є, на думку німецького філософа, “вторгненням народу в дане і надане йому” [Хайдеггер 1987, с.308-309].

Історіотворчий потенціал поетичного логосу П.Скунця дуже вагомий. Письменник та його герой тут знову проходять відзначену вище еволюцію колективної свідомості у сенсі відмови від становлення фальшивого, російсько-комуністичного лжебуття до установчого художнього називання сутностей справжніх, національних суцх. Спочатку для протагоніста “найвищим змістом” людяності стає ленінське поняття “комуніст” (“Заповнена анкета”) [Скунць 1964, с.35]. Однак у тій самій ранній поемі маємо й інші витлумачення власної людської ідентичності: вираження типово українського індивідуалізму, самодостатності людської особи, що імпліцитно протиставлялось радянському колективізму й знеосібленню (“Я, одна трьохмільярдна людства, / Став би меншим без власного «я»” [Скунць 1964, с.22], й органічного колективізму – закорінення у малу батьківщину, “закарпатську Русь”

(“У Верховини народився син” [Скунць 1964, с.23]) та у батьківщину велику, Україну (“Моя Вкраїна в мене у крові!” [Скунць 1964, с.30]), що протиставлялось офіційній окупаційній концепції про “радянський народ” як начебто “нову історичну спільність”.

У наступний період культурно-історична свідомість протагоніста розвивається, позбуваючись фальшивих ідей, оцінок і цінностей. Для його художньої свідомості національна історія дійсно пробуджується й, деколонізуючи світогляд, немов “починається заново”. Основою цієї свідомості, опорою національної ідентичності стають найважливіші елементи національного буття. Насамперед, це – українська література, зокрема зрощена на шевченківській традиції “країна Франкіана” у “На границі епох”, країна краси і боротьби, країна альтруїзму й національної свободи, котра, зрештою, приводить героя й читача до автентичного самоусвідомлення: “Є така країна Україна, / де живуть Шевченко і Франко” [Скунць 1997, с.201]).

Трохи пізніше, в часи перебудови, але не менш потужно, відкривається протагоністові, на противагу утвердженню комунізмом матеріалізму й атеїзму, могутня історико- й націотворча роль християнської традиції, котра важлива не лише для індивідуального спасіння душі, а й для екзистування вільної української національної свідомості: “Я свободу мав би, коли віру мав би, / та мені марксизмом заткано вуста. / Помовчіть двоногі, що пішли від мавпи, / я пішов від Сина Божого Христа”. І не випадково відродження-воскресіння нації пророчо пов’язується ліричним героєм, у творі ще до проголошення Незалежності, із воскресінням Бога Сина: “Та неділя буде, і Христос воскресне, / і гряде Вкраїна, і воскресне з ним!” (“Великдень” (1991) [Скунць 1997, с.441]).

У часи державної самостійності протагоніст П.Скунця чітко витлумачує нерозривну духовно-історичну єдність своєї малої батьківщини із батьківщиною великою – Україною. Допмагають йому в цьому ідентичнісному й ідеологічному утвердженню ті постаті закарпатської культури й літератури, котрі, як-от його земляк-воловчанин Василь Гренджа-Донський, утверджували в ситуації різних окупацій українську самість, неминучість настання “вкраїнського часу”, на противагу “подонським” – мадяронським та москвофільським – імперським історичним фальшуванням: “...таж ми – не просто русини, / таж ми – Карпатська Україна” (“Гренджа-Донський” (1992) [Скунць 19997, с.453]). Не випадково письменник вже у середині 1990-х був твердо переконаний у тому, що національна ідея “мусить перемогти, інакше роздеруть нашу Україну” [Іванишин 1999, с.50].

З позицій у такий націоцентричний спосіб витлумаченої культурно-національної ідентичності протагоніст бачить сутнісну невідповідність національній духовно-історичній традиції потсколоніального державного утворення – проголошеної в 1991 р. держави Україна. Йому болить, що ця вимріяна століттями держава, під правлінням колишніх “партократів” в союзі з новітніми “демократами”, “зайдами” і “гендлярями”, перетворюється в неоколонію, в новітню смертельну пастку для українства: “...Україна – так само, / як при мамі була: смерть – куди не піди” (“Цятка моєї крові” (2004) [Скунць 2007, с.83]). Незадовго до смерті в політичній інвективі “Прощання з 2006-им” з’являється точний образ-окреслення цієї неоколоніальної сутності пострадянського буття: “Єсть у мене сьогодні держава, / вірю в неї, немов маніяк, / та якась ця держава іржава, / що не зрушить із місця ніяк” [Скунць 2007, с.62]. В іншому творі поет викриває неукраїнський характер неоколонії в ситуації, коли вже начебто в українському за назвою політичному просторі чомусь знову панує чужина, чомусь український народ не є господарем своєї долі на власній землі – “ми вдома не ґазди”, що виражає пекуче риторичне питання: “...чужиною по вінця / я ситий, а зайти в умі. / Чому це Вкраїну вкраїнці / не творять ніколи самі?” (“Передвиборне” (2005) [Скунць 2007, с.71]). І йдеться тут не про етнічну приналежність, а про відчуженість новітніх політиканів від національної ідентичності, від культурно-історичної традиції українців. Наскільки смертельно небезпечною виявилась ця імітація державотворення, що привела до ослаблення нації, до її внутрішньої колонізації, показали анексія Криму та Донбасу у 2014-му й події гібридної російсько-української війни, котра переросла у масштабний і відвертий напад Росії у 2022 р.

Таким чином, поетичний логос Петра Скунця варто розглядати як сутнісно національний феномен, котрий швидко подолав соцреалістичні антимистецькі, бо антибуттєві, інтенції і в котрому, окрім естетичної, могутньо проявляється духовнотворча функція мистецтва слова, “функція духовного збереження й традиції” [Гадамер 2000, с.156]. Здійснюється ця функція через творення в поезії істини національного буття, за допомогою “звертання” до суцього, “прозріння” в суще, через “розкривання” буття суцього в аспекті боротьби ідей і через історичне “становлення” національного буття за допомогою слова. Однак є вагомі підстави розглядати творчість П.Скунця не просто як національний, а саме як глибинний, базований на націософській традиції (Т.Шевченко, Є.Маланюк, Л.Костенко та ін.), націоцентричний логос. Логос, що не лише виражає, а й у різних формах і на фундаментальних рівнях витлумачує й прирощує, творить національне буття.

Література

1. Гайдеггер М. Гельдерлін і сутність поезії. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / За ред. М.Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С.198-207.
2. Гадамер Г.-Г. Істина і метод: Пер. з нім. К.: Юніверс, 2000. Т.1. Герменевтика І: Основи філософської герменевтики. 464 с.
3. Іванишин П. Петро Скунець. Силует митця на тлі епохи. Дрогобич: ВФ «Відродження», 1999. 216 с.
4. Іванишин П. Поезія Петра Скунця (Художнє вираження національно-духовної ідентифікації ліричного героя). Дрогобич: ВФ «Відродження», 2003. 296 с.
5. Іванишин П. Тракткування характеру карпатського верховинця в поезії Петра Скунця: герменевтично-компаративні аспекти. *Слово і Час*. 2017. № 12. С.21-27.
6. Костенко Л.В. Вибране. К.: Дніпро, 1989. 559 с.
7. Маланюк Є. Поезії; упорядк. та передм. Т. Салиги. Львів: Фенікс ЛТД, 1992. 686 с.
8. Скунець П. Верховинська пісня: Лірика. К.: Молодь, 1962. 75 с.
9. Скунець П. Один: Вірші, поеми, балади, переклади, мініатюри. Ужгород: Гражда, 1997. 671 с.
10. Скунець П. Полюси землі: Поезії. Ужгород: Карпати, 1964. 71 с.
11. Скунець П. Сонце в росі: Поезії. Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1961. 43 с.
12. Скунець П.М. Твори. Книга І. / Упорядкування та підготовка текстів Наталії Скунець; передмова Тараса Салиги. Ужгород: Гражда, 2007. 272 с.
13. Хайдеггер М. Бытие и время; пер. с нем. В.В.Бибихина. Харьков: "Фолио", 2003. 503с.
14. Хайдеггер М. Введение к: "Что такое метафизика?" *Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления*: Пер. с нем. М.: Республика, 1993. С.27-36.
15. Хайдеггер М. Европейский нигилизм. *Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления*: Пер. с нем. М.: Республика, 1993. С. 63-177.
16. Хайдеггер М. Исток художественного творения. *Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. Трактаты, статьи, эссе*. М.: Издательство Московского университета, 1987. С.264-312.
17. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики. *Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления*: Пер. с нем. М.: Республика, 1993. С.327-345.
18. Хайдеггер М. Поворот. *Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления*: Пер. с нем. М.: Республика, 1993. С.253-259.
19. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. К.: Наук. думка, 2001. Т.1. 784 с.

References

1. Haidegger M. Helderlin i sutnist poezii. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* / Za red. M.Zubrytskoi. Lviv: Litopys, 1996. S.198-207.
2. Gadamer H.-G. Istyna i metod: Per. z nim. K.: Yunivers, 2000. T.1. Hermenevtyka I: Osnovy filosofskoi hermenevtyky. 464 s.
3. Ivanyshyn P. Petro Skunts. Syluet myttsia na tli epokhy. Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 1999. 216 s.
4. Ivanyshyn P. Poeziia Petra Skuntsia (Khudozhnie vyrazhennia natsionalno-dukhovnoi identyfikatsii lirychnoho heroia). Drohobych: VF «Vidrodzhennia», 2003. 296 s.
5. Ivanyshyn P. Traktuvannia kharakteru karpatskoho verkhovyntsia v poezii Petra Skuntsia: hermenevtychno-komparatyvni aspekty. *Slovo i Chas*. 2017. № 12. S.21-27.

6. Kostenko L.V. Vybrane. K.: Dnipro, 1989. 559 s.
7. Malaniuk Ye. Poezii; uporiadk. ta peredm. T. Salyhy. Lviv: Feniks LTD, 1992. 686 s.
8. Skunts P. Verkhovynska pisnia: Liryka. K.: Molod, 1962. 75 s.
9. Skunts P. Odyn: Virshi, poemy, balady, pereklady, miniatiury. Uzhhorod: Hrazhda, 1997. 671 s.
10. Skunts P. Poliusy zemli: Poezii. Uzhhorod: Karpaty, 1964. 71 s.
11. Skunts P. Sontse v rosi: Poezii. Uzhhorod: Zakarpat. obl. kn.-haz. vyd-vo, 1961. 43 s.
12. Skunts P.M. Tvory. Knyha I. / Uporiadkuvannia ta pidhotovka tekstiv Natalii Skunts; peredmova Tarasa Salyhy. Uzhhorod: Grazhda, 2007. 272 s.
13. Khaidegger M. Bytie i vremia; per. s nem. V.V.Bibikhina. Kharkov: "FoliO", 2003. 503s.
14. Khaidegger M. Vvedenie k: "Chto takoe metafizika?" Khaidegger M. *Vremia i bytie: Stati i vystupleniia*: Per. s nem. M.: Respublika, 1993. S.27-36.
15. Khaidegger M. Evropeiskii nihilizm. Khaidegger M. *Vremia i bytie: Stati i vystupleniia*: Per. s nem. M.: Respublika, 1993. S. 63-177.
16. Khaidegger M. Istok khudozhestvennogo tvoreniia. *Zarubezhnaia ehstetika i teoriia literatury XIX-XX vv. Traktaty, stati, ehsse*. M.: Izdatelctvo Moskovskogo universiteta, 1987. S.264-312.
17. Khaidegger M. Osnovnye poniatii metafiziki. Khaidegger M. *Vremia i bytie: Stati i vystupleniia*: Per. s nem. M.: Respublika, 1993. S.327-345.
18. Khaidegger M. Povорот. Khaidegger M. *Vremia i bytie: Stati i vystupleniia*: Per. s nem. M.: Respublika, 1993. S.253-259.
19. Shevchenko T.H. Povne zibrannia tvoriv: U 12 t. / Redkol.: M.H.Zhulynskiy (holova) ta in. K.: Nauk. dumka, 2001. T.1. 784 s.

Petro Ivanyshyn,

*PhD hab. (Philology), Professor,
Head of the Department of Ukrainian Literature
and Theory of Literature,
Ivan Franko Drohobych State
Pedagogical University,
Drohobych, Ukraine; pivanyshyn@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0002-9624-0994>*

The article interprets the poetry of Petro Skunts in the hermeneutic aspect – as logos. The logos of Petro Skunts is considered as an essentially national phenomenon, which quickly overcame the socialist-realist anti-artistic, because anti-existential, intentions and in which, except the aesthetic, the spiritual and creative function of the art of speech powerfully manifests. At the same time, the consideration of P. Skunts' work is substantiated not just as a national one, but as a deep one, based on the national-philosophical tradition (T. Shevchenko, Ye. Malaniuk, L. Kostenko, etc.), a nation-centric logos. This logos not only expresses, but also interprets and increases, creates a national existence in various forms and on fundamental levels.

Keywords: Petro Skunts, logos, poetry, hermeneutics, national philosophy, national existence, artistic interpretation.

*Микола Легкий,
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу франкознавства
Інституту Івана Франка НАН України
(Львів, Україна)
<http://orcid.org/0000-0002-7053-402X>,*

ЗБІРКА ІВАНА ФРАНКА «OBRAZKI GALICYJSKIE» ТА ЇЇ РЕЦЕПЦІЯ В КРИТИЦІ

У статті розглянуто збірку Івана Франка «*Obrazki galicyjskie*», скандальну передмову «*Niesco o sobie samym*» та відгуки на неї в тогочасній українській, польській та чеській критиці. «*Obrazki galicyjskie*» – синтетична збірка з огляду на тематику, проблематику, жанрову природу, образний світ. Об'єднавши під однією обкладинкою лише п'ять творів, вона стала наступним зібранням прозових текстів письменника після збірки «В поті чола» і є її своєрідним відлунням. Для різнотематичної й багатопроблемної збірки основним синтезувальним чинником був, очевидно, жанр образка у широкому сенсі слова, котрий фіксує низку епізодів із буття головного персонажа. Метод образкування виявляється в жанрі кожного конкретного твору: оповідання з ознаками анекдоту («Два приятелі», «Історія моєї січкарні»), власне образків («Гава», «Яндруси»), повістки («Панталаха»).

Проте важливішу роль у життєтворчості письменника відіграла передмова до книжки під назвою «*Niesco o sobie samym*» («Дещо про себе самого») – коротка, сповідальна й драстична, в якій Франко зважився винести на суд читачів деякі проблеми, пов'язані з власною самототожністю. Хоч вона тісно не пов'язана зі змістом збірки, та звернула на себе пильну увагу критики й викликала серйозний резонанс у суспільстві. Здобувши високі оцінки в критиці, збірка «*Obrazki galicyjskie*» стала помітним явищем у контексті не лише української, а й польської та чеської культур.

Ключові слова: збірка, передмова, тематика, проблематика, жанрова природа, образний світ, образкування, літературна критика.

Задум видати вагому за обсягом польськомовну збірку «*Obrazki galicyjskie, powele i opowiadania*» виник у Івана Франка десь у середині 1880-х років, здогадно після появи невеликої книжечки «Галицькі образки» (1885). План був дуже близький до здійснення, бо вже 5 квітня

1888 р. «Нова Варшавська видавнича спілка» надіслала Франкові угоду про друк збірки. До неї плановано вмістити твори, що їх письменник написав або спеціально переклав польською мовою: «Hawa» («Гава»), «Jać Zelepuha» («Яць Зелепуга»), «Dwaj przyjaciele» («Два приятелі»), «Murarz» («Муляр»), «Ślimak» («Слимак»), «Chłopska komisja» («Хлопська комісія»), «Historja mojej sieczkarni» («Історія моєї січкарні»), «Sam sobie winien» («Сам собі винен»), «Dobry zarobek» («Добрий заробок»), «Schönschreiben», «Ołówek» («Оловець»), «Hrucio w szkole» («Грицева шкільна наука») та «Mały Miron» («Малий Мирон»)¹. Збірка «Obrazki galicyjskie», як і інші тодішні твори, мала б реалізовувати концепт Франка «збирати матеріали, ескізи та оповідання для змалювання нашої суспільності в різних її верствах, у різних змаганнях, працях, заробітках, стражданнях, поривах, ілюзіях та настроях» [т. 33, с. 400]². Проте тоді з якихось причин проєкт реалізовано не було.

10 чи 11 травня 1897 р., а можливо, на кілька днів раніше, у Львові вийшла друком невелика Франкова збірка «**Obrazki galicyjskie**», до якої увійшло всього п'ять творів – «Dwaj przyjaciele», «Historja mojej sieczkarni», «Hawa», «Jeden dzień z życia uliczników lwowskich» і «Pantałacha»³, причому всі вони вже бачили світло денне у періодичних виданнях (останні три «образки» вперше публіковано саме польською мовою). «Obrazki galicyjskie» – єдина чужомовна прижиттєва прозова збірка Франка, призначена насамперед для польського читача. Цифра «I.», вміщена на обкладинці, може свідчити про те, що письменник мав на гадці написати принаймні ще одну книжку «образків», проте й ці задуми не здійснилися.

Зміст польськомовних творів мало чим відрізняється од українських редакцій. Так, наратором у творі «Dwaj przyjaciele» («Два приятелі»; написано в червні 1876 р.) є колишній рекрут Семен, який одразу ж висловлює свою аксіологічну позицію перед слухачем: «Et, co to wam kumie mówić o przyjaźni! Przyjaciele, przyjaciele! A ja wam nie wiem co w zakład postawię, że na świecie nie ma ani prawdziwej przyjaźni, ani przyjaciół prawdziwych» (3). Цю тезу він ілюструє прикладами із власного життя. Розлого, неквапом Семен розповідає про своє побратимство із Хомою Вжосом (в українському варіанті – Підгорбочним). Проте ходом розповіді він лише компрометує себе: справжнім приятелем завжди виявляв

¹ Мороз М. Літопис життя і творчості Івана Франка: У 3 т. Львів: Артос, 2016. Т. II: На вершинах: 1887–1899. С. 59.

² Франко І. Зібрання творів: У 50 томах. К.: Наук. думка, 1976–1986. Покликаючись на це видання, у квадратних дужках вказуємо том і сторінку.

³ Franko I. Obrazki galicyjskie. I. Lwów: Nakładem Księgarni Polskiej, [1897], VII, 160 s. Надалі, покликаючись на це видання, у круглих дужках вказуємо сторінку.

себе Хома, а він, Семен, потрапляв у халепи через недотепність та егоїзм. Автор навмисне наділив персонажа такими рисами, щоб виявити свій, аксіологічно протилежний, погляд на дружбу й на самого оповідача, змушуючи читача реінтерпретувати змістове наповнення викладу. У творі виразно відчутна відмінність фразеологічних позицій автора й наратора: голосу автора не чути, але він і тут свідомо «відрізняє» від свого голосу Семена, створюючи ілюзію чужого, неавторського мовлення.

На такій полярності позицій і тримається композиція твору, їй підпорядковується зв'язок окремих епізодів. Відмінністю ідеологічної та фразеологічної позицій автора й наратора письменник домагається бажаного ефекту: твір сприймається у гумористичному плані, набуваючи при цьому жанрових ознак анекдота. Ним Франко віддав данину усноповідній наративній традиції, що її започаткував ще Г. Квітка-Основ'яненко і яка розквітла у творчості Марка Вовчка, О. Стороженка, Ю. Федьковича, П. Куліша та ін.

Оповіданням «Два приятелі» письменник немовби натякнув на свої стосунки з Михайлом Павликом. «Хоч оба ми було хлопські сини, – писав він у листі до Драгоманова від 26 квітня 1890 р., – але наше виховання, розвій і склад думок були дуже неоднакові, не говорячи вже про велику різницю темпераментів і привичок. То й не диво, що приязнь наша була властиво зразу вічною суперечкою» [т. 49, с. 244]. Якраз отаких «хлопських синів», що різняться характерами, складом думок, темпераментами і звичками, письменник вивів у творі «Два приятелі». Характерно, що в одному з персонажів Павлик себе таки упізнав: у листі до Франка від 24 травня 1877 р., що його написав у в'язниці, йдеться: «Але що ж робити, коли на мене того року стільки звалилося, що конечно потребував приятеля у світі! Я думаю, що й Ти вже тепер не так дивишся на приязнь, як рік тому, що через будь-яку дрібницю – я не твій приятель. Виявилось цього року, що можна бути приятелями без сентименталізму <...>»⁴.

Оповідачем гумористичного образка «*Historja mojej sieczkarni*» («Історія моєї січкарни», 1882) є безіменний селянин, умілець і майстер на всі руки, прозваний «*drewnianym filozofem*»⁵: «a to dlatego, że w wolnych chwilach lubię tam trochę majstrować. Dał mi ci jakoś Bóg lekką rękę do majsterstwa: co oczyma zobaczę, to rękami zrobię» (19). Часто через незвичайність свого таланту чув насмішки і кпини від односельців: «Bo to u nas, widzicie, naród już taki cudacki, że byle co, zaraz ci, człeku, obśmieją»

⁴ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / Зладив Михайло Павлик. Чернівці, 1910. Т. 2 (1876–1878). С. 202. Лист Павлика надруковано польською мовою, подаємо в українському перекладі.

⁵ Фільозофами й досі називають людей мудрих і водночас дотепних, здатних на вигадку, мудрагелів.

(19). Із розрізнених деталей, що їх придбав у старої єврейки, вирішив змайструвати механічну січкарню, тобто знаряддя для подрібнення (перетворення на січку) рослинних кормів на годівлю худоби та птиці. Однак аби уникнути чергових глузувань, всі причандалля до скриньки, що були прикриті рядном, ввозив у село смерком, потайки від людей. Пришелепкуватому Войткові (в українському варіанті – Савці), котрий трапився йому на дорозі, жартома доповів: «Zabiłem żyda z pieniędzmi, a teraz wiozę do chaty i zakopię pod węglem», «żeby w chacie nie brakło nigdy grosza» (25). Коли сільська старшина зійшлася на його обійсті, аби викрити злочин, «фільозоф» зізнався, що привіз додому й склав докупи механічну січкарню. Так, захищаючи свій винахід, оповідач пошив у дурні сільську старшину: «Ot, w taki to sposób i do skrzynki przyszedłem, i zakpiłem sobie z całej gromady!» (29) – закінчив він свою оповідь.

Психологічне оповідання «*Hawa. Obrazek z natury*» («Гава. Образок з природи», 1888) вперше надруковане польською мовою, Українською твір вийшов окремою книжкою того-таки року. У центрі твору – 12-літній підліток Гава, сирота, якому батько перед смертю заповів: «Hawo, cokolwiek ci się trafi w życiu dobrego, choćby najmniejsze, zawsze mów: Bogu dzięki, i to dobre na początek!» (30). Цей заповіт він зятимив собі назавжди. Будучи відмалечку кмітливим, хитрим, винахідливим і допитливим, він різними способами прокладає собі дорогу в житті. Заявивши опікунці: «Cóż to ja goj, żebym bez rzemiosła żyć nie potrafił?» (31), він пустився на смостійний шлях. Спершу ловив раків у потічку і продавав їх, наскладавши при таких гешефтах «цілі два ринські». Відтак зі старим Фавелем ходив по селах і скуповував для перепродажу різний господарський дріб'язок, торгував сірниками й батогами, «nie żałował nóg, rąk i gardła, ale też i zarabiał tak, że mu nie jeden starszy żyd zazdrościł» (39). Згодом віднайшов новий гешефт і взявся торгувати по селах чіпцями, які йому виготовляла родина Староміських. Торг ішов добре, і Гава почав подумувати про нові, більш прибуткові обладки, міркуючи про Староміських зверхньо, з цинізмом: «Skoro zobaczysz, że im grzebień zaczyna odrastać, trzeba tak zrobić, żeby trochę schudli. To im da poznać, że na świecie raz się wiedzie, drugi raz nie. Potem znowu ich trochę podniesiemy – będą wdzięczni – potem znowu na dół. A tam zobaczymy, co się dalej da zrobić» (52). Гаві вдалося хитро закрутити гешефт, від якого він мав добрий зиск, підписати вигідний контракт, а Староміських при цьому довести мало не до повного розорення. «Bogu dzięki, Bogu dzięki! I to dobre na początek», – тріумфував він (62).

9-літні близнюки Владко й Начко Калиновичі – персонажі образка «*Jeden dzień z życia uliczników lwowskich*» (1889; в українському пере-

кладі – «Яндруси», 1905), що став сателітом роману «Лель і Полель». Вони знаходять собі розваги в компанії таких самих вуличних дітей: «мухрають» (крадуть) на городах картоплю, моркву, кукурудзу й брукву і влаштовують посиденьки з цими смаколикками біля вогнища на околицях Львова. З малих літ Владко й Начко виявляють задатки лідерів, хвацьких майстрів своєї справи: «Nikt z całej kompanii lepiej od nich nie umiał uporać się w ogrodzie, lub pośród drzew owocowych, nie potrafił zręczniejsz umykać przed pogonią, korzystać z najnieznaczniejszych kryjówek i z bogatszymi wracać łupami» (64). «Uliczniki», «jandrusy», «bestye», «lelum-polelum», «odmięse» («обмінчата»), «buchackie dusze» («бухацькі душі») – так називають їх у компанії, проте в цих характеристиках вчуваються й захват, і повага, й заздрки. Асоціальної функціональності такого дитячого осередку Франко пояснює цілковитою байдужістю суспільства, котра часто заглушує в дитячих душах поклики до доброго й високого. Споглядаючи гурт «шанталавців» біля лісового вогнища, розповідач розмірковує: «<...> dzieci również w tej chwili nie chciały nikomu nic złego robić. To nie zgraja lwowskich uliczników i obszarpańców, aspirantów do kryminału i szpitali, wyrzutek społeczeństwa, to kupka dobrych, cichych dzieci, pragnących pieśszczoty i miłości, zdolnych do wszystkiego co dobre i szlachetne, tuliła się w jarze u korzeni potężnego, starego dębu, przy ognisku. Niestety, ognisko to zgaśnie wkrótce, przecudny dzień dobiega końca, chwila upojenia ciszą i pięknnością przyrody minie, a społeczeństwo jak było, tak i pozostanie obojętnym na losy owych wyrzutek, jak było, tak i pozostanie dziesięćkróć skłonniejszym do zemsty i kary, niż do miłości, przebaczenia i pieczołowitości macierzyńskiej» (77).

Від самого дитинства брати відчувають не пояснювану, майже містичну нерозлучність («дивну єдність»): «Chłopcy, zdawało się, ani wyobrazić so-

⁶ Іван Ціхоцький спостеріг, що в оповіданні «Яндруси», яке, по суті, становить перший розділ роману «Лель і Полель», Франко «описав один день з життя “вуличних дітей”, змусивши своїх малолітніх героїв “зашіврати” цілком по-дорослому. У тексті твору відтворено коло 50 арготичних одиниць, більшість з яких не обумовлена “професійно” чи “соціально” і стосується, головню, “нейтральних” загальних понять: фронт – “обличчя, лице”, липки – “очі”, шанталавець – “хлопець-вуличник”, бухацький – “зłodийський”, лельом-полельом – “звільна, помалу” і т. д.» (Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації). Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 202–203). Той-таки дослідник визначає семантику слова «яндрус» у Франковому творі як «хлопець, злодій» (Там само. С. 200). Цікаво, що сам Франко і в польському тексті роману, і в українському тексті оповідання «Яндруси» давав свої пояснення окремих слів та виразів із мовно-стилістичної арготичної сфери. Наприклад: «попсувати їм фронт» – дати їм по пиці; «заїхати обом межі липки, щоб їм войтик закапував» – ударити їх межі очі, щоб їм аж місяць засвітив тощо [т. 17, с. 283]. На думку Олекси Горбача, «польську фонетику львівських арготизмів Франко в перекладі українців на кшталт мовних кальок так само, як це їх переважно україншили львівські українці, влітаючи в канву рідної мови» (Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі // *Записки НТШ*. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1963. Т. 177: На пошану сімдесятиріччя народин Романа Смаль-Стоцького. С. 200).

bie nie mogli, żeby dzieś się ruszyć jeden bez drugiego» (68). «Prawdziwi z was Lelum i Polelum, – rzekł Stefko [один із вуличної компанії. – М. Л.], klepiąc ich obiema rękami po plecach. – Ani sposób was rozłączyć!» (68). Брати твердо зтямили заповіт покійної матері, що його озвучив перед дітьми Начко: «Pamiętajcie mi, – mówiła, – wszędzie i zawsze trzymajcie się razem! Bóg was razem na świat powołał, Bóg wam też szczęście będzie, dopóki się razem trzymać będziecie!» (68). Материнський тестамент є одним із сюжетогенних мотивів у романі, адже брати часто випробовуватимуть його.

Галерею тюремних типів Франко продовжив у повістці «*Pantałacha*» («Панталаха»), вперше надрукованій польською мовою в газеті «*Kurjer Lwowski*» впродовж 25 січня – 11 лютого 1888 р. (з перервами). У передмові до збірки «“Панталаха” і інші оповідання» (1902) письменник згадував, що свій твір він написав спершу по-польськи, і з «*Kurjera Lwowskiego*» його передруковано у збірці «*Obrazki galicyjskie*» (1897). «Оба ті польські видання подали мій текст не зовсім повно; крім дрібніших пропусків, зроблених редактором “*Kurjer-a Lwowsk-ого*” [головним редактором газети був Генрик Ревакович, відповідальним – Болеслав Червенський. – М. Л.] з естетичних мотивів, там було пропущено також кінець розділу VI (побут Прокопа в кухні) – з яких мотивів, сього я не міг зрозуміти. Сей пропуск лишав не виясненою досить важну обставину: відки у Прокопа взялося гусяче перо, не зовсім звичайний гість у тюремній казні» [т. 33, с. 397].

Одноіменний персонаж – злодій-рецидивіст, багатолітній в'язень і при цьому утікач-віртуоз, котрий своїми несподіваними й майстерно продуманими втечами з в'язниці завдавав чимало клопотів тюремному начальству. Він – «*mężczyzna średniego wzrostu, krępy, lecz nadzwyczaj silnie zbudowany i muskularny, ubrany w zwykły aresztancki mundur <...>*» (86). Панталаха у творі – «*zwykła złodziejska, kryminalska postać*», однак письменник виокремлює в його портреті вираз очей та постійну іронічну посмішку на вустах: «*Tylko w niewielkich czarnych oczach świeciły się iskierki wielkiej, niewyczerpanej energii, uporu i niezmordowanej, wciąż pracującej, chociaż ku niskim, zbrodniczym rzeczom zwróconej myśli, a około cienkich i kształtnie wykrojonych ust igrał na pół ironiczny, na pół figlarny uśmiech*» (86).

Панталаха, як і Бовдур (з повістки «На дні»), – це тюремне прізвисько персонажа (його справжнє ім'я не згадується), що означає «розбійник, гунцвот, обірванець»⁷. Здогадно, Франкові була відома легенда

⁷ За версією дослідників, від слова «панталаха» отримало назву село Панталіха теперішнього Тернопільського р-ну тієї ж обл. Див.: Горун М., Івахів Г., Уніят В. Панталіха (за матеріалами енциклопедичного видання «Тернопільщина. Історія міст і сіл»). URL: teren.in.ua.

про скалатського коваля Панталаху, наділеного великою силою, майстра своєї справи, незвичайного вигадника й дотепного оповідача, котрий жив у XVIII ст. «Жив бідно, сім'ї не заводив, жартував над крамарями, а ті за те назвали його Панталахою». Свій товар продавав селянам за зручну для них ціну, натомість панам і багачам не продавав зовсім або ж вимагав від них високої платні. «Пани на нього поліцію, соцьких, а він на них – хитрість. То замок зробить такий, що як зачине крамницю, то вже не відчине, то завіс зробить з свистуніками. Ото сміху було!» Панталаху кілька разів ув'язнювали у вежі Скалатського замку, били, але він щоразу втівав, збирав хлопців-однотумців і промишляв грабуванням: «Повідають, що одного разу навіть банк в Копичинцях обікрали так, що гроші всі забрали, а ні одного замка не зламали. На ранок все було зачинене, як має бути. <...> Ковалю знов посадили до тюрми, хоч свідків і не було. А за якийсь місяць – знов Панталаха гуляв по Скалаті і сміявся з панів»⁸. На підтвердження цієї гіпотези слугує той факт, що Франків персонаж «прив'язаний» до Скалата (тепер містечко в Тернопільському районі тієї ж області) і взагалі до Поділля, виробляє панам усякі «штуки» й уміє дотепно з них викрутитися. Франків Панталаха – такий самий злодій-віртуоз, який «w krótkich odstępach czasu odsiadywał już – jak się sam wyrażał – “trzecią ratę” po osiem lat za kradzieże, dokonywane nieraz z bajeczną zręcznością, ale też zwykle z dziecięcą prawie lekkomyślnością i z ostatecznym niedbalstwem o zatarciu śladów zbrodni, tak że po każdym takim czynie żandarmi prosto jak w dym szli do Pantafłachy, który też ani myślał się wypierać, chwając się jedynie “sztuką”, z jaką czyn wykonał.

O tych jego sztukach cuda rozpowiadano po całym Podolu, które było polem jego popisu. Kraść dla samego zysku uważał za dyshonor dla swej profesyi. Szukał przygód, trudności, które każdego ordynarnego złodzieja odstraszyć by musiały» (86). І далі: «Wykraść z kantoru pryśrubowaną kasę wertheimowską, wyciągnąć śpiącemu właścicielowi z pod poduszki paczkę banknotów – takie i tym podobne sztuki nie były dla Pantafłachy niczem niezwykłym. Żaden zamek nie oparł się jego rękóm. Jako fachowy i nadzwyczaj zdolny ślusarz-samouczek miał poprostu pasyę do otwierania zamków, dorabiania kluczów, wytrychów i tym podobnych narzędzi. Dotychczas opowiadał w Skafłacie zabawną historję, jak żydzi tamtejsi po wyjściu Pantafłachy z więzienia za radą rabina wysłali do niego deputacyę i ofiarowali mu miesięczną pensyę 30 złr, byle tylko żył sobie spokojnie i nie robił im szkody. Przyjął Pantafłacha ich propozycyę i żył spokojnie coś ze trzy miesiące.

⁸ Українські прислів'я та приказки – Українські максими. Панталаха // Режим доступу: www.maximas.com.ua.

Wreszcie sprzykszyło mu się porządne życie i raz przed targowym dniem jak się zabrał w nocy na rynek, pootwierał wszystkie sklepy i kramy, powybierał z lad wszystkie drobne pieniądze – miedziane i srebrne i posiał po rynku. Można sobie wyobrazić, z jakim krzykiem i lamentem powitali żydzi targowy dzień» (89). Свого Панталаху письменник оселяє в тюремній камері і наділює його ідеєю-фікс: будь-якими (хитрими, дотепними) способами вириватися з-за мурів в'язниці.

Одна з утеч Панталахи склала сюжет твору, який, слід зазначити, відзначається майстерною сюжетно-композиційною структурою і в якому головним конструктивним чинником виступає кут зору, що його автор відкриває для читача. Важливу роль у сюжеті відіграють також образи ключника Спориша, котрий охороняє «казню» Панталахи, і божевільного парубка Прокопа, соузника головного героя.

Читач знає, що Панталаха готується до втечі, однак самого процесу підготування він не бачить. Автор уміло режисує виклад, подаючи втечу крізь призму сприйняття Спориша, який, чергуючи в тюремному коридорі, чує якісь незрозумілі звуки: «– Hrrr, hrrr, hrrr! – rozległo się naraz z głębi kurytarza – tak dobitnie i wyraźnie, że kluczник omał nie padł na miejscu zemdlony ze strachu. Zbladł cały, jak trup, lecz gdy po chwili się opamiętał i twarzą zwrócił się w tę stronę, harczenie już ustało i najgłębsza cisza znowu zapanowała w ciemnej czeluści kurytarza» (112).

Природу цього «гарчання» ключник збагне лише тоді, коли Панталаха востаннє вирветься з камери (загине, впавши з даху тюрми). Однак зі смертю втікача твір не завершується. Наступної ночі ключник, котрого мучать докори сумління за загибель в'язня, чує схоже «гарчання», що долітає до його слуху з камери покійного Панталахи і що доводить його до одуру. Подібність слухового образу, схожість ситуації, в якій перебуває персонаж, тотожність позиції всезнаючого наратора утворюють в оповіданні своєрідну сюжетну риму, яка виникає за допомогою паралелізму уявлень (поняття М. Йогансена). І Спориш, і читач вдруге дошукуватимуться розгадки таємниці. За допомогою повторної ампліфікації слухових образів у свідомості ключника створюється ірраціональний образ Панталахи: «Sporysz już nie wątpił, że słyszał głos nieziemski, że to Pantalachy ręka sprawiała owo harczenie, że to Pantalachy duch pokutuje w miejscu swej gwałtownej śmierci i mści się na swym mordercu» (148).

Розв'язка твору далека від будь-якої містики: за допомогою гусячої пір'їни Прокіп майстерно імітував пиляння ґрат, мимовільно довівши Спориша до смерті. Дослідники зараховували це оповідання до найдо-

сконаліших у сюжетно-композиційному аспекті⁹. Два сюжетних кільця, що майстерно поєднуються слуховим образом, наявність кількох внутрішніх сюжетних ліній, які перетинаються в потрібний момент, стрімкий доцентровий рух сюжету, якому слугує кожна деталь (монета, пилка, пір'їна тощо), вмiле заінтригування читача, – все це робить твір одним із найчитабельніших у Франковій прозі.

Таким чином, «*Obrazki galicyjskie*» – синтетична збірка з огляду на тематику, проблематику, жанрову природу, образний світ. Об'єднавши під однією обкладинкою лише п'ять творів, що написані від 1876 до 1889 рр., вона стала наступним зібранням прозових текстів після збірки «В поті чола» і є її своєрідним відлунням. Зрештою, українські варіанти оповідань «*Dwaj przyjaciele*» та «*Historya mojej sieczkarni*» перемандрували до «*Obrazków*» з попередньої книжки. Польськомовна збірка містить два (названі вище) автопереклади та три оригінальні твори, що їх Франко написав польською мовою («*Hawa*», «*Pantałacha*» та «*Jeden dzień z życia uliczników lwowskich*»). До збірки увійшли твори з селянського життя, з побуту в'язнів та на дитячу тематику. Для різноматичної й багатопроblemної книжки основним синтезувальним чинником став, очевидно, жанр образка у широкому сенсі слова, котрий фіксує низку епізодів із буття головного персонажа. Метод образкування набуває жанрового вияву в кожному конкретному творі: оповідання з ознаками анекдоту («*Два приятелі*», «*Історія моєї січкарні*»), власне образків («*Гава*», «*Яндруси*»), повістки («*Панталаха*»).

Проте важливішу роль у життєтворчості письменника відіграла передмова до книжки під назвою «*Niesco o sobie samut*» («*Дещо про себе самого*») – коротка, сповідальна й драстична, в якій Франко зважився винести на суд читачів деякі проблеми, пов'язані з власною самототожністю¹⁰. Хоч вона тісно не пов'язана зі змістом збірки, але, по-перше, звернула на себе пильну увагу критики й викликала серйозний резонанс у суспільстві і, по-друге, стала знаковим явищем у життєтворчості Франка (дала, наприклад, сильний поштовх для створення поетичної збірки «*Мій Ізмарагд*»). У цій передмові автор зарахував себе не до корифеїв літератури, а до легіону «письменників-робітників і ремісників», котрі «печуть щоденний хліб для розумового споживання» і, опановані творчою гарячкою, кладуть цеглину до

⁹ Див., напр.: *Степняк М.* Про «тюремні оповідання» Івана Франка // Про оповідання Ів. Франка: Зб. статтів. Харків: Рух, 1930. С. 10.

¹⁰ Богдан Якимович стверджував, що, як довів Богдан Барвінський, «фактично було два видання книжки «*Obrazki galicyjskie*»: 1895 (без передмови) і 1897 (з передмовою) <...>» (*Якимович Б.* Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 289).

цеглини для великого будинку цивілізації¹¹. «А поза тим нема нічого, гідного уваги в моєму житті, – писав Франко, – крім тієї сверблячки до писання, крім нахилу спостерігати людське життя в його найрізноманітніших проявах, крім тієї ніколи й нічим не заспокоюваної гарячки, яка змушує мене перейматися стражданнями й радощами, думками і мріями інших людей» [т. 31, с. 28–29]. Подавши лише найголовніші події зі свого життя, письменник запропонував читачеві збірки «замість біографічних подробиць декілька признань». Перше з них – «не люблю русинів»: через брак справжніх характерів, через те, що між ними «так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності й пихи». При цьому Франко підкреслив, що веде мову про руську інтелігенцію, а не про селян [т. 31, с. 30–31].

Друге: «навіть Русі нашої не люблю так і в такій мірі, як це роблять або вдають, що роблять, патентовані патріоти». Причому, Русь – суб'єкт почуттів – конкретизується як географічне поняття («забагато бачив я світу, щоби запевняти, що ніде нема такої гарної природи, як на Русі»); як предмет історіософії («як мало в історії Русі прикладів справжнього громадянського духу, справжньої самопожертви, справжньої любові»); як «раса», «обважніла, незграбна, сентиментальна, позбавлена гарту й сили волі, так мало здатна до політичного життя на власному смітнику, а така плідна на перевертнів найрізноманітнішого сорту»; нарешті, як футуристичний концепт (Франко не бачить жодних основ для світлого майбутнього Русі) [т. 31, с. 31].

Третє: працювати для Русі Франка примушує національна свідомість («почуваю себе русином») і «почуття собачого обов'язку», адже «як син селянина-русина, вигодуваний чорним селянським хлібом, працею твердих селянських рук», він відчуває обов'язок «панщиною всього життя відробити ті шеляги, які видала селянська рука» на те, щоб видряпатись на висоту, «де видно світло, де пахне воля, де ясніють вселюдські ідеали». «Мій руський патріотизм, – продовжував письменник, – то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі», і скинути його не дозволяє сумління. Тягар цього обов'язку полегшується від того, що руський народ поволі підноситься, «відчуває в щораз ширших масах жадобу світла, правди та справедливості і до них шукає шляхів». Отже, підсумовує Франко, все-таки варто для цього народу працювати, і ніяка праця не буде марною [т. 31, с. 31].

¹¹ Сергій Єфремов з цього приводу зазначав, що «діяльність Франка варта вищої оцінки й на інше порівняння наводить». Див.: *Єфремов С. Співець боротьби і контрастів: Спроба літературної біографії й характеристики Івана Франка*. К.: Вік, 1913. С. 8.

Четверте: Франко зізнається в нелюбові до занадто завзятих польських патріотів і спростовує звинувачення в ненависті до польської шляхти: «Якщо до польської шляхти зарахувати Ожешко й Конопницьку, Пруса й Ленартовича, Остою й Карловича, – то така думка про мене буде цілком несправедлива, бо цю справжню шляхту, цю еліту польського народу ціню і люблю, як люблю всіх благородних людей власного і кожного іншого народу» [т. 31, с. 32].

Передмова викликала досить бурхливу реакцію в українській і польській пресі. Зокрема, в газеті «Діло» з'явилася стаття Юліана Романчука «Смутна поява», в якій автор закинув Франкові егоїстичність натури («любити тільки там, де є за що!»), бо «правдива любов <...> не питає, чи є за що любити, але любить», а «д-р Франко не знає, що то є любов, і не має любові». Любов до загальнолюдських ідеалів справедливості, братерства й волі – дуже абстрактна, маловартісна й приховує в собі егоїзм. Тим часом «любов не егоїстична і не абстракційна єсть найвищим людським чувством і найвищою людською чеснотою».

За Романчуком, почуття любови Франко старається заступити почуттям обов'язку, тому він – патріот лише з обов'язку, а не з любови й переконання, тому й праця для нього – не мила й солодка, а важке ярмо. Автор допису обурений тим, що Франко висловив свої почуття перед світом, перед польською публікою: «Йому ходить о тоє, щоби ширший світ знав, що межі русинами нема характерів, що русин – то лінивий, неспосібний чоловік, без почуття ладу і без сили волі», а тимчасом сам Франко дав багато доказів суб'єктивності власного характеру. Своєю передмовою письменник перевершив і «Крашанку» П. Куліша, «котру засудили навіть поступові поляки», і роман «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича, проти якого виступили чесні представники польського суспільства.

Врешті, Романчук намагається з'ясувати мотиви Франкового виступу. Можливо, вони приховані «в тій *angeborene Widerspruchs-lust* [вродженій суперечності. – М. Л.], <...> в любованню в парадоксах і позованню на оригінальність, в жадобі відзначитися від всіх людей, показати, що ось я не такий собі звичайний чоловік, як другі люди». «По крайній мірі, – йдеться далі, – Франко хоче належати до людей зовсім “модерних”, до найпоступовіших межі поступовими, забуваючи, що не досить єсть ступати наперед, але треба іти також прямою дорогою, хоч би повільно, а не сходити, в жадобі скоршого поступу, на мановець, з котрого опісля мусить ся завертати». Соромитися ж любови до своєї Вітчизни й величатися тим, що він вищий від таких сентиментальностей, не можна, бо деякі почуття й погляди є вічни-

ми, і працювати для свого народу потрібно не з «псячого обов'язку», а з щирої любові до нього¹².

На такі звинувачення Франко відповів невідомим фейлетоном «“Вигнанець” Франко» («“Vanita” Franko»), що його опублікував у газеті «Monitor» (Франкове авторство довів М. Возняк) і в якому обстоював та уточнював свої позиції: «Хто лише ближче знає руські стосунки, хто пізнав цю так звану руську інтелігенцію, хто пригледівся до її політики, той може лише поаплодувати авторові. Кого він має любити? Адвокатів, котрі до нитки обдирають селянина в ім'я патріотизму, священників, котрі не кращі від них, урядників, які соромляться свого походження, словом, інтелігенцію, яка знає селянина лише з естради публічних зібрань <...>?» [т. 54, с. 46]¹³. Він не може любити історії Руси, бо в ній (історії), починаючи від княжих часів, «усі вели політику для своїх особистих інтересів, через що минуле нашого народу сповнене сліз, селянської крові та недолі. І якщо він впродовж багатьох років працює для руського народу, то, безперечно, любить його. «А цей народ – то справжня Русь, отже, любить її д-р Франко, і любить піднесеною любов'ю, любов'ю кільканадцятилітньої праці без власної користі, без власного “я”, без особистих видів, любить чистою, піднесеною, великою любов'ю» [т. 54, с. 47].

Передмову Франка «Дещо про себе самого» зачепив Іван Пулюй у книжці «Нові і перемінні звізди» (Львів, 1901, третє, доповнене видання – Відень, 1905). Цю книжку Пулюй присвятив П. Кулішеві, розглянув у ній Франкові рецензії на переклади драм Шекспіра, що їх здійснив Куліш, а також взяв до уваги рецензію Франка на Кулішеву збірку «Хуторна поезія» (1882). Пулюя обурило те, що працю Куліша «Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року» (1882) та збірку «Хуторна поезія» Франко назвав «ні нащо не потрібними». У рецензії Франко, за Пулюєм, «плямує пам'ять Куліша»¹⁴, однак не має морального права звинувачувати його у відсутності патріотизму, адже сам зізнавався у своїй нелюбові до Руси та русинів. «Я старався, – вів далі Пулюй, – зрозуміти його думки, та не знаю, як погодити панщизняно-під'яремну любов його до руського хлопа і почуття “псячого обов'язку” з теорією “Rusi jako rasy”. Хіба ж хлопи руські – не раса, та й ще не найбільша частина сякої-то і такої руської раси? Як же не любити хлопську расу і “любити хлопів”? Се для мене тайна»¹⁵. Позицію Франка Пулюй оцінив

¹² [Романчук Ю.]. Смутна поява // *Діло*. 1897. № 97. 1/13. V. С. 1.

¹³ Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у 50 т. К.: Наук. думка, 2011. Т. 54.

¹⁴ Пулюй І. Нові і перемінні звізди. Третє, доповнене видання. Відень: Накладом автора, 1905. С. 95.

¹⁵ Там само. С. 98.

надто гостро: «Той потомок німецького емігранта не любить руської раси, але, каже, любить “хлопів”. Так, він любить їх, але по-свому: з “песячого обов’язку”, і бере під ноги їх святощі, їх почуття релігійне»¹⁶.

На третє видання книжки Пулюя (Відень, 1905) відгукнувся рецензією Володимир Гнатюк, в якій, зокрема, зазначив: «Д[обродій] Пулюй посувається у своїй брошурі аж так далеко, що не вагається, якби якому шкрабові [дитині; недосвідченому. – М. Л.], читати д-ру Франку лекцію патріотизму! Отже, той чоловік, що більшу і хосеннішу частину свого життя пробув на чужині, працював для чужих (не обиджаючи, розуміється, й себе) і доробився між ними гарного маєтку, а в вільних хвилях написав для своїх аж дві чи три брошури по 2 аркуші друку та переклав пару своїх дрібних праць для “Збірника” мат.-прир.-лікарської секції Наук. Тов. ім. Шевченка і пару розділів Біблії (стільки цілої праці для своїх!), з гарного ж майна не ужив ні одробини на підпору суспільних чи культурних змагань нашого народу, – той чоловік учить патріотизму того, хто, як кажуть, з’їв свої зуби на службі народній, тим більше гіркій, що серед невідрадних відносин і ще до того шарпаний і своїми, й чужими з усіх боків, хоч, ідучи слідами “патріотів”, міг легко добитися чогось іншого, ліпшого й вигіднішого... Справді, гіркіше не міг ніхто поіронізувати з д. Пулюя, як він сам поіронізував із себе!»¹⁷

Полеміка навколо передмови «*Nieso o sobie samut*» була для Франка своєрідним творчим стимулом, адже ціла низка поезій збірки «Мій Ізмарagd» (1898), як-от «Поет мовить», «Україна мовить», «Рефлексія», «Сідоглавому», «Якби...» – покликана до життя рефлексіями поета, спровокованими цією полемікою. Так, вірш «Сідоглавому», адресований безпосередньо Романчукові, містить рядки:

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, –
Я ж не люблю її
З надмірної любови [т. 3, с. 185].

З них добре видно, що патріотизм для Франка – не чисте споглядання й замилювання («надмірна любов»), а систематична праця над вадами й недоліками суспільного устрою, від яких узалежнене політичне, економічне й культурне становище народу.

¹⁶ Там само. С. 118.

¹⁷ В. [Гнатюк В.]. Нові і перемінні звізди. Написав проф. др. І. Пулюй. Третє, доповнене видання. Накладом автора. Відень, 1905 [Рец.] // Літературно-науковий вісник. 1905. Т. 32. Кн. 10. С. 72.

Крім того, Франко написав «Декілька афоризмів у альбом "Ділу", прочитавши його статтю "Смутна поява" в ч. 97», зокрема: «Любов не обов'язкова, та почуття обов'язку обов'язкове»; «Хто твердить: люблю свій народ, а не сповнює своїх обов'язків зглядом того народу – брехню твердить»; «Справедлива увага – се хірургічна операція: болить і помагає; несправедлива увага – се сліпий вистріл: не болить того, на кого був вимірений, а тільки робить стрільцеві сором»; «Від народного обов'язку сам Бог не може звільнити; нахваляється звільнити від нього сатана» та ін. [т. 3, с. 482–483].

1901 року на сторінках віденського журналу «X-Strahlen» український журналіст Роман Сембратович писав, що Франко – «надзвичайно сильна особистість, яка не хоче пристосовуватися до обставин, а шукає, як би то пристосувати їх до себе. Він утверджує власну незалежність як угору, так і вниз, праворуч та ліворуч. Він слухає лише голос власного сумління, власного внутрішнього переконання, – і без жалю, з залізною послідовністю просувається вперед, незважаючи на будь-яку перешкоду. Тим-то й довелося йому нажити багато супротивників. <...> Як справжнього аристократа духу його зачудовує і пробуджує в ньому любовне чуття все Піднесене, Велике, морально Могутнє, а викликає огиду і ненависть все нице, дріб'язкове, адже він – діяльний, з енергетикою і любови, й ненависти»¹⁸.

Найважливішими Франковими творами Сембратович назвав збірки «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Із днів журби» (в оригіналі «Aus den Tagen der blutenden Seele», тобто «Із днів кровотокової душі»), драму «Украдене щастя», «В поті чола», в якій письменник «з великою правдивістю зображає злиденне життя галицьких робітників», повість «Захар Беркут». Їх відзначає «надзвичайний дар спостереження, блискуче володіння мовою, глибокий потяг до істини», що ставить Франка «у ряд найбільших руських письменників», серед яких він, «безперечно, найконкурентноздатніший, найуніверсальніший». «Як романіст і новеліст, – вів далі Сембратович, – Франко революціонує своїх співвітчизників, подаючи їм перед очі голу правду про нужденне становище Галичини». Крім того, Франко воює з усяким шовінізмом, чи то польським, чи українським. 1898 року 25-річчя його творчої діяльності «святково відзначили і австрійські, й підросійські русини», й ця подія перетворилася на «імпазантну національну урочистість»¹⁹ (переклад з німецької Івана Теплового).

¹⁸ Sembratovytsch R. Ivan Franko // X-Strahlen. Wien, 1901. 29. IV. S. 28–29.

¹⁹ Ibid. S. 29–30.

Симон Петлюра в праці «І. Франко – поет національної честі» (1913) слушно зауважував, що творчість письменника, «крім своїх художніх вартостей, правда, не завжди однакових, цінна ще тому, що в ній надзвичайно правдиво і глибоко відбивається психологія діяльного українця, що зрозумів те лихе становище, в якому опинився рідний народ, що щільно підійшов до хиб свого національного характеру, до червоточин національної волі. <...> Полюбити творчість цього поета – це знайти в ньому джерело не тільки естетичної насолоди, але й запас вражень, що організують психіку українця й оздоровлюють волю його, таку пом'яту віковічними злигоднями історичними. Франкова любов до свого народу ніколи не була сліпа. Всі його книжки, збірки віршів, пристрасні публіцистичні статті говорять і переконують, що в цьому почутті часами чути щирі елементи ненависти і обурення, докору і плямування. Він таврує, бичує і ганьбить те, що викликає гнів і обурення, що знеславлює його рідний народ»²⁰.

Петлюра відзначив таку глибоку рису Франкової творчості, як його знання української національної душі, яке впливає на читача й формує та виховує його. «Франко не тільки співець прекрасного і не тільки віщун національного оновлення. Він – “муж світла”, мудрий, бо знає людську душу взагалі і зокрема українську душу. Він зрозумів цю душу і в минулій долі українського народу, і в виявах її в сучасності. Через це Франкові ідеї, висловлені в художніх формах, особливо цінні, бо почуваш, як глибоко продумав він їх та усвідомив і як палкість та пристрасність настроїв гармонійно злилися зі зрілістю та психологічною обґрунтованістю думки. <...> Тому-то Франкова творчість, як творчість кожного справжнього мистця, задовольняючи вимоги, що ставимо до прекрасного, водночас набуває виховавчих рис; від Франка багато береш, багато чого вчишся і багато чим себе збагачуєш»²¹.

Автор праці «І. Франко – поет національної честі» зупинився також на психологічних мотивах Франкового виступу, вказуючи, що в процесі звільнення і перетворення людини значний вплив на читача має протиставлення «рабським рисам рис протилежних». Тим-то, на думку Петлюри, «у методі, в засобах такого протиставлення Франко, незважаючи на різке контрастування, посідає особливу здібність заторкувати чутливі місця свідомості, як-от сором, почуття національної гідності. В спрямуванні ударів, що заторкують ці пункти свідомості, Франко сильніший за всіх інших українських поетів і, як ніхто інший з них, може цими удара-

²⁰ Петлюра С. І. Франко – поет національної честі // Петлюра С. Статті. К.: Дніпро, 1993. С. 90–91.

²¹ Там само. С. 91.

ми викликати бунт, обурення і в кінцевому результаті досягти ефекту. Слово його б'є, як батіг, і очищає, як каяття. При цьому він часто перебільшує, нападає на "уявні величини", "визнані святощі", що з них зробили ідолів, скидає тих ідолів з високих постаментів, і тут рука його така сильна, що біль відчувається ще довго після її ударів. Ось ілюстрація: в "любові" до України-Руси признаються люди, не гідні того. Поет каже: коли його батьківщину люблять такі люди, тоді він не любить її»²².

1907 року збірка вийшла друком у перекладі чеською мовою, що його здійснив Ярослав Буріан (Burian), з передмовою Адольфа Черного. До книжки увійшли такі твори: «Два приятелі», «Історія моєї січкарні», «Один день з життя львівських вуличників» («Яндруси»), «Гава» і «Панталаха». Франкову передмову «Дещо про себе самого» до неї не включено. Франко, – йдеться у передньому слові Черного, – «один із тих, хто за останніх тридцять років підніс на своїх плечах українську (малоруську) літературу в Галичині на рівень, гідний поваги; він – один із найперших, ба навіть найперший». Його твори настільки багатогранні та проникливі, що без них «просто годі уявити собі нову галицько-українську літературу»²³. Франко – не декадент, він – пролог, котрий «відкрив для галицько-української літератури нову добу»; вболіваючи за права руського народу, він стоїть на загальнолюдських позиціях²⁴. «Туга за правдою вела його в літературі до реалізму, засоби якого він використовував для висловлювання і поширення своїх соціальних та національних ідеалів. Це не означає, що дотримувався тільки реалістичного чи натуралістичного напрямку, як багато хто про нього стверджує; в його доробку знаходимо багато творів справді натуралістичних, однак є з-поміж них також романтичні та фантастичні, наприклад історично-фантастична повість "Захар Беркут", романтична казка "Без праці", драматична фантазія "Сон князя Святослава" і ніжне "Зів'яле листя". Та попри це реалістична манера та реалістично окреслені епізоди є основною ознакою його творчості. У цьому напрямі написав дрібні і більші твори, котрі назавжди залишаться справжніми оздобами української літератури й котрі є стиглими плодами реалістичної школи. В українському письменстві Франко є не просто першим репрезентантом цього мистецького напрямку, давніше в ній не знаного, а й найкращим та найбільш відомим. Мистецька вартість таких реалістичних і натуралістичних творів, як "На дні", "Борислав", "Муляр" ("Zedník") та ін., не знизиться, до якого, зрештою, вони б не належа-

²² Там само. С. 100.

²³ Černý A. Ivan Franko // Franko I. Haličské obrázky. Z rusínského originálu přeložil se svolením autorovým Jar. V. Burian. V Praze, Nákladem J. Otty, 1907. S. III.

²⁴ Ibid. S. IV.

ли»²⁵. Основним предметом його зображення є сільський і робітничий люд: люд українського села, котрий важко працює на своїй і чужій ниві, занедбаний і відсталий культурно, економічно та політично, і люд робітничий, притягуваний магнетичною силою промислових вогнищ із підгірських сіл. Те, що Франко написав про життя цього народу, є не тільки майстерними творами, а й документами доби та індивідуальності. При зображенні людей письменник є вкрай правдивим, ніколи їх не ідеалізує, виводить їх не лише з добрими рисами, а й з їхніми вадами.

Ще на початку своєї письменської діяльності Франко задумав написати серію «Галицьких образків» і методом мозаїки створити образ галицького суспільства. Оповідання і нариси письменника здебільшого невеселі, сумні, ба навіть похмурі. Збірку «В поті чола» Черний назвав майстерним національним твором²⁶; «Петрії і Добошуки» писано під впливом романтично-фантастичних оповідань Гофмана, однак докінчено в реалістичній манері. На зміну першим галицьким образкам – «Двом приятелям» та «Лесишиній челяді» прийшли в його творчості натуралістичні твори з життя підгірського робітничого люду – «Борислав», які зчинили в галицькому суспільстві «справжній переполох». «Як прозаїк Франко є точним портретистом галицько-руського життя і заступником прав усіх утискуваних і покритвджених»²⁷.

Збірка привернула увагу чеської критики. Так, Отокар Шимек (1878–1950) у короткій рецензії на неї (журнал «*Novina*», 1908, № 1) виокремив образок «Гава» та повістку «Панталаха», котру назвав «гарною трагедією злочинця». «Злочинці, жиди, цигани, вуличники – це Франків світ, – зазначив рецензент. – Дечим він нагадує Горького, великого маляра й психолога суспільних вигнанців. Але Горький зникає в тому світі, живе з ним і відчуває його спосіб життя. Франко ж ним володіє, виводить з нього свої типи без сентиментальності і без моральних страждань. Соціологічні наслідки залишаються читачеві, сугерують йому їх. Міцною рукою він вирізьблює своїх персонажів, котрі все ж просякнуті людською величчю, людськими почуттями. Панталаха є з того ж матеріалу, що й геніальний лідер, герой, яким був би за інших обставин. Вуличні злодюжки усміхаються до лісової мишки – вони просто ситі, і сонце сміється до них: тут вони такі ж діти, як і інші»²⁸.

²⁵ *Ibid.* S. VI–VII.

²⁶ *Ibid.* S. X.

²⁷ *Ibid.* S. XVIII.

²⁸ Šimek O. Ivan Franko: Haličské obrázky (Přeložil Jar. J. Burian. Úvod Ad. Černého. Světové knihovny číslo 625–7) [Рец.] // Зв'язки Івана Франка з чехами та словаками. Статті, матеріали й дослідження до історії чехословацько-українських взаємовідносин / Упоряд. М. Мольнар та М. Мундяк. Братислава: Словацьке вид-во худ. літ., 1957. С. 643.

Альберт Пражак, критик та історик літератури, у рецензії («Slovanský přehled», 1910, № 12) стверджував, що в сюжетах творів збірки «немає нічого, здавалося б, надзвичайного: молоді люди тікають від рекрутчини, мешканці віддаленого русинського краю демасковані у своєму наївному примітивізмі, жиди-підприємці руйнують їх через крайню довірливість, недалекоглядність і пасивне поневолення, молодь з найнижчих верств виявляє своє дике свавілля, ув'язнений злодій ціною життя зі зухвалою відвагою вибирається з тюрми – все це в нас опрацьовано в багатьох варіантах. Та все ж ці новели читаються як нові. Молода, елементарна, чужорідна і чужа сила нападає на регіон маленьких, малорухливих, відкинутих людей і виявляє героїзм їхнього серця і волі, несподіване багатство душі, втраченої, бо її зруйнувала традиційна суспільна мораль, усталена, вживлена з залізною непоступливістю міра, яка просто не має на них достатньо прихованої сили, і доводиться їх ламати, а тимчасом, здивована, вона не зламає їх. Старе суспільство комфортно всіх цих людей відкидає, нове назве їх своєю життєдайною опорою». Наприклад, Панталаха, «любитель свободи, відважний і послідовний збурювач т. зв. кращого суспільства, винаходячи примітивні способи, робить велику справу свого звільнення». Спориш натомість, «вірний слуга свого пана», постійно перешкоджає втечі Панталахи, але «в трагічний момент його смерті струшує з себе слугу і промовляє голосом доброго серця, адже відчув себе винним у загибелі Панталахи і не заспокоївся від того, що той був злодієм». Тобто, «тюремник оприявнив те, що давала система старої моралі»²⁹.

У Франковій творчості, за спостереженнями Пражака, простежується прихована «тенденція до національного зростання». Коришливий Гава виведений психологічно вірно, з усіма його хижакськими помислами й учинками, проте прихована тенденція однойменного твору звернена до рідного народу, який потребує оборони від таких хижаків³⁰.

Таким чином, збірка «Obrazki galicyjskie» стала помітним явищем у контексті не лише української, а й польської та чеської культур. Польськомовна книжка оповідань стала для Франка можливістю висловити в передмові до неї драстичні інвективи на адресу української інтелігенції – інертної, не здатної до творення нації й виборювання власної державности. Переднє слово «Niesco o sobie samum» викликало широ-

²⁹ Pražak A. Ivan Franko: Haličské obrázky (Přel. Jar. V. Burian. Úvod napsal Adolf Černý. Světová knihovna č. 625–627. V Praze 1907) [Рец.] // Там само. С. 644–645.

³⁰ Там само. С. 645.

кий резонанс та гостру полеміку в критиці; дало підстави для звинувачень Франка у псевдопатріотизмі. Як літературно-мистецьке явище збірку високо оцінено в чеській критиці.

Mykola Lehkyi

*National Academy of Science Ukraine,
Ivan Franko Institute,
Department of Franko Studies
(Lviv, Ukraine)*

IVAN FRANKO COLLECTION «OBRAZKI GALICYJSKIE» AND ITS RECEPTION IN CRITICISM

The article examines Ivan Franko's collection "Obrazki galicyjskie", the scandalous foreword "Nieco o sobie samym" and reviews of it in contemporary Ukrainian, Polish and Czech criticism. "Obrazki galicyjskie" is a synthetic collection with regard to the subject matter, issues, genre nature, figurative world. Combining under one cover only five works written from 1876 to 1889, it became the next collection of prose texts after the collection "In the sweat of the brow" and is a kind of echo of it. For the multi-thematic and multi-problematic collection, the main synthesizing factor was, obviously, the image genre in the broadest sense of the word, which captures a series of episodes from the life of the main character. The method of imagery is revealed in the genre of each specific work: a story with features of a joke ("Two Friends", "The Story of My Sichkarnia"), actually images ("Gava", "Yandrussy"), a narrative ("Pantalakha").

However, a more important role in the life of the writer was played by the foreword to the book called "Nieco o sobie samym" ("Something about myself") – short, confessional and drastic, in which Franko decided to bring some problems related to his own identity to the judgment of the readers. Although it is not closely related to the content of the collection, it, firstly, attracted the close attention of critics and caused a serious resonance in society and, secondly, became a significant phenomenon in Franko's creative life. The book won high marks in Czech criticism. The collection "Obrazki galicyjskie" became a notable phenomenon in the context of not only Ukrainian, but also Polish and Czech cultures.

Keywords: collection, foreword, subject matter, issues, genre nature, figurative world, imagery, literary criticism.

*Наталія Мафтин,
доктор філологічних наук, професор
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
<https://orcid.org/0000-0001-6661-2956>*

СВОЄРІДНІСТЬ ПОЕТИКИ МАЛОЇ ПРОЗИ КЛИМА ПОЛІЩУКА

У статті розглядається визначення жанрово-стильової парадигми малої прози українського письменника основними рисами естетики експресіонізму. Залежність жанрово-композиційних, своєрідних (роздробленість, підсюжетність, із включенням у сюжет складного набору лейтмотивів), а також стильових особливостей (особливо апокаліптичності, образності, тяжіння до насиченості та фразової експресії) від епіфанії. розглядається смерть як один із домінуючих художніх прийомів прози К. Поліщука.

Ключові слова: мала, проза, поетика, жанр, стиль, експресіонізм, фабула, сюжет, лейтмотив, смерть, епіфанія.

Клим Поліщук – один із багатьох українських письменників минулого століття, котрі були репресовані не тільки фізично: рука цензора викреслила їх імена з історії літератури, а твори упродовж довгих років припадали пилом забуття у закритих спецфондах. Відновлення історичної справедливості щодо них стало можливим у незалежній Україні, однак і досі ціла низка імен непересічних письменників, що створили яскравий портрет своєї доби, залишається відома хіба що літературознавцям: Василь Кархут, Галина Журба, Федір Дудко, Клим Поліщук... У прозі багатьох із них відбилися закономірності розвитку української літератури як літератури європейської й водночас – національно яскравої, самобутньої. Так, саме Клим Поліщук є одним із перших українських прозаїків, чия творчість (поруч із творчістю В.Стефаника та М.Яцківа) належить парадигмі експресіонізму – адже роман Осипа Турянського “По за межами болю”, що заслужено називають вершинним в українському експресіонізмі, з’явився друком у 1920 р., у той час як збірка прози Кліма Поліщука “Серед могил і руїн” побачила світ двома роками раніше.

Справжня “загибель Заходу” – криза філософських та гуманістичних ідеалів, нівелювання цілого масиву культурних, цивілізаційних, етичних норм європейців, що були поставлені під сумнів розгулом найдикіших, найкривавіших інстинктів, викликаних із темного підсвідомого молохом війни, – спричинили звернення митців до естетики болю, страждань як неминучих випробувань на шляху до духовності. У ситуації, коли проголошена Ніцше “смерть Бога” помножилась на жах екзистенції індивіда, що ризикує втратити через загроженість фізичного й духовного буття свою “богоподібну” іпостась, народився крик нелюдського страждання покинутої Вищою силою істоти. Тому серед чільних рис поетики мистецтва експресіонізму – тяжіння не до гармонійної впорядкованості, а до експресії вираження. Література експресіонізму, поряд із філософією, стала яскравим свідченням екзистенційних метань і пошуків людства на початку ХХ ст., вона окреслила траєкторію цих пошуків від відчаю – до абсурду, від усвідомлення кризи ідеалів – до утвердження гуманістичного ідеалу й трагічного героїзму самотнього бунтаря. “Танець на руїнах заперечуваного” як стилістика мислення Ніцше та шпенглерівська теза про “хижого звіра” як “найвищу форму життя, що вільно розвивається”, болісно-гостро відлунюють в літературі експресіонізму. Домінантою філософських підвалин експресіонізму та осердям його естетики, що зумовлює і чільні риси художньо-образної системи, є “руйнування культурних домовленостей зі смертю” (З. Фройд).

Осмилюючи проблеми життя і смерті, великий психоаналітик ХХ ст. Зигмунд Фройд у праці “Ми і смерть” прийшов до висновку про схильність людини бути замороженою смертю, ставитися до неї так, як ставився первісний дикун: “...у нас нема ніякої інстинктивної огиди перед пролиттям крові. Ми нащадки безкінечно довгої шеренги поколінь убивць. Пристр (асть до вбивства – у нас у крові, і мабуть, невдовзі ми відшукаємо її не тільки там”¹.

Експресіонізм як “новий пафос” (С. Цвейг) знайшов своє вираження (особливо на першому етапі розвитку) саме в ліриці та драмі, однак згодом реалізувався й у прозі – завперш у її малих жанрових формах: новелі та оповіданні, при чому ці жанри виразно ліризуються, стають більш суб’єктивними, ніж зазвичай – “навіть роман та оповідання мають ліричний характер”². На наш погляд, важливу роль у такій “суб’єктивізації” відіграє епіфанія – “раптова духовна маніфес-

¹ Цит. за кн.: М. Шенкао, *Смерть как социокультурный феномен*, Київ, Москва 2003, с. 21.

² Я. Савченко, *Експресіонізм у німецькій літературі [в:] Експресіонізм та експресіоністи: література, малярство, музика сучасної Німеччини*, Київ 1929, с. 9-63.

тація”³ чогось невидимого раніше, що стає “значимим”, своєрідні моменти-символи певної даної ситуації чи метафори певної моральної ситуації. У літературі експресіонізму найчастіше епіфанізується саме смерть і пов’язані з нею психічні стани – відчай, жах, пробудження темного досвідомого в людині. Адже руйнівна функція смерті віталізується і постає як неметафізична істота надреального світу.

Збірка К. Поліщука вмістила дев’ять “оповідань і нарисів” (*авторська дефініція*), що вражають всеохопністю трагізму, суголосного ірраціонально-жахливий невідворотності кіркегорівського парадоксу та шпенглерівської концепції людства як “зоологічної величини”. Усі дев’ять творів, подієвою основою яких стало пережите автором на фронтових дорогах, становлять “поширену епіфанію” вивільнення несвідомих передчуттів, страхів неминучого, ірраціонального. Загальну тональність, “пафос” збірки задано вже в пролозі (“В нетрах Латвії”), що, як, зрештою, і вся збірка, є “...виявленням бурхливих настроїв, безпосередніх почуттів, фіксації видінь “духовного ока”⁴). “В нетрах Латвії” має виразну нарисову структуру. Це дало можливість авторові через фрагментарність поєднати у творі кілька фабульних замальовок, не розгортаючи їх у окремі завершені новелістичні сюжети. Адже авторові-експресіоністові важливі не події, а своєрідні символи переживань і емоцій, викликаних цими подіями – він прагне “показати не видиме, а споглянуте, не об’єкт, а суб’єкт, захований у об’єкті”⁵. Твір розпочинається промовистим описом старих латиських борів, де серед багнищ “блукають озвірілі люде і стомлено шепчуть прокляття”. Апокаліптична образність опису (“Холодний балтійський вітер захлинаючись скиглить серед могил та хрестів, і здіймаючи свої могутні крила над лісами і болотами, трубить в свої бойові сурми” має підкреслено деструктивний характер (“пошматовані хмари”) і тяжіє до хвилеподібної амплітуди завдяки оперуванню дисонансом і внутрішнім контрастом. Епіфанії смерті підпорядкована і колористика опису з переважанням сірої та мертвотно-жовтої барви “небо, сіре і важке”; “жовто-зеленовате чоло місяця”). Центральний образ пейзажу-прологу – “жовто-зеленовате чоло місяця” – зумовлює подальшу організацію подієвих і орнаментальних структур, що прагнуть вилитись в епіфанічний досвід. Подихом смерті насичене саме повітря (“Була остання доба літа і в повітрі почувався подих смерті”),

³ Як літературознавчий термін це поняття введене в обіг Д. Джойсом і закріплене У. Еко, котрий виводить його походження із томістського вчення про “claritas”, трактуючи його як різновид символу (момент бачення, в якому “дещо” маніфестує себе).

⁴ К. П о л і щ у к, *Серед могил і руїн. Нариси й оповідання*, Київ 1918, с. 6.

⁵ В. П а х а р е н к о, *Українська поетика*, Черкаси 2002, с. 23.

вона – скрізь, тому й невидима, однак являється як “осяяння” в риданні скрипки молодого музиканта, що ніколи не розлучався з улюбленим інструментом. Скрипка “плакала і тяжко скаржилась”: в її звуках – передчуття неминучого. Вдосвіта загинув музикант, а з ним і його скрипка, розтрощена шрапнеллю...

Стан “вічного вмирання, не вмираючи” (С. Кіркегор), що його переживають в кривавій бойні війни ті, хто залишився ще живим, часто веде до вивільнення темних і жахливих інстинктів, страшніших від самої смерті: санітар Безверхий дрючком добиває своїх же поранених, щоб обібрати кишені конаючого, благаючи при цьому Бога послати йому копійчину... Парадокс: навіть велична смерть втрачає там, де стає просто статистикою (як тут не згадати Ремарка: “Смерть однієї людини – подія, смерть мільйонів – статистика”) свій справжній, цивілізаційний сенс і вартує ...копійчину. В наступному фабульному начеркові твору епіфанізується враження оповідача від зіткнення зі ще одним виявом не стільки смерті, а перверзійного сприйняття її “кам’яними людськими серцями”. Збожеволіла від горя мати-латишка “шукає свого сина, якого убито на позиції ще влітку 1915...”. Її сумна пісня-завивання, вся її зовнішність викликає відчуття чогось неймовірно моторошного. Однак солдати з реготом виштовхують бідолашну жінку із хати, потішаючись над виданим їй якимось штабним циніком документом: “...разыскивая своего сына солдата, попутно может участвовать на всех солдатских балах и гуляньях вроде полковой дамы”. І ця стражденна божевільна постає на рівні образності тексту та його ідейно-оцінного пласту також епіфанією духовної смерті – скам’яніння людських сердець.

Асоціативно-поетична організація творів, що увійшли до збірки “Серед могил і руїн”, на рівні архітектоніки часто реалізується через фрагментарність, як монтаж кінокадрів, що, власне, й становить прикмету наративної організації експресіоністичної прози з її тенденцією до вираження, а не описовості. Саме така “монтажність” характеризує твори “Страдницький шлях”, “В часи безнадійності”, “Щось непевне”, в яких знаходимо і розмитість межі між реальністю та маревом, і лейтмотивність, що підпорядковує собі як мовну синтагму наративного дискурсу, так і тематичну синтагму історії, що оповідається. Адже за умов ослабленої сюжетності лейтмотивність заміщає сюжет. Лейтмотивне “провидіння” апокаліпсису в новелі “Страдницький шлях” монтується за градаційним принципом, емануючи від заданої на початку твору асоціативності емоційного змісту (“жовтуватю-руді хмари порожнечі” дають поштовх у рецепції читача підсвідомим асоціаціям

із пекельним ландшафтом) до вражаючого своєю монументальністю і передчуттям катастрофізму мілітарного опису – сповненого агресивної експресії і різко контрастуючих сіро-кривавих тонів: “Наче прірва розкрила пашу свою і випустила їх на широку дорогу і вони йшли без кінця і краю всі сірі і всі однакові. Ряди за рядами, валка за валкою сунули вони, гойдаючи і хвилюючи над собою залізну щетину штиків. Слідом за ними сунули важкі гармати і під їх колесами стогнала земля і зойкало каміння. Криваві потвори танцювали і реготалися в сонячнім мареві над галицькими полями...”. Сюжет цієї фактично безфабульної новели тримається на конфігураціях описових частин та контрасті (або паралелізмі) їх емоційного змісту. До прикладу, різко контрастує із наведеним вище описом опис марення, в якому калейдоскопічно змінюються видіння-фрагменти минулого – “зелена лука, білі метелики, барвисті квіти, дівчата якісь...”. Однак і в мареннях напівпритомного героя відсвічує червона барва – “... червоні вагони, безліч вагонів червоних... Всюди червоно, аж темно... Кудись лечу, падаю і падаю без кінця”, що є в цьому творі першою маніфестацією “сходинової епіфанії смерті” (В. Шмід). Гранично влучний образ – порівняння старовинного кляштора з гігантським ангелом (“Палали будинки і білів, як гігантський ангел серед пожарища, старовинний кляштор” – асоціативно посилює наративний зміст твору, увиразнює його екстатичний пафос: картини пожеж і мародерств сприймаються як неминуче і невблаганне лихо: “...на майданах в містечках біля кляшторів нас стрівали ксьондзи з хрестами в руках. З їх очей котилися сльози і вони щось говорили про милість неба, про ласку Ісуса...”). Новела своєю внутрішньою організацією повторює структуру всієї збірки. Через її мортально-апокаліптичну символіку, контрастність та дисонансність художньо-образної системи розкривається екзистенція жаху й болю, “страху” й “трепету” людського серця перед незрозумілим, нічим не виправданим (бо ж втрачені будь-які “цивілізаційні домовленості” зі смертю) масовим кровопролиттям, гекатомбою невидимому і невблаганному богові війни. Усе довкола вражене страшною бацилою насильницької смерті й жаху, і тому город під садом, засаджений капустою, прочитується як нове череповище. Епіфанізація смерті у творі “Страдницький шлях” реалізується через лексико-тематичний еквівалент, пов’язаний з головою – зокрема голівками капусти, “геть посіченими кулями з кулеметів”, на яких де-не-де “порозливалися червоні плями свіжої крові”.

Мортально-апокаліптична образність творів, уміщених до збірки “Серед могил і руїн”, “маркує” світ як підкреслено ворожий люди-

ні, вона покликана гранично передати “межовість” ситуації, “видихнути стогін болю і відчаю”. У нарисі “В часи безнадійності” цій меті підпорядковане домінування червоної барви (“...в червонім відблиску пожеж ледве-що маячів “великий віз”, якийсь такий чудний і такий зайвий”; “котиться, гоготить, регочеться, реве червона хвиля і заливає собою весь захід”; “здавалося, що червоні дракони вибралися з підземної прірви..”, “червона стеля неба”). Червоний колір – колір крові, вітальної енергії, і колір агресії. Такій же меті слугують і поширені в прозі експресіонізму фантазмагоричні, деструктивні образи, що в новелістиці Кліма Поліщука оприявнюються в образах драконів як носіїв смертельної небезпеки. На наш погляд, тут виразно простежується і зв’язок експресіоністичної поетики з міфом на рівні властивої для орнаменталізму (вважаємо, що проза експресіонізму з її фрагментарністю, принципом монтажності, ослабленою увагою до форми є орнаментальною) інтерференції міфічного і “сучасного” принципів побудови тексту і світу, зокрема на прикладі цього конкретного образу, властивого міфам і легендам, що сягають найдавніших пластів людської цивілізації. У них дракон втілює “первісну могутність”, постає “сторожем потойбічного світу”, а дослідники шумерсько-семітської культури вважають його зображенням богині хаосу Тіамат⁶. Як втілення страху, дракон був популярною емблемою воїнів різних епох і різних народів – римлян, кельтів, англосаксів, народів Сходу. Тому цей образ, що в культурній традиції людства наділений такою негативною, руйнівною енергетикою, є органічним для “кодексу краси” експресіонізму, він втілює руйнівну функцію смерті: “Здавалося, що червоні дракони вибралися з підземної прірви і, виблискуючи своїми огненими крильми, вирушили по землі і принесли руїну і смерть всьому живому і всім, що прагнули життя, співають пісень похоронних”; “Біла далека точка світла нагадувала собою око якогось пекельного дракона, який лежить далеко за обрієм і злосливо позирає на чорну смугу лісів, щоб вишукати нас і спопелити своїм огненным зором”.

Мортально-апокаліптична забарвленість експресіоністичної прози зумовлює певний тип хронотопу, що підкреслює контрастне зіставлення – самотність людини в цілому всесвіті. Адже “...людина виходить ніби з хаосу і діє десь у безмежному просторі світу”⁷. Просторовий континуум збірки “Серед могил і хрестів” набуває планетарної масштабності: по горизонталі – до небосхилу; по вертикалі – до неба. Час не встигає за динамічним калейдоскопом болю і стає вічністю: “До

⁶ Дж. Трессидер, *Словарь символов*, Москва 1999, с. 84.

⁷ Я. Савченко, *op. cit.*, с. 47.

вечора була ще ціла вічність і багато з нас не діждалися ночі”. Фрагментарність, монтажність письма увиразнює цей хронотоп вічності: “Потяглися червоні ешалони, без кінця і краю йдуть сірі валки за валками, проходять ряди за рядами..

Минають ночі і дні, проходить тиждень за тижнем, місяць за місяцем і цілі роки минають, а сірі ряди все йдуть і йдуть...”.

Як ми вже наголошували, збірка становить єдине ціле в тематично-стильовому, образному та композиційному аспектах. Кожен твір містить образи, через які епіфанізується смерть: плач скрипки, божевільна мати (“В нетрах Латвії”), посічені шрапнеллю голівки капусти (“Страдницький шлях”), “...велетенська чорна постать людини з велетенськими крилами серед вогню” (“В часи безнадійности”). Смерть як “claritas” у нарисі “Щось непевне” являється через контраст двох образів: пораненого коня, що плаче, і закривавленого “москалика Гришки”, котрий заколов багнетом двох з ворожого табору і в стані ейфорії смакує, як йому дадуть “Георгія”: “...ніздрі роздулись, а рот так чудно всміхався і вишкіряв два ряди хижих зубів”. Гірка іронія авторської репліки – “Ось він, чоловік і добрий християнин, який любить ближнього свого і душу складає за друзі свої, скрадається звірем на такого самого, як і він, чоловіка” – виразно перегукується із шпенглерівською тезою: “Хижий звір є найвищою формою життя, що вільно розвивається”.

Кульмінаційним твором збірки, що є наче сходишковою епіфанією смерті й моторошною ілюстрацією до шпенглерівської тези, стала новела “Злочинна тьма”. “Явлення” смерті тут особливо вражає своїм містичною жорстокістю, стає ритуалом жертвоприношення, що нагадує надзавдання міфічного плану, однак веде не до відродження, як в логіці міфу, а до остаточного морального звиродніння його учасників, втрати ними людського обличчя.

Алітераційність традиційного для усіх творів збірки “Серед могил і руїн” вступного опису, його ритміко-евфонічна організація (зокрема повторювання свистячого [с] та шиплячого [ч] – “осіння ніч схиляє своє чоло до долу і в білих туманах таємничо шепочуться тривожні сни”) задає тон усій новелі, спроектовується в тривожне передчуття жахливої небезпеки, чогось невідворотного, що має трапитись із подорожніми, котрі повертаються додому з фронту. П’яні однополчани горілкою заливають свій відчай, адже повертаються навіть без гостинців, а вдома чекають голодні діти. Тому не чують, що “чорні ворони зловіщим криком віщували їм нещастя”. Сп’яніння притуплює голос розуму, знімає табу, накладені цивілізаційними традиціями на вияв диких, темних, закорінених у найглибших ша-

рах психіки інстинктів. Таке повернення в світ “доцивілізаційний” підкреслює і мортальна символіка: кажан, сови, дерева, що нагадують “чудернацьких велетнів”. На відміну від більшості творів збірки, ця новела – виразно фабульна, її епіцентром, кульмінацією стає жахливий акт вбивства, схожий до сатанинського ритуалу “спарагмосу”, роздирання жертвовного тіла. Дорогою “пілігрими смерті” підбирають на віз ще одного фронтовика, котрий повертається додому. Вважаючи, що він – серед своїх, підпилий чоловік хвалиться новенькими асигнаціями, які “настарав” за службу. І тоді “один в другого бачуть страшну безодню в душі”, відчують, як неблаганно насувається щось грізне і відкриває в їхніх серцях “страшну прірву зла”. Митець-експресіоніст з потужною силою вираження показує вивільнення несвідомих внутрішніх інстинктів – жаги вбивства (хоча видимою причиною злочну стають гроші, однак справжня причина закорінена значно глибше: навчені війною вбивати, вони одержимі жадобою крові, опанування чийось життям – за Ніцше, “пристрастю до вбивства”, що живе в крові) : “В тьмі неждано витягнулися дві жилуватих кістлявих руки (...) і як обценьки схопили його за горло”. І в той же час, без змови, інші “свої руки” “сплелися в єдину силу, єдине зло”. І смерть, “найлюдяніше, що є в людях” (М. Бланшо) за умови природності її акту, постає перед спільниками як прокляття Каїна, що унеможливить згодом і їхній природній кінець. На зміну жадобі грошей приходить жах перед сподіяним: “Для них вже не хватає місця на возі і вони підгортають під себе ноги, щоб не торкати-ся трупа... Дарма все, труп все розростається і розпухає в цілу гору, тиснеться до них і придавлює їх. Задихаючись і дріжучи всім своїм тілом, вони з невимовним жахом стежать за трупом, за його великими шкляними очима, темним ротом і великим чорним язиком”. Як бачимо, знову в дослідницькому об’єктиві автора-експресіоніста стан психічного надриву, – несвідомого очікування кари за злочин. Цей стан передано через гротескне роздування трупа, акцентації його мортальних ознак. Змовники відчують, що, зруйнувавши “людяне” обличчя смерті, вони викликали щось шашніше від неї. Це відчуття катастрофізму, приходу чогось незнаного ними досі (адже смертей на фронті вони бачили вдосталь!) підкреслено і на рівні ефонічному через повторення звуків [т] і [р]. В одну мить вбивці (в їх числі – й візник) зіскакують з воза і біжать у безвість, гнані жахом. Та “за кожним з них, окремо, як велетенський кажан, летить сей страшний труп”, а “звідусіль, з усіх великих лісів лунають якісь страшні голоси і в темряві чогось здрігається земля”. Відчуття ката-

строфізму, пов'язаного з вивільненням приборканого цивілізацією прапервісного жаху, що руйнує тепер свідомість кожного із них, значною мірою реалізується через експресивне порівняння такого почуття із переслідуванням кажана. Інтертекстуальне поле цього образу відсилає і до християнської традиції, за якою кажани належать до супроводу князя тьми (ця проекція закладена вже в назві твору – “Злочинна тьма”), і до фольклору (адже кажан – це істота, що харчується кров'ю, висмоктаною в живих, тобто, упир; а ті, хто вчинив убивство, за фольклорною міфологією самі стають упирями), і до однієї з “капрічос” іспанського художника Ф. Гойї (“Сон розуму породжує химери”), на якій зображено, серед іншої нечисті, кружляння кажана над головою сплячого. Також на відчуття катастрофізму “спрацьовує” і відкритість простору дії – “понад усі кордони – звідусіль, з усіх великих лісів”.

Відомо, що жанр новели передбачає наявність в композиційному вирішенні твору різкого ситуативного повороту. На нашу думку, в експресіоністичній новелі “wenderpunkt” може бути заміщений (або поєднуватись) із епіфанією як несподіваним “явленням”. Сліпий лірник, що їхав на возі, нічого не почув за “риданням своєї ліри”. Коли ж на його репліку ніхто не відповів, сліпий вирішив, що всі поснули, тому продовжив співати, змінивши попередній “репертуар” на колискову: “На возі залишається труп і лірник з лірою, одна пісня і смерть, яку кудись везуть знесилені коненята”. Справжнє “обличчя” смерті, її епіфанія – в цій колисковій. Польський поет і критик Ян Стур, маніфестуючи чільні завдання мистецтва експресіонізму, писав: “Прагнемо окремих випадок узагальнити, (...) видобути трагізм, прихований навіть у найнепримітніших постатях, трагізм, опертий на те, що коли сталося щось сумне один раз, то з малими відхиленнями станеться ще багато, багато разів”⁸. І ця рокованість у новелі справджується: коні, збившись з дороги, виїхали над Случ. Віз зірвався з кручі, і “ще крик лірника останній і прощальний, ще одне жалібне іржання коней і все стихає в чорних хвилях ріки”. Однак страшний ланцюг жертвоприношення не закінчився – недаремно ж “Мовчки лежать навколо сиві тумани і чогось чекають”.

Аналізуючи специфічні риси експресіоністичної естетики, що виявилися в творчості українських митців наприкінці ХІХ –початку ХХ ст., Шумило Н. наводить міркування В. Домонтовича про близькість їх світоглядних позицій до деструктивістів та основну відмінність:

⁸ A. Hutniakiewicz, *Od czystej formy do literatury faktu. Główne teorie i programy literackie XX stulecia*, Warszawa 1988, s. 85.

“Чистому руїнництву деструктивістів вони протиставили суб’єктивістичний варіант: не ніщо, а я”⁹. Персонажі Поліщукової новели, породження жорстокої доби, відчуваючи, що втратили своє людське “я”, корчаться в муках агонії, прагнуть, щоб запанувала остаточна руїна й хаос, прагнуть дня “страшної голодної помсти, коли сонце заплаче кривавими сльозами”: “Хотілося все перевернути, і могутньою рукою скинути в безодню небуття, щоб прийшла на весь світ тьма і принесла б вічний спокій, сон, мовчання і тишу”.

Отже, збірка К. Поліщука “Серед могил і руїн” є свідченням того, що українська література початку ХХ ст. розвивалася в загальноєвропейському річищі, творчо реципіюючи чільні філософські й естетичні доміанти європейської епістеміологічної парадигми. Одному з перших українських прозаїків-експресіоністів вдалось переконливо опредметнити людський біль у слові, передати катаклізми жорстокої доби, спроектовані у внутрішній світ людини. Для прози Кліма Поліщука, як і прози експресіонізму на загал, характерна фрагментарність, тяжіння до асоціативно-ліричної організації творів, лейтмотивність, що підпорядковує собі як мовну синтагму наративного дискурсу, так і тематичну синтагму історії, яка оповідається. Серед чільних рис поетики збірки – її мортально-апокаліптична образність, зв’язок із “логікою міфу”, що виявляється найповніше в мотиві жертвоприношення та епіфанії смерті.

Список використаних джерел

1. Пахаренко В., Українська поетика, Черкаси 2002.
2. Поліщук К., Серед могил і руїн. Нариси й оповідання, Київ 1018.
3. Савченко Я., Експресіонізм у німецькій літературі [в:] Експресіонізм та експресіоністи: література, малярство, музика сучасної Німеччини, Київ 1929.
4. Шумило Н., Під знаком національної самобутності, Київ 2003.
5. Бланшо М., От Кафки к Кафке, пер. с фр. Д. Кротовой, Москва 1998.
6. Трессидер Дж., Словарь символов, пер.с англ. С. Палько, Москва 1999.
7. Шенкао М., Смерть как социокультурный феномен, Киев 2003.
8. Эко У., Поэтики Джойса, пер. с итал. А. Коваля, Санкт-Петербург 2003.
9. Hutnikiewicz A., Od czystej formy do literatury faktu. Główne teorie i programy literackie XX stulecia, Warszawa 1988.

Refereces

1. Pakharenko V., Ukrainska poetyka, Cherkasy 2002.
2. Polishchuk K., Sered mohyl i ruin. Narisy u opovidannia, Kyiv 1018.
3. Savchenko Ya., Ekspresionizm u nimetskii literaturi [v:] Ekspresionizm ta ekspresionisty: literatura, maliarstvo, muzyka suchasnoi Nimechchyny, Kyiv 1929.

⁹ Н. Шумило, *Під знаком національної самобутності*, Київ 2003, с. 306.

4. Shumylo N., *Pid znakom natsionalnoi samobutnosti*, Kyiv 2003.
5. Blansho M., *Ot Kafky k Kafke*, per. s fr. D. Krotovoi, Moskva 1998.
6. Tressyder Dzh., *Slovar symbolov*, per.s anhl. S. Palko, Moskva 1999.
7. Shenkao M., *Smert kak sotsyokulturnyi fenomen*, Kyev 2003.
8. Эко У., *Поэты Dzhhoisa*, per. s ytal. A. Kovalia, Sankt-Petehburh 2003.
9. Hutnikiewicz A., *Od czystej formy do literatury faktu. Główne teorie i programy literackie KhKh stulecia*, Warszawa 1988.

Natalia Maftyn

*doctor of philological sciences, professor
Carpathian National
Vasyl Stefanyk University*

THE PECULIARITIES OF K. POLISHCHUK`S SMALL PROSE POETICS

The determination of genre and style paradigm of the small prose of the Ukrainian writer by main features of expressionism aesthetics is examined in the article. The dependence of genre-composition, singularities (fragmentation, underplot, with the inclusion of the complicated set of leitmotifs in the plot) as well as style peculiarities (especially the apocalyptic, imagery, the tendency to saturation and the phrase expression) from the epiphany of death as one of the dominating artistic devices of K. Polishchuk`s prose is considered.

Key words: small, prose, poetics, genre, style, expressionism, fable, plot, leitmotif, death, epiphany.

Ігор Набитович

доктор філологічних наук, професор,
професор Університету імені Марії Кюрі-Склодовської
(м. Люблін, Республіка Польща)
<https://orcid.org/0000-0001-9453-158X>

УКРАЇНСЬКІ ПРОЄКЦІЇ МОТИВІВ ЄГИПЕТСЬКОЇ ТА ВАВИЛОНСЬКОЇ НЕВОЛІ У ДРАМАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Проблема єгипетської та вавилонської неволі в поезії та драматургії Лесі Українки має багатоплановий аксіологічний ідейний, естетичний ракурс. Проте всі ідеї цих художніх творів концентруються на проблематиці національної неволі. Вони зосереджені на болючих проблемах сучасної для мисткині України, поневоленої Російською імперією.

«І ти колись боролась, як Ізраїль, Україно моя!..» – це поезія, яка є ключем до символічного порівняння єгипетської та вавилонської неволі Ізраїлю з російською неволею України.

Поетеса показує тягар єгипетської та вавилонської / російської неволі і в художній формі створює програму її подолання.

Ключові слова: Леся Українка, модернізм, єгипетський і вавилонський полон, поневолення України Росією.

Тема національної неволі у творчій спадщині Лесі Українки – одна із центральних. Вона є глибоко й цілісно осмисленою й вистражданою художньою структурою, що проявляється на різних рівнях її художніх текстів. Ця структурна єдність є мистецькою, філософсько-світоглядною, ідейно-естетичною метатекстовою парадигмою, закоріненою в модерністичні проєкції вираження національного, гендерного, етнопсихологічного та ментального й стає прозорою алюзією поневолення України Російською імперією. Тема національного уярмлення в Лесі Українки набуває найповнішого втілення в концептах «єгипетського» та «вавилонського» полону.

Найповніше ця тема розкривається у драматичному діалозі «В дому роботи, в країні неволі» та своєрідному диптісі про вавилонський по-

лон – драматичних поемах «Вавилонський полон (У полоні)» та «На руїнах». Художній розвиток цієї теми, мистецьке представлення окремих деталей та постатей концепту національної неволі саме у проєкції на історію поневолення Ізраїлю, знайшов свою мистецьку реалізацію й у інших творах: у поезіях «Сфінкс», «Ізраїль в Єгипті», «Напис в руїні», «Жидівська мелодія», у диптиху «Жидівські мелодії».

Очевидно, що така антиколоніальна, антиросійська, антиімперська проєкція цих творів була одразу ж зауважена в літературознавстві. Однак до сьогодні залишається поза увагою дослідників той факт, що у цих драматичних творах та окремих поезіях Лесі Українки самою авторкою відкрито задекларовано, що єгипетська та вавилонська неволя – це для України неволя російська, а разом із тим мисткинею сформульовано чітку концепцію поступового визволення з цього російського уярмлення – зокрема й у контексті задекларованої у польській суспільно-політичній думці XIX століття концепції «органічної праці».

Микола Євшан був переконаний, що Лесине «віддалення від нашого щирого громадянського життя – се не втеча перед ним ані відчуження. Її, переважно античні і чужі теми, особливо в останні роки, не відчужували від України; вглиблюючись у душу старинного Грека чи Гебрея, вона думала про Україну, серцем була при нас, писала навіть про наш час і наші обставини. А що вибирала такий власне екзотичний одяг для своїх творчих задумів – то не тому, щоби віддалюватися від нас, а тому, що так їй було краще, мала більше внутрішньої свободи» [6, с. 51].

Микола Зеров в часи советської російської окупації обережно твердив, що «здається [...] на підставі зібраних спостережень, можна твердити, що археологізм уяви був Лесі Українці чужий, як і справжній екзотизм із його виключним замилюванням до інакшого, далекого, в корені одмінного; що кінець кінцем її вавилоняни й єгиптяни мають сучасну психологію, її американські пущі, Іспанія, Рим і Єгипет – то тільки більш-менш прозорі псевдоніми її рідного краю» [8, с. 410].

У такому ж парадигматичному просторі розглядають антиномійну пару воля / неволя й Олена Шпильова [28], Аріядна Стебельська [12], Ірина Бетко [1, с. 16-26], Лариса Масенко [9]. Юрій Бойко-Блохин, аналізуючи «В дому роботи, в країні неволі», однозначно зауважував паралель між єгипетським поневоленням Ізраїлю та російським уярмленням України [4].

Власне ключем, який розкриває символічну паралель між єгипетською та вавилонською неволею та російською окупацією України, є поезія «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!...» Одночасно

цей твір є ключовим у прямому розумінні цього слова для розуміння формування концепту єгипетської та вавилонської неволі в поетичній спадщині мисткині.

Єгипетський (себто – російський) полон прийшов в Україну після смерти Богдана Хмельницького, коли розпочинається

...тьма, і жах, і розбрат.

І знов настав єгипетський полон,

Та не в чужій землі, а в нашій власній [22, с. 149].

Власне тут російська неволя для України є прямим порівнянням із неволею Ізраїлю. Росію ж поетеса відкрито називає «ненависною чужинкою», що ліквідує («зносить») залишки української державности («України клейноди») й «святкує перемогу» над Україною (яку мисткиня називає «землею обітованною» і «новим Ізраїлем»):

...Новий фараон

Пройшов живий через Червоне море,

Але їздець і кінь пропав навіки.

Співай, радій, ненависна чужинко,

Бий в бубни і лети в танок з нестяму,

Кінь і їздець в червоному морі згинув,

Тобі зостався спадок на покраси,

Бо зносиш ти України клейноди,

Святкуючи над нею перемогу [22, с. 149-150].

Співець Елеазар у поемі «Вавилонський полон» розповідає, як він співав вавилонським володарям-поневолювачам пісні про те, як закінчився єгипетський полон:

як Мізраїм, володар над півсвітом,

колишній пан ізраїльських племен,

одвічній силі мусив покоритись,

як в море впав колись їздець і кінь

і вся потуга фараонів гордых,

як спорожнів обридлий дім роботи,

спустошився проклятий двір неволі

(усі письмівки мої. – І. Н.) [16, с. 162].

Хронологічно «Вавилонський полон» (написаний 15.02.1903) був створений першим. «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!..» (10.09.1904) – через півтора року після нього (варто нагадати, що На руїнах написана днем пізніше від цієї програмної поезії – 11.09.1904). Очевидним бачиться те, що у поезії «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!..» мисткиня власне хотіла залишити ключ для цілого ряду її творів (відкрито демонструючи паралель

між неволею Ізраїлю та російською окупацією України). Одночасно своєрідним продовженням цієї важливої, животрепетної й болючої для поетеси теми, як видно із таких повернень до неї, є й розгортання історії про закінчення єгипетської неволі Ізраїлю (як впала «вся потуга фараонів гордих, / як спорожнів обридлий дім роботи») в драматичний етюд «В дому роботи, в країні неволі» (написаний 18.10.1906).

Хронологія у всіх цих випадках є важливою, оскільки демонструє динаміку й трансформацію ідей національної неволі в Лесиній творчості. Дати 1903 – 1906 вказують на назрівання відчуття в суспільно-політичній українській думці, що імперія стоїть на межі потужних політико-тектонічних змін і зрушень й можливого розвалу.

Тому остаточно у поезії «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!..» Леся Українка ставить найважливіше запитання провідної в її творчості теми єгипетського та вавилонського (тобто російського) полону: коли Україна стане незалежною державою й коли розвалиться російська імперія – «*новий* Вавилон»:

Коли скінчиться той полон великий,
Що нас зайняв в землі обітованій?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли загине *новий* Вавилон? [22, с. 150].

Через кілька років, у «Боярині» (1910), Леся Українка у мистецькому вираженні представить основні риси етнопсихологічних та етноментальних відмінностей між українцями та московитами (росіянами) та їх протистояння у XVII столітті [10].

Зрозуміло, що ляйтмотив національної неволі не з'являється в партитурі Лесиної поетичної творчості раптово. У ранній, ще недосконалій мистецьки, однак зрілій світоглядно поезії «*Скрізь плач, і стогін, і ридання...*» (1890), тема національного уярмлення українців росіянами звучить відкрито й безкомпромісно:

Над давнім лихом України
Жалкуєм-тужим в кожний час,
З плачем ждемо тії години,
Коли спадуть кайдани з нас.

І вже тут сформульовано те гасло «органічної праці», яка «єдина з неволі нас вирве: / Нумо до праці, брати!» (Борис Грінченко, «До праці»), бо ж «Заржавіють від сліз кайдани, / Самі ж ніколи не спадуть!». Тому, закликала юна поетеса,

Берімось краще до роботи,
Змагаймось за нове життя! [25].

Можна б думати, що Леся Українка розглядає і єгипетський, і вавилонський полон як особливу проєкцію старозаповітної ідеї полону як кари, «послані народіві Божому за невірність», оскільки «традиційною мовою полон вавилонський, – хоч це фактично була депортація, вигнання, – залишався неволею у повному розумінні цього слова. У Біблії про це мовиться у різних контекстах як про загальнонародні випробування, так і про долю окремих полонених чи в'язнів» [13, с. 597].

Для одних, із біблійної перспективи, таке ув'язнення було карою, для інших – випробуванням віри.

Драматичний діалог «В дому роботи, в країні неволі» хоч і написаний пізніше від, назвімо його «диптихом вавилонського полону», однак з історичної перспективи він відкриває драматургічну перспективу поневолення Ізраїлю / України в єгипетсько-вавилонській / російській неволі.

У всіх трьох драматичних творах цього циклу фоном, на тлі якого розгортається дія, є певний символ поневолення. Події «В дому роботи, в країні неволі» розгортається на околиці Мемфісу – при недокінченому єгипетському храмі: «Посеред площі величезна будова, ще не скінчена: колонади, подекуди ще без капітелів, але поставлені по різному плану, мури з барвистими малюнками, ще пократовані сіткою помічних ліній, велетенські постаті богів із невикінченими емблемами на головах, а декотрі й зовсім ще без голів» [17, с. 263].

Цей храм є символом величі Єгипту для раба-єгиптянина, й утіленням поневолення й рабства для невільника-гебрея.

Подібно й у «Вавилонському полоні» усі сцени відбуваються на фоні Вавилону – міста-символу поневолення («Здалека видно вавилонські мури і вежі, часом доноситься міський гамір» [16, с. 148]), а у «На руїнах» на фоні зруйнованого вавилонянами Єрусалиму – міста-символу втрати незалежності («В глибині [...] чорніють руїни Єрусалима, де-неде поміж ними блима вогник, либонь, в якій позосталій хатині, де ще живуть люди» [27, с. 167]).

Юрій Бойко-Блохин, наголошує, що «В дому роботи, в країні неволі» написаний у 1906 році – коли Леся Українка «ідейно [...] стала націоналісткою, якщо під націоналізмом розуміти філософський світогляд, який в індивідуалізованому бачить вічний рушійний принцип історії, а національне визволення народів з-під чужинецького гніту розглядає як історичну конечність, національний розвиток трактує передусім в аспекті духовому, з якого випливають інші вияви життя нації [...]» [17, с. 315].

Якщо Михайло Драй-Хмара обережно зауважує, що раб-гебрей «ненавидить єгипетську культуру як витвір насильства над рабом, переможної нації над уярмленою [...]» [5, с. 133], то Юрій Бойко-Блохин цілком однозначно розкриває історичну алузію, заявляючи, що «два образи рабів – гебрея та єгиптянина, які працюють на будівництві храму – є символічним втіленням українців та росіян у Російській імперії. Ці образи мистецькі не своєю життєвою многогранністю, а сконцентрованою, звуженою, але сильно випнутою чуттєво-ідейною спрямованістю. І цим вони перетворюються у символи, в них втілено історичний розвиток явищ і тривожну загадку майбутнього» [4, с. 324].

Поруч із цим твір є й політичною відповіддю на ідеї соціал-демократії, які народжувалися в Російській імперії: мисткиня «першою висловила глибоко правдиве ставлення до ідеї єдності робітництва поневоленої та пригнобленої нації [...]» [4, с. 319].

Слід зауважити, що драматичний етюд «В дому роботи, в країні неволі» ідейно безпосередньо пов'язаний й із написаною у 1900 році поезією *Сфінкс*, у якій поставлена проблема сакралізації імперії та символів, створених рабами, а, одночасно, й центральною тут проблемою служіння мистецтва та науки владі та поневоленню (цій потворі «Співали [...] свої пісні поети, / А вчені будували піраміди» [26, с. 204]). У «Сфінксі» раб ще не має національного означення, він уособлює невольництво яке натхненно возвеличує свого поневолювача, створюючи скульптуру Сфінкса. Надалі, у «В дому роботи, в країні неволі» ця мистецька ідея буде уточнена: деталізується національна приналежність рабів, диференціюється світоглядна перспектива раба, який належить до панівного народу, й раба, який є національно уярмленим.

Для єгиптянина побудова храму є важливою, бо тут буде «хата Ра, оселя Осіріса, / притулок для мандрівниці Ізиди / колиска Горусу...». Він хоч і раб, але пишається своєю працею. Раб-гебрей розпачливо нарікає: «Гірка неволя, та найгірше / в ній те, що я служу оцим потворам» [17, с. 266]. Юрій Бойко підсумовує, що «матеріалістичність та соціальні інтереси раба-єгиптянина ще не задоволені, ідеальні вже втілені в будованні храму». Одночасно «між робітником, дозорцем, будівничим та всіма соціальними єгипетськими елементами є духовна єдність», оскільки храм, що будується, є «втіленням їхнього духу» [4, с. 321-322]. Раб-гебрей, «не тільки матеріально більше за єгиптянина пригноблений, у нього й ідеали інші» [4, с. 322]. Той же дослідник узагальнює, що «темою етюдю є ставлення до імперії» [4, с. 324].

Остаточню ж раб-гебрей означає себе у просторі цієї імперії: «Я тут раб рабів»; «він мені чужий, сей край неволі»; «тут мені товаришів нема» [17, с. 268], а якби отримав волю, він «загородив би Ніл і затопив би / увесь сей край неволі!» [17, с. 268]

У Лесиному означенні «раб рабів» резонує й влучно названа Міхаїлом Лермонтовим «немита Росія» як «*країна рабів*»; звідси, можливо, й алюзійна назва Єгипту в титулі драматичного діалогу-етюду – «*країна неволі*».

Вже у першому вірші, написаного в 1899 році диптиху «Жидівські мелодії (Як Ізраїль діставсь ворогам у полон...)» [20], Леся Українка у згорнутому вигляді представляє основні сюжетні лінії та ідейно-естетичні напрямні «Вавилонського полону». Експозиція цієї драматичної поеми побудована як ряд мікросцен, які експресіоністично передають різні прояви буття-у-світі цілого народу та трагічної екзистенції окремої людини у межовій ситуації – у ворожому полоні в чужому краї та на окупованих територіях. Трагічність цієї межової ситуації посилюється й знеособленням у цих мікросценах, бо ці герої не мають імен: це чоловік, для якого хліб «гіркий», бо це хліб на чужині, під Вавилоном; це матір, у якої «попіл на волоссі» (драматург тут застосовує тут подвійну метафору: або вона посипала з горя попелом голову, або посивіла), бо її донька у Вавилоні (швидше за все стала «вавилонською блудницею»); ще одна жінка довідується, що вона стала вдовою й єдиною втіхою для неї має бути те, що «умерлих не катують вороги»; ще одна – божевільна, бо «в Єрусалимі / її дитину вбито» [16, с. 148-151].

Поруч із національним протиставленням народу Ізраїлю та його поневолювачами, мисткиня декларує й ідейні та релігійно-політичні протиставлення між поневоленими гебреями, які є, знову ж, алюзійними проєкціями в подібні протистояння й у сучасному авторці поневоленому українському суспільстві.

На фоні цієї експозиції розігрується протистояння левітів, з яких у незалежному Ізраїлі виходили служителі Храму. Тому у неволі найбільшою втратою для них власне і є Храм: «За гріх батьків нам взяв Господь святиню / за нечесть прадідів забрав свій храм» [16, с. 151]. Одночасно з розмови двох левітів стає зрозуміло, що вони готові служити поневолювачам якщо за це вавилоняни платитимуть і тому хвалять Господа, «що мудрістю відзначив свій народ / понад усі народи світа» [16, с. 151].

Інша, протиставна до левітів, група пророків теж внутрішньо поділена на фракції, які ворогують між собою – на пророків самарійських і юдейських. Самарійські пророки переконані, що Господь на горі Гарізім «збудував собі свою оселю», а юдеї не визнають цього дому Господньої слави:

...Так не пізнає
оселі батька п'яний син безумний,
за те блукає він у тьмі надвірній,
за посміховисько стає ворожим дітям [16, с. 152].

Юдейські ж пророки переконані, що Господь поставив «у Єрусалимі [...] святиню серед люду» й говорив

«щоб, як до улика, до однієї матки,
збираються пчїлки, так ви б збирались
до мене в храм єдиний, але ви,
як дикий рїй, на безвість розлетїлись,
за те я ос лихих на вас наслав» [16, с. 152].

Подїбне протистояння між самарїйськими та юдейськими пророками зображено й у драматичній поемі «У полонї», де стара арфа, яка належала Єремїї, для перших є святощами, для других – «брязкалом старим». Там левїт не встряє у суперечку, бо його «...пісні й пророцтва не обходять, / Аби закон, пророків не потрібно».

Зї старозаповітної перспективи постать молодого пророка-спївця Елеазара стає й для левїтів, і для пророків уособленням відступництва від Закону, духовної неволї грішника, оскільки «через досвід, пов'язаний із неволею людей, народ Божий навчився розрізняти інший полон, той, що порівняно з попереднім (тобто полоном єгипетським і вавилонським. – *І. Н.*), лише символ» [13, с. 597]. Грїх Елеазара в тому, що він, на відміну від усіх тих, хто як раби працює у Вавилонї (вони ж бо «Молоховї не служать»), на переконання полонених синів Ізраїля,

...набрав прокази в Вавилонї,
Спїваючи за гроші на майданах
Вааловим синам [16, с. 155].

Елеазара судять і карають «за працю по неволї»,
Бо шнур, лопата, рало та сокира
в руках людських – людські раби, а слово
в устах пророчих мусить тільки богу
служити – більш нікому [16, с. 156].

«Продати слово» спївця Елеазара змусило те, що «рук моїх послухалася арфа, / але не слухає ні рало, ні сокира», а годуватися «тим хлїбом [...], яким годуються левїти і калїки» він не хоче [16, с. 159]. Спївець гордо заявляє: «Менї Господь вложив / у душу гордощі / Не плачу зроду / перед чужинцем» [16, с. 159].

У метафоричному представленні «майданів вавилонських» прихована алюзія на простори російської імперії, й на Сибїр («Я зміряв ті майдани вавилонські – / і знаю їх простор»). На цих просторах понево-

лений народ Ізраїлю тяжко працює, розбудовуючи символ імперії – Вавилонську вежу:

Спинився я і задививсь на неї:
біліє мармур, мов кістки на полі,
порфір шаріє, мов пролита кров,
сіяє золото, мов пожежа ясна,
недобудована стоїть, немов руїна.
І чутно поклик наших переможців,
і чутно стогін нашого народу [16, с. 159].

У наведених рядках Вавилонська вежа представлена як символ імперської величі й самої імперії. Цей символізм знаходить художнє вираження у порівняннях, які метафорично розгортають антиномію символічного ряду *переможець / переможений*: «біліє мармур» (символ розкоші переможців) «мов кістки на полі» переможених; червоні порфір (символ влади поневолювачів) «мов пролита кров» тих, хто втратив волю; сяє золото (уособлення багатства) «мов пожежа ясна» міст і домівок, спалених окупантами. Ця антиномія продовжується й у звуковому протиставленні: чути «поклик переможців» Ізраїлю та «стогін нашого народу».

У розповідях Елеазара фрактально повертаються мікроісторії окремих людських екзистенцій у вавилонському полоні, які представлені в експозиції драматичної поеми: на торгу, «де продають / в неволю бранців», де «купець багатий / собі найкращих бранок вибирав». Він бачив

...як раба
малого, нездужалого високий
і дужий вавилонець навантажив
усяким покупом, як того мула,
і києм гнав [16, с. 160].

Купець байдуже зауважує: «Така вже доля бранок...», а власник раба формулює остаточну правду рабовласника: «На те він раб!» [16, с. 160]. Знову ж тут продовжується розгортання антиномічного ряду *переможець / переможений*: «високий і дужий вавилонець» / московит нещадно експлуатує «малого, нездужалого» раба-гебрея / українця.

Однією з центральних у темі єгипетського та вавилонського полону є й проблема взаємин мистця та влади – влади окупанта, проблема служіння окупантові словом і мистецтвом. У незакінченій статті про Джона Мільтона Леся Українка писала про покликання мистця, зокрема й в умовах утисків Російською імперією україн-

ської мови й культури: «Справжніми поетами і письменцями [прозаїками] варто називати не тих людей, що можуть складати пісні та оповідання для заробітку, або для слави або з примусу, а тих, що не можуть не складати, хоч би й не хтіли [...]. І нема поетові-письмовцеві гіршої кари, як коли хто заборонить йому свої пісні пускати між люди [...] Гірко поетам і письменцям без вільного слова [...]» [18, с. 210-211].

Елеазар твердить, що своєї пісні ворогам він ніколи не співав:

Я пісень кохання
ніколи не співав між ворогами.
Сіонська пісня – всіх пісень окраса –
була як молода в Єрусалимі,
немов дружина у святому місті,
а тут вона б наложницею стала, –
хто ж візьме бранку за дружину шлюбну? [16, с. 158].

Окупантам не потрібні «пісні полону». Тільки один раз співцеві-невільникові вдалося вичавити крокодилячі сльози у царя імперії

...Я тільки раз
піснями сліз добувся від чужинця:
сам цар заплакав над кінцем Саула,
над смертю Йонатана [16, с. 160].

(Можна додумувати, що алюзійною паралеллю до оспівуваних війн між ізраїльськими племенами та фимилістянами тут мали б бути українсько-польські війни: Саул, який об'єднав Ізраїльське царство є алюзією на Богдана Хмельницького, а Йонатан – можливо натяком на гетьмана Івана Виговського).

Раби-юдеї після визнання про царські сльози вигукують:

Хай живе
сей милосердний цар! На нього тільки
надія наша! [16, с. 160].

Двозначність цього возвеличення рабами вавилонського / російського царя у тому, що вони покладають надію на володаря-окупанта, який експлуатує й нищить їх. Адже ця фраза запозичена із Старого Заповіту: її викрикують ізраїльтяни після обрання царем Саула («Хай живе цар!»), який очолить боротьбу свого народу із фимилістянами (1 Книга Самуїлова, 10: 24)

Тому Елеазар і проголошує:

...я прокляв пісні,
що викликають сльози в переможців, –
то сльози нільських ящурів! [16, с. 161].

Для Лесі Українки той мистець, який зраджує свою мову і служить своїм мистецтвом окупантові – прокажений для свого народу. Елеазар їх проголошує у завершальному монолозі:

І нечесть пойняла мої уста,
бо з голоду уста сі не замовкли,
а промовляли мовою чужою
на тих від бога проклятих майданах,
де всі пісні бринять, а тільки тая,
що з серця рветься, мусить умирати [16, с. 166].

Цей монолог стає квінтесенцією теми єгипетського та вавилонського полону, а відтак – полону російського. Вони є підсумком тих мікроісторій рабського існування в неволі, які представлені у експозиції драматичної поеми та в розповіді співця про те, що він побачив у Вавилоні.

На тих, хто втратив незалежність, переконана Леся Українка, лежить ганьба за невідомщену кров батьків, які боролися з загарбниками:

...проклятий я
страшним прокльоном крові. Кров батьків,
пролита марне за пропащу волю,
тяжить на голові моїй і вашій
і клонить нам чоло аж до землі... [16, с. 165].

Тим, хто втратив незалежність важко її відновити:

...я додолу впав, як і святиня,
всі полягли ми, як Єрусалим.
І як тепер відбудувати тяжко
святиню нашу, так нам тяжко встати
із пороку невірницької ганьби [16, с. 165].

Елеазар полемізує із тими, хто каже що нібито прості раби-робітники «прокази» служіння окупантам не «набрались [...] на роботі в Вавилоні» [16, с. 155], бо ж

...впала ганьба і на наші руки,
що не зняли життя нам одібрати,
нам, подоланим, а зняли робити
на ворогів... [16, с. 165].

Він формулює загальну максимум поневоленого народу:

Гнітить нас ганьба тяжче від кайданів,
гризе нас гірше, ніж залізні пуга.
Терпять кайдани – то несвітський сором,
забуть їх, не розбивши, – гірший стид [16, с. 166].

Елеазар звертається до Вавилону-Росії, проголошуючи й переконання мисткині про те, що «Встане Україна. / І розвіє тьму неволі, / Світ правди засвітить, / І помоляться на волі / Невольничі діти!..» (Тарас Шевченко, «Стоїть в селі Суботові...»):

О, рано ще радіти, Вавилоне!
Між вербами бринять ще наші арфи,
ще ллються сльози в ріки вавілонські,
ще соромом горить дочка Сіону,
Іудин лев іще рикає гнівом.
Живий господь! Жива душа моя!
Живий Ізраїль, хоч і в Вавилоні! [16, с. 166].

З ідейно-естетичного погляду та архітектонічно драматична поема *На руїнах* є своєрідним фрактальним відображенням «Вавілонського полону», можна б сказати її логічним мистецько-ідеологічним продовженням.

Зауважмо, що між цими двома драматичним поемами (і за два тижні до написання «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!..») народилося дві поезії «Напис в руїні» та «Ізраїль в Єгипті» (28.08.1904).

У першій з них задекларовано ідею відносності величі й могутності тиранів та їх імперій, за якими історія колись затре усі сліди.

В «Ізраїлі в Єгипті» Леся Українка розпачливо допитує: «Хто мене виведе з цього Єгипту, / з краю неволі, з оселі роботи?» [21, с. 118] й ставить запитання, яке стане головним у «В дому роботи, в країні неволі» (зауважмо, що тут видно, як назва драматичного етюд трансформується, зокрема, й із наведеного другого рядка «Ізраїлю в Єгипті»): «Нащо ми сиплемо ції могили? / Нащо ми тешем каміннії труни, / чи ми сховаєм у них фараонів, / чи поховаєм себе?» [21, с. 118]. Ці питання мають для мисткині історіософське значення: чи може Ізраїль / Україна поховати у цих кам'яних домовинах фараонів / Російську імперію, чи загине, розчинившись у цій імперії. І завершує вірш символічним узагальненням: якщо «загине навіки Ізраїль / в дикій пустині, у тьмі безпросвітній», тоді «осоружна царська піраміда / буде ще довго стоять...» [21, с. 119].

Як і у «Вавілонському полоні» центральним ідеологічним та ідейно-естетичним образом у «На руїнах» є постать мистця та декларується його суспільна відповідальність і громадянська роль у національно поневоленому суспільстві.

У експозиції «На руїнах» – знову ж, як і у «Вавілонському полоні», кілька мікросцен, які представляють історію повсякдення жителів поневоленого і знищеного Ізраїльського царства.

У першій мікросцені троє жінок (дівчина-підліток, дівчина, жінка), до яких приходить пророчиця Тірца уособлюють поневолений Ізраїль. У дівчини-підлітка «батько в Вавилоні. Кажуть люди, / що він буде храм новий Ваалу»; у дівчини «брат в Ассирії, в ворожій війську, / неволячи, в неволі сам загине»; у жінки – «чоловік осів у Фінікії, / в чужому краю злота добуває...». Для них спокій – це «спокій і смерть» [24, с. 167, 168, 169].

Пророчиця Тірца всім їм дає пораду – що робити на руїнах Ізраїльської держави: матері радить виховувати сина не як раба, а як вільну людину:

Не напувай слізьми малого сина,
Не нагодовуй молоком недолі.

На заувагу дівчини, що «робота наша марна», Тірца закликає:

Палить багаття, поки встане день,
Щоб вам видніше було при роботі [24, с. 168].

Загалом же вона формулює відомий принцип «органічної праці»: дівчині, як відкладає кужілку й каже «Робота наша марна. Хто ж буде носити шати сі, як наряду?» вона радить: «Дбай сама на себе, / То будеш вільна перед ворогами», а дівчині-підліткові радить «будуй нову для себе хату» [24, с. 168, 169].

У наступній мікросцені чоловікові, який каже, що руїни Єрусалима – це рана, «що в серці вік буде палати», вона радить: «Встань і йди до праці», бо «ти маєш меч [...]. Розкуй меча на рало», адже

...Прийде ворог і розоре землю,
Насіє збіжжя і збере жнива

.....

...Скажуть вголос сироти й вдовиці:
Благословенний той, хто хліб дає!.

Тірца гартує поневолене суспільство ізраїльтян на руїнах Єрусалиму «вогнем і холодом свого слова» [24, с. 170, 171].

У ще одній мікросцені Тірца веде розмову зі старим чоловіком. Вона означає концепт невольництва: раб – це той, «хто самохіть несе ярмо неволі». Старий же заперечує: «Я не ношу ярма, / я сплю, та й годі» і проклинає пророчицю, бо

Проклятий той, хто будить подоланих,
проклятий той, хто краде сон у рабів... [24, с. 172].

Ця сцена символічно пов'язана із фінальною сценою «Вавилонського полону», в якій покликач наказує гебреям: «Ізраїль, до наметів! Ніч надходить!»... [16, с. 166].

Сон, таким чином, стає одним із виражень рабства, найяскравішим його уособленням. Тому Тірца закликає будитися зі сну «Для праці! Для поради! Для життя!» [27, с. 173].

Цей ряд мікросцен (які визначають, як і у «Вавилонському полоні», п'ять різних доль-постав людини у межовій ситуації) архітектонічно завершується основною частиною драматичної поеми. У «На руїнах», як і в першій частині своєрідного диптиху про вавилонський полон, після цього йде цілісна частина, в якій розглядається доля мистця в умовах поневолення його народу, його відповідальність за формулювання визвольної концепції й боротьби проти окупантів.

Співець, якого зустрічає Тірца, боїться вигадати свою пісню; він зберігає стародавню арфу пророка Єремії й би «хотів [...] луною бути оцій руїні» [27, с. 175]. Така традиція залишалася у єврейському суспільстві аж до окупації Римом Ізраїлю, коли, як зауважує Бертран Рассел, александрійські юдеї «надзвичайно стійко трималися Закону [...]». Вони більш не терпіли пророків, які хотіли сказати щось нове. Ті з них, котрі відчували спонуку писати в стилі пророків, воліли вдавати, ніби їм пощастило розшукати стародавню книгу Даниїла або Соломона, або ще котрогось непогрішного авторитета давнини» [11, с. 274].

Ця аксіологічно-поведінкова парадигма Елеазара та Тірци є художньою проєкцією пошуку свого шляху й самої Лесі Українки, що яскраво задекларовано ще в поезії «Ave regino!» (1896). Тут «безжалісна муза» вимагає від мисткині:

Співай мені пісню, ту пісню, що спить в твоїм серці.
Торкни ту струну в своїй арфі, що досі ще не бриніла.

Тому, як Елеазар та Тірца, поетеса своєю поезією служить власному народові, але не знаходить у нього розуміння:

Даремне хотіла я арфу свою почепити
На вітах плакучих смутної верби
І дати велику присягу, що в світі ніхто не почує
Невільничих співів моїх [14, с. 147].

Подібні мотиви бринять й у «Жидівській мелодії» (1896), написаній за два місяці до «Ave regino!» Ці мотиви, запозичені із 136 псалма «На ріках Вавилонських», знайдуть свою художню контамінацію та ампліфікацію й у «Вавилонському полоні» та у «На руїнах»:

І zostались мені лиш пісні та думки...
Ті пісні наші бранці зложили,
Прислухаючись, як край Євфрату-ріки
Вавілонській верби шуміли.

Ті пісні не співались, у дні жалібні
Арфи висіли смутно на вітах

.....
На мовчазних устах не лунав тихий спів,
Він на крилах думок у пустиню,
У зруйноване божеє місто летів
І оплакував рідну святиню... [19].

Усім суперечкам між самарійськими та юдейськими пророками, левітами Тірца протиставляє потребу національного єднання для боротьби з «шакалами» (алюзійно – з Російською імперією). Як і у «Вавилонському полоні», так і у «На руїнах» можна розглядати ці протистояння у проєкції на сучасність Лесі Українки – як полеміки, зокрема, й між прихильниками народно-етнографічної консервації мистецьких інспірацій і суспільно-політичних прямувань та тими, для яких Модернізм стає провідним у мистецьких та політичних пошуках шляху розвитку України.

Тірца знову ж закликає до того, що отримає пізніше назву «органічної праці» – малими кроками, малими справами будувати й наблизити інше, незалежне майбутнє: «Час братися до іншої сівби / і ждати інших жнив», а далі – до боротьби за визволення Ізраїлю / України:

Устань, Ізраїлю! Зори плугами
се бойовисько, не давай ні кроку
землі обітованої [24, с. 180, 181].

Остаточно в концепції майбутньої незалежної України Лесі Українки проглядає ідея єдиної й соборної нації, де

...Встане люд, мов хвилі серед моря,
і божий дух ті хвилі оживить.
І зацвіте Сіон весняним крином,
і знов поллється молоком і медом
земля обітована, ся земля,
де ми тепер блукаєм, мов вигнанці,
мов стадо згублене на бездоріжжі [24, с. 181].

Тема єгипетської та вавилонської неволі у поезії й драматургії Лесі Українки має багаторівневу аксіологічну, ідеологічну, ідейно-естетичну перспективу. Однак усі ці художні напрямні її мистецьких творів проєктуються крізь лінзу проблеми національного поневолення, й фокусуються у болючих проблемах сучасної їй поневоленої Російською імперією Україною.

«І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!..» – це поезія, яка є ключем до символічного ототожнення єгипетського та вавилонського полону Ізраїлю з російською неволею для України.

Біблійний символізм порівняння єгипетської та вавилонської неволі Ізраїлю з поневоленням України Росією має своє символічне закорінення в модерністичному мисленні та світобаченні поетеси. Йдеться про художньо трансформовану ідею Середньовіччя про будь-яку історичну подію як профанне відлуння сакральних подій, описаних у Святому Письмі, повторення в просторі *profanum* (тобто в історії поневоленої України) того, що відбувалося в просторі *sacrum* – у старозаповітній історії.

Поетеса не тільки констатує нестерпність цього єгипетського та вавилонського ярма / російської неволі, але й створює в мистецькій формі своєрідну програму подолання цього рабства, яка у багатьох аспектах корелюється із ідеями «органічної праці» польського націоналістичного руху ХІХ століття – в умовах російської, пруської та австрійської окупації Польщі.

Список використаних джерел

1. Бетко Ірина. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ – початку ХХ ст.: Zielona Góra-Kijów: Wydawnictwo WSP, 1999. 160 с.
2. Бетко Ірина. Вавилонський плач України // *Культура слова*, Вип. 44, Київ: Наукова думка, 1993, С. 27-31.
3. Бетко Ірина. Від Шевченка до Франка: Псалом “Над річками Вавилонськими...” в українській поетичній традиції // *Т. Шевченко і Переяславщина: Тези доповідей і повідомлень міжвузівської науково-теоретичної конференції, присвяченої 145-річчю написання Заповіту та 150-річчю виходу Кобзаря, Переяслав-Хмельницький 1990*, С. 220-221.
4. Бойко Юрій. “В дому роботи, в країні неволі” // Юрій Бойко. Вибране. Т. 2. Мюнхен, 1974. С. 315-325.
5. Драй-Хмара Михайло. Леся Українка. Життя і творчість // Драй-Хмара Михайло. *Літературно-наукова спадщина*. Київ: Наукова думка 2002. С. 35-151.
6. Євшан Микола. Леся Українка // *Літературно-Науковий Вістник*. 1913. Т. 64. Кн. 10. С. 50-55.
7. Забужко Оксана. *Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій*. Київ: Факт, 2007.
8. Зеров Микола. Леся Українка. Критико-біографічний нарис // Зеров Микола. *Українське письменство*. Київ: Основи, 2003. С. 383-416.
9. Масенко Лариса. У вавилонському полоні: Теми національної та соціальної неволі у драматургії Лесі Українки. Київ: Соняшник, 2002. 152 с.
10. Набитович Ігор. Протиставлення психокультур українців та росіян у драмі Лесі Українки „Бояриня” // *Roczniki Humanistyczne KUL, Seria Słowianoznawstwo*. Т. 61, Z. 7. Lublin, 2013. S. 51-73.
11. Рассел Бертран. *Історія західної філософії*. Київ: Основи, 1995. 759 с.
12. Стебельська Аріядна. *Образи волі і рабства в драмах Лесі Українки* // Леся Українка. *Збірник праць на 100-річчя поетки*. Філадельфія, 1971–1980. С. 207-232.
13. *Словник біблійного богослов'я* / Ред. К. Леон-Дюфура, Львів: Місіонер 1996.

14. Українка Леся. Ave regina! // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1975. С. 147-148.
15. Українка Леся. Бояриня. Драматична поема // *Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.* Кн. 1. Київ, 1994. С. 106-149.
16. Українка Леся. Вавилонський полон // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1976. С. 148-166.
17. Українка Леся. В дому роботи, в країні неволі // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1976. С. 263-268.
18. Українка Леся. [Джон Мільтон] // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 8. Київ: Наукова думка, 1977. С. 203-214.
19. Українка Леся. Жидівська мелодія // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1975. – С. 146.
20. Українка Леся. Жидівські мелодії // *Хрестоматія української релігійної літератури*, Книга перша. Поезія. Мюнхен-Лондон: Науковий Конгрес у 1000-тя Хрищення Руси-України, 1988. С. 157-158.
21. Українка Леся. Ізраїль в Єгипті // Леся Українка. *Твори*. Київ: Книгоспілка, 1927, Т. 2. С. 118-119.
22. Українка Леся. І ти колись боролась, мов Ізраїль... // *Хрестоматія української релігійної літератури*. Кн. перша. Поезія. Мюнхен-Лондон: Науковий Конгресу 1000-тя Хрищення Руси-України, 1988. С. 149-150.
23. Українка Леся. Напис в руїні // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1975. С. 311-312.
24. Українка Леся. На руїнах // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1976. С. 167-182.
25. Українка Леся. Скрізь плач, і стогін, і ридання... // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1975. С. 81.
26. Українка Леся. Сфінкс // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1975. С. 204-205.
27. Українка Леся. У неволі // Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти томах, Т. 3. Київ: Наукова думка, 1976, с. 167.
28. Шпильова Олена. Драматичні поеми Лесі Українки “Вавилонський полон” і “На руїнах” // *Українка Леся: Публікації. Статті. Дослідження*. Київ, 1960. С. 195-241.

References

1. Betko Iryna. Bibliini siuzhety i motyvy v ukrainkii poezii KhIKh – pochatku KhKh st.: Zielona Góra-Kijów: Wydawnictwo WSP, 1999. 160 s.
2. Betko Iryna. Vavilonskyi plach Ukrainy // *Kultura slova*, Vyp. 44, Kyiv: Naukova dumka, 1993, С. 27-31.
3. Betko Iryna. Vid Shevchenka do Franka: Psalom “Nad richkamy Vavilonskymu...” v ukrainskii poetychnii tradytsii // T. Shevchenko i Pereiaslavshchyna: Tezy dopovidei i ro-vidomlen mizhvuzivskoi naukovo-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoj 145-richchju napysannia Zapovitu ta 150-richchju vykhodu Kobzaria, Pereiaslav-Khmelnyskyi 1990, С. 220-221.
4. Boiko Yurii. “V domu roboty, v kraini nevoli” // Yurii Boiko. Vybrane. Т. 2. Miunkhen, 1974. S. 315-325.
5. Drai-Khmara Mykhailo. Lesia Ukrainka. Zhyttia i tvorchist // Drai-Khmara Mykhailo. Literaturno-naukova spadshchyna. Kyiv: Naukova dumka 2002. S. 35-151.

6. Ievshan Mykola. Lesia Ukrainka // Literaturno-Naukovyi Vistykyk. 1913. T. 64. Kn. 10. S. 50-55.
7. Zabuzhko Oksana. Notre Dame dUkraine: Ukrainka v konflikti mifolohii. Kyiv: Fakt, 2007.
8. Zerov Mykola. Lesia Ukrainka. Krytyko-bibliohrafichnyi narys // Zerov Mykola. Ukrainske pysmenstvo. Kyiv: Osnovy, 2003. C. 383-416.
9. Masenko Larysa. U vavylonskomu poloni: Temy natsionalnoi ta sotsialnoi nevoli u dramaturhii Lesi Ukrainky. Kyiv: Soniashnyk, 2002. 152 s.
10. Nabytovych Ihor. Protystavleniia psyykhokultur ukrainsiv ta rosiian u dramy Lesi Ukrainky „Boiarynia” // Roczniki Humanistyczne KUL, Seria Słowianoznawstwo. T. 61, Z. 7. Lublin, 2013. S. 51-73.
11. Rassel Bertran. Istoriia zakhidnoi filosofii. Kyiv: Osnovy, 1995. 759 s.
12. Stebelska Ariiadna. Obrazy voli i rabstva v dramakh Lesi Ukrainky // Lesia Ukrainka. Zbirnyk prats na 100-richchia poetky. Filiadelfiia, 1971–1980. S. 207-232.
13. Slovnyk bibliinoho bohoslovia / Red. K. Leon-Diufura, Lviv: Misioner 1996.
14. Ukrainka Lesia. Ave regina! // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1975. S. 147-148.
15. Ukrainka Lesia. Boiarynia. Dramatychna poema // Ukrainske slovo. Khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky KhKh st. Kn. 1. Kyiv, 1994. C. 106-149.
16. Ukrainka Lesia. Vavylonskyi polon // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976. S. 148-166.
17. Ukrainka Lesia. V domu roboty, v kraini nevoli // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976. S. 263-268.
18. Ukrainka Lesia. [Dzhon Milton] // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 8. Kyiv: Naukova dumka, 1977. S. 203-214.
19. Ukrainka Lesia. Zhydivska melodiia // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1975. – S. 146.
20. Ukrainka Lesia. Zhydivski melodii // Khrestomatiia ukrainskoi relihiinoi literatury, Knyha persha. Poeziia. Miunkhen-London: Naukovyi Kongres u 1000-tia Khryshchennia Rusy-Ukrainy, 1988. S. 157-158.
21. Ukrainka Lesia. Izrail v Yehypti // Lesia Ukrainka. Tvory. Kyiv: Knyhospilka, 1927, T. 2. S. 118-119.
22. Ukrainka Lesia. I ty kolys borolas, mov Izrail... // Khrestomatiia ukrainskoi relihiinoi literatury. Kn. persha. Poeziia. Miunkhen-London: Naukovyi Kongres u 1000-tia Khryshchennia Rusy-Ukrainy, 1988. S. 149-150.
23. Ukrainka Lesia. Napys v ruini // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1975. S. 311-312.
24. Ukrainka Lesia. Na ruinakh // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976. S. 167-182.
25. Ukrainka Lesia. Skriz plach, i stohin, i rydanniia... // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1975. S. 81.
26. Ukrainka Lesia. Sfinks // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh. T. 1. Kyiv: Naukova dumka, 1975. S. 204-205.
27. Ukrainka Lesia. U nevoli // Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty tomakh, T. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1976, s. 167.
28. Shpylova Olena. Dramatychni poemky Lesi Ukrainky “Vavylonskyi polon” i “Na rina-kh” // Ukrainka Lesia: Publikatsii. Statti. Doslidzhennia. Kyiv, 1960. S. 195-241.

Ihor Nabytovych

*Professor of the Marie Curie-Skłodowska University
(Lublin, Republic of Poland)*

UKRAINIAN PROJECTION OF MOTIVES OF EGYPTIAN AND BABYLONIAN CAPTIVITY IN DRAMAS OF LESYA UKRAINKA

Issue of Egyptian and Babylonian captivity in poetry and drama of Lesya Ukrainka has multi axiological, ideological and aesthetic perspective. However, all these ideas of artistic works are projected on problems of national captivity. They are focused on painful problems of modern Ukraine that is enslaved by Russian Empire.

"You Fought Like Israel Once, My Dear Ukraine!.." – this is poetry that is the key to symbolic comparing of Egyptian and Babylonian captivity of Israel to Russian captivity of Ukraine.

Poetess shows burdens of Egyptian and Babylonian captivity / Russian captivity and creates program of overcoming it in an art form.

Key words: Lesya Ukrainka, modernism, Egyptian and Babylonian captivity, Ukraine enslaved by Russian Empire.

*Святослав Пилипчук,
доктор філологічних наук,
професор Львівського національного
університету ім. І.Франка
<https://orcid.org/0000-0002-7445-6233>*

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ: ДОСВІД ІВАНА ФРАНКА

У статті проаналізовано внесок Івана Франка у розвиток української літератури та її органічну інтеграцію у європейський культурний простір. Відзначено, що задля успішної реалізації цього завдання письменник виробив комплексну стратегію. У пропонованому багаторівневому плані він передбачив і створення добірного літературного контенту, і налагодження механізму роботи професійної літературної критики, і активізацію перекладацької роботи, і функціонування популярних друкованих органів та ін. Наголошено, що своєю невтомною, наполегливою працею на ниві белетристики Іван Франко всіляко заохочував молоді українські сили до письменництва і водночас змагав до утвердження високого статусу національної літератури у загальноєвропейському контексті.

Ключові слова: національна література, європейська культура, літературний напрям, романтизм, літературна готика, натуралізм, модернізм, переклад, видавнича справа, літературна критика

1876 року двадцятирічний юнак Іван Франко виступив перед українською галицькою публікою із першою поетичною збіркою «Баляди і розкази». Уже цей не вельми вдалий (за пізнішими зізнаннями самого письменника і за оцінками не надто щедрої на похвали галицької критики), і не вельми великий за обсягом (до книги увійшло лише чотринадцять поетичних творів) літературний дебют молодого «літерата», окрім декларації значних письменницьких амбіцій автора, засвідчив ще й тверду і непохитну позицію Івана Франка щодо ролі і місця українського слова у європейському літературному, а ширше культурному дискурсі. Письменник-початківець на сторінках першого тому своїх «Письм...» (так, із

виразним анонсуванням дальшої праці на літературній ниві, зазначив письменник у титулі «Баяд і розказів») zarazом окреслив і своє неабияке замилювання творчими пошуками чільних представників європейського літературного олімпу (йдеться про Генриха Гайне та Адама Міцкевича), і одночасне взорування на національні історико-культурні надбання. Не випадково ж бо у «Баядах і розказах» оживає ратний дух української князівсько-дружинної доби («Данина», «Аскольд і Дир під Царгородом», «Князь Олег», «Святослав»), і по-новому, вкрай актуально, у контексті тодішніх українсько-польських взаємин звучить освячене народною тисячолітньою традицією фольклорне слово (фінальним акордом до першозбірки Франка стала поезія «Коляда (руським господарям)», де автор, зберігаючи величально-побажальний пафос жанру календарно-обрядової поезії, висловлює, за прикладом свого славного земляка Юрія Дрогобича, «прогностичні міркування» про «сильную волю» «Руської землиці»). Цікаво, що у «Коляді», цьому своєрідному поетичному свідченні політичних та ідейно-світоглядних переконань Івана Франка, чітко окреслено цільову аудиторію письменника. Поезія, зважаючи на конкретизацію «руським господарям», належить до адресованої. «Підзаголовок «Коляди»... прочитуємо як присвяту, як безпосереднє звернення до «руських господарів», себто до найбільш пасіонарної верстви тогочасного українського суспільства. До господаря, до людини, яка здобула повагу й авторитет у громаді, яка завжди має власний здоровий погляд на насущні суспільні проблеми, Іван Франко апелював, розуміючи, що його почують, що за звичним колядковим вбором побачать оригінальний вислів історичної долі українського етносу та одночасну картину його свободного майбутнього, в якому врешті «скінчиться плач старшої сестриці» із благословення Божої Матері («Бо Божа Мати у твоїй хаті» – Діва Марія здавна була покровителькою українського люду) нова «весна настане» і «чесний господар» зможе без перешкод на своє «вийти поле» і «повісти оком». До речі, цей, налаштований на колядковий камертон мотив, ословлений у передріздвяний час (24 грудня) 1875 року, через 30 років набере виразніших контурів і велегласно прозвучить вже з більшою вірою в осяжність декларованої перспективи у Франковому «Пролозі» до «Мойсея»:

І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі» [7, с. 29].

Франків літературний дебют припав на час, коли українська література (принаймні, у підросійській Україні), маючи в основі феноменально потужний творчий заряд Шевченкового генія, змушена була переживати черговий антракт (через цілу низку чинників, передусім сумнозвісний злочинний «Емський указ») і робити таку небажану, таку

тяжку своїми наслідками перерву, знову очікувати на кращі часи, сподіватися на щасну долю майбутніх (отих, за Шевченковим же визначенням, «ненароджених») поколінь. Сам Іван Франко пізніше, описуючи загальну атмосферу культурного та літературного життя України у другій половині 70-х р. XIX ст., ставив перед собою цілком виправдане риторичне запитання: «Чи маю пригадувати ті сумні факти – такі сумні, що й досі серце стискається при згадці, і ще тим сумніші, що тоді, коли вони діялися, майже ніхто з нас не розумів їх значення?» [8, т. 41, с. 472]. Він таки, попри сердечний біль, дав короткий перелік тих «сумних фактів», які надовго, загальмували сподіваний поступ української літератури, стримували її органічне входження у європейський культурний простір. «Дня 16 мая 1876 р., – наголошував дослідник, – заборонено було твори по-українськи, заборонено українські театральні вистави, концерти, навіть тексти під нотами. Рівночасно розв'язано Південно-Західний відділ Географічного товариства в Києві, що за короткий час свого існування зробився був справжнім центром української наукової праці. Се були важкі удари, яких Україна й досі ще не може переболіти. Але се була ще тільки мала часть горя. Далеко гірше було те, що в значній часті української суспільності запанував був настрій байдужний, а навіть ворожий для розвою української національності» [8, т. 41, с. 472]. Не менш складними, попри позірно не надто помітні утиски влади конституційної монархії, були умови для розвитку національного руху і в південно-західній Україні. Саме в таких несприятливих обставинах з виразними, незаретушованими зайвою фразеологією проукраїнськими позиціями виступив на літературне поле Іван Франко. Запричастившись міцним трунком Шевченкового слова (мелодія «Кобзаря», поза всяким сумнівом, зрезонувала в душі молодого українця) та відкривши величезний енергетичний заряд рідного фольклору (тисячолітня уснословесна традиція своєю глибиною та геніальною простотою його захоплювала, наснажувала), письменник вже тоді, гадається, постановив собі зводити на тих міцних підвалинах величний храм українського духу. Не даремно ж бо через багато літ у промові під час святкування 25-ліття від початку літературно-наукової діяльності для характеристики свого поступування одним із центральних обрав образ муляра. «Я завсігди стояв на тім, – твердив тоді ювіляр, – що наш народний розвій має бути міцною стіною. Муруючи стіну, муляр кладе в неї не самі гранітні квадрати, але як випаде, то і труск, і обломки і додає до них цементу. Так само і в тім, що я зробив за ті літа, може, й знайдеться деякий твердий камінь, але, певно, найбільше буде того труску і цементу, котрим я заповнював люки і шпари» [8,

т. 31, с. 308]. Звісно, не обійшлося тут без такої характерної для Івана Франка стриманості, надмірної скромності в оцінці зробленого, бо, як доводить час, найоб'єктивніший суддя у таких справах, письменникові вдалося змурувати «твердий гостинець», міцний храм слова, дзвони якого й досі «будущим душу тривожать».

Одним із пріоритетних, магістральних завдань у літературній концепції Івана Франка стало творення якісної, взорованої на найкращі європейські зразки белетристики, яка б вирізнялася яскравим національним колоритом, майстерно, а, головню, правдиво презентувала українство у всій повноті його життєвих прагнень, на перехресних стежках його перемог і поразок. Саме цим амбітним наміром, очевидно, зумовлене жанрово-стилістичне багатоманіття Франкової художньої творчості та її надзвичайно широкий ідейно-тематичний діапазон. Він успішно працював у різних жанрах (від сонету до роману), використовував різні стилістичні прийоми (від готики до модерну), просував різні ідеологічні стратегії (від прихильника соціалістичної доктрини до речника національної ідеї), висвітлював різні тематичні пласти (від трудів і днів бориславського робітника до філософських роздумів львівського інтелігента). Методом проб і помилок Іван Франко дійшов до усвідомлення важливої місії письменника, його особистої відповідальності за ті меседжі, які він адресує своїм читачам. Водночас він наголошував, що внаслідок стрімкого поступу літератури на зламі ХІХ – ХХ століть, та не меншою мірою внаслідок зростання суспільних запитів, виникла нагальна потреба неабиякого духовно-інтелектуального розвитку белетриста. Намагаючись бодай коротко окреслити комплекс дезидератів до успішного белетриста новітньої доби, Іван Франко у концептуальній статті «Влада землі в сучасному романі» слушно зазначив: «він мусить бути тепер і природознавцем, і промисловцем, і лікарем, і юристом, і ремісником, і хліборобом, щоб зрозуміти, заглибитися і відтворити надто диференційоване суспільство, всюди найти явища істотні і відмежувати їх від менш важливих. Діапазон його відчуттів мусить бути величезним так само, як і масштаби його зору; його очі мусять бути в деяких випадках мікроскопами, здатними помітити і відобразити найменші, для звичайних людей непомітні порухи, імпульси або гру кольорів, та водночас мусять збагнути велику кількість вражень і явищ, мусять помітити деякі сталі угруповання і закономірності там, де звичайно невправне око бачить тільки хаос» [8, т. 28, с. 181]. Властиво, Іван Франко не тільки теоретично розмірковував над актуальною формулою успіху у сфері літератури, а й експериментально доводив ефективність окресленої стратегії, докладав

зусиль, аби максимально повно використовувати усі зазначені вимоги у письменницькій практиці.

Мовлячи про оригінальні писання Івана Франка, його літературні прямування, варто відзначити беззаперечний поступ письменника, вражаючий еволюційний шлях на вершину. Цей шлях був досить звивистий, нерідко тернистий і супроводжувався ненастанним, сповненим трудом і поту, пошуком. Зрештою, він і сам на схилі віку, 1913 року, у «Передньому слові» до збірки «Із літ моєї молодості» це підтверджував: «В своїй оці вже близько 40-літній літературній діяльності я переходив різні ступні розвою, займався дуже різноманітною роботою, служив різним напрямом...» [8, т. 3, с. 282]. Певною мірою на прикладі Франкової творчості можемо простежувати складний перебіг європейського літературного процесу, де відбувалася невпинна, нерідко жорстка боротьба за право першості. У зменшеному форматі крізь призму художнього дискурсу Івана Франка можемо спостерігати поступову зміну літературних ідей та ідеалів. Заради справедливості, варто зазначити, що на початках своєї літературної кар'єри він взорувався на дещо застарілі як на другу половину XIX століття зразки. Характеризуючи ті «художньо-літературні взірці», на які орієнтувався молодий письменник-початківець, Євген Нахлік у монографії «Віражі Франкового духу: Світогляд. Ідеологія. Література» слушно зауважив: «Його гімназійні роки проходили переважно в книжному світі і зводилися до студіювання класичної світової літератури від античності до епох Просвітництва й романтизму» [6, с. 12]. Властиво, ця (антична, просвітницька і романтична) лектура суттєво вплинула на ранні творчі пошуки Івана Франка і, навіть, залишила виразну «печатку» на його літературній спадщині пізніших періодів. Передусім, юний письменник осідлав «романтичного коня», спробував себе на давно виробленому літературному полі. Вважав, що естетика романтизму, який домінував у європейській літературі у першій половині XIX століття, ще не вичерпала свого потенціалу, що на українському ґрунті здатна ще дати добре жниво. Звичайно, він усвідомлював (якщо не одразу, то пізніше дійшов до цього) значний анахронізм у культивуванні поетики романтизму наприкінці 70-их, тому згодом з певною дозою самоіроїї зізнавався, що на початковій стадії «поетичної діяльності» вдавався до невиправданих «романтичних скоків». Не менш «старомодним» був і виразний дух готичного стилю, що його так точно і тонко передав Франко у окремих частинах «Петрив і Добушуків». Однак, цей, фігурально висловлюючись, «літературний антикваріат» (розквіт літературної готики припав на другу половину XVIII століття) Іван Франко використав у своєму першоромані, гадається, не випадково: волів, аби й

цей своєрідний спосіб художнього відображення дійсності здобув прописку в українському красному письменстві. Зрештою, докладніше про Уолполівську традицію як важливий епізод у Франковій літературній мандрівці мовив професор Іван Денисюк у евристичній статті «Літературна готика і Франкова проза» [4].

Перейшовши досить нетривалий період романтичних (з пізнішими нечастими його проявами) захоплень (за зізнаннями самого Івана Франка, романтизм найбільше відповідав його духовній конституції письменника), український майстер слова піддався впливу, чи то радше усвідомив переваги та потенційні можливості європейського літературного мейнстріму та небезуспішно впроваджував, філігранно інкрустував елементи натуралізму у національній белетристиці. Звісно, той тип письма, що його створив і неухильно сповідував французький романіст Еміль Золя, вкрай важко було прищепити на невироблений, неприготовлений український ґрунт, де, головню, панувала, за Франковим же означенням, безідейність, шаблонність, формульність. Однак ця перепона не зупинила Івана Франка. Він сміливо вдавався до літературних експериментів, спрямованих на європеїзацію нашого письменства, його посутнє оновлення, модернізацію. Не без делікатного потвердження й свого значного впливу на зміну попередньо сформованих заскорузливих підходів до літератури вже на початку ХХ століття, точніше 1904 року, Іван Франко аргументовано констатував: «Літературні формулки перестали у нас належати до національних святощів, реалізм, а навіть символізм і всі роди неоромантизму знайшли до нас доступ і пустили, хоч, щоправда, бліденькі та слабенькі парості в літературі» [8, т. 35, с. 89]. Відкритість до новаторства стала провідною рисою літературних прямувань Івана Франка. Зокрема, не приховував правду життя у бруді і труді на нафопромислах у «Бориславських оповіданнях», не здригнулася рука при відтворенні жаскої сцени канібалізму в оповіданні «Місія», не побоявся «знудити читача» і зобразити у найменших деталях процес побудови і запуску нафтарні у романі «Борислав сміється» тощо. Загалом наблизився до статусу одного із чільних представників натуралістичної школи не тільки в Україні. Проте, обмежений ресурс одного літературного напрямку не задовільняв темпераментну, метку творчу натуру Івана Франка, він завжди з непогамованою енергією шукав чогось нового, вдавався до сміливих художніх експериментів. Коли на межі ХІХ – ХХ століть у Європі почали викристалізовуватися модерністичні течії, то на той час уже знайний письменник-реаліст сміливо поринув, як влучно висловився Микола Легкий, «назустріч модернізмові». «...Франко у своєму творчому

єстві відчуває напругу між старим і новим у літературі..., прагне «йти за віком», встигати за молодшими, «модернішими» письменниками, тому шукає нових способів «оброблювання» тем і сюжетів, прагне заглянути в «сутінки» людської душі, в оту «нижню свідомість», яка виявляється, є значно глибшою, багатшою на збережені враження, ніж свідомість «верхня» (власне свідомість)» [5, с. 403]. Органічними у художньому універсумі Івана Франка стали елементи імпресіонізму, експресіонізму, сюрреалізму, неоромантизму та інших новітніх ідейно-стильових шукань. Ці новітні літературні прямування намагався досягнути повною мірою, відчути їхній живий нерв, осмислити вихідні позиції, дослідити найяскравіші вияви, ба більше, реалізувати у художньому слові. Отож, узагальнюючи здобутки Івана Франка у царині красного письменства, можемо зацитувати Романа Голода, який у вступній частині до монографії «Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX ст.» небезпідставно стверджував, що при розгляді Франкової художньої спадщини «як дзеркала українського та світового літературного процесу кінця XIX – початку XX століття, ми наближаємося до розкриття секретів поетичної творчості письменника, які... криються у вмінні гармонізувати індивідуальну майстерність із національними традиціями та загальносвітовими тенденціями в розвитку літератури» [2, с. 7].

Іван Франко уважно стежив за процесом розвитку української белетристики. Докладно аналізував кожну нову «появу» у тоді ще, на жаль, вузькому «провулку» національної літератури. Не втрачаючи об'єктивності, всіляко заохочував молоді сили до активної письменницької праці. Своїми слушними підказками, а передусім прикладом власних літературних змагань, орієнтував колег, які тільки-но ступили на складний і звивистий шлях «лицарів пера», як не збитися на манівці і бути корисним і рідному народові, і людству загалом. Паралельно Іван Франко підштовхував активно братися до аналітичного розбору друкованого художнього слова. Вболівав за те, аби якнайшвидше сформувалося професійне середовище літературних критиків, які б пропонували експертне, себто об'єктивне, обговорення белетристичних творів, помітніших літературних явищ та аргументовано (не лише на рівні чуття) відзначали їх позитивні і негативні сторони.

Над утвердженням літературної критики як окремої і вкрай важливої галузі гуманітаристики Франко працював вельми інтенсивно та енергійно. Його численні дрібніші та ширші рецензії на літературні новинки українських письменників (зрештою, й закордонних також) заклали їй (критики) підвалини. У цьому контексті цілком справедливими є слова Олега Багана, який, акцентуючи увагу саме на цьому

аспекті велегранної спадщини письменника, ствердив: «Інтелектуальний досвід та здобутки Івана Франка підтверджують в ньому талант, власне, великого Критика. Такого, що витворює своєю діяльністю епоху, переформовує ціннісну парадигму національної культури, перебудовує форми її життєдіяльності» [1, с. 20]. Роль і значення цієї галузі для повноцінного розвою літератури учений докладно обґрунтував. Зокрема на сторінках знаного естетичного трактату «Із секретів поетичної творчості». У студії, де перший розділ затитуловано «Вступні уваги про критику», дослідник розмірковував про «штуку смакування книг» у формі заочної дискусії з французьким літературознавцем Франсуа Леметром. Якщо француз переконував, що літературна критика теж певною мірою є мистецтвом чи, принаймні, змагає до цього, то українець наполягав на її наближенні до статусу окремої наукової галузі. Відповідно до Франкової концепції літературної критики сфера її компетенції досить широка: «Се питання про відносини штуки до дійсності, про причини естетичного вдоволення в душі людській, про способи, як даний автор викликає се естетичне вдоволення в душі читачів або слухачів, про те, чи у автора є талант, чи нема, про якість і силу того таланту – значить, і про те, чи і наскільки тенденції авторові зв'язані органічно з виведеними в його творі фактами і впливають із них» [8, т. 31, с. 53]. Отож можна дійти висновку, що Іван Франко нерозривно пов'язував літературу та літературну критику, вбачав пряму залежність успішного розвитку красного письменства від повноцінного поступу літературної критики, яка нерідко дає добрий поштовх для зростання, утвердження здорового, перспективного начала, виступає каталізатором позитивних змін.

Вихований на найкращих зразках європейської літератури (про свій досвід відкриття широкого світу європейського красного письменства з його наскрізною ідеєю особистої свободи письменник оригінально згадував у автобіографічному оповіданні «Гірчичне зерно», де зізнавався, що і саме читання, і обговорення прочитаного були для нього наче «вилетом у якісь повітряні краї, в немежовані степи духового життя, естетичних питань та привабливих творів людської фантазії, де всякі питання дійсного, практичного життя, а властиво тої мізерії, що нас окружала, щезали, попросту переставали існувати» [8, т. 21, с. 328]), Іван Франко щиро бажав збагатити національну белетристику відповідними вартісними творами, донести до українського читача вершинні зразки світового письменства. Задля виконання першої інтенції наполегливо працював на ниві художнього слова і зумів подарувати цілу низку майстерверків, які сміливо називаємо окрасою

європейської літератури («Мойсей», «Сойчине крило», «Перехресні стежки» та ін.). Не менш наполегливим був і у реалізації другого бажання, тому активно, можна сказати неперервно, трудився у царині перекладу. Діапазон Франкових перекладацьких зацікавлень вражає: від найдавніших пам'яток людської цивілізацій до найновіших творінь сучасників. Властиво, завдяки Іванові Франкові «штука перекладання» в Україні вийшла на новий рівень, під його впливом і безпосередньою заохотою зросла ціла школа молодих перекладачів, які систематично тішили українську читаючу публіку якісними новинками.

Заразом, Іван Франко, як ніхто, добре розумів, що для того, аби літературне життя нуртувало, відбувався органічний процес здорової конкуренції і такої важливої неперервності, тяглості традиції, вкрай необхідна відповідна трибуна, популярний друкований орган, який би об'єднав довкола себе головні творчі сили, формуючи сприятливу атмосферу для зростання професійного письменницького середовища. Ця ідея аж ніяк не Франків винахід, це лише логічний і органічний вислід з тих спостережень за особливостями становлення та розвитку провідних європейських літератур (йдеться про французьку, німецьку та англійську), яким через низку обставин судилося визначати магістральні керунки, модні віяння у світі белетристики. Тому-то, в контексті реалізації своєї амбітної програми європеїзації української літератури Іван Франко розглядав також необхідність створення якісного впізнаваного літературного часопису. Першим, а відтак дуже цінним досвідом у зазначеній царині стала співпраця із львівським студентським «письмом для белетристики і науки» «Друг». За досить короткий час йому разом із колегами-одномумцями вдалося реформувати мляве, непретензійне видання на, мовлячи сучасною термінологією, у відомий бренд, що характеризувався свіжістю та оригінальністю, викликав значний читацький інтерес. Цей видавничий прорив видається достоту значущим, зважаючи на те, що попередні редактори ще у січні 1875 року у вступній статті «Щастя Боже с новим годом!» без жодних докорів сумління, визнаючи неабияку тіснозорість пропонованого часопису, писали: «Заслабий він (часопис. – *С.П.*) до того, щоби давати лекції старшим опитним повагам – впрочім і сама програма его не к той цілі – заслабий і незваний, щоби слідити за ходом всіх діл общественних отечества, а тим менше, щоби подвергати їх суду хотя й би і самої легкої та безсторонної критики; оставляючи тую задачу фаховим в тім взгляді органам, хоче він тільки кинути тихий та смирний погляд на гдеяку отрасль журналістичной нашей словесности» [9, с. 1]. На жаль, Франкова співпраця з «Другом» не була достатньо довгою і не

дала тривкості тим результатам, яких за короткий термін вдалося досягти молодій команді реформаторів. Другим кроком на шляху до мрії про створення запотребованого українського друкованого органу була робота над «Громадським другом», який під впливом цензурних митарств спершу отримав нову назву «Дзвін», а потім «Молот». Згодом – невдала кооперація із «Зорею», що засвідчила неготовність значної частини тогочасного галицького суспільства йти вперед, вириватися із тісного закутка власних упереджень. Наступний проєкт Іван Франко реалізовував самостійно за незначної (головно фінансової) підтримки дружини Ольги, випускаючи у світ на свій страх і ризик вельми симпатичний «вістник літератури, історії і фольклору» «Житє і слово». Саме це видання, що за словами Катерини Грушевської «рахувало на велику аудиторію і дійсно було тоді єдиним поважним «товстим» журналом на цілу Україну» [3, с. CIV], з 1894 до 1897 року виконувало функцію основної літературної трибуни для українських майстрів слова. Лише у 1898 році Наукове товариство імені Шевченка заснувало «Літературно-науковий вістник», який по суті продовжував і розвивав програмні завдання Франкового «Житя і слова». «Літературно-науковий вістник» довгі роки (за найдіяльнішої участі того ж таки Франка, незмінного головного редактора) утримував першість серед національних літературних часописів. Саме в середовищі «Вістника» сформувалася ціла плеяда молодих талантів, які не тільки сприяли утвердженню та зміцненню авторитету української художньої літератури у світі, а й взяли безпосередню участь у національно-визвольних змаганнях українського народу на початку ХХ ст.

Отже, Іван Франко систематично працював над тим, аби інтегрувати українське письменство у європейський літературний простір. Був переконаний, що високий статус національної літератури стане важливим і, головно, дієвим інструментом для досягнення найвищої мети – здобуття державної незалежності. Задля належного налаштування цього інструменту виробив чітку та конструктивну стратегію, яка передбачала цілий комплекс заходів: створення якісного українського літературного контенту, формування кваліфікованого експертного середовища, врахування досвіду закордонних колег та функціонування популярного друкованого органу.

Список використаної літератури

1. Баган О. Іван Франко: інтерпретації: збірник статей. – Дрогобич, 2015.
2. Голод Р. Іван Франко та літературні напрями кінця ХІХ – початку ХХ ст. : монографія. – Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2005.

3. *Грушевська К.* Українські народні думи : У 2 томах. – Київ, 1927. – Т. I.
4. *Денисюк І.* Літературна готика і Франкова проза // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці. – Львів, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження..
5. *Легкий М.* Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці. – Львів, 2021.
6. *Нахлік Є.* Віражі Франкового духу: Світогляд. Ідеологія. Література. – Київ: Наукова думка, 2019.
7. *Пилипчук С.* «Як ся діяло із первовіку»: Іван Франко під знаком «Коляди» // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Франкознавство. – Львів, 2015. – Вип. 62.
8. *Франко І.* Зібрання творів: У 50-ти томах. – Київ: Наукова думка, 1976-1986.
9. *Щасть Боже с новим годом!* // Друг. Письмо для белетристики і науки. – Львів, 1875. – Ч. I.

References

1. *Bahan O.* Ivan Franko: interpretatsii: zbirnyk statei. – Drohobych, 2015.
2. *Holod R.* Ivan Franko ta literaturni napriamy kintsia KhKh – pochatku KhKh st. : monohrafiia. – Ivano-Frankivsk : Lileia NV, 2005.
3. *Hrushevska K.* Ukrainski narodni dumy : U 2 tomakh. – Kyiv, 1927. – T. I.
4. *Denysiuk I.* Literaturna gotyka i Frankova proza // Denysiuk I. Literaturoznachni ta folklorystychni pratsi. – Lviv, 2005. – T. 2: Frankoznavchi doslidzhennia..
5. *Lehkyi M.* Proza Ivana Franka: poetyka, estetyka, retseptsiia v krytytsi. – Lviv, 2021.
6. *Nakhlik Ye.* Virazhi Frankovoho dukhu: Svitohliad. Ideolohiia. Literatura. – Kyiv: Naukova dumka, 2019.
7. *Pylypchuk S.* «Yak sia diialo iz pervoviku»: Ivan Franko pid znakom «Koliady» // Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. Frankoznavstvo. – Lviv, 2015. – Vyp. 62.
8. *Franko I.* Zibrannia tvoriv: U 50-ty tomakh. – Kyiv: Naukova dumka, 1976-1986.
9. *Shchast Bozhe s novym hodom!* // Druh. Pysmo dlia beletristyky i nauky. – Lviv, 1875. – Ch. I.

Svyatoslav Pylypchuk

*doctor of philological sciences,
professor of Lviv National University
University named after I. Franko*

UKRAINIAN LITERATURE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN CULTURE: IVAN FRANKO'S APPROACH

The article analyzes Ivan Franko's contribution to the development of Ukrainian literature and its organic integration in the European cultural space. It has been remarked that the writer developed a complex strategy to deal with the challenge effectively. He suggested a multi-layered approach involving the creation of choice literary content, a well-balanced mechanism of professional literary criticism, active translation efforts, printed media promotion and many others. It has been emphasized that by his incessant persistent toil in the field of belles-letters, Ivan Franko encouraged young Ukrainians to try their hand at writing and in the meantime aimed at establishing a high status of the national literature in the all-European context.

Keywords: national literature, European culture, literary movement, romanticism, literary gothics, naturalism, modernism, translation, publishing, literary criticism.

*Ірина Руснак,
доктор філологічних наук, професор
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
[https:// ORCID iD 0000 0001 8355 7389](https://orcid.org/0000-0001-8355-7389)*

ПОЕТИКА ТРЕВЕЛОГА «ВРАЖІННЯ З ПОДОРОЖІ ПО ЄВРОПІ» (1939) ВОЛОДИМИРА БЛЬОНДИНЕНКА

Стаття присвячена дослідженню тревелога «Вражіння з подорожі по Європі» (1939) американського журналіста українського походження Володимира Бльондиненка (Walter P. Blondyn). Авторка статті розглядає тревелог як специфічну оповідь.

Як громадянин США журналіст відвідав Європу і західноукраїнські землі в 1938–1939 роках. Володимир Бльондиненко приділив особливу увагу опису української еміграції Франції, Німеччини, Чехословаччини і Польщі. Він детально розповів про політику польського уряду щодо національних меншин, спрямовану на зміцнення Східних Кресів.

Тревелог «Вражіння з подорожі по Європі» Володимира Бльондиненка – своєрідний «документ епохи», де сучасник і безпосередній учасник подій зафіксував політичну ситуацію в Європі напередодні Другої світової війни. Автор висловив свої погляди на події, які привели до розчленування Чехословаччини, проаналізував політику Угорщини і Польщі щодо західноукраїнських земель, задокументував ситуацію в регіоні під владою Польщі, розповів про самовіддану боротьбу українців за національну свободу і право на самовизначення. Велике значення в тексті отримала бінарна опозиція «свій / чужий».

Тревелог структуровано за кінематографічними законами. Монтажна техніка сприяла створенню дискретності зображення. Звукові образи витіснили зорові і сформували аудіально-динамічну структуру окремих епізодів. Важливу роль відіграли деталі загального і широкого плану.

Авторка статті вперше ввела в науковий обіг окремі факти біографії Володимира Бльондиненка.

Ключові слова: тревелог, кінематографічна техніка, опозиція «свій / чужий», Володимир Бльондиненко, Микола Чирський, Східні Креси.

Актуальність теми дослідження. Подорожній нарис «Вражіння з подорожі по Європі» Володимира Бльондиненка надрукувала

ню-йоркська газета «Свобода» в кількох березневих числах 1939 року. Публікація привертає увагу кількома моментами: передовсім постаттю самого автора, про якого маємо не так багато відомостей, а також жанром і змістом створеного ним і фактично не відомого широкому загалу тексту.

Справжнє ім'я Володимира Бльондиненка – *Владислав Пануха* (1911–1971). Майбутній журналіст і бізнесмен народився в Буфало (штат Нью-Йорк) у родині українських емігрантів. Ще хлопцем разом з батьками повернувся в Україну, навчався у Бережанській школі на Тернопільщині, деякий час проживав у Львові, згодом студював у Варшавському університеті. До США повернувся наприкінці 1920-х років, саме тоді і прибрав вигадане ім'я. Працював актором у ню-йоркському артистичному гуртку, інструктором українського танцю і секретарем у відомого балетмейстера і кінорежисера Василя Авраменка. У 1936–1937 роках Володимир Бльондиненко був головним редактором двотижневика «Вісти з Огайо» – офіційного органу Українських Злучених Організацій (УЗО) штату Огайо. Брав активну участь у громадському житті еміграції: так, 1935 року був секретарем Комітету Летунського Свята в Клівленді; 1938 року ввійшов до складу Уряду УЗО як пресовий референт; того ж року брав участь у створенні Українського Культурного Городу (тоді його збудували вихідці з Карпатської України, і він мав назву *Русинський Город*) тощо. Публіцистичні твори, друковані в україномовній та англійській періодиці США, зокрема газетах «Свобода», «Вісти з Огайо» і журналах «The Trident», «The Ukrainian Weekly» публіцист підписував різними псевдонімами: *Уолтер Блондин*, *Уолтер Блондиненко* і *Walter P. Blondyn*.

Подорож країнами Європи, що лягла в основу «Вражінь...», тривала з другої половини вересня 1938 року до березня 1939 року. Журналіст відвідав Францію, Німеччину, Чехословаччину і Польщу, побував у Львові, Хусті, на Тернопільщині. Поїздка була знаменна тим, що йому вдалося відзняти матеріал для кольорового документального фільму «Україна в огні» про події в Карпатській Україні. Це була перша ластівка «Українського Фільмового Мистецтва» в Хусті. Цікаві подробиці про документальну стрічку розмістила на своїх сторінках львівська газета «Діло», яка засвідчила цікаві факти: сценарій фільму написали М. Чирський і В. Бльондиненко; словесний супровід здійснив У. Самчук, мистецьке оформлення – М. Михалевич; краєвиди Карпатської України і дія були виведені в США в робітні В. Авраменка [3, 4]. Отож фільм було змонтовано вже після повернення оператора до США і представлено україномовному американському глядачеві.

Березневий номер «Свободи» 1939 року повідомляв, що «Україна в огні» є «справжнім і рідким документом тяжкої й непримиримої боротьби українського народу за своє національне, політичне й соціальне визволення!» [1, 3]. Показ фільму тривав від 26 березня до 06 травня 1939 року. В одному з номерів з'явилася замітка «Українська документальна фільма – «Україна в огні» [12, 3]. За кілька днів газета поширила план денних і вечірніх сеансів прем'єрного показу стрічки в США [9, 3]. Квітневе число опублікувало перші враження від перегляду фільму [6, 3]. Більш розлогу рецензію видання вмістило за кілька тижнів [4, 3]. На жаль, сьогодні документальний фільм вважається втраченим, хоча його пошуки за сприяння доньок Володимира Бльондиненка тривають. Саме як автора документального фільму про Карпатську Україну його зображено Уласом Самчуком в документальному романі-репортажі «Сонце з Заходу» (1949); персонаж діє як пан *Бльондин* з Америки.

Усі ці скупі біографічні відомості вдалося знайти на сторінках україномовної закордонної преси [5]. Чи не єдиною розвідкою про неординарну постать Володимира Бльондиненка і його фільм «Україна в огні» є стаття С. Луніна [8]. Журналістська спадщина Владислава Папухи загалом і його «Вражіння з подорожі по Європі» зокрема жодного разу не були об'єктом літературознавчого дослідження, чим і визначається актуальність цієї розвідки.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити поетику запропонованих українській еміграції «Вражіння з подорожі по Європі», значимість яких полягала і в набутому автором досвіді, й у документуванні важливих подій на європейському материкау, де вже відчувався подих неминучої Світової катастрофи.

Наукова новизна статті визначається тим, що в науковий обіг вперше введено окремі маловідомі факти біографії журналіста Володимира Бльондиненка і його тревелога «Вражіння з подорожі по Європі».

Виклад основного матеріалу. Жанр маркований самою назвою журналістського тексту і, здавалося б, не викликає сумніву. Феномен подорожі обов'язково пов'язаний з рухом, переміщенням, динамікою в просторі, фізичним (і не тільки) доланням географічних, культурних, мовних і політичних кордонів. У мандрівці людина автоматично набуває статусу відвічного подорожнього, що в подальшому спонукає її давати оцінки побаченому і почутому. Однак визначити матеріал Володимира Бльондиненка просто як *подорож* складно хоча б тому, що її жанрові ознаки в сучасному літературознавстві чітко не окреслені. У наш час все частіше на означення подорожніх нотаток (незалежно від авторських дефініцій) дослідники використовують поняття *тревелог*

(англ. *travelogue* – путівник). Жанр подорожі асоціюється з поїздкою, натомість тревелог відсилає до письмової фіксації всього, що в тій поїздки сталося. Подорож у тривалій літературознавчій інтерпретації – це одночасно і поїздка, і книга про поїздку. А тревелог – виключно книга про поїздку. Відтак у цій статті під тревелогом розуміємо розповідь про здійснену автором-оповідачем подорож, де він висловлює власний суб'єктивний погляд на різні аспекти життя відвіданого простору. Тревелог відзначається установкою на правдивість зображуваного, документалізмом оповіді, чергуванням описів про те, що бачив оповідач, і оповіді про те, що відбувалося і свідком чого він був. При цьому автор органічно поєднує лінійну оповідь (опис шляху) з точковою нарацією (описи відвідуваних міст і містечок).

Подорожній нарис Володимира Бльондиненка цілком можна трактувати як журналістський тревелог, оскільки він був результатом «ходіння за океан», де американський газетяр у хронологічному порядку зафіксував свої опінії на злободенні проблеми української еміграції в Європі і життя українців на рідній землі. У тревелозі переважає документальний опис бачених оповідачем реалій, трагічних подій на західноукраїнських землях, гострих політичних колізій, що точилися в європейській політиці довкола українського питання напередодні Другої світової війни. Матеріал був розрахований на велику аудиторію україномовних американців, котрі отримували унікальну можливість почути з перших уст інформацію про Європу, «яка, не зважаючи на великі потрясення, що їх переносила, була джерелом великих цивілізаційних рухів, штуки, літературної творчості, вкінці великих політичних та національних перемін» [2, ч. 51, 3]. Публіцист бачив перед собою виразну мету: «Я виїжджав в Європу, щоб стріннути своїх рідних, запізнатися з їхнім теперішнім життям, та надівсе пізнати, як живе наш український нарід, як змагається за своє самостійне життя з чужими накиненими йому режими» [2, ч. 51, 3]. Тож він нотував важливу політичну інформацію, пропонував найсвіжіші факти, намагався досягнути їхню значимість для майбутнього українських земель, оскільки українська еміграція за океаном, насажена ідеєю відродження Соборної Української Держави, чекала якнайшвидших змін у тому просторі.

Усяка подорож і покликаний нею до життя тревелог передбачають повернення автора-оповідача додому. Достеменно невідомо, коли саме Володимир Бльондиненко повернувся зі своєї поїздки до США, але після приїзду в десяти номерах газети «Свобода» (04–31 березня 1939 року) він опублікував дев'ять частин своїх «Вражінь...» [2]. Наступні розділи мали б розповідати про його відвідини Карпатської України, але події

у краю відбувалися так швидко і трагічно, що будь-яка документальна інформація могла зашкодити учасникам того вікопомного ратоборства за Українську Державу. Згодом у рубриці «З трагічних, кривавих і геройських днів Карпатської України» газета почала подавати свідчення очевидців і зібрані зі львівських часописів звіт повідомлення. Незважаючи на запевнення редакції, що «дальше буде», матеріали Володимира Бльондиненка більше не друкували.

Подорож розпочалася в другій половині вересня 1938 року на американському континенті. Володимир Бльондиненко сів на корабель, який щасливо перетнув Атлантику і причалив до французької пристані Гавр, відвідав місто, кілька разів побував у Парижі. Автор готувався й очікував своєї мандрівки. Прибувши до Франції, він одразу потрапляє в нуртуючу, нервово напружену передвоєнну атмосферу, детально описує політичну обстановку в Європі. Інструментом для оцінки ситуативної реальності стає експресивно маркована метафора: «воєнний переполох», «воєнна психоза». Це був час після відомої промови Гітлера (алюзія на виступ у Відні 15 березня 1938 року після аншлюсу Австрії до Третього Рейху); судетська криза набирала свого апогею; Європа зазмерла в очікуванні війни. Оповідачеві вдається передати тривоги і загасні страхи європейців через опис гаврського вокзалу, переповненого мобілізованими військовими, заплаканими жінками і дітьми. Гнітюче враження справляла французька столиця: «Париж був цілком темний, а тільки глухий шум, коли ви вслухувалися довше в цю дивно-страшну тишину, нагадував вам, що це один з найбільш рухливих центрів світу. Це була оборона перед сподіваним нападом німецьких літаків! Лиш малі світла поліційних патруль пригадують вам, що небезпека висить над головою, і що кожної хвилини ці темні й страшні контури великих будинків чи зелено-синіх бульварів можуть перемінитись в так відомі образи Мадриду чи Шангаю» [2, ч. 51, 3]. Опис містить алюзію на дві руйнівні і трагічні своєю суттю події: бомбардування Шанхаю 28 січня 1932 року під час Другої японо-китайської війни і Мадриду в жовтні та листопаді 1936 року під час Громадянської війни в Іспанії. Спостерігаючи за молодими вояками і пересічними французами, автор робить висновок: «Тепер щойно можна пізнати, як страшно люди хочуть жити. Вони не хочуть війни!» [2, ч. 51, 3]. Ніхто не виявляв ні найменшого бажання воювати за далеку і незнану Чехословаччину.

Полишивши Францію, автор-вояжер прибув до Німеччини і, отримавши з «великими тарапатами» (пол. *бідами*. – Авторка) і «довгими короводами» польську візу, поїздом «Берлін – Варшава» в'їхав через прикордонну станцію Збоншинь до Польщі. Потім – Варшава. Після

короткого перебування в польській столиці автор потягом «Люблін – Львів» вирушив через Раву-Руську до українського міста. Далі шляхи пролягали в західноукраїнську провінцію – на Тернопільщину, де пройшло його дитинство. Потім знову був Львів і пам'ятна поїздка фірою до Бережан. Подорожні нотатки фіксують подробиці життя української еміграції в Європі, деталі польської «пацифікації», листопадових погромів українських інституцій у Львові, бережанської масакри, ставлення до українців з боку пересічних поляків тощо.

Тревелог структурований за законами кінематографічного монтажу; автор відібрав найяскравіші та найбільш значущі епізоди й об'єднав їх у вартісну з точки зору інформативності картину. Це особливо помітно при поділі тексту тревелога на окремі розділи, яким автор дав влучні назви: «Воєнний переполох», «Стрічі з українцями», «Українці в Німеччині», «Польська “пацифікація”» тощо. У таких заголовках превають хронологічний і тематичний підходи. Однак цей канон іноді порушує певна емоція, наприклад, нестримна радість («До Львова!», «На схід, в Бережанщину й Тернопільщину!»), в'їдлива іронія («Польська “уліца” гуляє») чи неприховане обурення («Дика масакра в Бережанах») тощо.

Пам'ятний для автора-мандрівника вояж руйнує звичні уявлення про подорож як віддалення від батьківщини. Покидаючи американський континент, мандрівець відчуває піднесення і радість – він їде додому. Це спонукає його до рефлексії щодо власної культурної ідентичності. Народжений у США публіцист усвідомлює свою національну тожсамість (він – українець), що автоматично визначає його ментальну і культурну приналежність до європейської спільноти: «... нам, європейцям, які мають європейське виховання, які винесли з європейської культури все, що може зі собою забрати молода людина, ця Європа видається такою, близькою, хоч би ми її не бачили й десятки років» [2, ч. 51, 3].

Водночас в ідентичності автора проявляє себе й американський культурний маркер, символічним проявом якого можна вважати прибране англомовне ім'я *Walter P. Blondyn*, що згодом стало офіційним для його родини.

Щоб по-новому поглянути на себе, треба мати справу з незнайомими реаліями чужого життя. Саме прагнення до достовірного зображення чужого світу, пропущеного через сприйняття мандрівника, дослідники називають важливою жанроутворювальною рисою тревелога [7, 258]. У Володимира Бльондиненка ця позиція дещо ускладнена, оскільки мандрівник-українець пізнає *своє, українське* з відстані часу

(минуло майже десять літ, як він залишив рідний терен) і простору, позначеного «суворим реалізмом американського життя» [2, ч. 51, 3]. Цей український світ був не стільки *чужим*, скільки *вже іншим, мало знаним* і для самого публіциста, і для його співгромадян у США. Доводилося постійно порівнювати все бачене з американським способом життя, поведінкою, менталітетом тощо. Америка для оповідача – країна, до якої він належав і яка володіла, на його думку, універсальними суспільними цінностями, водночас він не відділяв себе від українського простору, з яким пов'язував власну тожсамість. Тож тревелог, залежно від того, яка ідентичність оповідача бере гору, фіксує то одну опозицію, то іншу: «*тут* (Європа) – *там* (США)» і, навпаки, «*тут* (США) – *там* (Європа)». Володимир Бльондиненко описує подорож, «пропускаючи» її через систему цінностей вільного світу, обумовлене культурою і життєвим досвідом *своє* сприйняття побаченого і почутого. По відношенню до американського сучасного чи рідних теренів в Україні це був погляд не чужинця, а *свого*, натомість у ставленні до займанської польської влади на українських землях проступає виразна позиція *чужого*. Автор-оповідач відверто висловлює своє ставлення до окремих явищ західноукраїнської дійсності кінця 1930-х років, аналізує численні реалії безчинств офіційної чужинецької влади, запекло обурюється з приводу жорстокості та бездушності в поводженні останньої з представниками бездержавної нації.

У перших розділах тревелога увага наратора зосереджена на українській еміграції як особливій соціальній спільності. Він вдивляється в обличчя емігрантів, акцентує їхні «очі розсміяні» [2, ч. 51, 3], адже живуть у вільному світі, емоційний стан, пов'язаний з реакцією на все, що відбувається в Європі загалом і Чехословаччині зокрема. Автор цікавиться умовами праці, заробітку, організаційного життя, політичними переконаннями і патріотичною діяльністю українців у Європі, узагальнює і принципові відмінності між окремими групами всередині еміграційного середовища, і різницю між українськими емігрантами різних країн, зокрема Франції та Німеччини. Ілюстративний матеріал про життя емігрантського мікросоціуму в Європі обов'язково подано в контрасті до американського і канадського. Володимир Бльондиненко описує внутрішній поділ емігрантської спільноти (наприклад, у середовищі українців Франції виділяє військово-політичну, сезонно-заробітчанську і студентську громади), детально характеризує кожну з них, розповідає про діяльність Українського Народного Союзу і Студентської громади. Значення організаційного життя для становлення національної свідомості емігранта

він демонструє прикладом: колись неписьменний, несвідомий власної тожсамості волиняк у *своєму* середовищі на *чужому* ґрунті проходить жертвенні зусилля, перетворюється на патріота-націоналіста, котрий добровільно робить внески «на такі патріотичні цілі, як вивольна боротьба, Карпатська Україна, Рідна Школа і ін.» [2, ч. 52, 4]. Загалом наратор фіксує позитивні враження від побуту серед українців у Парижі і завершує розповідь доволі патетично: «Яка ж близькість між ними! І яка велика правда: Українців по цілому світі лучить якась невидна сила в одну могутню націю...» [2, ч. 52, 4].

Українську еміграцію Німеччини оповідач характеризує одним реченням: «Організаційна праця на усіх фронтах» [2, ч. 52, 4]. Головний акцент зроблено на політичну активність студентства, Українського Національного Об'єднання (УНО), Комітету Оборони Карпатської України, Української Пресової Служби в Берліні. На відміну від багатопартійної української еміграції Франції автор-мандрівник зустрів у Німеччині консолідовану в УНО громаду. У тревелозі відзначено увагу німецької преси до українських проблем, її прихильність до змагань українців за Самостійну Державу. Загалом оповідь у цій частині документа різниться своїм емоційним малюнком від попередньої (переважають спокійні, стримані, врівноважені інтонації), що, очевидно, диктувалося усталеною в міжвоєнну добу думкою про Німеччину як природного союзника України в боротьбі проти Польщі та Росії.

В усіх подальших розділах тревелога предметом спостережень стає сучасна для автора-оповідача польська дійсність в її найрізноманітніших проявах, передовсім взаємини між офіційною польською владою та польським громадянством, з одного боку, і поневолеми українством, з іншого. Спочатку *чужий* маркований імпліцитно: скажімо, в роздумах про марність сподівань УНРівської еміграції на допомогу Варшави у відновленні Української Держави над Дніпром [2, ч. 52, 4]; коротких репліках про «тяжке положення рідних земель», «дику "пацифікацію" на ЗУЗ» [2, ч. 52, 4]. Далі оповідач переходить до експліцитного маркування двох соціальних групи – *своїх* (українців) / *чужих* (поляків), – вказуючи на головний конфлікт на західноукраїнських землях під польською юрисдикцією: «нова «пацифікація» в повному розгарі», «бушують польське військо та поліція та нещадно масакрують українців» [2, ч. 52, 4]. *Чужі* сприймалися виключно негативно, їх наділено агресивністю, задержуватістю, неприхованою ворожістю до всього українського. Саме на *чужих* автор покладав усю відповідальність за численні сутички, офіційну Варшаву проголошував столицею «оцього дикого варвара, що так винищує наш український нарід» [2,

ч. 52, 4]. Так поступово в тревелозі моделюється навмисно відразливий, брутальний і значною мірою антилюдяний образ польської влади, яка так і не спромоглася забезпечити передбаченої міжнародними документами широкої автономії західноукраїнських земель, політичних, релігійних та особистих свобод українців.

Шість виділених самим автором частин тревелога детально інформують про криваві події в Галичині і Тернопільщині, пов'язані з намаганнями польської влади «упокорити» автохтонне населення Східних Кресів. Особливий емоційний фон нарації створено коментарями про тогочасну політичну ситуацію в краю, загострення якої викликано, на думку автора, кількома причинами: *по-перше*, після вересневої Мюнхенської угоди Чехословаччину було розчленовано, Карпатська Україна отримала автономію, що викликало в Галичині хвилю величавих демонстрацій на знак підтримки братів-закарпатців, але не знайшло підтримки польської влади; *по-друге*, українська суспільність була здервована численними публікаціями в офіційній пресі з вимогою цілковитого загарбання Карпатської України і розподілом її земель між Угорщиною і Польщею, *по-третє*, українці сподівалися, що Польщу теж очікує відторгнення українських етнічних територій; *по-четверте*, Українське національно-демократичне об'єднання висунуло тезу про створення автономного Галицько-Волинського краю; прагнення до самовизначення українських земель настрашило польську владу. Усе це призвело до «пацифікації»: придушення демонстрацій, карних експедицій в західноукраїнські села, руйнування українських інституцій (редакцій, шпиталів, шкіл, бібліотек тощо), загалом – до нищення всього українського зорганізованого життя. Ще більше ситуація загострилася після Першого Віденського арбітражу, який задовольнив територіальні претензії Угорщини до Чехословаччини; польський уряд зосередив на кордоні з Карпатською Україною значні війська і був готовий будь-якої миті перейти кордон і «зробити лад з українськими терористами» [2, ч. 69, 3].

Усю напруженість ситуації протистояння передано біблійною алюзією: «<...> польська вульгарна, вулична преса не переставала верещати, немов ця біблійна товпа до римського намісника: «Розпни його, розпни!»» [2, ч. 69, 3]. Суспільна напруга й агресивне наставлення польської молоді вплинули на відверту експлікацію чужого в тексті: «польська здичіла суспільність», «польське шумовиння», «хмари здичавілої польської молоді» [2, ч. 60, 3], «польське вороння», «згряя умундурованих бандитів» [2, ч. 62, 3], «окупант з хижацькими пазурами», «здичіла товпа польських “рицежи”», «дикуни-ляхи», «хмари здичавілої поль-

ської молоді», «польська дич» [2, ч. 69, 3], «польські вандали» [2, ч. 70, 5], «роздичіла товпа» [2, ч. 70, 5], «узброєна банда польських посіпак» [2, ч. 74, 3]. Не оминув оповідач наголосити і на образах *чужого*, закріпленого в польській культурі. Перестарілі погляди поляків нікуди не зникли, в нових історичних умовах вони ожили з новою силою, українське населення сприймалося виключно через за давнені стереотипи: «терористи» [2, ч. 69, 3], «грабіжники» [2, ч. 69, 3], «гайдамаки» [2, ч. 69, 3; ч. 70, 5]. Знижена лексика дозволила не тільки створити емоційний малюнок подій, а й покликана була викликати у читача відповідне ставлення до зображуваного.

Володимир Бльондиненко намагався рельєфно відтворити все побачене, якомога точно зафіксувати настрої тих днів. Перше, що привертає увагу, це лаконічний опис Львова, який «хоч, на перший погляд, виглядав замрачений, однак здається, «змужнів» чи постарівся. Але <...> інакше жив і гомонів... український Львів, той, якого при стрічі вітала польська займанницька влада оловом!..» [2, ч. 59, 3]. Атмосферу міста передає «далеко інший вид», що проступає у великій кількості військових і поліції на вулицях, та «якесь напняття» через те, що ««польська улица» реагує по-вуличному на кожне українське слово» [2, ч. 59, 3].

Публіцист детально описує обриси сплюндрованих 03–04 листопада 1938 року будівель, пильно «оглядає» руйнації українських установ Львова, переповнені постраждалими палати лічниці, намагається досягнути антигуманну сутність усього, що відбувається довкола. Засноване на русі зображення, породжена цим ефектом дискретність виразно вказують на зв'язок оповіді у тревелозі з кінематографічною технікою. Складається враження, що Володимир Бльондиненко відтворював події через об'єктив кіноапарата. Ефект прискореного руху камери дозволяє відтворити ситуацію або «ззовні», коли оповідач стежить за подіями з просторово віддаленої точки, або «зсередини», коли перебуває в гущі оборонців українських установ: відчайдушна оборона «Центросоюзу» персоналом; забарикадовані входи видавничого концерну І. Тиктора, штурм редакції юрбою, озброєною цеглою і залізними прутами; [2, ч. 69, 3]; атака на собор Св. Юра з криками «Забіць Шептицького», «Повесіць теґо гайдамакен», «Висадзіць в поветше то гняздо українських гайдамакуф» [2, ч. 70, 5]. Назви львівських вулиць, постраждалих установ, номери будівель, перелік завданих їм збитків – усе це швидко «блимає», створюючи ефект стрімкого переміщення в просторі міста.

Враження раптової зупинки, відсутності руху фіксує своєрідний стоп-кадр: вибиті шиби і знищені книжки у вітринах Книгарні Наукового Товариства ім. Т. Шевченка; побитий безногий інвалід у Домі

Українських Інвалідів; бідолаха, вдарений залізом по голові; [2, ч. 69, 3]; вибиті вікна і двері Української Народної Лічниці; розсипані на подвір'ї української фабрики «Фортуна Нова» цукерки і шоколад; викинуті через вікна друкарські машинки, сліди куль у вікнах і дверях Ревізійного Союзу Українських Кооперативів; понижені україномовні написи на приватних будівлях, бездіяльна польська поліція тощо [2, ч. 70, 5]. Динаміка переходить у статику, акцент падає на значущий момент зображуваного дійства. Оповідача більше не чути, головну функцію перебирає на себе позначений абсолютною нерухомістю візуальний образ. Завмерле на мить зображення подібне до моментального фото, вивчення якого обмежене в часі, що значно підвищує його цінність, надає йому статусу документа своєї епохи. Далі знову чути голос оповідача.

Виділена поетологічна особливість тревелога наштовхує на думку, що Володимир Бльондиненко під час його написання активно використовував ним же відзнятий у поїзді матеріал для документального фільму «Україна в огні». Доказом цього може слугувати порівняння аналізованого епізоду з описом змісту третьої картини першої частини фільму: «1) <...> 3. ЛЬВІВ: панорама Львова, українські інституції після ляцького дикого наїзду: побиті вікна, здемольовані будинки; св. Юр і Митрополита Палата, Екселенція Митрополит Шептицький, Українська Народня Лічниця та жертви дикої ляцької «пацифікації», побиті українські студенти, робітники і пр. Пані І. Блажкевич та її жахливі рани, завдані польськими жовнірами» [2, ч. 58, 3].

Опис бережанської масакри 06 листопада перетворився на репортаж з місця подій, де точно, детально і гостро публіцистично зображено протистояння українських маніфестантів і польської поліції. Ефект присутності автора-оповідача досягається відтворенням атмосфери повсталого простору: у повітрі висить очікування чогось страшного і грізного; трагічні ноти з'являються вже на початку опису зудару двох сил. Напругу передано контрастними характеристиками протистояючих сторін, що сприяє більш глибокому і точному розумінню поведінкових мотивів кожної з них: з одного боку, неспокійна, «вагітна хвилю» українська молодь; з іншого – тісні ряди мундирів польської поліції з наїженими багнетами і непроглядна маса «стшельцуф». Вдивляючись в обличчя бережанської молоді, оповідач ставить важливі і для нього самого, і для читача питання: «Про що вона говорить? Чим журиться вона в цій хвилині, які думки залягли на її молодій душі? Чи знає вона, що ось кожної хвилини вона може обернутися в жертву польського садизму». І сам відверто відповідає на них, засвідчуючи високу національну свідомість українського люду: «Видно, що вона знає

це. Проте, ви не побачите на її обличчю страху. Тільки певний нервовий настрій. Свідомість, що ці люди прийшли з набожним бажанням засвідчити свою національну єдність» [2, ч. 73, 3].

Наратор занурюється в атмосферу бережанської маніфестації; свої, чужі і все довкрузь наближається до нього впритул: сповнена молоддю церква, запруджений маніфестантами і впокорювачами ринок, головна пошта, міська ратуша. Ось-ось станеться очікуване «щось»: «Ви стоїте в морі, яке починає хвилюватися. Все дужче й дужче. Воно клекотить, тим більше, що зеніт наступити має дуже скоро» [2, ч. 73, 3]. Оточений маніфестантами автор-оповідач спостерігає за подіями, він – один з них: «Автоматично ви стаєте членом цього моря. Колихаєтеся та не чуєте, коли з ваших уст вилітають гримкі оклики» [2, ч. 73, 3]. То він біжить у гущі патріотичної молоді, то його збивають з ніг і він падає на однодумців, то тікає від поліції. Водночас наратор швидко реагує на побачене, осмислює окремі епізоди, змінює точки зору, передає свої почуття і переживання. Кілька авторських метафор дозволяють створити емкий образ української національно свідомої спільноти («розбурхане муравлисько», «бурхливий котел», «ліс людських постатей»), котра відчуває причетність до епохальних подій свого часу. Сутичка спалахує миттєво, імпульс зіткнення блискавично передається далі в натовп і заповнює собою весь простір. Оповідь динамічна, жива; одна картина швидко змінює іншу, ніби на кіноекрані, вносить усе більше напруження, надає зображуваному виразної емоційності.

Особливу увагу зосереджено на деталях широкого плану, кожна з яких впливає на почуття, відтворюючи крутіш події та враження від неї: гранатові мундири польської поліції, наїжені багнети «стшельцуф», жовто-сині прапори у небі, каміння і бите скло на бруківці, поранений багнетом хлопець, понівечені кольбами (прикладами. – Авторка) руки юнаків, люди в калюжах власної крові, заплакані жінки і діти. Автор свідомо використовує кінематографічну техніку, подекуди сам вказує на присутність кінокамери: «Але тепер *надходить інша картина* (курсив мій. – Авторка). Тепер на сцену починає входити ляцька поліція. Ось чути виразну команду: «Розейць сен» та «Напшуд марш». Наїжені багнети зближаються з-під ратуші в напрямі ринку. Маса кричить й гуде. В другому кінці ринку, з вулиці Адамівки нагло падає сальва гострих стрілів. Це на пострах, як я пізніше довідався. Однак це починає ділати. Море людських голов починає ділати. Море людських голов починає розпливатися на всі боки, однак крики не втихають. З усіх боків біжить поліція в гранатових мундирах, за нею також узброєні «стшельци». Десь тут і там чути крики це перші ранені польськими багнетами. Зчи-

няється страшний плач жінок та дітей» [2, ч. 74, 3]. Аудіальні образи набирають виняткової ваги і витісняють зорові. Звуковий ряд вичерпно фіксує перебіг події та наростання напруги: голосні промови; спів «Ще не вмерла...»; погрози; грізні оклики; команди; тріскотня крісових замків; гул маси; самоходові гудки; сальва гострих стрілів; брязкіт битого скла; пронизливий, нервовий крик; стогони пораненого; плач жінок і дітей. Кінематографічні прийоми в тревелозі покликані були динамізувати зображення, стиснути або розтягнути час оповіді, органічно зорганізувати несподівані часові і просторові переміщення, варіювати загальний і широкий плани, а головне – активно впливати на реципієнта і його сприйняття.

Отже, тревелог «Вражіння з подорожі по Європі» Володимира Блюндиненка є своєрідним документом епохи, де очима сучасника, а подекуди і безпосереднього учасника подій зафіксовано політичну ситуацію, що склалася в Європі напередодні Другої світової війни. Авторові вдалося висловити свої погляди на події, що призвели до розчленування Чехословаччини, проаналізувати політику Угорщини і Польщі щодо українських земель, документально відтворити становище українців під владою Польщі, зрештою розповісти про самозречену боротьбу земляків за національну свободу і право самовизначення. Жанр журналістського тревелога виявився для цього найбільш відповідним. Вагомого значення у тексті набуває опозиція *свій – чужий*, де під останнім розуміється все, що пов'язане з польською владою і політикою на західноукраїнських землях. Автор моделює антилюдяний образ польської влади, наголошує на загарбницьких зазіханнях з боку польської держави. Цікавими й актуальними видаються його міркування про українське село як нездобуту твердиню, «на якій поломить собі зуби кожний займанець, бо воно моральне, жертвенне, і – націоналістичне» [2, ч. 62, 3]. Висновки публіциста про польську асиміляційну політику щодо «Кресув Всходніх» прості і логічні: «<> було б помилкою думати, що такими методами поляки можуть зломати ріст українського визвольного руху. Чим сильніший натиск, тим сильніша реакція» [2, ч. 74, 3].

У тревелозі переважає документальне змалювання реалій, описи відвідуваних місць відзначаються лаконізмом. Текст структуровано за кінематографічними законами: монтажна техніка сприяє створенню дискретності зображення; звукові образи витісняють зорові і формують аудіально-динамічну структуру окремих епізодів; важливу роль відіграють деталі загального і широкого планів, які рельєфно відтворюють атмосферу зображуваних картин. У тексті спостережено повсюдний ефект присутності автора-оповідача: в описах окремих фактів

дійсності; відкритому висвітленні свого ставлення до того, що відбувається; розлогих політичних коментарях; відтворенні власних емоцій.

Журналістський тревелог «Вражіння з подорожі по Європі» вперше став об'єктом літературознавчого дослідження. Більшість творів публіциста залишаються невідомими, тож попереду – копітка праця з пошуку і дослідження журналістської та кінематографічної спадщини Володимира Бльондиненка. Значимість його набутку стає ще більш високою після віднайдення кінопродюсером і дослідником кіно-виробництва української діаспори О. Дебичем рукопису листа-сценарію «Україна в огні» М. Чирського. Датовано лист 14 грудня 1938 року (м. Хуст) і адресовано Володимирі Бльондиненку. Сьогодні документ зберігається в Українському Музеї-Архіві Клівленда (Огайо, США). Документ спонукає до подальших досліджень, зокрема творчості Миколи Чирського, котрий, як і всі письменники-вісниківці, свою шалену напругу офірував на розбудову українського мистецтва міжвоєнної доби, оскільки щиро вірив у постання і розвиток майбутньої незалежної Української Держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Анонс]. (1939, Березень 13). *Свобода*, ч. 58, с. 3.
2. Бльондиненко, В. (1939, Березень 04). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 51, с. 3; (1939, Березень 06). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 52, с. 4; (1939, Березень 07). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 53, с. 4; (1939, Березень 14). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 59, с. 3; (1939, Березень 15). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 60, с. 3; (1939, Березень 17). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 62, с. 3; (1939, Березень 25). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 69, с. 3; (1939, Березень 27). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 70, с. 5; (1939, Березень 30). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 73, с. 3; (1939, Березень 31). Вражіння з подорожі по Європі. *Свобода*, ч. 74, с. 3; Посилаючись на ці публікації, число газети вказуватиму в дужках.
3. Вісти з Карпатської України. (1939, Лютий 14). *Діло (Львів)*, ч. 33, с. 4.
4. Вітрик, В. (1939, Квітень 15). Історичні документи (Про фільму «Україна в Огні»). *Свобода*, ч. 86, с. 3.
5. Див.: [Афіша оперети «Наталка Полтавка»]. (1931, Січень 09). *Свобода*, ч. 6, с. 3; [Афіша концертного турне Петра Ординського]. (1933, Березень 11). *Свобода*, ч. 57, с. 3; Бачинський, Л. (1957, Березень). Українська преса в Клівленді. *Українська літературна газета (Мюнхен)*, ч. 3(21), с. 3; Бльондиненко, В. (1938, Лютий 25). З українського життя в Америці: Клівленд, О. Новий уряд Укр. Злуч. Організацій і Укр. Культурний Город. *Свобода*, ч. 45, с. 3; Бльондиненко, В. (1938, Червень 24). З українського життя в Америці: Клівленд, О. Протестаційне віче. *Свобода*, ч. 145, с. 3; Грубрин, М. (1933, Листопад 21). З українського життя в Америці: Міннеаполіс Ст. Пол. *Свобода*, ч. 271, с. 3.

6. К.О. [Кисілевська, О.]. (1939, Квітень 01). З українського життя в Америці: Нью-Йорк, Н.Й. «Україна в Огні». *Свобода*, ч. 75, с. 3.
7. Ковальова, Т. (2018). Репрезентативність жанрових ознак путівника і тревел-медіатексту. *Образ*. Вип. 3, с. 36–44.
8. Лунін, С. (2016). Чи пропала «Україна в огні»? *Українська культура*, № 5, с. 70–73.
9. [План денних і вечірніх сеансів прем'єрного показу фільму «Україна в огні»]. (1939, Березень 20). *Свобода*, ч. 64, с. 3; (1939, Березень 23). *Свобода*, ч. 67, с. 3.
10. Самчук, У. (1949, Лютий 04). Сонце з Заходу: роман. *Свобода*, ч. 28, с. 2.
11. Срібна Земля із срібної тасьми (1921) // *Zbruc* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/103917> Назва з екрана.
12. Українська документальна фільма – «Україна в огні» (1939, Березня 15). *Свобода*, ч. 61, с. 3.
13. Чирський, М. Україна в огні: Документальний фільм [лист-сценарій; рукопис]. *Український Музей-Архів Клівленда* (Огайо, США). Б. ф. Б. оп. Б. од. зб.

References

1. [Anons]. (1939, Berezen 13). *Svoboda*, ch. 58, s. 3.
2. Blondynenko, V. (1939, Berezen 04). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 51, s. 3; (1939, Berezen 06). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 52, s. 4; (1939, Berezen 07). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 53, s. 4; (1939, Berezen 14). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 59, s. 3; (1939, Berezen 15). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 60, s. 3; (1939, Berezen 17). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 62, s. 3; (1939, Berezen 25). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 69, s. 3; (1939, Berezen 27). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 70, s. 5; (1939, Berezen 30). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 73, s. 3; (1939, Berezen 31). *Vrazhinnia z podorozhi po Evropi*. *Svoboda*, ch. 74, s. 3; *Posylaiuchys na tsi publikatsii, chyslo hazety vkazuvatymu v duzhkakh*.
3. *Visty z Karpatskoi Ukrainy*. (1939, Liutyi 14). *Dilo* (Lviv), ch. 33, s. 4.
4. Vitryk, V. (1939, Kviten 15). *Istorychni dokumenty* (Pro filmu «Ukraina v Ohni»). *Svoboda*, ch. 86, s. 3.
5. Dyv.: [Afisha operety «Natalka Poltavka»]. (1931, Sichen 09). *Svoboda*, ch. 6, s. 3; [Afisha kontsertnoho turne Petra Ordynskoho]. (1933, Berezen 11). *Svoboda*, ch. 57, s. 3; Bachynskyi, L. (1957, Berezen). *Ukrainska presa v Klivlendi*. *Ukrainska literaturna hazeta* (Miunkhen), ch. 3(21), s. 3; Blondynenko, V. (1938, Liutyi 25). *Z ukrainskoho zhyttia v Amerytsi: Klivlend, O. Novyi uriad Ukr. Zluch. Orhanizatsii i Ukr. Kulturnyi Horod*. *Svoboda*, ch. 45, s. 3; Blondynenko, V. (1938, Cherven 24). *Z ukrainskoho zhyttia v Amerytsi: Klivlend, O. Protestatsiine viche*. *Svoboda*, ch. 145, s. 3; Grubryn, M. (1933, Lystopad 21). *Z ukrainskoho zhyttia v Amerytsi: Minneapolis St. Pol*. *Svoboda*, ch. 271, s. 3.
6. К.О. [Kysilevska, O.]. (1939, Kviten 01). *Z ukrainskoho zhyttia v Amerytsi: Niu York, N.I.* «Ukraina v Ohni». *Svoboda*, ch. 75, s. 3.
7. Kovalova, T. (2018). *Reprezentatyvnist zhanrovykh oznak putivnyka i trevel mediatekstu*. *Образ*. Вип. 3, с. 36–44.
8. Lunin, S. (2016). *Chy propala «Ukraina v ohni»? Ukrainska kultura*, № 5, с. 70–73.
9. [Plan dennikh i vechirnykh seansiv premiernoho pokazu filmu «Ukraina v ohni»]. (1939, Berezen 20). *Svoboda*, ch. 64, s. 3; (1939, Berezen 23). *Svoboda*, ch. 67, s. 3.

10. Samchuk, U. (1949, Liutyi 04). Sontse z Zakhodu: roman. Svoboda, ch. 28, s. 2.
11. Sribna Zemlia iz sribnoi tasmy (1921) // Zbruč [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <https://zbruc.eu/node/103917> Nazva z ekrana.
12. Ukrainska dokumentalna filma – «Ukraina v ohni» (1939, Bereznia 15). Svoboda, ch. 61, s. 3.
13. Chyrskiy, M. Ukraina v ohni: Dokumentalniy film [lyst-stsenarii; rukopys]. Ukrainskyi Muzei-Arkhyv Klivlenda (Ohaio, SShA). B. f. B. op. B. od. zb

Iryna Rusnak

*doctor of philological sciences, professor
Kyiv University named after Borys Grinchenko
ORCID iD 0000 0001 8355 7389*

THE POETICS OF THE TRAVELOGUE «THE IMPRESSIONS OF TRAVEL ACROSS EUROPE» (1939) BY VOLODYMYR BLONDINENKO

The article is about travelogue «The impressions of travel across Europe» (1939) of the American journalist of Ukrainian origin Volodymyr Blondinenko (Walter P. Blondyn). The author of the article considers the travelogue as a special narrative.

As citizen of USA journalist visited the Europe and West Ukrainian lands in 1938–1939. Volodymyr Blondinenko pays special attention to the description of Ukrainian emigration in France, Germany, Czechoslovakia and Poland. He tells in detail about the policy of the Polish government towards national minorities, aimed at strengthening Eastern Borderlands.

The travelogue «The impressions of travel across Europe» by Volodymyr Blondinenko is a kind of document of the era, where a contemporary and direct participant of events fixed the political situation in Europe on the eve of World War II. The author expressed his views on the events that led to the dismemberment of Czechoslovakia, to analyse the policy of Hungary and Poland regarding the Ukrainian lands, document the situation in the region under the rule of Poland, to talk about the selfless struggle of fellow countrymen for national freedom and the right to self-determination. The binary opposition «insider / stranger» great importance gets in the text.

The travelogue is structured according to cinematographic technique. The installation technique helps to create the discreteness of the image. Sound images displace the visual and form the audio-dynamic structure of individual episodes. An important role is played by the details of the general and broad plan.

The author of the article first introduced into scientific circulation certain facts of the biography of Volodymyr Blondinenko.

Key words: travelogue, cinematographic technique, opposition «insider / stranger», Volodymyr Blondinenko, Mykola Chyrsky, Eastern Borderlands.

ОБЕРЕЖНО: ВИДАВНИЦТВО З ЦІННОСТЯМИ!

КРИПА – це книги для людей, які мають національну гідність.

Лише для тих, хто готовий піднятися над популізмом і суетою, над фейсбучним галасом і політичним хаосом. Для тих, хто готовий мислити глибше аби підлетіти вище. Хто шукає відповіді на складні питання, питання сенсів, цінностей, національного буття. Створюємо книги, що допоможуть знайти правильні орієнтири, триматися Істини, встоятись у справжніх цінностях у світі втіленого релятивізму, постправди, нових лівацьких ідей.

КРИПА – для тих, хто прагне здобувати і будувати українську державу на міцному ґрунті української софійності.

«Якби ми вчилися так, як треба, то й МУДРІСТЬ би була СВОЯ». Принцип, яким вчить користуватись Шевченко. Черпати мудрість із досвіду поколінь – це будувати на міцному ґрунті. Хай будуть нашими порадиниками у здобутті і розбудові нашої національної держави – ті, хто плекав благородні ідеї і віддав на їх втілення своє життя. Прочитаємо від Мономаха до Сковороди, від Сковороди до Шевченка, від Шевченка до Донцова, від Донцова до Іванишина. І спитаємо тоді себе: «хто ми?», куди маємо рухатись, яку державу потребуємо збудувати, які цінності культивувати. Історія вчить, якщо її запитувати.

КРИПА – націоналістичне видавництво, що створене з ініціативи «ПРАВОГО СЕКТОРА» з метою культивування національних цінностей та формації націоналістичного світогляду.

Націоналістичний рух минулого століття постав на ідеях, які визріли в серцях і умах нової еліти, яка загартувала волю і на грані двох світів почала творити нове життя.

Серед драми світових подій націоналісти вибрали бути творцями історії. Залишили нам у спадок шляхетні Ідею і Чин. Приклад подвижницького життя для України і великий інтелектуальний доробок, без осмислення якого неможливий ані націоналістичний рух, ані будівництво національної держави. Віримо, що наші книги знайдуть своїх читачів – тих, хто стануть крилами для України, хто поведуть націю до ясних вершин.

«Учітеся! Читайте!»

«Так! Є! Батьку Тарасе!»

Замовляйте видання упорядковані Олегом Баганом

ФЕНОМЕН ГАЛИЧИНИ

Чи справді історія Галичини починається тільки від 1772 р.? Які внутрішні загрозливі виклики пережив цей край у ХІХ ст.? Чи виконала Галичина свою роль «Українського П'ємонту»? Якою була місія провідних галицьких інтелектуалів? Яким є геополітичне значення регіону? Чи стане Галичина сучасною «Українською Баварією»? Ці та багато інших проблем трактуються в книзі відомого есеїста-культуролога, літературознавця, історіософа та політолога Олега Багана, який знаходить для них оригінальні, публіцистично актуалізовані на світлення. Книга складається із серії студій та есе, які цілісно формують монографічне дослідження специфіки галицької ідентичності та культурної свідомості.

Видання адресоване культурологам, літературознавцям, історикам, політологам, студентам-гуманітаріям, широкому колові шанувальників української минувшини та культури.

ЧИН НАЦІОНАЛІЗМУ

Книга містить короткий популярний виклад подій українського націоналістичного руху ХХ ст. (до 1950 р.), розповідає про етапи його розвитку і становлення. В окремому розділі описано генезу націоналізму, визрівання його ідей. Опис історії УВО-ОУН чергується з аналітичними роздумами над періодами їхньої складної історії та ідеологічною проблематикою. Значне місце присвячено історії УПА.

Видання рекомендується всім, хто не байдужий до української історії, передусім школярам старших класів, студентам, учасникам молодіжного націоналістичного руху.

ПІДСТАВИ НАШОЇ ПОЛІТИКИ

До збірки вибраних праць провідного теоретика українського вольового націоналізму увійшли його важливі й промовисті твори 1920-х рр., які стали класикою української політичної думки. Тоді щойно розцвів талант Д. Донцова як публіциста й політичного філософа, він став найвпливовішою ідейною постаттю Західної України та еміграції, очолив знаменитий журнал «Літературно-науковий вістник».

Книга «Підстави нашої політики» (Відень, 1921) відкривала нову епоху в українському історичному бутті, на її ідеалах і принципах формувалося нове покоління українських націоналістів, яке невдовзі створило героїку ОУН і УПА. Збірку доповнили брошури «Що таке інтернаціоналізм?» та «Політика принципіальна і опортуністична», кращі ідеологічні есе та статті, які демонструють талант автора як чудового аналітика, оригінального концептуаліста, неперевершеного полеміста. Сумарно ці твори дають цілісне уявлення про той комплекс ідей та настроїв, яким жило праве українство на вільних від большевизму теренах.

ДУХ РОСІЇ

Дмитро Донцов був першим українським політичним мислителем та ідеологом, який розпочав цілісну критику російської цивілізації і ментальності як глобальних загроз для України і Європи. Його публікації перед 1-ю Світовою війною на цю тему підштовхнули українців до переосмислення 200-річного союзу двох православних народів і виявлення правдивих причин глибокого розходження між ними. Від 1920 р. Д. Донцов вів системну ідейно-пропагандивну війну із «московським Сфінксом» (Р.Бжеський), відкриваючи очі сучасникам на в суті своїй завжди злочинну, деструктивну, антиєвропейську політику Московії, яка сформувалася як агресивна антитеза до цивілізації Окциденту ще в Середньовіччі.

Збірку склали головні праці автора на російську тематику переважно першого періоду його творчості 1910 – 1930-х рр., коли він зумів пояснити найвиразніші ознаки російського імперіалізму, культури та менталітету. Студія «Дух Росії», хоч і була видана у 1961 р. німецькою мовою, проте цілком передає концептуалістику ранніх виступів Д. Донцова.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СЛОВО, ВИГОСТРЕНЕ ІДЕЙНІСТЮ

Збірник наукових праць на пошану
ОЛЕГА БАГАНА

Науковий редактор
Ігор Набитович

Макет і верстка
Василь Герман

Формат: 60x84/16.
Друк офсетний. Тираж: 300 прим.

ТОВ "Видавництво Крила"

Ідентифікаційний код: 42980954

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру вигоготовлювачів і розповсюджувачів друкованої продукції
ДК 7037 від 04.03.2020 р.

Книжки видавництва "КРИЛА" можна замовити в нашого
ексклюзивного представника "ПРАВА КРАМНИЧКА":

 (068) 165-18-65 kryla.vyd@gmail.com

 www.ps-right.com www.kryla.info

Шукайте нас у соцмережах: